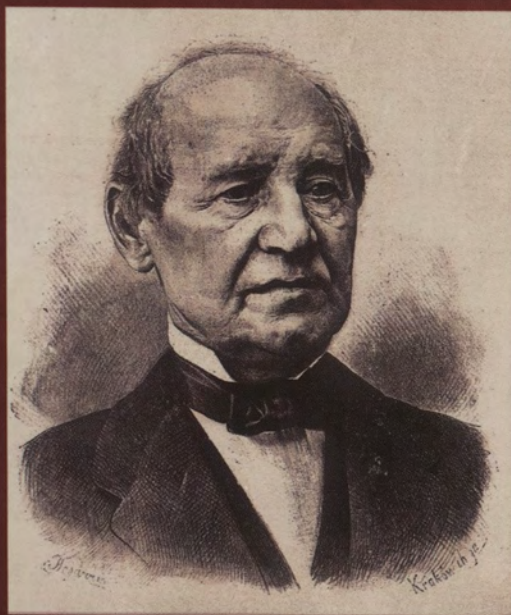

KASA MIANOWSKIEGO 1881–2011

WYKAZ
Tytuł

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

KASA MIANOWSKIEGO

1881-2011

UROCZYSTOŚCI JUBILEUSZOWE
STU TRZYDZIESTOLECIA UTWORZENIA I DWUDZIESTOLECIA ODRODZENIA
KASY IM. JÓZEFA MIANOWSKIEGO

Pod honorowym patronatem
Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Bronisława Komorowskiego

* * *

KOMITET HONOROWY

Premier rządu Rzeczypospolitej Polskiej
Donald Tusk

Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego
Barbara Kudrycka

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Zbigniew Zdrojewski

Prezydent m. st. Warszawy
Hanna Gronkiewicz-Waltz

Prezes Polskiej Akademii Nauk
Michał Kleiber

Prezes Polskiej Akademii Umiejętności
Andrzej Białas

Prezes Towarzystwa Naukowego Warszawskiego
Janusz Lipkowski

Rektor Uniwersytetu Warszawskiego
Katarzyna Chałasińska-Macukow

Rektor Politechniki Warszawskiej
Włodzimierz Kumik

Rektor Uniwersytetu Kardynała
Stefana Wyszyńskiego
Henryk Skorowski

Rektor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego
Alojzy Szymański

Rektor Szkoły Głównej Handlowej
Adam Budnikowski

Rektor Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego
Marek Krawczyk

Rektor Warszawskiego Uniwersytetu Muzycznego
Stanisław Moryto

Rektor Akademii Sztuk Pięknych
Ksawery Piwocki

Prezes Fundacji im. Stefana Batorego
Aleksander Smolar

Prezes Fundacji na rzecz Nauki Polskiej
Maciej Żylicz

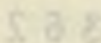
KASA MIANOWSKIEGO

1881–2011

Redakcja

Leszek Zasztowt

Warszawa 2011

 <http://rcin.org.pl>

Redakcja językowa i techniczna: Dorota Kozłowska
Dobór ilustracji: Joanna Arvaniti

Publikacja dofinansowana przez: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego,
Instytut Historii Nauki im. Ludwika i Aleksandra Birkenmajerów PAN.
Część kosztów wydania została pokryta z dotacji Profesora Zbigniewa i Jadwigi Kruszewskich
z Uniwersytetu Teksaskiego w El Paso
(Fundacja Rodziny Kruszewskich)

© Kasa im. Józefa Mianowskiego – Fundacja Popierania Nauki, 2011

Projekt okładki: Barbara Kuropiejska-Przybyszewska

Skład i łamanie: OFI, Warszawa

Wszelkie prawa zastrzeżone. Każda reprodukcja lub adaptacja całości bądź części
niniejszej publikacji, niezależnie od zastosowanej techniki reprodukcji (drukarskiej,
fotograficznej, komputerowej i in.), wymaga pisemnej zgody Autorów i Wydawców.

Wydawcy:

Kasa im. Józefa Mianowskiego – Fundacja Popierania Nauki
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. (22) 65 72 811
www.mianowski.waw.pl; e-mail: kasa@mianowski.waw.pl

Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR
03-982 Warszawa, ul. Dedala 8/44
Tel. 0-602-247-367, fax (22) 615 34 21
www.aspra.pl; e-mail: oficyna@aspra.pl

ISBN: 978-83-7545-268-6

Edycja bibliofilska

Egzemplarz N° **362**

<http://rcin.org.pl>

Spis treści

Kilka słów o jubileuszu Kasy Mianowskiego	7
Sprawa Kasy Mianowskiego (Stefan Żeromski) . .	11
Józef Mianowski (Leszek Zasztowt)	19
Przedmowa	19
I. Ukraina – Mianowscy – Humań	28
II. Litwa – Wilno-Uniwersytet Wileński – Akademia Medyko-Chirurgiczna – Sprawa Konarskiego	53
III. Rosja – Petersburg	83
IV. Królestwo Polskie – Warszawa	90
V. Italia – Senigallia	99
Zakończenie	103

Zarys historii Kasy Mianowskiego

(Władysław Findeisen, Piotr Hübner, Jan Piskurewicz, Leszek Zasztowt)	105
Lata 1881–1920	105
Lata 1920–1939	119
Lata 1939–1945	133
Lata 1945–1952	135
Lata 1952–1991	142
Lata 1991–2011	146

Stanisław Michalski (Jan Piskurewicz)	175
---	-----

Statut Kasy Mianowskiego 1991	233
Członkowie Komitetu Kasy Mianowskiego 1881–2011 (oprac. <i>Władysław Findeisen</i>)	245
Członkowie Rady Naukowej Kasy Mianowskiego 1920–2011 (oprac. <i>Władysław Findeisen</i>)	251
Wydawnictwa współfinansowane przez Kasę Mianowskiego 1992–2010	256
Stypendiści Kasy Mianowskiego 1994–2010 ...	265
Stypendiści według sponsorów i krajów 1994–2010	321
Bibliografia	323
Indeks osób	335
Spis ilustracji	372
Ilustracje	383
Wykaz skrótów	468

Kilka słów o jubileuszu Kasy Mianowskiego

W roku 2011 Kasa Mianowskiego obchodzi dwa jubileusze. Pierwszy z nich to stutrzydziestolecie od momentu utworzenia *Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym imienia D-ra Medycyny Józefa Mianowskiego*, co miało miejsce w 1881 roku. Drugi to dwudziestolecie od chwili odrodzenia naszej instytucji w roku 1991.

Jubileusz Kasy Mianowskiego uzyskał Honorowy Patronat Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego, kontynuując tym samym tradycję Prezydenta Ignacego Mościckiego, który był przed wojną protektorem naszej instytucji.

Obchody tego podwójnego jubileuszu będą skromne. Jest to, jak sądzimy, ważny jubileusz, ale choć żyjemy „w słońcu bezgranicznej, złotej wolności” – jak pisał onegdaj Stefan Żeromski – to czasy są ciężkie, zwłaszcza jeśli chodzi o zdobywanie środków na wspieranie działalności naukowej.

Sytuacja obecnej Kasy Mianowskiego przypomina pod wieloma względami jej stan z początku lat dwudziestych ubiegłego wieku. Wówczas to, po I wojnie światowej, przy postępującej dewaluacji pieniądza oraz utracie dochodów z pól naftowych koło Baku w Azerbejdżanie, Kasa straciła większość swoich aktywów. Później zaś, na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XX w., utraciła wszelkie pozostałe swoje majątki i dobra, już wcześniej mocno nadszarpnięte przez II wojnę światową. Nie pomogło dokonane w marcu 1951 roku połączenie Kasy z Towarzystwem Naukowym Warszawskim, wraz z przekazaniem do TNW całego majątku. Nadzieja na przetrwanie w ten sposób schyłkowego okresu stalinizmu okazała się złudna. Z końcem 1952 roku Towarzystwo Naukowe Warszawskie zostało zlikwidowane, a jego majątek – wraz ze składnikami wniesionymi przez Kasę Mianowskiego – przeszedł na własność Polskiej Akademii Nauk. Na marginesie wypada dodać, że zarówno Polska Akademia Nauk, jak i Towarzystwo Naukowe Warszawskie przyczyniły się wydatnie do odrodzenia Kasy Mianowskiego w 1991 roku. Zwłaszcza dzięki wsparciu ówczesnego Prezydium PAN udało się Kasie uzyskać siedzibę w Pałacu Staszica w Warszawie, a także odzyskać tytuł i prawa do rocznika „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”. Obu instytucjom należą się więc słowa wdzięczności.

Prezentowana tu książka ma dwa podstawowe cele. Pierwszym z nich jest przypomnienie zasług Kasy Mianowskiego dla nauki polskiej i nauki w Polsce. Cel drugi to podsumowanie ostatnich dwudziestu lat działalności tej instytucji. Wypada już tutaj podkreślić znaczenie donatorów Kasy Mianowskiego, w tym Fundacji Batorego oraz donatora głównego – Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, największej

obecnie instytucji pozarządowej wspierającej twórczość naukową. Dzięki dotacjom FNP i realizowanemu wspólnemu programowi, Kasa Mianowskiego mogła przez niemal dwadzieścia lat prowadzić działalność stypendialną, skierowaną do uczonych z zagranicy. Skorzystało z tych stypendiów ponad półtora tysiąca osób. Niestety, program ten, tak jak programy wielu innych polskich fundacji w obecnych czasach kryzysu światowego, ulegnie prawdopodobnie ograniczeniu lub nawet likwidacji. Tym bardziej warto udokumentować dokonania ostatniego dwudziestolecia.

Przed II wojną światową Kasa Mianowskiego pełniła funkcję publiczną jako „instytut popierania nauki”, dotowany przez Fundusz Kultury Narodowej. Fundusz ten był kierowany przez Stanisława Michalskiego, osobę bliską Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu. Michalski był wieloletnim kierownikiem Działu Naukowego Kasy Mianowskiego i człowiekiem najbardziej zasłużonym dla tej instytucji w pierwszej połowie dwudziestego wieku.

Po odrodzeniu Kasy Mianowskiego w 1991 roku, podobną rolę odegrał jej pierwszy Prezes profesor Władysław Findeisen – dzięki którego aktywności udało się pozyskać fundusze na program stypendialny i podjąć wiele innych inicjatyw. Tym dwóm osobom dedykowana jest ta książka.

Wypada jednak wspomnieć o pozostałej grupie osób zaangażowanych społecznie w działalność Kasy po roku 1991. Wiele z tych nazwisk znajdziemy na kartach niniejszej pracy. Wszyscy zaś zasługują na dobrą pamięć i podziękowanie.

Książka skonstruowana została tak, aby nie tylko przypomnieć dawne zasługi i kłopoty Kasy – stąd otwierający ją esej Stefana Że-

romskiego *Sprawa Kasy Mianowskiego*¹, opublikowany pierwotnie w połowie lat dwudziestych ubiegłego wieku, ale także duży tekst o Józefie Mianowskim, przypominający jego postać i zasługi jako patrona naszej instytucji.

W dalszej części zaprezentowana jest rozszerzona wersja zarysu historii Kasy Mianowskiego, a także artykuł biograficzny o Stanisławie Michalskim oraz Statut Kasy i inne materiały dokumentujące jej działalność w ostatnim dwudziestoleciu. W tym miejscu wypada podziękować autorom tych tekstów, którzy w gruncie rzeczy bez wyjątku, mają swoje własne, indywidualne zasługi dla naszej instytucji.

Kluczowym słowem i przesłaniem, które przyświeca nam wszystkim jest słowo tradycja. Uważamy bowiem, że jest to wartość o najwyższej wadze i, jeśli ta tradycja jest dobra i godna pamięci, należy się jej choćby jedno dobre słowo. Niestety jak wiadomo – *acrius appetimus nova, quam iam parta tenemus*². Wypada wyrazić nadzieję, że w naszym przypadku rzeczy nabyte nie popadną w niepamięć, a Kasa Mianowskiego – już jako fundacja – będzie nadal prowadzić swoją działalność na rzecz nauki, z poparciem środowiska akademickiego i władz państwowych

Komitet Kasy Mianowskiego

¹ Język eseju Stefana Żeromskiego został uwspółcześniony, również zastosowana w eseju pisownia jest zgodna z obecnymi zasadami języka polskiego.

² *Silniej pożądamy rzeczy nowych, niż trwamy przy już nabytych.*

Stefan Żeromski

Sprawa Kasy im. Mianowskiego³

Kasa pomocy dla osób, pracujących na polu naukowym, im. rektora Szkoły Głównej dr. Józefa Mianowskiego, założona w okresie niewoli, była w ciągu długiego czasu jedyną nieomal w „Nadwiślańskim Kraju” latarnią, oświetlającą w pomroce ścieżkę nielicznej garści ludzi, zajętych zbieraniem, porządkowaniem i publicznym uwydatnieniem wiadomości pożytecznych. Po odzyskaniu niepodległości Kasa im. Mianowskiego z wolna, stopniowo i planowo przekształcać się zaczęła w *centralną instytucję organizacyjno-naukową* pierwszorzędnej doniosłości.

Otoczona dziś najbardziej kompetentną opieką Rady Naukowej, złożonej z delegatów wszystkich naszych wszechnic i towarzystw naukowych, poparta w swych usiłowaniach i zamierzeniach przez Rząd narodowy, poczęła nie tylko realizować w dzisiejszych niepo-

³ Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, Warszawa, Pałac Staszica 1929 r., Druk M. Garasiński, Warszawa Bracka 20.

STEFAN ŻEROMSKI

SPRAWA KASY IM. MIANOWSKIEGO

WYDAWNICTWO KASY IM. MIANOWSKIEGO
WARSZAWA — PAŁAC STASZICA — 1929

Okladka *Sprawa Kasy
im. Mianowskiego*

myślnych warunkach swe zadania wydawnicze, wspierać instytucje naukowe, uczonych samoistnie pracujących, wysyłać młodych pracowników zagranicę dla studiów uzupełniających, lecz nadto pokusiła się o sformułowanie potrzeb i wymagań naukowych we wszystkich dziedzinach wiedzy oraz o ujęcie wpływu na całość nauki polskiej.

W tym właśnie okresie jej pracy, przejściowe, a nader ciężkie przesilenie finansowe, w które popadło nasze młode państwo, odbiło się i na podstawowych funduszach oraz pracach Kasy im. Mianowskiego. Rząd, bezlitosną siekierą wyrabującą drogę dla przyszłej racjonalnej waluty krajowej, nie oszczędził i subwencji na popieranie nauki. Nie mam zamiaru zażywać łatwej metody krytykowania postanowień Rządu w tej sprawie i wykazywania, co przez cofnięcie zasiłków ulega

zdruzgotaniu, zahamowaniu, zepsuciu, lub całkowitemu zniesieniu w życiu nauki. Rząd państwa tak potężnego i starego, jak Wielka Brytania, dążąc do równowagi budżetowej, nie oszczędził również instytucji oświatowych i naukowych, najbardziej nieodzownych i czcigodnych. Tamten rząd wiedział, że instytucje naukowe angielskie mają poza sobą naród angielski, społeczeństwo, czujące się w swym jestestwie. Podobnie było ongi z Kasą im. Mianowskiego. Poczęła się ona w czasach, kiedy żadnego Rządu narodowego wcale nie było. Liczyła

wtedy na społeczeństwo rozdarłe i rozbite, lecz mimo to czujące się w swej jedności i w swym jestestwie. Liczyła na niewidzialny, a nie-zniszczalny i niezdołany rząd duchów światła, którego ani wytropić, ani zniszczyć nie zdołał wszechogarniający i bezlitosny najazd. Kasa im. Mianowskiego wówczas nie na wzór angielski, lecz prawdziwie jako wzór dla wszystkich społeczeństw, wystawiła swe cele, nakreśliła swe drogi, czyli odwołała się tym sposobem w przymusowym, a wzniosłym milczeniu do niewidzialnego rządu duchów światła i nie zawiodła się w rachubie.

Wbrew wszystkiemu powstała i na przekór wszystkiemu przetrwała. Patrzyła na olbrzymią ruinę rządu zaborców i doczekała się końca niewoli.

Miałażby dziś, gdy obalili się i w proch obrócili wszystkie przeszkody, które jej powstaniu i działalności stały na zdradzie, nie znaleźć poparcia wśród wolnego polskiego narodu? Zasłużona, dostojna, wzniosła krynica wiedzy miałażby wyschnąć właśnie w Polsce niepodległej, cudownym zrządzeniem losów z kajdan wyjarzmionej?

Niestety, trzeba to publicznie stwierdzić z goryczą, której tysiączne przyczyny dokoła widnieją i z dnia na dzień się pomnażają, iż polskie społeczeństwo powojenne nie jest już tamtą skupioną w sobie jednią z okresu niewoli. Coś takiego stało się z nim, iż na wezwanie, najgodniejsze posłuchu, nie odpowiada i nie słyszy wołań najbardziej natarczywych. Wielka ofiarność publiczna na cele społeczne, oświatowe, naukowe, kulturalne, nie mówiąc ani słowa o artystycznych, prawie ustała. Wszyscy w tym nowym państwie oglądają się na Rząd widomy i działający, wszystkiego żądają od Rządu i wszystką odpowiedzialność za wszystko, co się tylko da pomyśleć na Rząd składają.

Nauka zaś z jej dalekimi celami organizowania wiekuiestej, twórczej rewolucji, skierowanej nie przeciw ludziom, lecz przeciwko przyrodzie, mająca na oku nie podział dóbr wytworzonych, lecz ich nieskończone przyczynienie i pomnożenie, – w dobie doraźnej walki nie tylko klasy społecznej przeciwko klasie, lecz powszechnego bogacenia się kosztem bliźnich, wydaje się być czymś dalekim, dziwacznym, może i godnym szacunku, lecz zbytecznym. Pracowite i skrzące gromadzenie, umiejętnie organizowanie i ciągle ćwiczenie bezcennej siły – wiedzy narodowej – zbiornika energii – o wartości największej, z którego, jak z przezystego jeziora w wysokich górach płynie wraz z potokami na wszystkie strony moc niezmierna, zdolna do przetworzenia się na każdy motor o użyteczności najbardziej realnej i doraźnej, nie budzi już entuzjazmu, jak za dawnych lat niewoli.

Z pychą odrzucamy i z odrazą odrzucamy nazwę państwa burżuazyjnego, którą Polsce dzisiejszej nadają złośliwie sąsiedzi. Lecz czy możemy jej nadać nazwę Chrystusa narodów, albo nazwę świętego Jerzego, którąśmy ją ozdabiali w dniach uzyskania wolności? Nie umiemy wznieść się na wyżynę burżuazji Zachodu i Ameryki, tych świątłych dobrokiewiczów, którzy nagromadzone bogactwa zużywają na tworzenie instytutów niezrównanych, służących sprawom nauki czystej.

Idą z wolna w zapomnienie wartości i cnoty wypracowane za dni niewoli, czy wojny i w radosnej chwili wyzwolin, jakby na stwierdzenie prawdy dawno przez wieszczę narodowego przepowiedzianej:

Ręce za lud walczące sam lud poobcina.

Imion miłych ludowi lud pozapomina.

Wszystko przejdzie. Po huk, po szumie, po trudzie

Wzmq̄ dziedzictwo cisi, ciemni, mali ludzie.

Gdybyż to «cisi»!... Ale oto obok tego gmachu, obdartego z niewolniczej skóry, która bezcześnie piękne dzieło ofiarnika w najwyższym stylu, Stanisława Staszica, obok tego domu – dziwołaga nad dziwołagi, który tylko w dzisiejszej Warszawie może egzystować⁴, mkną z hałaśliwym porykiwaniem setki najwspanialszych, najbardziej europejskich, czy amerykańskich automobilów, wiozące dobrze lub źle urodzonych powojennych magnatów. Cuchnącym gazem zatruwają płuca ubóstwu, biegnącemu za zarobkiem i trudem, a błotem ulicznym obryzgują, na rogu gmachu – dziwołaga, szafki z książkami, które Kasa im. Mianowskiego wydała. W żadnym oku nie spleonie duma, w żadnym sercu nie zapali się postanowienie, ażeby z tym czerepem rubasznym w stolicy wolnego państwa raz skończyć, ażeby szlacheckie formy dawne, wyśnione, pomyślane i utworzone przez Staszica wskrzesić na nowo. I tak oto sterczy w samym środku wielkiego miasta ten istny obraz i symbol Polski dzisiejszej. Zewnętrzna powłoka i skorupa niewoli zdarta została, lecz wewnętrzna treść wynurzyła się oto na światło i widomie stoi przed naszymi oczyma. Jeżeli nie raz i nikogo z magnatów tej ziemi dom, gdzie mieści się Kasa im. Mianowskiego, ta forma zewnętrzna, to cóż mówić o rozumieniu wewnętrznych celów, zamierzeń i prac tej instytucji? Nie jestże próżną stratą czasu «odwoływanie się» do tych cudzoziemców w ojczyźnie, do głuchoniemych potentatów, gdyby nawet nosili najbardziej polskie i głośne nazwiska?

⁴W czasie, który upłynął od chwili wyrzeczenia tych gorzkich słów zaszła w wyglądzie Pałacu Staszica wielka zmiana. Dzięki pomocy Skarbu Państwa i Miasta przywrócona mu została dawna wspaniałość zewnętrzna. Odnowienie wnętrza oraz przystosowanie go do nowych potrzeb jest w toku.

Kilku magnatów polskich mogłoby bez uszczerbku dla swych fortun postawić Kasę im. Mianowskiego na najwyższym poziomie, na takim poziomie, jaki by dziś zajmowała, gdyby dar jednego tylko inżyniera nie został przez państwo ościenne skonfiskowany. Nie budzą się w żadnym z nich ambicje przodków, którzy instytucje naukowe niegdyś stwarzali. Wolą oni czekać cierpliwie na swoją kolej, aż im nieublagany na nieublaganych sąd i wyrok losu, ślepa zemsta grubego i sprośnego Marcholta wydrze, zniszczy i podepce bogactwa ze skąpstwem zamykane, jak się to już zdarzyło tu i tam poza granicami, tej dziedziny na nowo złotego egoizmu, aż ich wyzuje z dziedzictwa, którego używać po chrześcijańsku, w myśl przepisów anielskiego doktora chrześcijaństwa, nie umieli, aż ich na nowo rozmiecie i rozproszy poza granice ojczyzny.

Patrząc z boku na zmaganie się Kasy im. Mianowskiego z obojętnością zamożnego ogółu, gdy apel jej dotarł już do zrozumienia sejmików, wywołał opodatowanie się gron nauczycielskich, rozbudził ofiarność wśród... uczniów, poruszył firmy handlowe i zarządy banków, postanowiłem odezwać się do tego właśnie świata bogaczy. Nie bacząc na śmieszność, jaką się okryć mogę, iż chudy, wędrowny literat śmie mieszać się do spraw tak wysokiego porządku, podnoszę jednak mój głos w nadziei, iż do jakiegoś ucha doleci.

Kasa im. Mianowskiego nie mogła swego czasu dla braku funduszy wydać czterotomowego dzieła o naukowych podstawach lotnictwa, którego autorem był inżynier Witold Jarkowski, najdoskonalszy przed wojną elew szkoły awiatycznej w Paryżu, później profesor lotnictwa w Politechnice Petersburskiej. Tegoż Witolda Jarkowskiego, świetnego uczonego i wynalazcę, bolszewicy – ku wiecznej ich hańbie –

rozstrzelali, jako zakładnika, jako dziesiątego w szeregu. My nie umieliśmy dzieła naszego rodaka drukiem ogłosić, a tamci go bestialsko zgładzili. Oto obraz dwu «kultur» sąsiadujących.

Nie będę się tu odwoływał do poczucia narodowej dumy, ani do innych uczuć nieuchwytnych, gdyż te «truizmy» nikogo by dziś nie wzruszyły. Wskażę tylko kilka zjawisk oczywistych, których odsłonięcie ujawni niebezpieczeństwo nie tylko państwowe, ale i osobiste każdej jednostki tego kraju. Oto sąsiedzi nasi ze wschodu posiadają dwadzieścia siedem fabryk samolotów, podczas gdy my posiadamy jedną. Na dwustu naszych lotników – w ciągu jednego roku – trzydziestu straciło życie. Znakomity awiator włoski, który u nas gościł niedawno, powiedział o lotnikach polskich, iż są to niewątpliwie bohaterowie, gdyż on stchórzyłby haniebnie, mając wsiąść na aparat, na którym nasz lotnik wzbija się nad poziomy. Cóż nam jednak przyjdzie z tego czysto naszego bohaterstwa, skoro w ciągu pół godziny wszyscy uduśmimy się w gazach trujących sąsiada z zachodu, udoskonalanych nieustannie, bezsennie, przez szeregi uczonych chemików, pracujących w specjalnych laboratoriach? Ażeby zaś mieć chemików, pracujących specjalnie w laboratoriach nad gazami, trzebałożyć na utworzenie nauki własnej w ogóle, gdyż odkryć swych, sekretów i wynalazków nikt nam przecież nie wyda. Niski poziom kultury nauk zabija ich praktyczne zastosowania. Gdy Anglicy postanowili upaństwowić kopalnie węgla, poprzedzili to badaniem czysto naukowym całej sprawy. Jeżeli, zbliżywszy się do morza, chcemy rozwinąć handel rybami Bałtyku, należy wesprzeć stację naukową badawczą w tej dziedzinie, założoną na Helu. Tymczasem ta małańka, a z entuzjazmem prowadzona oaza naukowa nie może ruszyć z miejsca, gdyż nie jest w możności

wykupić obstalowanego mikroskopu. Setki bogaczy, zwiedzających tę stację, puszczały mimo uszu wiadomość o braku mikroskopów. Straty wyrządzone przez szkodników leśnych z powodu niedostatecznego stopnia zbadania ich przez zoologów, wynoszą, oczywiście, więcej, niż budżet nauki całego naszego państwa.

W nasze życie nowoczesne, bogate, nieokietznane, żywiołowe, musi wejść ścisła nauka, jako regulator i kierownik. Ona to jedynie może nam pomóc, ażebyśmy z miazgi bujnej, lecz złupionej przez najeźdźców, starganej przez złą uprawę, sponiewieranej przez jawną głupotę, skłóconej o byle co lub nagim ugorem leżącej, mogli rozpocząć planowe budowanie nowej treści wewnętrznej, nowej szerokości i bujności ducha, świadomej, czysto narodowej, własnej, na najlepszych i niewątpliwych osnutej doświadczeniach i na dostojnych wzorach. Z jej to pomocą jedynie nie stracimy bogactw olbrzymich, które nasz naród już posiadał, i z jej pomocą jedynie zdołamy nowe odnaleźć.

W wolnym państwie polskim nauka nie może być wyżebrana, podpatrzona, przemycana, musi być polska. Nauka – to przeczyste, wysokie jezioro w górach, niebiosą nieskończoności odbijające, musi być nasze, własne, ojczyste.

Posiadamy instytucję temu właśnie celowi służącą, założoną w mrokach niewoli przez ojców czcigodnych i przekazaną nam, którzy żyjemy w słońcu bezgranicznej, złotej wolności. I dziś oto ta właśnie instytucja – nie posiada dostatecznych środków.

Ratujmy! Wspierajmy! Stwórzmy na nowo Kasę imienia Mianowskiego!

Leszek Zasztowt

Józef Mianowski

Przedmowa

Nazwisko Józefa Mianowskiego przewija się nieustannie w literaturze poświęconej historii nauki polskiej XIX i XX stulecia. Dzieje się tak głównie za sprawą *Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dra med. Józefa Mianowskiego*, utworzonej w 1881 r. dla uczczenia pamięci jedyne go rektora warszawskiej Szkoły Głównej, Instytucji, która przed I wojną światową zastępowała nieistniejące, polskie ministerstwo nauki i oświaty w zaborze rosyjskim. Także później odegrała niepoślednią rolę wspomagając rozwój nauki w niepodległej Polsce.

Kasa Mianowskiego utrzymała się w pamięci pokoleń nie tylko dzięki finansowaniu badań, fundowaniu stypendiów i wspieraniu wydawnictw. Stała się również godnym szacunku przykładem instytucji społecznej z którą związani byli nieomal wszyscy wybitni polscy uczeni

i literaci zwłaszcza końca XIX i pierwszej połowy XX stulecia. Odnosiło się to nie tylko do elity inteligencji warszawskiej tego czasu, ale w gruncie rzeczy do całości polskiego środowiska naukowego. Nie było ono aż tak liczne, przynajmniej do końca istnienia II Rzeczypospolitej, i trudno jest sporządzić listę tych którzy nie korzystali z pomocy Kasy Mianowskiego, bardziej niż wymienić tych którym pomogła w ich drodze naukowej i literackiej. Trzeba dodać bowiem, że twórczość literacka jeszcze w początkach wieku XX traktowana była poważnie na równi z działalnością badawczą.

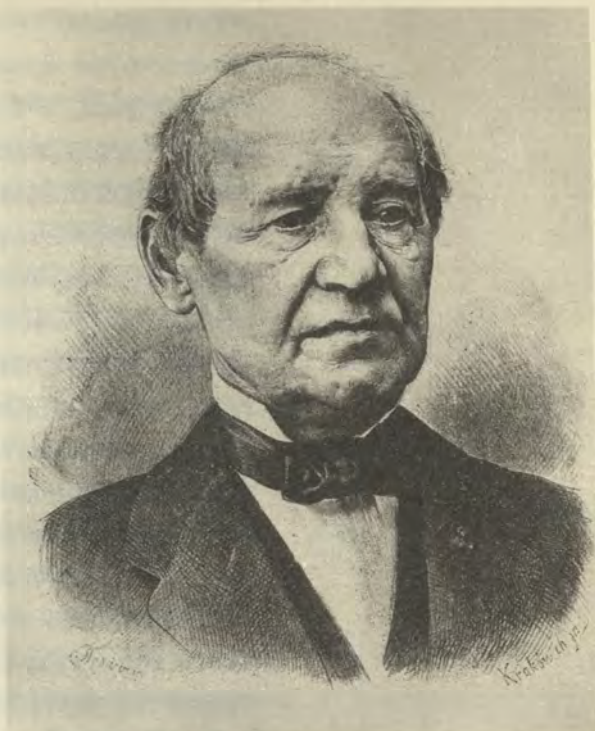
Pamięć o Mianowskim trwa nadal. Kasa Mianowskiego istnieje obecnie jako fundacja popierania nauki. Są liczne ślady historyczne jak sala jego imienia na parterze Pałacu Kazimierzowskiego, gdzie znajduje się obecnie rektorat uniwersytetu, oraz pamiątkowy napis w budynku dawnej Szkoły Głównej będący cytatem z przemówienia Mianowskiego, a także ulica Mianowskiego na warszawskiej Ochocie nieopodal placu Narutowicza. Wzmianki o Mianowskim występują w prawie wszystkich monografiach poświęconych nauce drugiej połowy XIX w., a także rozwojowi kolejnych dyscyplin szczegółowych tego czasu, począwszy od wspomnianych *belles-lettres* po nauki matematyczno-przyrodnicze.

Gdy jednak przyjrzymy się bliżej źródłom poszukując informacji o rektorze Szkoły Głównej i jego osobistych losach przed objęciem stanowiska w Warszawie, to wówczas okazuje się, że mimo mnóstwa artykułów wspomnieniowych, wszelkiego drobiazgu literackiego, swoistych *silva rerum* i *miscellanea*, brak jest pracy przedstawiającej całościowo biografię Mianowskiego. Wciąż najsolidniejszym i niezastąpionym pozostaje jedynie biogram autorstwa Stefana Kie-

niewiczza zamieszczony w Polskim Słowniku Biograficznym¹.

Mianowski był postacią barwną i nietuzinkową. Wybitny lekarz praktyk, o dosyć skromnym dorobku naukowym, pozostał w pamięci współczesnych przede wszystkim dzięki przymiotom charakteru: podkreślanej przez wszystkich niebywalej dobroci, skromności, bezinteresownie okazywanej pomocy i miłości do ludzi, ale także dzięki nieco sentymentalnej uczuciowości i bezprzykładnemu, choć raczej bezwiednemu, chciałoby się rzec intuicyjnemu, patriotyzmowi.

Jak to się stało, że człowiek szanowany przez rodzinę carską, osobiście doceniany i wyróżniany przez samego Mikołaja I, który jak wiadomo był niechętny Polakom, oraz jego następcę Aleksandra II, lubiany przez elitę arystokracji rosyjskiej w Petersburgu, słowem typowy lojalista swego czasu, pozostał w polskiej pamięci jako wzór patriotyzmu i cnót narodowych stawiany nieomal na równi z Romualdem Trauguttem. Dlaczego tak ukochano Mianowskiego, podczas gdy inny Polak o po-

Józef Mianowski
(1804–1879),
APAN, ZF, IV–10

¹ S. Kieniewicz, *Mianowski Józef (1804–1879)*, *Polski Słownik Biograficzny* (dalej PSB), T. XIX, s. 523–525. Por. dawniejsze biogramy Mianowskiego w: *Encyklopedia Powszechna S. Orgelbranda*, 1864, t. XVIII, s. 452; *Encyklopedia Ogólna Wiedzy Ludzkiej*, redakcji „Tygodnika Ilustrowanego”, 1875, t. IX, s. 227; *Encyklopedia Powszechna S. Orgelbranda*, 1884, t. VII, s. 441; *Enciklopedičeskii Slovar' F. Brokhauz, I.A. Efron*, St. Petersburg, 1897, t. XX, s. 362.

dobnej postawie wobec Rosjan margrabia Aleksander Wielopolski skazany został na wieczne potępienie w panteonie zbiorowej pamięci? Wydaje się, że w przypadku Józefa Mianowskiego zogniskowane zostały swoiste polskie imponderabilia: praca organiczna *versus* czyn zbrojny, lojalizm *versus* patriotyzm, zachowawczość i ugodowość *versus* nieprzejednana postawa wobec zaborcy. Wrażliwy i uczuciowy Mianowski, z typowym kresowym sentymentalizmem właściwym dla ziemian rodem z Humańszczyzny, kierował się w swych działaniach – jak się wydaje – impulsem, potrzebą chwili. To, że nie zakończył życia zesłany na Syberię zawdzięczał chyba niebywałemu szczęściu, w tym szczęściu do ludzi, Polaków i Rosjan, których napotkał na swej drodze. Polska i, na co warto zwrócić uwagę, także Rosja były też jego „przybranymi ojczyznami”, choć prawdziwą „małą ojczyzną” była niewątpliwie Ukraina i do pewnego stopnia Litwa.

W odniesieniu do Polski, kraju nieistniejącego wówczas na mapach Europy, postawa Mianowskiego była dość typowa i charakterystyczna dla osób pochodzących ze wschodnich terenów pierwszej Rzeczypospolitej. Nie znał jej. Nie znał Mazowsza ani Małopolski. Nie znał też Wielkopolski. Pomorze i Śląsk były dla niego bardziej dzielnicami zaboru pruskiego, niż – przynajmniej we fragmentach – częściami dawnej Korony. Nie pojmował Polski jako wspólnoty etnograficznej. Rozumiał ją raczej jako ideał utraconego państwa, jakim była dawna Rzeczpospolita. W tej wizji główne miejsce zajmowały niewątpliwie ziemie Rusi i Wielkiego Księstwa Litewskiego, obszary które znał z dzieciństwa i młodości. Natomiast Warszawa, Kraków, ale także Lwów, funkcjonowały przede wszystkim w wyobrażeniach, jako patriotyczne punkty odniesienia. Realnością był Humań, Wilno i Krzemie-

niec, a także polskie majątki ziemskie w okolicach Wilna, na Podolu, Wołyniu i Kijowszczyźnie.

Miał okazję przebywać w zwrotnych momentach dziejów relacji polsko-rosyjskich w miejscach, w których decydowały się losy Polski i Polaków na rozległych obszarach zaboru rosyjskiego. Studiował i pracował w Wilnie jeszcze w okresie rozkwitu, ale też po zamknięciu Wszechnicy. Przeżył tam i powstanie listopadowe 1830/1831 r., i sprawę Szymona Konarskiego. Był tam też świadkiem likwidacji unii kościelnej i przyłączenia Kościoła greckokatolickiego do Kościoła prawosławnego w 1839 r.

W latach czterdziestych i pięćdziesiątych mieszkał w Petersburgu i należał tam do polskiej elity konserwatywnej, związanej z rosyjską arystokracją i establishmentem Cesarstwa. Był wówczas świadkiem najostrejszych represji końcowego okresu panowania Mikołaja I, ale też pierwszych reform wprowadzanych przez nowego cesarza Aleksandra II.

W latach sześćdziesiątych tworzył, a następnie kierował warszawską Szkołą Główną. Miał wówczas również swój niewielki udział w wydarzeniach powstania styczniowego 1863/1864 r. w Królestwie Polskim. Był tam również świadkiem i uczestnikiem represji popowstaniowych, likwidacji Szkoły Głównej i narastającej rusyfikacji. Słowem losy Mianowskiego odzwierciedlają w dużym stopniu typowe przejścia nie tyle polskiego ziemiaństwa tego okresu, co raczej losy polskiej inteligencji utrzymującej się z pracy umysłowej.

Mimo niechęci do polityki był co najmniej dwukrotnie aktywnie w nią zaangażowany, choć w obu przypadkach – jak się wydaje – stało się to nie z osobistego wyboru, a raczej z przypadku. Ostatecznie

ostatnie lata życia spędził *de facto* na emigracji, choć do końca życia pozostał lojalnym poddanym rosyjskim.

Warto zwrócić uwagę na jeden istotny rys dotyczący biografii Mianowskiego. Pokoleniowo należał do romantyków. Wielu z jego przyjaciół i kolegów działalność literacką, w połączeniu z burzliwymi dziejami porozbiorowej Rzeczypospolitej, a przede wszystkim zaangażowanie w walkę z Rosją, doprowadziły do emigracji. Przewija się tu cała galeria dziewiętnastowiecznych poetów i pisarzy na czele z Juliuszem Słowackim. Mianowski jednak od początku był raczej pozytywistą. Wynikało to nie tylko z wykonywanego zawodu lekarza, ale również z jego charakteru. Zafascynowany literaturą i poezją, jak większość mu współczesnych, wybrał drogę pracy organicznej już na początku swej kariery. Dziwnym zrzędzeniem losu stało się tak, że w latach sześćdziesiątych został, w gruncie rzeczy nieoczekiwanie, ojcem duchowym całego warszawskiego pozytywizmu, jako niekwestionowany autorytet Bolesława Prusa, Henryka Sienkiewicza, Aleksandra Świętochowskiego i całego pokolenia Szkoły Głównej. W ten sposób jego biografia odzwierciedla również, w mikro skali, losy polskiej myśli społecznej i filozofii narodowej w XIX stuleciu. Daje to możliwość spojrzenia na sposób myślenia Polaków owego czasu, na transformację ich postaw, jaką wymuszały kolejne klęski narodowe. W przypadku Mianowskiego łatwo zauważyć, że ubolewał nad tragicznymi losami swoich przyjaciół i kolegów pozbawionych możliwości powrotu do ojczyzny. Z drugiej strony uważał, że dla dobra kraju konieczne jest pozostanie na miejscu i praca u podstaw. Nie pochwalał chyba, choć nie ma na to przekonujących i jednoznacznych dowodów źródłowych, wielu ich decyzji dotyczących działalności politycznej i zaangażowania w walkę z imperium carskim.

Biografia Mianowskiego narzuciła niejako układ tej części, która składa się z pięciu fragmentów, odpowiadających jego geograficznym peregrynacjom. Fragment pierwszy obejmuje okres ukraiński, przede wszystkim czas nauki w Humaniu, ale i skrótową, i daleką od kompletności, genealogię rodziny Mianowskich. Fragment drugi, najobszerniejszy, dotyczy Litwy, a właściwie przede wszystkim Wilna, w którym Mianowski osiągnął powszechne uznanie i sukces zawodowy. Fragment trzeci przedstawia sytuację Mianowskiego w Rosji, w stolicy Imperium Petersburgu. Wówczas to doktor medycyny zjednał sobie trwałą wdzięczność nie tylko rodziny carskiej, ale także niezliczonej rzeszy Polaków, którym dopomagał w różny sposób w trudnych czasach. Petersburg stał się też dla Mianowskiego, wbrew jego oczekiwaniom, swego rodzaju odskocznią do dalszej kariery w Królestwie Polskim, w Warszawie. Fragment czwarty przedstawia działalność Mianowskiego przede wszystkim w warszawskiej Szkole Głównej. Ostatni, piąty fragment, zawiera najmniej znane losy Mianowskiego po wyjeździe zagranicę. Dotyczy ostatnich lat życia w Italii, w Sennigallii na wybrzeżu Adriatyku.

Baza źródłowa wykorzystana w tej części jest obszerna, choć niejednorodna, a przede wszystkim dość nierównomiernie ukazująca biografię Mianowskiego. Najmniej informacji mamy bowiem o ostatnich latach życia podczas, gdy okresy humański, wileński, petersburski i warszawski są raczej dobrze udokumentowane. Wykorzystane zostały materiały archiwalne z Rosyjskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Petersburgu, Litewskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Wilnie, Państwowego Archiwum miasta stołecznego Warszawy oraz nieliczne listy w zbiorach niepublikowanej kore-

spondencji Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Archiwów PAN w Warszawie oraz PAN i PAU Krakowie, w zbiorach Zakładu Narodowego Ossolińskich we Wrocławiu, a także w Bibliotece Kórnickiej i Rapperswilskiej.

Spośród materiałów drukowanych wykorzystano liczne wspomnienia, a także edycje korespondencji: przez wszystkich Hersylli, z domu Bécu, i Teofila Januszewskich oraz Juliusza Słowackiego, Seweryna Goszczyńskiego i Józefa Bohdana Zaleskiego, a także opracowania dotyczące dziejów instytucji – humańskiej szkoły powiatowej oo. bazylianów, Uniwersytetu Wileńskiego, Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie, Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie i warszawskiej Szkoły Głównej. Ważnym źródłem informacji stały się liczne artykuły rozproszone w dziewiętnastowiecznych czasopiśmie wileńskich, warszawskich i petersburskich, ale także lwowskich i krakowskich.

...

W 1868 roku, a więc na rok przed likwidacją Szkoły Głównej, był Mianowski rektorem i profesorem zwyczajnym Szkoły, stałym członkiem rady kuratora Warszawskiego Okręgu Naukowego, członkiem rzeczywistym Rady Medycznej Królestwa Polskiego i wiceprzewodniczącym Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych w Królestwie, a także przewodniczącym prywatnej rady warszawskiego szpitala Dzieciątka Jezus. Posiadał czwartą, jedną z najwyższych, rangę rzeczywistego radcy stanu. Był kawalerem orderów św. Anny I-ej klasy, św. Stanisława I-ej klasy i św. Włodzimierza 3-ego stopnia. Posiadał wyróżnienie za dwadzieścia pięć lat wzorowej służby oraz dwa ciemnobrązo-

we medale: jeden za zasługi w wojnie tureckiej 1853–56 i drugi na pamiątkę stłumienia polskiego buntu 1863–64 roku². W 1876 roku, siedem lat po likwidacji Szkoły Głównej, otrzymał jeszcze order św. Włodzimierza II-jej klasy i 12-letnią „arendę” na łączną sumę 2 500 rubli rocznie³. Te ostatnie wyróżnienia, jakie spotkały go na niespełna trzy lata przed śmiercią zawdzięczał protekcji księcia Bariatyńskiego, osobistej interwencji Piotra Wałujewa, a także życzliwości dwóch warszawskich gubernatorów Fiodora Berga i Pawła Kotzebuego.

W jaki sposób Mianowski, ten siedemdziesięciodwuletni w tym czasie mężczyzna, zachował takie wpływy w Petersburgu i nie stracił nic ze swej popularności w Warszawie?

Czy rzeczywiście był typowym lojalistą, jak wynika z archiwalnych informacji o służbie na kolejnych szczeblach carskiej hierarchii urzędniczej? Czy też starannie ukrywał swój polski patriotyzm i, jak wielu mu współczesnych, był jeszcze jednym przykładem polskiego wallenrodyzmu? Kochał i rozumiał dawną Polskę, a właściwie bardziej to co było i co pozostało z tradycji dawnej Rzeczypospolitej. Ale jaki był jego rzeczywisty stosunek do Rosji? Nienawidził jej czy kochał? A może po prostu przez pryzmat Petersburga traktował ją kosmopolitycznie, jako doskonałe miejsce dla robienia kariery i zdobycia sukcesu finansowego? Może Rosją był dla niego Petersburg – miasto pełne blichtru i możliwości, równie atrakcyjne jak Paryż? Tego rodzaju pytania można by mnożyć. Może choć na część z nich uda się odpowiedzieć.

² Formulamyj spisok o służbie, Rossijskij Gosudarstviennyj Istoričeskij Archiv v Sankt Peterburgie (dalej: RGLA), f. 733, op. 147. e.ch. 752, k. 3.

³ S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 524.

I: Ukraina

Gwiazdo świetna, wesola, jak anioł młodości!
Gdy na złotym promieniu wiedziesz z sobą lato,
Jak jej nadzieja, wtedy spoczywasz w ciemności.
Dzisiaj mglistą jesieni osłoniła szatą,
Jakże tęsknie opuszczasz niebo Ukrainy,
Gdzie wszystko jest pięknnością niewinnej dziewczyny!
Gdzie powietrze, pogodne jak blask jej oblicza,
Czaruje w swych powiewach urokiem jej tchnienia;
Gdzie wody odbijają światło jej spojrzenia,
Gdzie pagórki ponętne jak jej pierś dziewicza,
Gdzie wietrzyk harmonią pieśni jej powiewa,
Gdzie kwiaty pleć jej mają, a jej świeżość drzewa!⁴

⁴ S. Goszczyński, *Zamek kaniowski*, Warszawa 1874, s. 15 (pieśń siódma).

Mianowscy

Urodził się w końcu 1803 roku⁵ w parafii Śmiła, w dekanacie fastowskim (dawniej chwastowskim), w powiecie humańskim (następnie czerkaskim) guberni kijowskiej. Tam też został ochrzczony w roku 1804. Był synem Ignacego⁶. Do której gałęzi należała rodzina Mianowskich z Humańszczyzny obecnie nie wiadomo. Mianowscy zamieszkiwali również pobliską Żytomierszczyznę⁷ oraz Wileńszczyznę⁸, a także Prusy Wschodnie, zachodnią Galicję⁹ i późniejszy ob-

⁵ Według świadectwa ukończenia szkoły humańskiej w 1822 roku miał 19 lat. Leopold Méyet uważa, że Śmiła jako miejsce urodzenia nie jest pewne. Pewne jest natomiast, że tam Mianowski w 1804 r. został ochrzczony. L. Méyet, *Przyczynki historyczno-literackie*, Biblioteka Narodowa (dalej BN), sygn. BN 7321, k. 3, 6. W niektórych biogramach Mianowskiego jako miejsce występuje także Humań, co jest oczywistą pomyłką.

⁶ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 3.

⁷ T. Epsztajn, *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiańskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II połowie XIX wieku*, Warszawa 1998, s. 189. Dotyczy Henryka Mianowskiego, późniejszego lekarza wojskowego. Por. J. Korczyński, *Trochę wspomnień z Żytomierza (lata uczniowskie 1897–1908)*, „Pamiętnik Kijowski”, t. II, Londyn 1963, s. 241. Por. też: „Pamiętnik Kijowski”, t. III, Londyn 1966, s. 252.

⁸ M.in. rodzina Mikołaja Mianowskiego profesora Uniwersytetu Wileńskiego. Por. S. Mianowski, *Świat który odszedł: wspomnienia Wilnianina 1895–1945*, Warszawa 1997; D. Szpopier, A. Bielecki, *Aleksander Meysztowicz – portret polityczny konserwatysty*, Gdańsk 2001, s. 131, 158–160.

⁹ M.in. inny Józef Mianowski, pochodzący z Krakowskiego, późniejszy lekarz w Brześciu Kujawskim, zmarły tam w roku 1860. Por. J. Bieliński, *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej bibliograficznie przedstawiony. Przyczynek do dziejów medycyny*, Warszawa 1889, s. 678.

szar Królestwa Polskiego. W XIX w. w Kongresówce występowali pod dwoma herbami: Przerowa i Tępa Podkowa¹⁰. Najstarsza gałąź rodziny Mianowskich, zwanych Orlikowskimi, wywodziła się z Mianowa koło Ostrowi Mazowieckiej i Orlikowa na ziemi wiskiej, a pieczętowała się herbem Abdank. W 1443 roku Janusz i Piotr z Mianowa otrzymali przywilej księcia mazowieckiego Władysława na dobra Orlikowo, potwierdzony w Płocku w roku 1459 dla Mateusza z Mianowa przez Ziemowita księcia mazowieckiego¹¹.

Z północnego Mazowsza część rodu Mianowskich przeniosła się na Wołyń, prawdopodobnie w XVIII stuleciu lub niewiele wcześniej. W wieku XIX oprócz Żytomierza i Łucka spotykamy Mianowskich także w Ostrogu, w Humaniu, w dawnym województwie braclawskim, a także w powiecie lipowieckim guberni kijowskiej¹².

Z opublikowanej korespondencji Januszewskich z Mianowskim z lat 1829–1837 wiadomo, że Józef miał młodszego brata, który przysparzał mu kłopotów, oraz siostrę¹³. Brak jest niestety informacji o ich imionach. Jaki był to rodzaj problemów z młodszym bratem nie jest jasne. Józef musiał podjąć jakieś drastyczne decyzje z powodu których

¹⁰ *Spis szlachty Królestwa Polskiego z dodaniem krótkiej informacji o dowodach szlachectwa*, Warszawa 1851, s. 149 i dodatek II, s. 30.

¹¹ *Herbarz Ignacego Kapicy Milewskiego (dopelnienie Niesieckiego)*, Sieniawa-Kraków 1870, s. 274, poz. 336; s. 311, poz. 384. J.S. Dunin-Borkowski, *Spis nazwisk szlachty polskiej*, Lwów 1887, s. 244.

¹² Inny Józef Mianowski, starszy, herbu Tępa Podkowa, syn Michała z Żomiszcza. Następnie prawnik w Kamieńcu Podolskim i Balcie; Wołyniak [J.M. Gozdawa-Giżycki], *O bazylianach w Humaniu*, „Przewodnik Naukowy i Literacki”, XXVII: 1899, s. 1173.

¹³ [T. i H. Januszewscy], *Listy Teofila i Hersylii (z domu Bécu) Januszewskich do Józefa Mianowskiego (1829–1837)*, z autografów wydał, wstępem i uwagami opatrzył Leopold Méyet, Warszawa 1897 (Biblioteka „Wieku”), s. 118–119, 123 (informacje o młodszym bracie; listy z dn. 20 października i 10 listopada 1833 r.), 137–138 (informacja o siostrze; list z dn. 11 lutego 1834 r.).

miał wyrzuty sumienia. Teofil Januszewski zapewniał go w liście, że podjęte kroki były jedynymi jakie należało zrobić. Musiały to być rzeczywiście decyzje surowe, lecz innego sposobu wychowawczego oddziaływania na młodszego brata nie było – uważał Januszewski.

Mianowski, w latach trzydziestych, był już mocno związany z rodziną żony, a po jej przedwczesnej śmierci, zwłaszcza z siostrą Aleksandry Hersylią i jej mężem Teofilem. Januszewscy, przede wszystkim Hersylia, ale także matka Juliusza Słowackiego Salomea Bécu, mieli wówczas wyrzuty sumienia, za to że Mianowski obdarowywał ich prezentami i był, swego rodzaju, depozytariuszem interesów rodzin Januszewskich i Bécu w Wilnie. Hersylia przypominała w liście, że „kochany Józef” ma przecież rodzoną siostrę, która też wymaga opieki.

Pewne dane na temat rodziny Mianowskich znajdują się w archiwum w Petersburgu. Jest to, pochodzący z 1851 r., zbiór dokumentów dotyczących weryfikacji szlachectwa przed petersburską heroldią. Jest na tyle interesujący, że warto przytoczyć zawarte w nim ustalenia¹⁴. Trzeba jednak zaznaczyć, że – na obecnym etapie poszukiwań – nie możliwa jest weryfikacja tych danych poprzez konfrontację z innymi źródłami.

Jak wynika z przytoczonego dokumentu Józef miał dwóch braci. Starszy z nich, Mikołaj, syn Ignacego i Aleksandry, zamieszkujący w powiecie ostrogskim guberni wołyńskiej, wedle wypisu z metryki mohylewskiej konsystorii duchownej ochrzczony został 10 listopada 1793 r. W 1826 roku z małżeństwa z Anną urodził mu się syn Ignacy.

¹⁴ O dvorianskom dostoinstvie roda Mianovskogo (10 fevrala 1851–4 apreļa 1851), RGIA, f. 1405, op. 49, e. hr. 3752, k. 1–12.

Poświadczony jest to wypisem z ksiąg metrykalnych lucko-żytomierskiej konsystorii duchownej. Z małżeństwa z Anną miał również drugiego syna Faustyna. Mikołaj zmarł prawdopodobnie na początku lat trzydziestych XIX w. Drugi, młodszy brat Józefa, Szymon Wincenty, miał dwóch synów Leona i Stanisława¹⁵.

Ojciec Józefa i pozostałych dwóch braci – Ignacy, miał brata Adama. Ojcem ich, a więc dziadkiem Józefa, był Piotr Mianowski. Zbiór dokumentów przygotowywany był, jak wspomniano, w związku z weryfikacją szlachectwa, co oczywiście, jedynie męskich potomków rodziny Mianowskich. Nie ma więc w nim informacji o siostrze i żeńskich potomkach Ignacego.

Śmiła, miejsce urodzenia Mianowskiego, wraz z pobliskimi włościami klucza śmiłańskiego, stanowiła dawne dobra Koniecpolskich i Wyhowskich, które z czasem przeszły w ręce rodziny Lubomirskich. W 1787 r. książę Franciszek Ksawery Lubomirski sprzedał całą Śmiłańszczyznę za dwa miliony rubli księciu Grzegorzowi Potiomkinowi. Po jego śmierci w 1791 r. ogromne dobra śmiłańskie podzielone zostały pomiędzy ośmiu spadkobierców. Klucz śmiłański przypadł w udziale hr. Aleksandrowi Samojłowowi, który zamieszkał na stałe w Śmiele. W 1838 r. klucz śmiłański nabył od hr. Michała Samojłowa mąż jego siostry hr. Aleksy Bobrinski¹⁶. Zarówno rodzina Samojłowów, jak i Bobrińskich zatrudniały u siebie wielu Polaków, między innymi jako zarządców dóbr, a w późniejszym okresie, gdy Śmiła stała się ważnym

¹⁵ Wincenty Mianowski uczęszczał do klasy szóstej, ostatniej, szkoły powiatowej w Humaniu w roku szkolnym 1829/1830. Mógł więc być młodszym bratem Józefa, absolwenta z roku 1822, urodzonym około 1812 r.; Wołyniak, op. cit., s. 1144.

¹⁶ Śmiła, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (dalej SGK), Warszawa 1889, t. X, s. 883.

ośrodkiem przemysłowym z cukrownią, rafinerią cukru i plantacjami buraków¹⁷, także inżynierów, techników i buchalterów. Nie jest więc wykluczone, że ojciec Józefa, który nie był człowiekiem zasobnym o czym świadczy droga naukowa syna, był pozbawionym majątku szlachcicem zatrudnionym w tych dobrach.

Humań

Już po Kaniowie straszna wieść latała:
Jak się wzburzyła Ukraina cała;
Jak zdradą Gonty dobyto Humania.
Ile tam mordów, ile krwi rozlania,
Jak samo Lachów zda się ścigać piekło.
A nigdzie schrony przed czernią zacieklą¹⁸

Humań, który podupadł w okresie wojny 1792 r., za rządów targowicy oraz po drugim rozbiorze, zaczynał intensywnie się rozwijać w końcu XVIII i na początku XIX stulecia. Miasto, klasztor bazylianów pod wezwaniem Jana Chrzciciela i szkoła, które na krótki okres

¹⁷ M. Wisznicki, *Moje lata gimnazjalne w Kijowie 1881–1889*, „Pamiętnik Kijowski”, t. IV, Londyn 1980, s. 93.

¹⁸ S. Goszczyński, *op. cit.*, s. 38 (pieśń 13).

utraciły poparcie i względy ogarniętego wyrzutami sumienia Szczęsnego Potockiego, odradzały się. Spośród dawnych funkcjonujących w mieście cerkwi unickich: św. Michała Archanioła, św. Mikołaja Biskupa oraz Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny ta ostatnia była świątynią szkoły bazylianów¹⁹. Wciąż żywa była w mieście tradycja męczeńskiej śmierci O. Herakliusza Kosteckiego, zamordowanego *in odore sanctitatis* przez hajdamaków w 1768 r., jak głosiła wieść gminna, w czasie procesji na rynku, niosącego Przenajświętszy Sakrament²⁰. Po rzezi humanńskiej, co zgodnie podkreślają pamiętnikarze, zakonnicy odegrali ważną rolę w uspokojeniu sytuacji: *oo. bazylianie świetne dowody gorliwości swojej i pracy złożyli, liczną młodzież z całej okolicy i z najdalszych kresów ściągnęli i jeśli nie zdołali zupełnie fatalnych wpływów odwrócić, to pewna, że ich misje rozpowszechnieniu ich po wsiach skutecznie zapobiegaly, tak iż wiele z humanńskiej okolicy osad, jak Podwysokie, Leszczynówka i inne przystępu do granic swoich hajdamakom wzbronily*²¹.

W latach 1817–1822 uczęszczał Mianowski do powiatowej szkoły szlacheckiej księży bazylianów w Humaniu, założonej jeszcze w 1766 roku przez wojewodę kijowskiego Franciszka Salezego Potockiego, ojca Stanisława Szczęsnego. Szkoła wraz z klasztorem bazylikańskim uposażona była na dobrach otrzymanych od Potockich. Były to wieś Grodzenówka (vel Gredzanówka) oraz folwark Monasterek pod Mańkówką, zwany też Monasterkiem Mańkowskim lub Mańkóweczką. Księża bazylianie, sprowadzeni do Humania z Krystynopola, otrzymali

¹⁹ W. Kolbuk, *Kościoly Wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1998, s. 109, poz. 515, 516, 517.

²⁰ [J.] Krechowicki, *Księża bazylianie na Wołyniu, Podolu i Ukrainie. rzecz historyczna, przez [...]*, „Przegląd Lwowski”, 1871, t. II, s. 149.

²¹ *Ibidem*.

te włości wraz z poddanymi, areną karczemną, młynami, stawami, polami, ogrodami, lasami etc.²²

Fundacja ta potwierdzona została konstytucją r. 1768. W czerwcu 1768 r., w czasie rzezi humańskiej, szkoła i klasztor bazylianów zostały zniszczone. Po utworzeniu Komisji Edukacyjnej szkoła humańska otrzymała status szkoły podwydziałowej bazylianów wydziału ukraińskiego KEN. Posiadała murowany budynek klasztorny, którego budowę rozpoczął jeszcze przed rzezią humańską podstoli smoleński i kawaler pancerny Mładanowicz, a ukończyli bazylianie w 1789 r.²³, a także konwikt. Wedle wizytacji z 1804 r. klasztor był murowany w trzy linie o dwóch kondygnacjach; w dwóch liniach znajdowały się cele zakonne, a w trzeciej kaplica i szkoła. *Cel z czterema apartamentami 2, z trzema 1, z dwoma 2, pojedynczych 14, oprócz tego „potrójna” izba gościnna; nadto kuchnia, spiżarnia i różne gospodarskie zabudowania. Cały ten gmach miał długości 366 łokci a szerokości 42 (około 211 metrów długości i 24 metrów szerokości wedle łokcia polskiego). Tuż obok klasztoru były: stajnia, wozownia, piekarnia, dzwonnica, mieszkanie dla stróża etc.*²⁴

Szkoła posiadała też zasobną bibliotekę, w której oprócz książek znajdowały się pomoce szkolne m.in. machina elektryczna, barometry, globusy i zbiory numizmatyczne. Dla biblioteki prenumerowano

²² Wołyniak, *op. cit.*, s. 657–664; [J.] Krechowicki, *Księża bazylianie...*, 1872, t. III, s. 766 i nn.

²³ Bolesław z nad Dniepru, *Humań*, „Kłosy”, t. XV: 1872, nr 381, s. 259; [J.] Krechowicki, *Księża bazylianie...*, t. II, s. 149. Prawdopodobnie Rafał Despot Mładanowski vel Mładanowicz, wedle Krechowickiego. Por. *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Ziemia Smoleńska i województwo smoleńskie XIV–XVIII w.*, pod red. A. Rachuby, Warszawa 2003, s. 156, poz. 1016.

²⁴ Wołyniak, *op. cit.*, s. 1034–1035.

„Kurier Litewski”, „Pamiętnik Warszawski”, „Dziennik Warszawski”, „Pamiętnik Historyczno-Polityczny Warszawski” oraz rosyjskie czasopiśma: „Syn Ocieczestwa”, „Peterburskije Wiedomosti” i „Wiestnik Ewropy”²⁵. W 1816 r. szkoła dysponowała licznymi narzędziami fizycznymi, w tym machiną pneumatyczną, elektryczną, mikroskopem i perspektywą. Posiadała także, zebrany i skatalogowany przez uczniów, zielnik roślin krajowych w dwóch egzemplarzach oraz kolekcję mineralów (500 okazów) ofiarowaną przez Ludwika Metzela, a także modele maszyn i młynów wykorzystywanych w gospodarstwie²⁶.

W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych XVIII w. szkoła humanistyczna otrzymała status powiatowej szkoły szlacheckiej, prowadzonej nadal przez bazylianów. W 1797 r. zatrudniała sześciu nauczycieli dla 324 uczniów. Po utworzeniu okręgu wileńskiego podporządkowana została Uniwersytetowi. W 1803 r. pięciu nauczycieli kształciło 291 uczniów. Wkrótce jednak nastąpił rozwój szkoły. W 1816 r. miała już 448 uczniów, w 1819 r. 504, zaś w 1830 r. – aż 600. Oprócz konwiktów uczniowie zamieszkiwali także na niedalekim przedmieściu zwanym Turek, gdzie tworzyli odrębną kolonię studencką²⁷.

Od września 1818 r., a więc rok po rozpoczęciu nauki przez Mianowskiego, szkołę humanistyczną formalnie podporządkowano Uniwersytetowi w Charkowie w związku z oddzieleniem guberni kijowskiej od okręgu wileńskiego. Ta formalna decyzja przynajmniej początkowo nic nie zmieniła, gdyż szkoła nadal zachowała związek z Uniwersytetem Wileńskim. Gdy Mianowski kończył naukę w Humaniu, Czarto-

²⁵ Ibidem, s. 1035, 1039.

²⁶ Ibidem, s. 1039

²⁷ [J.] Krechowicki, *Księża bazylianie...*, s. 769.

ryski w 1822 r. starał się o podniesienie jej do rangi gimnazjum, którym *de facto* już w sposób nieformalny była. Dotyczyło to wówczas zresztą większości szkół bazylikańskich uważanych przez kuratora za wzorowe. Nazwą gimnazjum posługiwano się wtedy w szkole humanistycznej nawet w jej oficjalnych dokumentach.

Szkola humanistyczna wizytowana była dwukrotnie przez Tadeusza Czackiego: w 1804 i w 1812 r.²⁸, a po jego śmierci przez Marcinkowskiego, w 1813, i przez Jana Rudomina w 1816 r.²⁹. W ostatnich latach istnienia szkoły wizytowali ją Filip Plater i Jan Nepomucen Wyleżyński, marszałek szlachty powiatu zwichalskiego³⁰. Oprócz wizytacji ze strony nadzoru szkolnego Wileńskiego Okręgu Naukowego, odbywały się także wizytacje kanoniczne ze strony władz zgromadzenia księży bazylianów. Takie wizytacje przeprowadzili m.in. prowincjałowie: O. Floryan Szaszkiewicz, w lipcu 1809 r., i w maju 1815 r. O. Pachomi Lewicki³¹.

Była to jedna z najlepszych i cieszących się dużym powodzeniem szkół w okolicy, do której uczęszczało, w okresie pobierania nauk przez Mianowskiego, jak wspomniano ponad pięciuset uczniów, przede wszystkim młodzieży której nie stać było na podjęcie nauki w Kijowie³².

Rok szkolny rozpoczynał się dawniej w ostatnich dniach września, a kończył 15 lipca. W okresie nauki Mianowskiego rozpoczynano już 8 września, a zakończenie roku szkolnego następowało w dniu świę-

²⁸ Wołyniak, op. cit., s. 1031 i nn.

²⁹ Ibidem, s. 1038.

³⁰ [J.] Krechowicki, *Księża bazylianie...*, s. 770.

³¹ Wołyniak, op. cit., s. 1042.

³² L. Zasztowt, *Kresy 1832–1864*, Warszawa 1997, s. 222.

tych apostołów Piotra i Pawła – 29 czerwca. Tego też dnia odbywał się uroczysty egzamin publiczny³³. W szkole przetrwała także dawna tradycja teatru szkolnego. Przedstawienia wystawiano m.in. w czasie popisów publicznych na zakończenie roku szkolnego. Jednak sztuki komediowe, zgodnie z zarządzeniem prowincjała Szaszkiewicza, mogli grywać uczniowie tylko raz do roku w zapusty. Profesorom brać udziału w nieprzystojnych komediach zabroniono.

Szkoła prowadzona była wówczas przez księdza rektora O. Gracyana Mikulińskiego i księdza prefekta O. Leona Skibowskiego. Zwłaszcza Skibowski odegrał ważną, choć smutną rolę w dziejach szkoły. Uczył w Humaniu od 1810 r. Od 1818 r. był prefektem szkoły, a następnie jej ostatnimrektorem po Mikulińskim w latach 1826–1830.

Pochodził z Galicji, gdzie urodził się około 1784 r. Wykształcenie pobierał w szkołach bazylikańskich w Lubarze i Humaniu, a także w Uniwersytecie Wileńskim, gdzie otrzymał stopień kandydata nauk w 1807 r. Wykładał przeważnie matematykę, historię naturalną, ale także wymowę i prawo, jednocześnie piastując różne godności zakonne: prokuratora, sekretarza prowincji, konsulatora. Był człowiekiem prawnym, a jednocześnie zdolnym i doskonałym nauczycielem. Uważano Skibowskiego z patriotę, posiadającego do tego wielki szacunek u miejscowego ziemiaństwa, a także w rodzinie Potockich. Szacunek ten utracił Skibowski w 1839 roku stając się posłusznym narzędziem w rękach metropolity unickiego Józefa Siemaszki. Jako ihumen monasteru w Tryhorach przyczynił się do skutecznego „na-

³³ [J.] Krechowiecki, *Księża bazylianie...*, s. 769.

wrócenia” na prawosławie ponad trzech tysięcy unitów w dekanacie owruckim³⁴.

W rok po rozpoczęciu edukacji Mianowski otrzymał nagrodę za *wielkie* postępy w nauce, zwłaszcza w zakresie dziejów ludzkich, prawa, wymowy i literatury powszechnej, a także kaligrafii oraz języka rosyjskiego. Jak uważa Leopold Méyet, przed wstąpieniem do szkoły humańskiej Mianowski początkowe wychowanie i wykształcenie otrzymał w domu. W tym czasie rodzina Mianowskiego zamieszkiwała już w powiecie hajsyńskim, guberni podolskiej. Musiał być dobrze wdrożony do nauki skoro zapisany został do klasy czwartej (faktycznie do klasy drugiej) i od samego początku odznaczał się pilnością w naukach, zaś w obyczajach był „stalowy” (sic!), o czym wzmiankuje świadectwo szkolne z roku 1818:

Szkoła Powiatowa Humańska.

Zaświadcza, że JP Mianowski Józef przyjęty za ucznia do klasy czwartej i zapisany w księdze przybywających uczniów pod No. 363 dnia 20 miesiąca września roku 1817 okazał w naukach postęp następujący:

- w nauce religii – —
- moralnej – —
- geografii – dobry
- arytmetyki – dobry
- geometrii – dobry
- fizyki i historii naturalnej – znaczny

³⁴ Wołyniak, *op. cit.*, s. 1040, 1152-1154.

- dziejów ludzkich – wielki
- prawa – wielki
- w wymowie i literaturze powszechnej – wielki
- w języku greckim – —
- łacińskim – dobry
- rosyjskim – wielki
- niemieckim – dobry
- francuskim – dobry
- w kaligrafii – wielki
- w rysunkach – mierny

*W obyczajach był – stalowy. Godzin lekcji opuścił 15.
Ćwiczeń domowych —. Dan dnia 28 czerwca 1818 roku.
Prefekt szkoły X. Skibowski³⁵.*

Przeszedł pomyślnie egzaminy, zaś imienną pochwałę datowaną na dzień 16 września 1818 roku w Wilnie podpisał osobiście rektor uniwersytetu Szymon Malewski³⁶. Brzmiała ona następująco:

³⁵ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 4.

³⁶ Wszystkie daty w tekście podane są w starym stylu tj. według kalendarza juliańskiego różniącego się w XIX w. o 12 dni od obowiązującego w zachodniej Europie kalendarza gregoriańskiego. Dzień 1 września według starego stylu był więc dniem 13 września według kalendarza gregoriańskiego. L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 4. Idem, *Z życia Mianowskiego. Trochę faktów i dokumentów*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1903, nr 24, s. 465–466; J. Mianowski (życiorys), „Tygodnik Ilustrowany”, 1903, nr 23, s. 457; J. Mianowski, „Tygodnik Ilustrowany”, 1865, nr 286, s. 97–98.

M.S.D. i O.N.
Departament Oświecenia Narodowego
Uniwersytet Wileński
No. 2588
Dnia 16 mca września 1818 r.
Z Wilna

Uczniowi Szkoły Humańskiej
JP. Józefowi Mianowskiemu

Wizytator szkół guberni wołyńskiej, podolskiej i kijowskiej, JW. Wyleżyński, donosi, że na egzaminie odbytym z nauk w szkole powiatowej humańskiej okazałeś WPan znakomity postęp w naukach i zyskałeś chlubne świadectwo nauczycieli o dobrych swoich obyczajach i pilności w naukach. Miło jest zwierzchności szkolnej odbierać doniesienia o tych zaletach, które prawdziwie mogą zdobić ucznia szkół publicznych i Rząd Uniwersytetu w dowód jego dobrej aplikacji postanowił w aktach swoich zapisać dla niego pochwałę i przez niniejsze pismo o tym jego uwiadomić.

Szymon Malewski, Rektor
Sekretarz, Feliks Mierzejewski

Był to dobry znak co do perspektywy przyszłych studiów w wileńskiej wszechnicy. Mianowski otrzymał także wyróżnienie po ukończeniu trzeciej klasy w 1819 r. Wśród uczniów, którzy otrzymali wówczas wyróżnienia w jego klasie znaleźli się: Mikołaj Wróblewski, Gabryel Halicki, Zygmunt Prockiewicz, Mikołaj Podoski i Józef Hromowicz³⁷.

³⁷ Wołyniak, *op. cit.*, s. 1039.

Jak wyglądał program nauczania w szkole humańskiej? Od 1818 r. był on już znowu nieco okrojony. Zrezygnowano z wykładów ekonomii politycznej, a także w mniejszym stopniu uwzględniano literaturę polską w wykładach wymowy w dziale retoryki i poetyki. Było to rekompensowane na lekcjach języka polskiego, który był nadal jednym z głównych przedmiotów. Utrzymane zostały lekcje prawa naturalnego. Wymowa była przedmiotem wykładanym szczególnie wyczerpująco, w oparciu o historię literatury starożytnej Grecji i Rzymu oraz historię filozofii starożytnej. Nie odbywały się już lekcje języka greckiego, choć w późniejszym okresie przywrócono je jako zajęcia fakultatywne. Obszernie traktowana była natomiast historia powszechna oraz nauki przyrodnicze i matematyka. Uczono fizyki, botaniki, zoologii, mineralogii i geografii, a także matematyki elementarnej, algebry i geometrii oraz trygonometrii.

Utrzymany został nacisk na nauczanie języków nowożytnych oraz łaciny. Uczono rosyjskiego, niemieckiego i francuskiego, od początków pisania i czytania, poprzez gramatykę, ćwiczenia pisemne wszelkiego rodzaju, aż po historię literatury tych języków na wybranych przykładach.

Zrezygnowano z logiki a utrzymano lekcje etyki. Lekcji rysunków i muzyki udzielano fakultatywnie³⁸.

Pod koniec drugiej dekady XIX stulecia, za rektoratu Gracyana Mikulińskiego, który choć był nauczycielem matematyki nie prowadził już zajęć, Leon Skibowski wykladał wymowę lub historię. Zastąpił w lekcjach retoryki swojego poprzednika uchodzącego za znakomitego „literata i filologa” księdza Klemensa Hryniewieckiego, który „ma

³⁸ Ibidem, s. 1037–1038.

zdrowe o dziełach sztuki krasomówczej zdanie i naukę ozdobioną prawdziwą skromnością³⁹. Lekcje prawa i historii powszechnej, przejęte również po Hryniewieckim, prowadził ks. Emilian Lewiński, później – od 1827 r. – prefekt w Lubarze. Lekcje fizyki i historii naturalnej przejął, tym razem po Skibowskim, ks. Bartłomiej Lityński, a matematykę, po ks. Julianie Lubczańskim, który także prowadził lekcje fizyki, ks. Nazariusz Zathier. Jego z kolei następcą został później, ale jeszcze w okresie nauk pobieranych przez Mianowskiego, ks. Justynian Tymanowicz, magister filozofii Uniwersytetu Wileńskiego, były prefekt szkoły bazylianów w Lubarze, od 1829 r. prefekt w Humaniu, uważany za biegłego matematyka, który z polecenia rządu egzaminował oficerów artyleryjskich ubiegających się o wyższe stopnie⁴⁰.

Z okresu nauki w Humaniu pozostała Mianowskiemu przyjaźń z Sewerynem Goszczyńskim, późniejszym poetą, autorem *Zamku Kaniowskiego*, osiadłym na emigracji w Paryżu w 1841 r., a także ścisłe związki z innymi krajanami, jak choćby z Sewerynem Gałęziowskim, Bohdanem Zaleskim, Michałem Grabowskim, Janem Krechowieckim, czy z rodzinami Korzeniowskich, Chaborskich i Krechowieckich⁴¹. Goszczyński, Krechowiecki, Mianowski i Zaleski byli kolegami z jednej klasy. W przedostatniej klasie piątej dołączył do nich Grabowski, którego ojciec Antoni, major wojsk rosyjskich, posiadał w kolokacji po Tadeuszu Brzozowskim Aleksandrówkę w powiecie czehryńskim.

³⁹ „Dziennik Wileński”, 1817, nr 25. Cyt. za: Wołyniak, *op. cit.*, s. 1040. [J.] Krechowiecki, *Księża bazylianie...* s. 770.

⁴⁰ Wołyniak, *op. cit.*, s. 1145; Bolesław z nad Dniepru, *op. cit.*, s. 259. S. Goszczyński, *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801–1842*, oprac. S. Pigoń, Wilno 1924, s. 17.

⁴¹ [J. Falkowski], *Wspomnienia z roku 1848–1849 przez autora „Obrazów z życia kilku ostatnich pokoleń w Polsce”*, Poznań 1879, s. 264.

Najbliższy kolega szkolny, Seweryn Goszczyński, znalazł się w Humaniu w 1816⁴² r. dokąd przyjechał ze szkoły w Winnicy. Przyjęty do klasy drugiej, rozpoczął naukę w szkole bazylianów. Tak opisał to w swoich wspomnieniach: *Z początkiem r. 1816 jadę do szkół do Humania. Staję na przedmieściu zwanym Turek, w dworku Huczyńskiego, sadlarza. Zaświadczenie drukowane, dane mi jako list pochwalny, jednemu z najpierwszych uczniów w pierwszej klasie w Winnicy. Sprawilo to, że prefekt ks. Skibowski wprowadził mnie bez żadnych egzaminów do klasy drugiej, gdzie zasiadłem drugie miejsce w pierwszej ławie, obok Józefa Mianowskiego, znakomitego dziś lekarza w Petersburgu. Od tej chwili zaczęła się między nami ścisła przyjaźń, która trwała przez cały czas pobytu naszego wspólnego w szkołach i dotąd nie zerwała się⁴³.*

W kręgu najbliższych kolegów Goszczyńskiego i Mianowskiego w pierwszym roku nauki w szkole znaleźli się także Józef Chrzęszczewski, Józef Hromowicz i Józef Szumakowicz. W kolejnych klasach ściślejsze więzi zawiązały się z kolegami zamieszkującymi w konwiktach. *Przez te kilka miesięcy – pisał Goszczyński – postąpiłem znacznie w języku francuskim. Byłem w mojej klasie jednym z pierwszych uczniów Lensa, który nam ten język wykladał. Przez to zbliżyłem się z Józefem Chrzęszczewskim. Inni najbliżsi mi koledzy byli: Józef Hromowicz i Józef Szumakowicz. Z nimi i Józefem Mianowskim stanowiliśmy czwórkę przodującą w każdej klasie, co do nauki, bo ciągle przychodziliśmy razem do szkoły⁴⁴.*

⁴² Być może jednak chodzi o rok 1817, co potwierdza zaświadczenie Mianowskiego zamieszczone wyżej.

⁴³ S. Goszczyński, *Podróż...*, s. 15.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 16. Żona pana Lensa, nauczyciela francuskiego, była właścicielką słynnej pensji żeńskiej w Humaniu. L. Zasztowt, *Kresy...*, s. 223.

W konwiktie Goszczyński i Mianowski nawiązali znajomości z innymi uczniami: Julianem Zaleskim, Zygmuntem Troćkiewiczem, Janem Krechowieckim, Ignacym Sarneckim i braćmi Zbyszewskimi. Dyrektorem konwiktu był Jan Tomaszewski. Goszczyński mieszkał w pokoju razem z Augustynem i Piusem Grozami oraz Hieronimem i Fortunatem Tarkowskimi⁴⁵.

W 1819 roku Mianowski i Goszczyński wyjechali z Humania na święta Bożego Narodzenia. Seweryn udawał się do państwa Newlińskich w Hordaszówce, a Mianowski do rodziny pod Hajsyniem. Rozstali się pod miasteczkiem Talne, znanym z drewnianej cerkwi Św. Trójcy, wówczas jeszcze greckokatolickiej⁴⁶.

Jak wspomniano najbliższy związek łączył Goszczyńskiego, oprócz Mianowskiego, z Bohdanem Zaleskim, Janem Krechowieckim, Józefem Chrzęszczewskim i Michałem Grabowskim. Zaleski, Goszczyński i Grabowski, kultywujący wspólne zainteresowania literackie, stworzyli triumwirat zwany w szkole „Za-Go-Gra”⁴⁷. Był to rodzaj nieformalnego stowarzyszenia literackiego. Czytywali „Pamiętnik Warszawski”, prenumerowali „Dziennik Wileński”. W jednym z tych pism Bohdan Zaleski już ogłosił dwie swoje dumki. Miesięczne lub kwartalne prace literackie gromadzili w zeszytach zatytułowanych „Ćwiczenia umysłu”, na wzór krzemienieckich „Ćwiczeń umysłowych”. Jak twierdził Krechowiecki, z tego okresu datują się dwie prace Goszczyńskiego: „Duma o Stefanie Czarnieckim” i „Ma-

⁴⁵ S. Goszczyński, *Podróż...*, s. 16.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 28, 33. W. Kołbuk, *op. cit.*, s. 142.

⁴⁷ *Dzieła zbiorowe Seweryna Goszczyńskiego*, wydał Z. Wasilewski, T. I, Lwów (1911), s. XI, XIII.

rzenia o Zofiówce⁴⁸. Ścisły związek między nimi, ale także pewna rywalizacja, znalazły odzwierciedlenie w wierszu *Trzej rówieśnicy* Bohdana Zaleskiego, napisanym – według Władysława Nehringa – w okresie, gdy wszyscy trzej zdobyli już pierwsze ostrogi literackie i pewną sławę:

*Bohdan, Seweryn, Michał, między nami trzema
Odgrywa się osobne niejako poema;
Wszyscy trzej bo rówieśni, z jednego my gniazda
Porwali się do lotu, i jedna nam gwiazda
Mrugnęła w drogę z góry ku ziemskiej zamieci.
I odtąd rozesłańce, każdy w innej sferze,
Żeglujem w krąg, to pierwszy, to wtóry, to trzeci,
I ważym się ku sobie w równej zawsze mierze;
Choć słuch, ruch, zamach, różne jak i różne pierze.
Lecz kto lepszy, kto dłuższy? Który wyżej wzleci?
Który obydwóch w końcu za sobą zostawi?
Tego my ani wiedzieć nawet... nie ciekawii!*⁴⁹

Goszczyńskiego rozpierała chęć działania. Postanowił założyć w szkole tajny związek uczniowski o charakterze politycznym. Sprawa była niebezpieczna, jednak pomysł został zrealizowany. Niestety, dzięki nazbyt otwartej postawie Mianowskiego, organizacja została wykryta przez ks. prefekta Skibowskiego. Prawdopodobnie to wła-

⁴⁸ J. Krechowiecki, *Wiadomość o życiu i pismach Michała Grabowskiego*, Kraków 1868, s. 5; W. Nehring, *Z młodych lat Bohdana Zaleskiego*, Warszawa 1887 (Odbitka z „Biblioteki Warszawskiej”, 1887, t. III, s. 185. Por. S. Sierotwiński, *Goszczyński Seweryn (1801–1876)*, PSB, t. VIII, s. 375.

⁴⁹ [J.B. Zaleski], *Pisma Józefa Bohdana Zaleskiego*, Lwów 1877, t. II, s. 173. Początek wiersza cytowany w W. Nehring, *op. cit.*, s. 178 i H. Zathay, *Młodość Bohdana Zaleskiego (1802–1830)*, Kraków 1886, s. 10.

śnie spowodowało, że Goszczyński zmuszony został do opuszczenia szkoły przed ukończeniem ostatniej, szóstej klasy na początku roku 1822. Tak wspominał to w pamiętnikach: *w Humaniu zakładam związek studencko-polityczny. Piszę wiele, między innymi: w rodzaju Marzeń Tassa (apokryf wydany w Warszawie, 1820. L.Z.) – moje miłostki warszawskie, przekładem z Bajrona: Melodie Hebrajskie, też i inne. Mam zamiar wydać dwa tomiki poezji, Józef Mianowski pomaga mi w tym. Związek mój odkryty przez prefekta Skibowskiego, a tchórzostwem Mianowskiego. Po Wielkiej Nocy opuszczam Humani⁵⁰.*

Mimo całej tej przykrej sytuacji, która mogła skończyć się o wiele poważniejszymi konsekwencjami zarówno dla Goszczyńskiego, jak i dla Mianowskiego oraz kolegów, którzy wyszli z opresji cało, utrzymywali nadal kontakty między sobą. Spotykali się w Humaniu, albo w Hordaszówce w domu państwa Chaborskich lub Newlińskich, a także w Leszczynówce, majątku Krechowickich, i w Aleksandrówce Grabowskich. Kilka miesięcy później wszyscy, z wyjątkiem Goszczyńskiego, ukończyli pomyślnie humańską szkołę. *W tymże roku 1822 – pisał Goszczyński – opuścili szkoły humańskie najbliżsi moi przyjaciele: Józef Mianowski, który pojechał do Wilna, Tomasz Korycki, zdolny malarz także do Wilna. Odprowadziłem ich do domu Jana Iwańskiego. Tomasz Korycki, dziwny człowiek. Noc w Hordaszówce, jego widzenie, przestroch Mianowskiego [...] Przed wyjazdem pobyt w Hordaszówce. Zenon Chaborski, który wracał do Wilna razem z Mianowskim i Koryckim, Józef Chrzęszczewski, który odjeżdżał do Polski⁵¹.*

⁵⁰ S. Goszczyński, *Podróż...*, s. 38.

⁵¹ *Ibidem*, s. 39.

Ostatnie spotkanie Mianowskiego z Goszczyńskim w kraju miało miejsce prawdopodobnie w 1829 roku w Leszczynówce Krechowickich⁵². W latach trzydziestych i czterdziestych widywali się już głównie w Paryżu.

Z wieloma z kolegów humańskich spotkać się miał Mianowski niebawem, na Uniwersytecie Wileńskim. Dawne znajomości rozszerzył wówczas o nowe. Jednak przyjaźń z obu Sewerynami – Goszczyńskim i Gałęziowskim, z którym zbliżył się bardziej w Wilnie, przetrwała próbę czasu. Kontakt z nimi zachował prawie do ostatnich swych dni i do końca też starał się im pomagać w każdy możliwy sposób. Goszczyńskiemu finansowo, a Gałęziowskiemu troszcząc się o pozostałą w kraju rodzinę.

Otrzymaany dyplom ukończenia szkoły był w języku łacińskim:

No. 37

*Auspiciis Augustissimi
Et Potentissimi Imperatoris
Alexandri I Autocratoris
Omnium Rossiarum etc. etc. etc.*

Nos Scholae Humanensis in Gymnasii loco habitae in Universitatis Litterarum Caesareae tutela florentis, Praefectus et Praeceptores testamur GD Josephum Mianowski Ignatii filium ex Districtu Haysynensis oriondum, aetatis suae annum nunc XIX agentem, in Scholae nostrae classibus a Prima ad Sextam inclusive linguis, litteris et disciplinis quae in Scholis docentur, addiscendis octennio dedisse operam, deligentia-eque suae in

*Doctrina christiana insignem,
Ethicae insignem,*

⁵² Ibidem, s. 56.

Geographiae insignem,
Lingua Polonica magnum,
Latina magnum,
Rossica insignem,
Franco-Gallica magnum,
Germanica insignem,
In Phisica insignem,
Zoologia insignem,
Botanica insignem,
Mineralogia insignem,
Mathesi elementari insignem,
Algebra insignem,
Jure naturae insignem,
Historia Universali insignem,
Arte delineandi mediocrem fructum percepresse.

Ecundem pietatem et obsequium in Praeceptores sincerum, legum observantiam summam, mores integros, bonarum artium Doctoribus aequae ac condiscipulis probasse. In cuius sententiae nostrae fidem, litteras has manifestas, Acolae nostrae Sigillo munitas, Ei Collegio Nostro Basiliano Human Calendis Julii M.DCCCXXII A^o

Profectus Scholae & Praec. Eloquentiae P. Leontius Skibowski: Ord^s D.B.M.

- Praec. Juris et Historiae Dr. Emilianus Lewinski, Ord^s D.B.
- Mgr. Praeceptor Phisicae et Historiae Naturalis Bartolami Litynski, Ord^s D.B. Magni
- Praec. Mathesos P. Nazarius Zathier, Ord^s S.B.M⁵³.

⁵³ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 6-7.

W przekładzie na język polski brzmiało to następująco:

No. 37

*Wolą Najjaśniejszego
I Wszechwładnego Cesarza
Aleksandra I Samowładcy
Wszech Rusi etc. etc. etc.*

My w Gimnazjum Szkoły Humańskiej podległej potężnej opiece Cesarzkiego Uniwersytetu, Prefekt i Nauczyciele poświadczamy, że JP Józef Mianowski, syn Ignacego, z powiatu hajsyńskiego wywodzący się, obecnie w wieku lat dziewiętnastu, w Szkole naszej nauki pobierał w klasach od pierwszej do szóstej, włączając w to języki, piśmiennictwo i przedmioty które są w Szkole wykładane, wykazał się zamiłowaniem do nauki, pracowitością, i okazał w naukach swych postęp:

*w Religii Chrześcijańskiej znaczny,
Etyce znaczny,
Geografii znaczny,
Języku Polskim wielki,
Łacinie wielki,
Rosyjskim znaczny,
Francusko-Galijskim wielki,
Niemieckim znaczny,
w Fizyce znaczny,
Zoologii znaczny,
Botanice znaczny,
Mineralogii znaczny,
Matematyce elementarnej znaczny,*

Algebrze znaczny,
Prawie naturalnym znaczny,
Historii Powszechnej znaczny,
w Sztuce rysowania miemy pożytek wyniósł.

Przy tym pobożnością i szczerym oddaniem Nauczycielom, praw wszelkich przestrzeganiem, czystością obyczajów, znakomitym prowadzeniem się zyskał uznanie zarówno Nauczycieli, jak i kolegów szkolnych. W tym wyrażamy nasze głębokie przekonanie, co poświadczają niniejszy dokument Szkoły pieczęcią potwierdzony, w Kolegium Naszym Bazyliańców w Humaniu dnia pierwszego Lipca 1822 roku.

Prefekt Szkoły i Nauczyciel Wymowy O. Leon Skibowski, Zgromadzenia Świętego Bazylego Wielkiego.

- Nauczyciel Prawa i Historii Dr Emilian Lewinski, Zgr. Św. Bazylego Wielkiego.
- Magister, Nauczyciel Fizyki i Historii Naturalnej Bartołomiej Litynski, Zgr. Św. Bazylego Wielkiego.
- Nauczyciel Matematyki O. Nazariusz Zathier, Zgr. Św. Bazylego Wielkiego.

Po ukończeniu szkoły humańskiej Mianowski miał roczną przerwę w nauce. Spędził ten czas prawdopodobnie w majątku rodziców w powiecie hajsyińskim guberni podolskiej. Szkoła humańska dotrwała do roku 1830. Koniec jej egzystencji tak opisał Edmund Liwski: dnia 17 grudnia 1830 r. dzwonek z rana zwołujący na modlitwę, a potem do nauki miał zamilknąć na zawsze... przyszedł bowiem rozkaz od najwyższej władzy, który tego dnia wszystkim klasom ogłoszony został, że z powodu cholery, rzekomo grasującej w różnych powiatach,

szkoły zamykano do czasu, kiedy dadzą znać o tym przez policję; ani uczniowie, ani może nauczyciele nie przeczuwali, że to już ostatnia wybiła godzina istnienia tej szkoły, która tyle dla kraju pożytku przynosiła⁵⁴.

Mimo, że szkołę otwarto po przejściu epidemii cholery to już rok później ostatecznie ją zlikwidowano. Likwidacja klasztoru bazylianów trwała do 1834 r.

⁵⁴ Wołyniak, op. cit., s. 1147.

II: Litwa

Ziemio moja rodzona, Litwo moja święta,
Żółtym piaskiem i drobną trawą przetrząśnięta!
Niepokażne, na oko, dzikie tve zacisze,
Nie tak jak u Auzońców i Helwetów slysze,
Gdzie pola jak raj ziemski, jako świata dziwo,
Gdzie lasy rozrastają mirtem i oliwą,
Gdzie góry od Ponarskich wyższe tysiąc razy,
Takie cudne, co chwila, stawiają krajobrazy;
Takie rzeki, kaskady i jeziora tworzą,
Że je Włosi malują i na dziw rozwożą
Po litewskich jarmarkach, gdzie je naród chwyta:
Ty nie dojdiesz tej sławy, Litwo rodowita! [...]
A jednak do twej treści zajrzawszy głęboko,
Litwo! Tyś więcej warta, niż zda się na oko...⁵⁵

⁵⁵ L. Kondratowicz, *Urodzony Jan Dęboróg, [w:] Złota przędza poetów i prozaików polskich*, pod red. P. Chmielowskiego, t. III, Warszawa 1886, s. 510.

Wilno – Uniwersytet Wileński

Vilna totius Lituaniae urbs celeberrima⁵⁶

Ukraina odegrała szczególną rolę w twórczości Zaleskiego, Goszczyńskiego i Grabowskiego, kolegów Mianowskiego z humanistycznej „powiatówki”. Stali się głównymi reprezentantami romantycznej szkoły ukraińskiej w dziewiętnastowiecznej literaturze polskiej. Pochodzenie z Rusi odcisnęło swoje piętno na wszystkich. Co ciekawe na Mianowskiego znacznie większy wpływ – jak się wydaje – wywarło Wilno i z tym miastem zachował chyba najgłębsze związki sentymentalne, choć – znowu – brak jest na to ścisłych świadectw źródłowych. Być może z wyjątkiem przemówienia wygłoszonego w dniu inauguracji warszawskiej Szkoły Głównej.

Studia na Wydziale Medycznym Uniwersytetu Wileńskiego rozpoczął w roku 1823, jako stypendysta rządowy. Zamieszkiwał wówczas na stacji w 3 kwartale miasta w domu pani Radziszewskiej przy ulicy Łotoczek 101 nieopodal uniwersytetu. Decyzję o przyjęciu Mianowskiego w poczet studentów podpisali dnia 30 września 1823 roku ówczesny rektor uniwersytetu Józef Twardowski i pełniący obowiązki dziekana Wacław Pelikan⁵⁷. Brzmiała ona następująco:

⁵⁶ Według drzeworytu L. Kosmulskiego; T. Łopalewski, *Między Niemnem a Dźwińną. Ziemia Wileńska i Nowogródzka*, Londyn 1955, s. 146.

⁵⁷ L. Méyet, *Przyczynki ...*, k. 8. Skrócona wersja opublikowana w: L. Méyet, *Z życia Mianowskiego. Trochę faktów i dokumentów*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1903, nr 24, s. 456–466.

Świadectwo

Slużące do dnia 1 lipca 1824 roku.

Mianowski Józef, syn Ignacego, wieku lat 21, rodem z gubemi kijowskiej, powiatu humańskiego, parafii śmılańskiej, mający stancję w części 3 kwartale na ulicy Łotoczek w domu Radziszewskiej N° 101 przyjęty na ucznia Uniwersytetu na rok terażniejszy szkolny do Oddziału Medycznego i ma chodzić na lekcje Anatomii ludzkiej i porównawczej, Fizjologii, Patologii, Farmakokopii, Farmacji i repetycje anatomiczne oraz wypełniać obowiązki na stronie odwrotnej niniejszego świadectwa wyszczególnione.

Dan na posiedzeniu Rządu Uniwersytetu Imperatorskiego Wileńskiego, za należytych podpisem i przyłożeniem uniwersyteckiej pieczęci.
Dnia 30 miesiąca Września 1823 roku.

Rektor Józef Twardowski

(za) Dziekana zastępcą profesora Wacław Pelikan

sekretarz Norbert Jurgiewicz⁵⁸

Obowiązki studenckie określone były szczegółowo:

Obowiązki

1. Szanować zwierzchność uniwersytecką i wszelką krajową z posłuszeństwem.

⁵⁸ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 8.

2. Żyć bogobojnie według przepisów religii swego wyznania nie czyniąc nikomu krzywdy, a za własną samemu sprawiedliwości nie robić, ale dochodzić jej drogą prawa.
3. Regularnie na lekcjach bywać i pilnie do nauk przykładać się.
4. W żadne związki i stowarzyszenia nie wchodzić.
5. Przez cały czas zostawania w Uniwersytecie innego odzienia oprócz przepisanej mundurowej nie używać i bez niego nigdzie ze stacji nie wychodzić.
6. Na teatrze, redutach i tym podobnych publicznych zabawach bez otrzymanego pozwolenia na piśmie od Rektora nie bywać.
7. Za miasto na przechadzki ani nawet na herboryzacje bez takiego pozwolenia nie wychodzić.
8. W publicznych domach jako w traktierniach na bilardach itp. dla zabawy lub rozrywki nie bywać.
9. Książ przeciwnych religii i porządkowi krajowemu oraz wszelkich gorszących, tudzież do lekcji swojej nie należących nie czytać i nie nabywać.
10. Bez otrzymanego pozwolenia, świadectwa lub patentu z Uniwersytetu nie oddalać się.

Takowe obowiązki przyjąłem
na to się własnoręcznie podpisuję
Józef Mianowski⁵⁹

Oprócz pilnych studiów i wyróżniających postępów w naukach, za które otrzymał pochwałę pisemną i nagrodę pieniężną od zwierzch-

⁵⁹ Ibidem, k. 8-9.

ności uniwersyteckiej, Mianowski zaczyna bywać w domu profesora medycyny Augusta Bécu, gdzie spotkać można było wówczas Adama Mickiewicza, Antoniego Goreckiego, Eustachego Januszkiewicza, Antoniego Odyńca, Aleksandra Chodźkę, Juliana Korsaka, Karola Sienkiewicza, Ludwika Spitznagla i wielu innych. Zaprzyjaźnia się tam z rodziną Słowackich, z młodszym o pięć lat Juliuszem, jego przyrodni siostrami Hersylią i Aleksandrą oraz z matką Juliusza Salomeą *secundo voto* Bécu. Obok rodziny Bécu Mianowski nawiązuje wówczas przyjaźnie z innymi familiami profesorskimi w Wilnie, ze Śniadeckimi, Zofią ze Śniadeckich i jej mężem historykiem Michałem Balińskim oraz z rodziną Józefa Jaroszewicza⁶⁰.

Życie towarzyskie kwitło. W domu państwa Bécu odbywały się szczególne wieczory wileńskie, przygotowywane przede wszystkim z myślą o dzieciach, w których brali jednak udział także dorośli, zarówno domownicy, jak i goście. Układano, tak popularne wówczas, żywe obrazy. Młody Słowacki zapamiętał wieczór w którym Olesia Bécu była Judytą, Józef Massalski – guwerner Juliusza – Holofernelem, zaś Teofil Januszewski wcielił się w rolę osiołka, na którego grzbiecie do salonu wjeżdżała pani Salomea z małym Fredziem, młodszym bratem Ludwika Spitznagla, udając niby ucieczkę do Egiptu⁶¹.

Miasto i cały uniwersytet żyły w tym czasie sprawą śledztwa przeciwko młodzieży wileńskiej, rozpoczętego w następstwie feralnego napisu: *Vivat Konstytucja 3 Maja, o jak słodkie wspomnienie dla rodaków*, wykonanego na tablicy przez uczniów 5 klasy gimnazjum

⁶⁰ [H. i T. Januszewscy], *op. cit.*, s. 13.

⁶¹ List Słowackiego z dn. 5 lutego 1835 r. do matki z Paryża. J. Słowacki, *Korespondencja*, oprac. E. Sawrymowicz, Wrocław 1962, t. I, s.281.

wileńskiego, a następnie powtórzonego na murze klasztoru dominikanów. W październiku 1823 roku śledztwo było w pełnym toku. 22 października Jan Jankowski złożył zeznania odkrywające istnienie Towarzystwa Filaretów⁶². Mianowski, jako świeżo upieczony student, pozostawał na uboczu tych wydarzeń. Niemniej już od 1824 roku musiał widywać się z kolejno zwalnianymi z więzienia za poręką studentami.

Tragiczna śmierć Augusta Bécu od uderzenia pioruna w dniu 8 września 1824 roku, uwieczniona potem przez Mickiewicza w *Dziadach*, przysporzyła rodzinie zgryzot. Jej mickiewiczowską interpretację szczególnie boleśnie odczuł młody Juliusz Słowacki. Niemniej życie toczyło się nadal i w domu Salomei Bécu nadal bywali wszyscy, łącznie z Adamem Mickiewiczem, który przed opuszczeniem Litwy wpisał wiersz pożegnalny do imionnika pani Salomei⁶³. Wśród osób zamieszanych w śledztwo przeciwko filomatom i filaretom wileńskim w salonie pani Bécu oprócz Mickiewicza, bywali także Aleksander Chodźko, po zwolnieniu z aresztu w 1824 roku i przed wyjazdem do Petersburga, oraz Antoni Edward Odyniec, zaprzyjaźniony z panią domu i jej pasierbicami. Całe to grono znajomych, z wyjątkiem tych, którzy zmuszeni zostali do opuszczenia Wilna lub wyjechali z miasta na wszelki wypadek, po procesie spotykało się nadal w domu Bécu aż do roku 1827, kiedy to Salomea wraz z rodziną przeniosła się do Krzemieńca.

Mianowski, podobnie jak całe środowisko uniwersyteckie, mocno przeżył te wydarzenia. Był, przypomnijmy, człowiekiem o wyjątkowej

⁶² J. Borowczyk, *Rekonstrukcja procesu filomatów i filaretów 1823–1824*, Poznań 2003, s. 227.

⁶³ J. Kleiner, *Bécu Salomea (1792–1855)*, PSB, t. 1, s. 393.

wrażliwości i otwartości. Można jednak przypuszczać, że proces filomatów i filaretów upewnił go raczej, że, przy jego ówczesnej sytuacji materialnej i pozycji osoby studiującej na koszt rządowy, jedyną drogą do dalszej kariery jest rzetelne kontynuowanie studiów i zdobycie dyplomu. Niestety szczegółowych informacji o postępach naukowych Mianowskiego w tym okresie brak. Wiadomo jedynie, że już wtedy został dostrzeżony przez Śniadeckiego, jako wyróżniający się student.

W roku 1827 roku ukończył studia, zaś 28 lipca 1828 roku uzyskał stopień doktora medycyny na podstawie rozprawy o tężcu (*De tetano*)⁶⁴. Rozpoczął pracę jako asystent Jędrzeja Śniadeckiego w prowadzonej przezeń klinice chorób wewnętrznych Uniwersytetu Wileńskiego, wkrótce stając się jego ulubionym uczniem. Już dwa lata później otrzymał pierwsze wyróżnienie: dnia 28 grudnia 1830 roku nagrodzony został brylantowym pierścieniem za nienaganną służbę. W lutym 1831 roku na własne życzenie został przydzielony do rosyjskiego szpitala wojskowego w Wilnie i, jak pisze Stefan Kieniewicz, w czasie powstania na Litwie opiekował się chorymi i rannymi obu stron walczących. Otrzymał za to najwyższe podziękowanie carskie 2 marca 1831 roku⁶⁵.

Z Juliuszem Słowackim znali się dobrze. Studiowali na tym samym uniwersytecie, choć gdy Słowacki rozpoczynał studia Mianowski już je ukończył. Bliższa znajomość zawiązała się w czasie spotkań w domu

⁶⁴ Mianowski (Josephus), *Dissertatio inauguralis medico-chirurgica de tetano observationes tres cum epicrisi exhibens quam publice defendet auctor Josephus Mianowski [...]*, Vilnae (1828), druk. N. Glücksberg, nrb 2, 51, nrb. 1 (Dis. Univ. Vil., Med. Ordo). Por. RGIA, f. 733, op. 147, e.ch. 752, k. 3-23; S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 523; J. Bieliński, *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej bibliograficznie przedstawiony. Przyczynek do dziejów medycyny*, Warszawa 1889, s. 310.

⁶⁵ *Formularnyj spisok...*, RGIA, k. 3-23.

rodziny Bécu, z którą Mianowski nawiązał kontakt prawdopodobnie przez Jędrzeja Śniadeckiego. Przyjaźń z rodziną Salomei Bécu zaowocowała zbliżeniem z Juliuszem. W czasie ferii wielkanocnych 1828 roku Słowacki odbył wraz z Mianowskim wspólną wycieczkę do Trok. Salomea donosiła o tym w liście z dnia 11 kwietnia Antoniemu Odyńcowi do Warszawy:

Julek świetnie święta przepędził; tęskni do wakacji, z czego ja się cieszę, że mu będą miłsze. Radziłam mu żeby przed odjazdem zwiedził Wilno i okolice en amateur, a szczególnie kościoły, w których są malowidła Smuglewicza i Czechowicza. Zaczął więc od zwiedzania Trok i przysłał mi zrysowany widok jeziora z wyspą zabudowaną przez zamek i to wszystko przy świetle księżyca. Miły chłopczyzna, zaczyna dogadzać moim fantazjom i to mnie cieszy⁶⁶.

Słowacki wraz z Mianowskim przebywali również często w Jaszunach, w posiadłości Jędrzeja Śniadeckiego, 27 wiorst na południe od Wilna, położonej nad rzeką Mereczanką. Od 1828 roku zamieszkał tam na stałe także Jan Śniadecki, który w Jaszunach, obok XVII wiecznego pałacu⁶⁷, wybudował nowy wedle planu Podczaszyńskiego, wraz z okazałą biblioteką i zbiorem instrumentów astronomicznych przeniesionych z Wilna. Michał Baliński po zawarciu małżeństwa z Zofią Śniadeką, córką Jędrzeja, przejął gospodarowanie w Jaszunach. Były więc Jaszuny ulubionym miejscem zarówno letnich, ja i zimowych spotkań Śniadeckich i Balińskich, ale także osób z nimi zaprzyjaźnionych, jak Mianowski czy rodzina Bécu. Słowacki zach-

⁶⁶ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 11. Rysunek Juliusza Słowackiego w: L. Méyet, *Z nieznanych pamiątek*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1900, nr 42. Por. *Listy Juliusza Słowackiego*, oprac. L. Méyet, Lwów 1899, T. I, s. 46.

⁶⁷ E. Chwalewik, *Zbiory polskie...*, T. I, 1926, s. 135.

wał z Jaszun najpiękniejsze reminiscencje wileńskiej młodości⁶⁸. Tak wspominał ten okres w pisanym z Paryża liście do matki 8 grudnia 1832 r. Miał wtedy 23 lata:

List ten zastanie pewno u was Mianowskiego, więc przypominam się jego pamięci; inne to były czasy, gdyśmy razem na perekładnych w nocy z Jaszun wracali. Dobrze nam w ten czas było, dobrze nam było na kucyji [Wigilii Bożego Narodzenia; lit. Kūčios] w Jaszunach. Kiedy o tym wspominam, zdaje mi się, żem już stary; prawda, że to już wtenczas miałem siebie za słusznego człowieka, a inni mnie za dziecko uważali⁶⁹.

W kręgu znajomych Słowackiego z okresu studiów w Uniwersytecie Wileńskim, oprócz Mianowskiego, znaleźli się Józef Antoni Beauprê, Anicenty Regnier, Stanisław Kierbedź, Ludwik Trynkowski, Maciej Wołonczewski, Ignacy Hołowiński, Aleksander Tyszyński, Ignacy Iwanowski, Henryk Choiński, Antoni Muchliński, Felicjan Tustanowski, Konstanty Tyszkiewicz i wielu innych. Spośród tych, którzy pozostali w kraju po powstaniu listopadowym najbliższe stosunki łączyły Słowackiego właśnie z Mianowskim i Beauprê⁷⁰.

Wkrótce więzy z rodziną Słowackiego zacieśniły się bardziej, bowiem Olesia, siostra przyrodnia Juliusza, postanowiła oddać rękę młodemu i wybijającemu się doktorowi medycyny. Pisała o tym do Odyńca 6 marca 1829 r.:

Mam nadzieję, że nie na długo Pana żegnam. Los zrządzi, że się zawsze niespodziewanie widzujemy, widno, że taka wola Opatrzności,

⁶⁸ Na cmentarzu w Jaszunach pochowani zostali Jan Śniadecki i Michał Baliński. *Listy Juliusza Słowackiego...*, T. I, s. 10.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 157–158.

⁷⁰ L. Janowski, *W promieniach Wilna i Krzemieńca*, Wilno 1923, s. 120–121.

może też i z drugiego świata coś Pana do Wilna sprowadzi. Już mnie nigdzie dalej niech Pan nie szuka, w Wilnie zawsze zostanę, w Wilnie zawsze szczęśliwą będę, bo w Wilnie znalazłam wszystko⁷¹.

Olesia była starszą córką doktora Augusta Bécu. Urodziła się w roku 1804 i wychowywała w Wilnie. Wstępując w świat dorosłych, jaśniała, według słów Odyńca, pełnym blaskiem urody, łącząc ze wspaniałą postawą Pallady wdzięk typowej, polskiej piękności: błękitnookiej, pogodnej i łagodnej. Młodsza siostra, Hersylia, odznaczała się natomiast wschodnim typem urody. Jak wspominał Odyniec była brunetką karnacji orientalnej, na wzór Greczynki czy Arabki⁷².

Na wiadomość o zaręczynach Olesi Słowacki napisał do niej z Warszawy dnia 15 września tegoż roku.

Bardzo mnie list Twój, Olesiu, ucieszył, widać z niego, żeś teraz szczęśliwa i jeszcze szczęśliwszą być spodziewasz się, brak tylko katedry a wszystko będzie dobrze. Napisałbym osobno do Kochanego M (Mianowskiego), ale w tych czasach tak jestem zatrudniony, że do Ciebie nawet nie tak długo piszę, jakby mi się chciało. Pokłoń mu się więc ode mnie, a jeżeli mnie zapomniał, to mu przypomnij, że to ten sam Julek, z którym razem do Trok jeździł⁷³.

W tym czasie Mianowski, wedle opisu Józefa Bielińskiego na podstawie relacji dra Macieja Łowickiego i Michała Grabowskiego, wyglądał następująco:

Był to wysoki brunet, cokolwiek tysy, twarzy ściągłej, wyrazistej, cery śniadej. Obejście miał nadzwyczaj uprzejme, przyjacielskie, sym-

⁷¹ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 11–12.

⁷² *Listy Juliusza Słowackiego zebrane i częściowo ogłoszone przez Leopolda Méyeta*, opr. M. Kridl, T. III, Warszawa 1915, s. 13.

⁷³ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 12. L. Méyet, *Listy Juliusza Słowackiego...*, T. II, s. 46.

patyczne; w mowie prędkiej i łatwej przez żywość swą prawie zajękliwej⁷⁴.

Jakie względy zaważyły na decyzji Olesi trudno powiedzieć. Mianowski był tylko jednym z wielu konkurentów do jej ręki. Starał się o nią także Józef Mikulski, późniejszy profesor w Krzemieńcu, i kilku innych adoratorów. Tak pisał o całej tej sytuacji Słowacki w liście z 20 czerwca 1829 r.:

Wstyd mi szczerze że tak dawno nie pisałem do Ciebie, moja Olesiu, po części wymówką moją może być febra która równie jak przeszłego roku na wiosnę nie zaniebdywała mnie odwiedzić i nie przestając na jednych odwiedzinach po dziesięciu dniach powtórnie wróciła, a to zapewne dla tego żeby mi dać uczuć niedostatek kochanego Mianowskiego, który ją przeszłego roku tak skutecznie odparł. Odebrałem już od Ciebie dwa listy, pierwszy każący mi się wszystkiego domyślać, w niematałą wprawił mnie ciekawość, bo pamiętam jakieś w liście do Hersylki dowodziła, że nie czujesz żadnej inklinacji do M. (Mianowskiego), chociaż odgrzewanie i chowanie dla niego pączków, zupełnie przeciwne rodziło w nas przekonanie; drugim listem rozwiązałaś tę zagadkę, choć wprawdzie ciekawość moja zaspokojoną już była listem Hersylki i Teofila, którzy mniej licząc na moją przenikliwość prosto i bez ogródek rzecz mi całą wyjaśnili, robiąc epizodyczny opis rozpaczy drugiego M (Mikulskiego), błędzącego nad przepaściami swego ogrodu w które dlatego tylko skoczyć nie chce że to nie zgadzałoby się z cechą angielszczyzny tak głęboko w całej jego postawie wyrytej, ale ty niewzruszona dawniej jękami czterech Michałów; poświęciwszy małe

⁷⁴ Idem, *Przyczynki*, k. 13.

westchnienie zgubionemu niegdyś na górze zamkowej kapeluszu, zapomnisz o nieszczęsnym anglomanie, który podobnież stłumi swój żal gadając do ulubionego konia miłosnym językiem. Nie rozwodząc się dalej nad nieszczęśliwym losem opuszczonych kochanków donoszę ci, Kochana Olesiu, że się cieszę bardzo z twego szczęśliwego teraz jak piszesz stanu i z miłych nadziei twoich na przyszłość; z przyjemnością także myślę, że jeżeli kiedy zdarzy mi się przejeżdżać przez Wilno, nie będzie tam wszystko obcym dla mnie, ale znajdę dom siostry miły, przyjemny, w którym wszystko będzie mnie interesować i cieszyć... Ale czy zobaczymy się kiedy?⁷⁵

Już we wrześniu 1829 r. było wiadomo, że Mianowski otrzyma upragnioną „katedrę”, a właściwie obejmie stanowisko asystenta w wileńskiej klinice uniwersyteckiej. Pisał o tym Słowacki w liście do Olesi z dnia 8 września⁷⁶. Wedle Spisu służby od 29 lipca 1828 r. Mianowski był już doktorem medycyny, a od 1 września 1828 r. pracował jako pomocnik ordynatora w klinice uniwersyteckiej. Spisywał się dobrze i 28 grudnia 1830 r. nagrodzony został brylantowym pierścieniem od Jego Cesarskiej Mości. W lutym 1831 r., jak już wspomniano, zgłosił się na ochotnika do pracy w szpitalu wileńskim, gdzie zajmował się rannymi żołnierzami i powstańcami. Dnia 2 marca 1831 r. – w okresie, gdy powstanie rozprzestrzeniało się – otrzymał za to imienną pochwałę cesarską⁷⁷. Trudny okres powstania listopadowego na Litwie nie wpłynął na zmianę planów i mimo, że działania powstańcze najszerzej rozmiary osiągnęły właśnie w marcu i kwietniu

⁷⁵ Idem, *Listy Słowackiego*, s. 30–32. Więcej o Mikulskim, odrzuconym konkurencie o rękę Olesi, w liście Słowackiego z dnia 8 września 1829 r. Ibidem, s. 42.

⁷⁶ Ibidem, s. 42.

⁷⁷ Formularny spisok o służbie, RGIA, f. 733, op. 147, e.ch. 752, k. 3–23.

1831 r.⁷⁸, Mianowski, nie czekając na uspokojenie sytuacji, co nastąpiło w maju, postanowił sfinalizować swój związek z Olesią. Wilno, dodajmy, przez cały ten okres pozostawało w rękach rosyjskich.

Dnia 27 kwietnia 1831 roku ożenił się z siostrą przyrodnią Juliusza Słowackiego Aleksandrą Bécu. Ślub był wydarzeniem w Wilnie. Odbył się w kościele uniwersyteckim św. Jana, zaś ceremonię celebrował świeżo powołany biskup i sufragan diecezji wileńskiej ks. Benedykt Kłagiewicz. Świadkami na ślubie byli Jędrzej Śniadecki, ze strony pana młodego, i ze strony panny młodej Jakub Bécu, brat stryjeczny Augusta, wówczas urzędnik w Liceum Krzemienieckim⁷⁹.

W opinii rodziny panny młodej związek, zawarty z wielkiej obustronnej miłości, był także tzw. dobrą partią dla panny Bécu. Tego zdania był również Juliusz Słowacki. Pisał: *Kłaniajcie się ode mnie jak najpiękniej Olesi. O, ta umie żyć na świecie! Dobrze się baba wybrała*⁸⁰. Juliusz ucieszył się również z wiadomości, że Olesia jest w ciąży. Proponował nawet żartobliwe imię dla dziecka Mianowskich: *Napiszcie do Olesi, że o niej zawsze pamiętam i często tu z osobami znającymi ją gadam o niej. Napiszcie mi także, jak im się powodzi – jeżeli będą mieli syna, niechaj nazwą Februarius; nie wiem, skąd ta anegdota Güntera przyszła mi na myśl*⁸¹.

⁷⁸ W. Tokarz, *Wojna polsko-rosyjska 1830–1831*, Warszawa 1993, T. I, s. 226 i nn. Por. E. Gulczyński, *Rok 1830–1831 w Wilnie*, Wilno 1933; S. Rabinowiczówna, *Wilno w powstaniu roku 1830/1831*, Wilno 1932. Por. O.V. Garbačova, *Paustanne 1830–1831 gadou na Belarusi*, Minsk 2001, s. 59 i nn.

⁷⁹ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 13. Por. J. Mianowski, „Tygodnik Ilustrowany”, 1865, nr 286, s. 97–98. Por. D. Beauvois, *Szkołnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich 1803–1832: Uniwersytet Wileński*, Rzym–Lublin 1991, t. I, s. 221.

⁸⁰ List z dn. 20 października 1831 r. do matki z Paryża. J. Słowacki, *Korespondencja...*, t. I, s.84.

⁸¹ List do matki z dn. 24 stycznia 1832 r. Ibidem, s. 93.

Małżeństwo to nie trwało niestety długo⁸². Aleksandra chora na gruźlicę zmarła w dwadzieścia jeden dni po pierwszym połogu dn. 23 maja 1832 roku. Ostatnie dni spędziła w majątku Markucjach nieopodal Wilna. Wraz z przedwcześnie narodzonym synem Janem została pochowana na Rossie.

Pewne światło na postawę Mianowskiego rzucają fakty dotyczące choroby przyszłej żony. Rozwijała się ona już wcześniej. W grudniu 1829 roku stan Aleksandry Bécu był poważny, choć nikt nie zdawał sobie sprawy, czy to zwykłe kobiece dolegliwości, czy też coś poważniejszego. Zaręczony Mianowski obwiniał się, że nie jest w stanie nic poradzić w walce z postępującą niemocą. Na całą sprawę nakładały się jeszcze jakieś nieporozumienia towarzyskie i, prawdopodobnie, sprawa przyszłego terminu zawarcia związku małżeńskiego. Teofil Januszewski, nie do końca zdając sobie sprawę z zagrożenia, pisał wówczas do Mianowskiego z Krzemieńca: *Dlaczego lękasz się, żebyśmy cię mieli za sprawcę cierpień Olesi; prawda, nie znamy się tyle, żebyśmy jedni na drugich polegać mogli, i to tylko wymówić Ciebie może, iż nas uważasz za obcych prawie, że przed nami usprawiedliwiasz postępowanie swoje; ale jak daleko mineliśmy się w zdaniu! Ty powiadasz, że z twojej przyczyny Olesia cierpi, my zawsze, zawsze mówimy, że dla niej i przez nią wystawiony jesteś na bolesne przeprawy. Wierzaj, Kochany Szwagierku, zemsta tych, których za swoich uważasz nieprzyjaciół, wymierzona była przeciw Olesi, przeciw niej jednej. Wiedzieli dobrze, skąd uderzyć, udało się im. Cóż robić; niech to nie zraża was, wytrwajcie, a Bóg odmieni wszystko. Nie można prze-*

⁸² M. Czapska, Ludwika Śniadecka, Warszawa 1958, s. 108.

widzieć, kiedy się pomyślnie dla was to wszystko ukończy; wreszcie w powikłaniu terażniejszym nie podobna upatrzeć zmiany na lepsze, ale mamy nadzieję, że kiedyś użyjecie szczęścia. Potrzeba tylko szukać środków przyspieszenia go”⁸³.

Czy już wtedy zdawał sobie sprawę, że ma do czynienia z gruźlicą? Wydaje się, że na początku mógł nie rozpoznać objawów, choć był lekarzem. Niemniej z pewnością w roku 1831, gdy zawarli związek małżeński, był już świadom, że świeżo poślubiona wybranka jest nieuleczalnie chora.

Śmierć żony była dla Mianowskiego tragedią z której nie mógł otrząsnąć się przez wiele długich lat. Nie zachowały się niestety żadne osobiste pisemne świadectwa jego stanu ducha. O tym jak mocno to przeżył i jak długo trwała narzucona sobie z własnej woli żałoba po żonie i dziecku, wnioskować można jedynie z listów Juliusza Słowackiego oraz Hersylii i Teofila Januszewskich. Słowacki dowiedział się o śmierci Olesii kilka tygodni później. W liście do matki pisał: *Ach Mamo! Olesia – jakie nieszczęście! Długo, długo myślałem o niej – czemu mi nie opiszecie jej śmierci – jej ostatnich słów? Chciałbym wiedzieć o wszystkim – ja, co ją przez całe życie widziałem*⁸⁴. W późniejszych listach wspominał Olesię po wielokroć.

Teofil Januszewski także pocieszał Mianowskiego, jak umiał: *Dotknięty jesteś boleśnie, kochany Józefie, tak krótkie pożycie z tyle dobrą osobą, tak prędko zakończone szczęście twoje, jej życie, którego dopiero prawie zaczęła używać. Józefie, ze łzami rozmyślam o tym.*

⁸³ List Teofila Januszewskiego do Mianowskiego z Krzemieńca z dn. 1 grudnia 1829 r. [T. i H. Januszewscy], *op. cit.*, s. 11–12.

⁸⁴ List z dn. 4 lipca 1832 r. J. Słowacki, *Korespondencja...*, t. 1, s. 121.

Tym bardziej dzielę twój smutek, że sam dotknięty byłem może nawet boleśniej. [...] Kochany Józefie, tyś się zaciągnął do szczupłej naszej rodziny, kiedy się ona coraz umniejsza, węzły jakie ją łączyły powinny coraz się zbliżać, ścieśniać się coraz. Uważaj nas za najlepszych przyjaciół, bo myśmy ci winni krótkie, ale prawdziwe szczęście biednej Olesi – myśmy ci za nią obowiązani⁸⁵.

Mimo tragicznej śmierci żony i dziecka Mianowski utrzymywał kontakt zarówno z Salomeą, jak i z Juliuszem Słowackim, odwiedzając ją w Krzemieńcu, a jego w Paryżu. Po śmierci Augusta Bécu, a zwłaszcza po jej wyjeździe do Krzemieńca, stopniowo przejmował prowadzenie finansowych spraw Salomei w Wilnie. Najtrwalszy związek zachował jednak z siostrą Aleksandry Hersylią, poślubioną Teofilowi Januszewskiemu, aż do ich przymusowego wyjazdu do Kaługi z powodu sprawy Szymona Konarskiego w roku 1838⁸⁶. Z Juliuszem Słowackim wymieniał okazjonalne listy, a także otrzymywał od niego książki. Po raz ostatni spotkał się ze Słowackim w 1847 roku w Paryżu. W grudniu tego roku odwiedził także Salomeę⁸⁷.

⁸⁵ List T. Januszewskiego z Krzemieńca do Mianowskiego z dn. 3 czerwca 1832 r. [H i T. Januszewscy], *op. cit.*, s. 14-15.

⁸⁶ L. Méyet, *Przyczynki...*, k. 14-15. *Listy Juliusza Słowackiego...*, T. I, s. 107. Korespondencja z Januszewskimi: „Biblioteka Wieku”. T. XLIII, Warszawa 1897. G. z Gün-terów Puzyrnina, *W Wilnie i w dworach litewskich. Pamięnik z lat 1815-1843*, Wilno 1928, s. 128; Por. *Listy Teofila i Hersylii...*

⁸⁷ *Listy Juliusza Słowackiego...*, T. I, s. 87-88, T. II, s. 271.

Akademia Medyko-Chirurgiczna

Kariera zawodowa i naukowa młodego lekarza rozwijała się obiecująco. Dnia 1 września 1831 roku objął wykłady fizjologii na Wydziale Medycznym dla studentów drugiego i trzeciego roku, kontynuując je po zamknięciu uniwersytetu w nowoutworzonej Akademii Medyko-Chirurgicznej. Według tzw. *Wykazu służby* dnia 13 grudnia 1831 roku wybrany został na członka Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie, a rok później, 1 września 1832, mianowany asystentem profesora kliniki medycznej Akademii Medyko-Chirurgicznej⁸⁸.

Według dokumentów Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego Wileńskiego Mianowski został członkiem CTLW znacznie wcześniej bo już w roku 1829. Wówczas to, za prezesury Adolfa Abichta i wiceprezesury Feliksa Rymkiewicza, został sekretarzem Towarzystwa. Funkcję tę piastował również w roku 1830, gdy prezesem Towarzystwa był Jędrzej Śniadecki, i w roku 1831, za prezesury Konstantego Porcyanki⁸⁹. W 1829 roku Towarzystwo podjęło decyzję o wznowie-

⁸⁸ Formularnyj spisok..., k. 3–23. Por. J. Bieliński, *Stan nauk medycznych...* s. 576–579; J. Rózewicz, *Polsko-rosyjskie powiązania naukowe (1725–1918)*, Wrocław 1984, s. 185–187; W. Zahorski, *Zarys dziejów Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie 1805–1897*, Warszawa 1898, s. 70–71.

⁸⁹ J. Bieliński, *Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie jego prace i wydawnictwa (1805–1864)*, Warszawa 1890, s. 53, 20.

niu edycji „Dziennika Medycyny, Chirurgii i Farmacji”, którego publikację wstrzymano rok wcześniej. W listopadzie profesorom Abichtowi i Rymkiewiczowi polecono przygotowanie programu wydawnictwa. Na styczniowym, dwięście szesnastym posiedzeniu Towarzystwa, w 1830 roku zdecydowano o przesłaniu programu do Ministerstwa Oświecenia Publicznego z prośbą o zatwierdzenie, a także powołano komitet redakcyjny „Dziennika”. Weszli doń profesorowie Śniadecki, Abicht, Porcyanko, Rymkiewicz oraz aptekarz Aleksander Woeleck i Józef Mianowski. Już w lutym Towarzystwo otrzymało zgodę ówczesnego ministra oświecenia Karla von Lievena⁹⁰.

Po zamknięciu uniwersytetu w maju 1832 roku otrzymał Mianowski, podobnie jak większość pracowników naukowych Wydziału Medycznego, kolejny brylantowy pierścień za wzorową pracę⁹¹. Co ciekawe w otrzymaniu go nie zaszkodziła nawet negatywna intrygantka opinia rektora Pelikana, w której Mianowski obok ks. Michała Bobrowskiego, byłego rektora Szymona Malewskiego oraz wielu innych, określony został jako nieprawomyślny⁹². W tym czasie mieszkał już Mianowski nieopodal Ostrej Bramy przy ulicy Ostrobramskiej w domu będącym własnością Żaby⁹³.

Utworzona z dawnego Wydziału Medycznego Uniwersytetu Wileńskiego Akademia Medyko-Chirurgiczna w opinii współczesnych była uczelnią na wysokim poziomie, kontynuującą dawne tradycje. Józef

⁹⁰ Ibidem, s. 12.

⁹¹ Stało się to dn. 23 maja 1832 r. *Formulamyj spisok*.

⁹² M. Czapska, *op. cit.*, s. 107.

⁹³ Prawdopodobnie Jana Marcinkiewicz-Żaby, wileńskiego marszałka gubernialnego w latach 1834–1840. T. Bairašauskaitė, *O litewskich marszałkach gubernialnych i powiatowych (do 1863 r.)*, „Przegląd Wschodni”, T. IV: 1997, z. 2 (14), s. 433. Por. G. Puzynina, *op. cit.*, Chotomów 1988, s. 284.

Bieliński uważał ją za jeden z lepszych tego rodzaju zakładów w Cesarstwie. Wśród sław zatrudnionych w Akademii wymieniał zasłużonego profesora Mikołaja Mianowskiego, profesorów „publicznych” zwyczajnych: Abichta, Jana Karola Baerkmana, Józefa Korzeniewskiego i Rymkiewicza oraz profesorów nadzwyczajnych: Ignacego Fonberga i Iwana Leonowa, a także adiunktów: Ludwika Siewruka i Karola Edwarda Miriama. Wśród wybitnych pracowników Akademii wymieniał także Józefa Mianowskiego⁹⁴.

Po egzaminie z terapii szczegółowej i na podstawie przedstawionej rozprawy o teorii leczenia gruźlicy metodą René Laënneca w grudniu 1834 roku został adiunktem Akademii. Prowadził wówczas wykłady z fizjologii, terapii ogólnej, a także zoofizjologii dla weterynarzy. Do 1835 roku te ostatnie prowadzone były jeszcze w języku polskim⁹⁵.

Jak wyglądał wówczas przeciętny tydzień pracy Mianowskiego? Dzięki zachowanym siatkom zajęć z roku akademickiego 1834/1835 możliwe jest zrekonstruowanie jego obowiązków.

Zoofizjologię dla weterynarzy wykladał w pierwszym półroczu we wtorki i w soboty od godziny szesnastej do siedemnastej. Terapię ogólną dla studentów trzeciego roku wykladał po łacinie we wtorki i soboty od dziewiętej do dziesiątej trzydzieści rano. W poniedziałki, środy i soboty, od godziny dziesiątej trzydzieści do dwunastej, miał wykłady fizjologii ciała ludzkiego po łacinie dla studentów drugiego

⁹⁴ J. Bieliński, *Stan nauk lekarskich...*, s. 87.

⁹⁵ Adiunktem mianowano Mianowskiego dn. 22 grudnia 1834 r. (3 stycznia 1835). S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 523. L. Zasztowt, *Kresy*, s. 107. Por. J. Szujski, *Józef Mianowski rektor Szkoły Głównej Warszawskiej (wspomnienie pośmiertne)*, „Przegląd Polski”, R. 13: 1878/79, t. 3, s. 456–466; M. Łowicki, *Duch Akademii Wileńskiej. Z czasów Szymona Konarskiego pamiętnik ucznia wileńskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej*, Wilno 1925, s. 1 i nn.

roku. Grafik ten uzupełniały codzienne zajęcia tzw. kliniki terapeutycznej, prowadzone przez Jędrzeja Śniadeckiego, w których pomocnikiem był Mianowski, od godziny ósmej rano i od godziny szóstej wieczorem, dla studentów czwartego i piątego roku. Zajęcia te łączone były *de facto* z codziennymi obchodami pacjentów prowadzonymi przez ordynatora kliniki. Reasumując miał więc Mianowski tygodniowo: 12 godzin asystowania w klinice terapeutycznej, 4 godziny wykładów z terapii ogólnej, 6 godzin wykładów z fizjologii ciała ludzkiego i 2 godziny wykładów zoofizjologii dla weterynarzy. Stanowiło to łącznie 24 godziny zajęć tygodniowo⁹⁶. Pensum zajęć Mianowskiego, nie licząc kliniki terapeutycznej, czyli codziennych obchodów pacjentów, wynosiło więc 192 godziny w ciągu semestru, zaś łącznie z obchodami aż 384 godziny. Aby podolać takim obowiązkom trzeba się było wykazać nie tylko nieprzeciętną wiedzą, której *nota bene* nie było czasu pogłębiać, ale także nie lada zdrowiem, odpornością fizyczną i intelektualną. Zadanie było może o tyle ułatwione, że wykłady prowadzone były w oparciu o podręczniki zaakceptowane przez Akademię. Nie były to więc wykłady o charakterze monograficznym, które należało przygotowywać prawie wyłącznie w oparciu o własne badania. Zoofizjologię wykladał Mianowski według dzieła Erdely'a, zaś fizjologię według Sebastianiego⁹⁷.

Fizjologię wykladał Mianowski do końca swojej pracy w Akademii Medyko-Chirurgicznej w Wilnie. W ostatnich latach funkcjonowania Akademii wykladał także materię lekarską (*wraczebnoje wiesz-*

⁹⁶ J. Bieliński, *Stan nauk lekarskich...*, s. 100, 103, 106.

⁹⁷ J. Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. III, Kraków 1899–1900, s. 443. Sebastiani, *Physiologia generalis*. Groningae 1835; idem, *Physiologia specialis*. Groningae 1838.

czestuosłowiję) wraz ze sztuką pisania recept. Zachowały się krótkie syllabusy tych przedmiotów z roku akademickiego 1839/1840, napisane niezbyt jasnym i dość zawikłanym językiem⁹⁸. Fizjologię wykładał w języku łacińskim, po cztery i pół godziny tygodniowo, profesor zwyczajny Józef Mianowski, opierając się na dziele Sebastianiego (*Physiologia generalis, Groningae 1835. Specialis, Ibidem 1838*). Po przedstawieniu różnic pomiędzy ciałami organicznymi i nieorganicznymi, wykład zawierał: wyjaśnienie pojęcia siły życiowej i jej cech charakterystycznych, określenie miejsca jakie zajmują dorosłe, najwyżej rozwinięte, zwierzęta w szeregu stworzeń organicznych, omawiał budowę ich ciał w ogólnych uwarunkowaniach chemicznych i anatomicznych, i wyjaśniał drogę pochodzenia ich organicznych początków zarówno prostych, jak i anatomicznie złożonych części, a w końcu także różnych systemów i organów, składających się na ciało zwierząt. Z fizjologii szczegółowej przedstawione zostało dokładnie funkcjonowanie: procesów upodabniania (*assimilatio*), wrażliwości na bodźce i kwestie rozrodczości⁹⁹.

Materię medyczną wraz ze sztuką pisania recept wykładał Mianowski po łacinie w oparciu o niemieckojęzyczne prace Fleischmanna¹⁰⁰ i Richtera¹⁰¹, po cztery i pół godziny tygodniowo. Szczegółowo omawiana była istota lekarstw, ich działanie, oraz podział środków lekarskich na klasy i kategorie, z opisem siły każdego z nich, a w szczegól-

⁹⁸ Otciot po Imperatorskoi Vilensoi Mediko-Chirurgičeskoj Akademii za 1840 god. RGLA, fond 733, op. 95, e. chr. 401, k. 10, 13.

⁹⁹ Ibidem, k. 10.

¹⁰⁰ Fleischmann, *Melh form. Med. Concin. Permultis exemp. Illustr., Vind.[avae] 1832*.

¹⁰¹ Richter, *Ausführ. Arzneumittellehre*, Wien 1832, band 5. Być może August Gotlob Richter (1742–1812).

ności w zależności od dawki i formy ich stosowania, w jakiej lekarze zazwyczaj je przepisują. Co do sztuki pisania recept podane zostały ogólne pojęcia o miarach i wagach, a następnie szczegółowe przedstawienie, z podaniem przykładów, specjalnych form przepisywania lekarstw, zarówno do zewnętrznego, jaki i wewnętrznego użytku; po tym słuchacze zajmowali się ćwiczeniami praktycznymi w zakresie tej sztuki.

Rok 1835 był bardzo pomyślny w karierze młodego lekarza. W maju został awansowany do siódmej klasy w tabeli rang: nadwornego radcy, wstecznie od września 1833 roku, a w październiku otrzymał kolejny, już trzeci, brylantowy pierścień za wzorową służbę¹⁰².

W tym czasie miał już zaawansowane prace, w tym obserwacje kliniczne i wypisy z międzynarodowej literatury medycznej, do przygotowywanego dzieła, które miało mu zapewnić stanowisko profesorskie w Akademii. Opublikowane zostało ostatecznie w dwóch tomach przez firmę Zawadzkiego w roku 1837. Była to obszerna monografia *O złamaniach kości*¹⁰³.

Odwołajmy się do charakterystyki tej pracy autorstwa Józefa Biełńskiego. Pierwsze rozdziały monografii, od pierwszego do szóstego, poświęcone zostały omówieniu zagadnień ogólnych dotyczących złamań kości. Rozdziały następne, od siódmego do dwunastego, poświęcono analizie złamań poszczególnych, oddzielnych kości. W części pierwszej, ogólnej, przeprowadzona została klasyfikacja złamań i ich podział. Omówione zostały zagadnienia przyczyn ogólnych zła-

¹⁰² Zatwierdzenie w randze nadwornego radcy wstecznie od dn. 1 września 1833 r. Dekret Rządzącego Senatu z dn. 15 maja 1835 r.

¹⁰³ [J. Mianowski], *O złamaniach kości, przez...*, Druk. Zawadzkiego, Wilno 1837, T. I, 210 s. + III tablice; T. II, 270 s. + X tablic.

mań, kwestie rozpoznawania, rokowania i leczenia złamań. Podana została również teoria o formowaniu się kostniny (*callus*).

W części drugiej autor przedstawił ówczesny stan wiedzy o złamaniach rozmaitych części szkieletu. Złamania omówione zostały w następującym porządku (rozdział VII): A. Złamania kości głowy: 1) kości nosa, 2) kości jarzmowej, 3) szczęki górnej, 4) szczęki dolnej. Jak zauważył Bieliński, pominięte zostały złamania kości czaszki. W rozdziale VIII autor zajął się: B. Złamaniami kości tułowia, w następującym porządku: 1) złamaniami kręgow, 2) kości mostkowej, 3) żeber, 4) kości miednicy. W rozdziale IX przedstawione zostały C. Złamania kończyn górnych (członków wyższych, wedle określenia Mianowskiego): 1) łopatki, 2) obojczyka, 3) ramienia (te ostatnie z podziałem na złamania: a) szyjki, b) trzonu i c) części nadkłykciowej), 4) przedramienia (z podziałem na złamania: a) obu kości, b) kości szprychowej (strzałkowej), c) kości łokciowej), 5) złamania wyrostków (z podziałem na: a) kości pięści, b) kości dłoni i c) kości palców ręki). W rozdziale X omówione zostały D. Złamania kończyn dolnych, z podziałem na: 1) złamania uda, 2) rzepekki, 3) goleni, 4) stopy. Wszystkie te rodzaje złamań uporządkowane zostały szczegółowo, podobnie jak w rozdziale IX (litera C.)¹⁰⁴.

Dzielo Mianowskiego zyskało pochlebny recenzję zamieszczoną w tomie XIV „Wizerunków Naukowych”, nowej edycji. Chwalono Mianowskiego za solidność klasyfikacji i opracowania, natomiast krytykowano za niedostatki języka polskiego w kwestiach terminologicznych¹⁰⁵. Wedle Bielińskiego wśród niektórych wychowanków Akademii krążyła plotka, że do powstania pracy *O złamaniach* przyczynił

¹⁰⁴ J. Bieliński, *Stan nauk lekarskich...*, s. 310.

¹⁰⁵ Idem, *Uniwersytet Wileński*, t. II, s. 340.

się Seweryn Gałęziowski, wybitny chirurg i profesor nadzwyczajny Wydziału Medycznego Uniwersytetu Wileńskiego od roku 1828. Uważano nawet, że to nie Mianowski a Gałęziowski jest prawdziwym autorem dzieła¹⁰⁶.

Wydaje się, że plotki te pozbawione były jakichkolwiek podstaw. Mianowski i Gałęziowski przyjaźnili się od czasów pobierania nauk w szkole powiatowej w Humaniu, a przyjaźń ta wzmocniła się jeszcze po przyjeździe Mianowskiego do Wilna. Niewątpliwie Gałęziowski, od 1824 roku adiunkt w klinice uniwersyteckiej, faworyt, przyjaciel i następca Pelikana na katedrze chirurgii, mógł pomagać Mianowskiemu podczas studiów. Jednak Gałęziowski w 1828 roku wysłany został przez Uniwersytet za granicę, z której to podróży naukowej już nie powrócił. Zaangażowany w walkach powstania listopadowego, mimo otrzymanej amnestii, postanowił pozostać poza Cesarstwem¹⁰⁷. Nie jest natomiast wykluczone, że Mianowski konsultował z Gałęziowskim swoją pracę. Jeszcze przed 1828 rokiem Mianowski uczestniczył w przygotowywaniu kursu chirurgii Gałęziowskiego, dobierając mu artykuły z pism francuskich i niemieckich¹⁰⁸.

Również praktyka lekarska Mianowskiego rozwijała się doskonale. Oprócz ordynowania w szpitalu żydowskim Mianowski stopniowo, jako pomocnik sędziwego już Jędrzeja Śniadeckiego, stawał się jednym z najbardziej wziętych lekarzy w Wilnie. Wzywany był nie tylko jako lekarz, ale także jako przyjaciel domu do arystokra-

¹⁰⁶ Idem, *Stan nauk lekarskich...*, s. 310.

¹⁰⁷ H. Więckowska, W. Szumowski, *Gałęziowski Seweryn (1801–1878)*, PSB, T. VII, s. 252.

¹⁰⁸ J. Bieliński, *Stan nauk lekarskich...*, s. 576–578.

tycznych salonów Günterów, Wittgensteinów, Łopacińskich i wielu innych¹⁰⁹.

W czerwcu 1837 roku został członkiem honorowym Cesarskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej w Sankt Petersburgu (był to tytuł odpowiadający mniej więcej doktoratowi honoris causa), a w połowie sierpnia wyjechał na rok zagranicę w celu odbycia uzupełniających studiów¹¹⁰.

Przebywał w Berlinie i w Paryżu. Pobyt ten zaowocował kolejnymi sukcesami zawodowymi. Już w grudniu został członkiem korespondentem Królewskiego Berlińskiego Towarzystwa Medyko-Chirurgicznego, zwanego hufelandowskim od imienia wybitnego lekarza, profesora patologii i terapii specjalnej w Berlinie Krzysztofa Wilhelma Hufelanda (późniejsze popularne *Hufelandische Stiftungen*), zaś dwa lata później członkiem honorowym Towarzystwa Nauk Fizycznych i Chemicznych w Paryżu¹¹¹. Do tego ostatniego wyboru przyczyniła się niewątpliwie opublikowana w 1838 roku praca: *Observationes exactis medici instituti a. 1834–1835 depromptae clinici*, będąca – jak pisze Stefan Kieniewicz – historią wileńskiej kliniki internistycznej z wyeksponowanym okresem kiedy kierowana była przez Jędrzeja Śniadecznego¹¹². Nota bene ogłoszenie tej pracy zostało nagrodzone również

¹⁰⁹ G. Puzynina, *op. cit.*, s. 128, 194, 290–291.

¹¹⁰ Członkiem honorowym Cesarskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu został Mianowski dn. 23 czerwca 1837 roku. Spośród Polaków tytuł ten otrzymał wcześniej tylko Jędrzej Śniadecki w r. 1817. Por. J. Róźiewicz, *op. cit.*, s. 185. Za granicą przebywał Mianowski od 15 sierpnia 1837 do 15 sierpnia 1838 r.

¹¹¹ Członkiem korespondentem w Berlinie został dn. 12 grudnia 1837 r., członkiem honorowym w Paryżu dn. 7 kwietnia 1839 r.

¹¹² *Observationes exactis medici instituti a. 1834–1835 depromptae clinici*, „Collectanea Medico-Chirurgica Acad. Vil.", 1838, s. 233–250. Sprawozdanie w: „Pamiętnik Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego”, 1839, t. II, s. 650–653. Por. L. Janowski,

osobistą pochwałą ówczesnego Ministra Spraw Wewnętrznych, któremu podlegała Akademia. Można tu również dodać, że Mianowski już wcześniej publikował sprawozdania z działalności kliniki, między innymi w „Dzienniku Medyczno-Chirurgicznym i Farmaceutycznym Wileńskim”¹¹³. W tym czasie napisał również swoją największą dwutomową pracę z zakresu chirurgii *O złamaniach kości*¹¹⁴.

Podobno dodatkową misją zleconą Mianowskiemu w czasie pobytu zagranicą było namówienie dwudziestodwuletniego wówczas neurologa berlińskiego Roberta Remaka, znanego już w świecie medycznym z odkrycia bezrdzennych włókien nerwowych (tzw. włókna Remaka), do przybycia do Wilna i rozpoczęcia pracy w Akademii. Zadanie to jednak nie powiodło się¹¹⁵.

Błyskotliwa kariera lekarska i pięcie się w hierarchii urzędowej Cesarstwa wydawały się odbywać bez najmniejszych przeszkód. Jednak po powrocie z zagranicy Mianowski znalazł się w zupełnie nowej i nieoczekiwanej dla siebie roli. Lojalny wobec państwa rosyjskiego uczony musiał udowodnić, nie bacząc na konsekwencje, że jest także żarliwym Polakiem. Sytuacja w której się znalazł zaskoczyła go, a konsekwencje przyjętej postawy, której okoliczności nie są do końca wyjaśnione, okazały się nieomal tragiczne.

Notatki bio-bibliograficzne dotyczące osób z kresów wschodnich dawnej Rzeczypospolitej, t. 6, Rps, BN II. 7861, k. 103.

¹¹³ *Zdanie sprawy z kliniki*, „Dziennik Medyczno-Chirurgiczny i Farmaceutyczny Wileński”, 1830.

¹¹⁴ *O złamaniach kości*, Wilno 1837, t. I-II; Ibidem rec.: „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe”, t. XXV, 1837, s. 103-119.

¹¹⁵ W. Zahorski, *Zarys dziejów...*, s. 70.

Sprawa Konarskiego

Szymona Konarskiego, emisariusza Stowarzyszenia Ludu Polskiego, poznał Mianowski w Wilnie prawdopodobnie jeszcze przed wyjazdem zagranicę, jednak nie wcześniej niż w końcu 1835 i nie później jak w pierwszej połowie 1837 roku. W czasie pierwszego pobytu w Wilnie Konarski objął kierownictwo tajnego związku studentów Akademii Medyko-Chirurgicznej do którego należeli między innymi studenci Franciszek Sawicz i Jan Zahorski, a sympatyzowali z nim ks. kanonik Ludwik Trynkowski, adwokat Stanisław Kozakiewicz, i podobno niektórzy profesorowie uczelni.

Gdy w maju 1838 roku Konarski po raz kolejny przybył do Wilna, tropiony przez policję i o mało nie aresztowany w winiarni Nitela Rosentala (vel Tryntrocha) na ul. Niemieckiej, przez krótki czas ukrywał się udając chorego w klinice Akademii. To schronienie zapewnili mu studenci Sawicz, Zahorski i Aleksander Hryckiewicz.

Według Władysława Zahorskiego wszystko to działo się za zgodą Józefa Mianowskiego, który nawet wraz ze studentem Aleksandrem Eisenbletterem osobiście przewiózł Konarskiego z winiarni do swej kliniki. Nie zapobiegło to jednak aresztowaniu emisariusza

w drodze do Mińska dnia 27 maja 1838 roku na stacji pocztowej Krzyżówka wraz ze towarzyszącym mu studentem Ignacym Rodziewiczem¹¹⁶.

Nie jest wykluczone, że Konarski już wcześniej, to jest w końcu 1835 lub w 1836 roku, leczył się w klinice Akademii, jak utrzymuje W. Zahorski. Wtedy to mógł zapoznać się także z niektórymi profesorami uczelni. Wysoce niejasny jest natomiast osobisty udział Mianowskiego w ukryciu Konarskiego w maju 1838 roku, ponieważ wedle urzędowych danych do 15 sierpnia 1838 roku przebywał zagranicą. Powrócił do Wilna ponad dwa miesiące po aresztowaniu¹¹⁷.

W dniu egzekucji Konarskiego, przeprowadzonej rankiem 27 lutego 1839 roku na Pohulance, Mianowski podobno rozplakał się w trakcie wykładu. Sam aresztowany został półtora roku później dnia 9 września 1840 roku. Dziesięć dni później aresztowano innego profesora medycyny z kliniki akademickiej Gustawa Belke¹¹⁸.

Mianowski od 1 września 1839 roku posiadał już szóstą rangę kolegiatnego radcy, a od 24 stycznia 1840 roku był profesorem zwyczajnym fizjologii w Akademii¹¹⁹. Jak pisze Kieniewicz, w momencie

¹¹⁶ W. Zahorski, *Szymon Konarski (Życie i czyny)*, Wilno 1907, s. 40; S. Kieniewicz, *Konarski Szymon*. PSB, t. XIII, s. 479; A. Barszczewska, *Szymon Konarski*. Warszawa 1976, s. 101 i nn. Por. najnowsza wnikliwa praca: J. Remy, *Higher Education and National Identity. Polish Student Activism in Russia 1832-1863*, Helsinki 2000, s. 109 i nn.

¹¹⁷ Osobistą pomoc Mianowskiego potwierdzają. Z.S. Feliński, *Pamiętniki*, Warszawa 1986, s. 124; W. Zahorski, *Szymon Konarski*, s. 46.

¹¹⁸ Belke aresztowany został dziesięć dni później 19 września 1840 r. S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 523. L. Zasztowt, *Kresy...*, s. 113, 117. Ob areštovanii Professorov Mianovskogo i Bel'ka.. Ob. uvolnienii ich ot sližby, RGIA, f. 733, op. 31, dz. 128 k. 21 i nn. Toż. Lietuvos Valstybinis Istorijos Archyvas (dalej: LVIA), f. 567, op. 2, nr 4537.

¹¹⁹ Formularnyj spisok...

aresztowania miał w ręku pismo powołujące go na katedrę w Petersburgu z racji spodziewanej likwidacji uczelni wileńskiej.

Ówczesny minister oświecenia publicznego Sergiusz Uwarow zdecydował usunąć Mianowskiego ze służby już w kwietniu 1841 roku, co ostatecznie potwierdził we wrześniu mimo, że generał-gubemator wileński Fiodor Mirkowicz przekonywał w korespondencji, że doktorowi niczego nie udowodniono, a on sam także do niczego się nie przyznał¹²⁰.

Mianowski przeżył ciężkie śledztwo podczas którego znalazł się o krok od próby targnięcia na własne życie. Jak podkreśla Kieniewicz uratowały go koneksje petersburskie wpływowych pacjentów. Naciski wywierane także na Uwarowa płynęły z różnych stron, zarówno ze strony polskiej, jak i rosyjskiej arystokracji. Wiadomo, że w Wilnie duszą akcji ratowania Mianowskiego była księżna Leonilda z Bariatyńskich Wittgensteinowa¹²¹. Naciski te, jak można sądzić, wywarły spodziewany efekt także na Komisji Śledczej w Wilnie w której uczestniczyli: generał-adiutant Aleksander Kawielin, jako przewodniczący, pułkownik Włodzimierz Nazimow, późniejszy generał-gubemator wileński, oraz pułkownik A. Łomaczewski, szef żandarmerii. Wszystkie te osoby w istotny sposób przyczyniły się do uniewinnienia Mianowskiego, zaś Kawielin zyskał sobie nawet miano protektora profesora¹²².

W dniu 24 października 1841 roku Mianowski opuszcza więzienie oczyszczony ze wszystkich zarzutów. Otrzymuje zaległe uposażenie

¹²⁰ S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 523. List S. Uwarowa do F. Mirkowicza z dn. 1 kwietnia 1841 r. List Mirkowicza do Uwarowa z dn. 5 maja 1841 r. RGIA, f. 733, op. 31, dz. 128, k. 21–22 i nn.

¹²¹ G. Puzynina, *op. cit.*, s. 290.

¹²² *Ibidem*, s. 311; T. Bobrowski, *Pamiętnik mojego życia*, Warszawa 1979, t. I, s. 450; J. Remy, *op. cit.*, s. 136 i nn.

za 14 miesięcy i gratyfikację w wysokości 5 000 rubli oraz potwierdzona zostaje nominacja do Petersburga. Można dodać, że władze przez pewien czas rozważały możliwość przeniesienia go do Moskwy na stanowisko profesora fizjologii moskiewskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej, do czego ostatecznie nie doszło¹²³. Z jego akt personalnych usunięta została informacja o aresztowaniu, zaś sprawę tak dokładnie tuszowano, że już w połowie 1841 roku nawet niektórzy wpływowi urzędnicy carscy nie wiedzieli, czy aresztowano doktora w związku ze sprawą Konarskiego, czy Józefa Zaliwskiego¹²⁴.

Prawdopodobnie nigdy nie dowiemy się czy Mianowski rzeczywiście zaangażowany był w ukrycie Szymona Konarskiego. Jeśli tak to do jego uwolnienia musiały przyczynić się najwyższe osoby w państwie, a decyzję prawdopodobnie podjął osobiście sam Mikołaj I.

¹²³ List z Ministerstwa Oświecenia Publicznego do rektora Akademii w Wilnie z dn. 1 sierpnia 1840 roku. RGIA, f. 733, op. 31, dz. 128, k. 7.

¹²⁴ List general-gubernatora wileńskiego do Uwarowa z dn. 5 maja 1841 r., RGIA, f. 733, op. 31, dz. 128, k. 22.

III: Rosja

Petersburg

*Przed moimi oczyma rozciągała się większa część Petersburga
z bulwarami i iglicami kaplic;
była to prawdziwa kompozycja Breughela Aksamitnego.
Słowa nie mogą oddać barw tego obrazu. [...]
Trzeba być Rosjaninem, a nawet cesarzem, by się nie poddawać
zmęczeniu petersburskim życiem w tej chwili:
wieczorami wielkie festyny, jakie widuje tylko Rosja, rano dworskie
gratulacje, ceremonie, przyjęcia, lub też uroczystości publiczne,
parady na morzu i lądzie [...]*¹²⁵

W Petersburgu Mianowski w końcu stycznia 1842 roku rozpoczął wykłady z psychiatrii w Akademii dzieląc te zajęcia ze stanowiskiem głównego lekarza oddziału chorób wewnętrznych w II-

¹²⁵ Mimo niechęci do Rosji i krytyki jej ustroju w swym słynnym pamflecie markiz de Custine dostrzegł blichtr i urodę jej północnej stolicy: Astolphe de Custine, *Listy z Rosji. Rosja w 1839 roku*, Paryż 1988, s. 81, 84.

im szpitalu wojsk lądowych¹²⁶. W sierpniu objął także zarząd klinik ginekologicznej i dziecięcej z utrzymaniem dotychczasowego stanowiska głównego lekarza w szpitalu wojskowym¹²⁷.

W październiku zatwierdzony został jako honorowy członek Sankt Petersburskiego Towarzystwa Przytulców Dziecięcych, a dwa lata później, we wrześniu 1844 roku został dyrektorem Ochrony Aleksandro-Maryjskiej¹²⁸.

W połowie lat czterdziestych Mianowski, podobnie jak to miało miejsce w Wilnie, stopniowo poświęcił się przede wszystkim praktyce lekarskiej jako ginekolog i położnik w wyższych kręgach stolicy. Otrzymał wówczas wyróżnienie za piętnaście lat nienagannej pracy oraz został kawalerem orderu św. Stanisława II – ej klasy. W listopadzie 1845 roku na polecenie ministra wojny dokonał przeglądu szpitali wojskowych w Dyneburgu i w Wilnie¹²⁹.

W czerwcu 1847 roku wyjechał zagranicę, między innymi do Paryża, z oficjalnym zleceniem zapoznania się z organizacją i stroną praktyczną pracy tamtejszych klinik, a także z najnowszymi tendencjami w medycynie. W praktyce Mianowski skoncentrował się na studiach najnowszych osiągnięć w zakresie położnictwa i ginekologii licząc na spodziewane rozszerzenie praktyki lekarskiej po powrocie. W tym czasie odwiedził także w Paryżu znajomych między innymi Juliusza Słowackiego, z którym spotkał się po raz ostatni. Pobyt początkowo

¹²⁶ Od dn. 19 stycznia 1842 r. Formularnyj spisok...

¹²⁷ Nominacja z dn. 22 sierpnia 1842 r.

¹²⁸ Nominacja na członka honorowego z dn. 24 października 1842 r.; nominacja na dyrektora z dn. 2 września 1844 r. Od 1 września 1843 r. jest już radcą stanu (piąta ranga).

¹²⁹ Wyróżnienie za nienaganną służbę z dn. 22 sierpnia 1844 r.; order św. Stanisława II-ej klasy nadany dn. 14 kwietnia 1845 r. Formularnyj spisok...

planowany na pięć miesięcy za zgodą władz przedłużył o sześć tygodni. W Petersburgu znalazł się z powrotem w połowie grudnia 1847 roku¹³⁰.

Wśród petersburskich pacjentek Mianowskiego były przedstawicielki wielu najznamienitszych rodów między innymi rodzin ministrów, w tym żona Sergiusza Uwarowa, który jeszcze niedawno tak surowo potraktował doktora, a wkrótce również i jego córka księżna Urusowa. Sukcesy w praktyce lekarskiej, ale także zalety towarzyskie utorowały drogę do najwyższego stanowiska. W 1848 roku został nadwornym lekarzem córki Mikołaja I księżnej Marii Leuchtenberskiej. Zdobytą pozycję i wpływy na dworze cesarskim Mianowski, jako jeden z nielicznych petersburskich Polaków, wykorzystywał dla pomocy rodakom. Wiadomo, że pomógł wielu, a wśród nich między innymi Tadeuszowi Bobrowskiemu. Mianowski należał wówczas do wpływowej konserwatywnej koterii petersburskiej bliskiej arcybiskupowi Ignacemu Hołowińskiemu, z którym zresztą był zaprzyjaźniony od dawna poprzez rodzinę Słowackich. Do koterii tej należeli także inni ultrakonserwatyści, jak autor *Pamiętek Soplicy i Listopada* Henryk Rzewuski oraz Ludwik Szyrmer i redaktor „Tygodnika Petersburskiego” Jan Emanuel Przeclawski¹³¹.

Kolejne lata przyniosły kolejne zaszczyty. W kwietniu 1848 został kawalerem orderu św. Anny II-jej klasy, a w grudniu otrzymał najwyż-

¹³⁰ Zgoda na wyjazd zagranicę z dn. 27 kwietnia 1847 r.; wyjechał dn. 11 czerwca 1847 r.; akceptacja prośby o przedłużenie pobytu z dn. 3 października 1847 r.; powrót dn. 13 grudnia 1847 r.

¹³¹ T. Bobrowski, *op. cit.*, t. I, s. 439; Z.S. Feliński, *op. cit.*, s. 709. Por. L. Bazyłow, *Polacy w Petersburgu*, Wrocław 1984, s. 203–205. Por. J. Tazbir, *Wstęp do H. Rzewuski, Listopad*, Kraków 2000.

szą pochwałę cesarską. Pół roku później na oficjalne żądanie księżnej Marii Mikołajewny towarzyszył jej w dwumiesięcznej podróży zagranicę. Musiał spisywać się dobrze skoro w nagrodę awansowany został do czwartej rangi: rzeczywistego radcy stanu, odpowiadającej w marynarce randze kontradmirała, a w siłach lądowych generała majora¹³².

Lata pięćdziesiąte były okresem w którym Mianowski nadal pozostawał profesorem Akademii i głównym lekarzem w II szpitalu wojsk lądowych w Petersburgu. Równolegle kontynuował praktykę lekarską pozostając wciąż nadwornym medykiem wielkiej księżnej Marii, której towarzyszył w zagranicznych wojażach, między innymi w roku 1856 i 1858¹³³. Jest oczywistym, że w nagrodę za opiekę medyczną nad siostrą cesarza (Aleksander II przejął tron po śmierci ojca w 1855 r.) spotykały go kolejne oznaki uznania. Jeśli doktor mógł być doceniany przez „Policmajstra Europy” to tym bardziej zasługiwał na uznanie ze strony jego liberalnego następcy. Bez wątplenia jednak nie piastowane stanowiska i ordery decydowały o pozycji w Petersburgu, a przede wszystkim dostęp do rodziny carskiej. Jeszcze w 1852 roku Mikołaj I przyznał doktorowi wyróżnienie za nienaganną dwudziestoletnią służbę. Trzy lata później za wysługę ponad dwudziestu pięciu lat na stanowiskach naukowych otrzymał pensję 1 428 rs. 50 kop. rocznie z zachowaniem wszelkich dotychczasowych dochodów. Po zakończeniu wojny krymskiej odznaczony został orderem św. Anny

¹³² Order św. Anny nadany dn. 11 kwietnia 1848 r.; pochwała cesarska z dn. 6 grudnia 1848 r. Dn. 9 czerwca 1849 r. odkomenderowany do towarzyszenia wielkiej księżnej; powrócił do służby w Ministerstwie Wojny dn. 15 sierpnia 1849 r. Rzeczywisty radca stanu od dn. 23 kwietnia 1850 r. Por. J. Szujski, *op. cit.*, s. 466.

¹³³ Towarzyszył księżnej w podróży zagranicznej w dn. 25 października do 15 grudnia 1856 r. oraz odkomenderowany do nadzorowania powrotu księżnej w dn. 29 lipca 1858 r.

II-ej klasy z cesarską koroną i ciemno brązowym medalem za wojnę 1853–1856 roku, zaś dwa lata później otrzymał wyróżnienie za ćwierć wieku nienagannej służby¹³⁴.

W 1855 roku Mianowski należał do grona osób, które pozytywnie zaopiniowało propozycję utworzenia Akademii Medyko-Chirurgicznej w Warszawie¹³⁵. Nie przewidywał wówczas prawdopodobnie, że wkrótce sam znajdzie się w stolicy wasalnego Królestwa Polskiego i to nie tylko jako ordynaryjny profesor, ale jako rektor wskrzeszonego polskiego uniwersytetu. W roku 1860 zdecydował się na odejście na emeryturę. Jakie były powody tej decyzji trudno domniemywać. Miał wtedy lat pięćdziesiąt sześć i był właściwie w pełni sił twórczych. Być może na decyzję tę wpłynęło zawarte prawdopodobnie wówczas małżeństwo z młodą Rosjanką niemieckiego pochodzenia, córką radcy stanu Aleksandra Hallera, Nadieżdą. Wyznanie prawosławne żony determinowało przyszłość dzieci zrodzonych z tego związku. W myśl obowiązujących przepisów musiałyby być chowane w wierze prawosławnej. Na szczęście dla Mianowskiego, który był człowiekiem wierzącym i katolikiem, małżeństwo pozostało bezdzietne. Niemniej młoda rosyjska żona stała się przyczyną wielu trosk. Być może brak potomstwa sprawił, że w późniejszym czasie popadła w dewocję zatrudniając mu życie u schyłku, choć z drugiej strony zadbała o okazały pomnik po śmierci¹³⁶.

¹³⁴ Dwadzieścia pięć lat służby – wyróżnienie z dn. 22 sierpnia 1858 r.; medal ciemno brązowy nadany dn. 26 sierpnia 1856 r.; order św. Anny z cesarską koroną dn. 15 kwietnia 1856 r.; pensja od dn. 5 stycznia 1856 r.

¹³⁵ S. Kieniewicz, *Akademia Medyko-Chirurgiczna i Szkoła Główna*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807–1915*, Warszawa 1981.

¹³⁶ T. Bobrowski, *op. cit.*, t. I, s. 451–452; L. Bazylow, *op. cit.*, s. 204; S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 524.

Zgłoszona chęć odejścia na emeryturę zyskała akceptację władz tym bardziej, że Mianowski miał odpowiednią wysługę lat: 30 lat pracy w uczelniach wyższych i 28 lat służby w szpitalnictwie podległym Ministerstwu Spraw Wewnętrznych i Ministerstwu Wojny. W nagrodę za długoletnią pracę obdarowany został złotą tabakierką z wrytym monogramem imienia Jego Cesarskiej Mości oraz tytułem zasłużonego profesora i emeryturą w wysokości 1 861 rs. rocznie. W marcu 1861 roku wybrany został również po raz drugi członkiem honorowym Akademii Medyko-Chirurgicznej w Petersburgu¹³⁷.

Po przejściu na emeryturę Mianowski przeniósł się do Włoch i osiadł początkowo w słynącym z malowniczych widoków Albano nieopodal Rzymu. Decyzja opuszczenia Petersburga wynikała z czysto prywatnych powodów rodzinnych związanych prawdopodobnie ze stanem zdrowia żony¹³⁸. Gdy w czerwcu 1862 r. zjawił się w Warszawie prace nad organizacją Szkoły Głównej były już w pełnym toku. W maju bowiem ogłoszone zostały trzy ukazy carskie przygotowane przez margrabiego Aleksandra Wielopolskiego, naczelnika rządu cywilnego w Królestwie. Trzeci z nich obejmował reformę wychowania publicznego w duchu narodowym wraz z odnowieniem polskiego uniwersytetu w Warszawie¹³⁹.

¹³⁷ Złota tabakierka ofiarowana dn. 3 grudnia 1860 r.; emerytura dn. 25 grudnia 1860; honorowe członkostwo Akademii dn. 21 marca 1861 r.

¹³⁸ A. Białecki, *Rektor Józef Mianowski w Warszawie od 1862 do 1869 r.*, „Niwa”, 1879, nr 99, s. 160; J. Szujski, *op. cit.*, s. 466.

¹³⁹ K. Poznański, *Reforma szkolna w Królestwie Polskim w 1862 roku*, Wrocław 1968; Idem, *Geneza Szkoły Głównej Warszawskiej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, R. 6: 1963, nr 3, s. 271–302; Idem, *Reforma szkolna w 1862 r.*, [w:] Idem, *Oświata i szkolnictwo w Królestwie Polskim 1831–1869*, Warszawa 2001, t. II, s. 138 i nn.

Wielopolski konsultował z Mianowskim zasady organizowanej Szkoły Głównej, a nawet poprosił go o naklonienie Antoniego Małeckiego profesora uniwersytetu lwowskiego do objęcia katedry literatury polskiej w Warszawie. Udając się do Lwowa Mianowski wiedział już, że jego kandydatura na przyszłego rektora Szkoły Głównej ma duże szanse powodzenia. Mimo fiaska misji we Lwowie sprawy szybko nabierały tempa.

W dniu 24 września w Albano otrzymał telegram od Kazimierza Krzywickiego, pełniącego obowiązki dyrektora głównego Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, informujący go o powołaniu na stanowisko profesora zwyczajnego i rektora warszawskiej Szkoły Głównej. W wysłanym trzy dni później liście do Aleksandra Wielopolskiego wyrażał zgodę na podjęcie tej wielkiej misji, informując jednocześnie, że 5 października wyrusza do Warszawy przez Civita Vecchia, Marsylię oraz Petersburg¹⁴⁰.

¹⁴⁰ J. Szujski, *op. cit.*, s. 467; A. Białecki, *op. cit.*, s. 160; S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 524. Na emeryturze był Mianowski niecałe dwa lata: od dn. 25 grudnia 1860 r. do dn. 8 listopada 1862 r.

IV: Królestwo Polskie

Warszawa

Piękne to jest to miasto Warszawa! a rośnie wciąż i upiększa się coraz jak kokietka; chociaż nie ma co mówić że stare i bardzo może stare. – Lecz i cóż to szkodzi ? – co miasto to nie kobieta, u której wszystko idzie w prostym postępie niszczenia, dając w końcu rezultat żółty, schorzały i pomarszczony. ¹⁴¹

Po mieście jeździć należy umiarkowanym klusem, trzymając się prawej strony ulicy. W razie koniecznej potrzeby wyminięcia pojazdu na przodzie będącego, dozwala się objeżdzać takowy z lewej strony. Jazda galopem i wyściganie zabrania się. [...] Zabrania się jeżdżenia konno po chodnikach i ścieżkach, urządzonych w alei Ujazdowskiej i w parku Łazienkowskim dla pieszej publiczności. ¹⁴²

¹⁴¹ J.S. Bogucki, *Wizerunki społeczeństwa warszawskiego. Szkice obyczajowe*, Warszawa 1844, s. 11.

¹⁴² *Treściwy zbiór przepisów policyjnych, administracyjnych i sądowych dla właścicieli domów i mieszkańców m. Warszawy*, Warszawa 1883, s. 117, 118.

W Warszawie zjednał sobie przychylność przemową wygłoszoną 25 listopada 1862 roku, w dniu inauguracji Szkoły, w narpędce przygotowanej sali gabinetu rzeźb i gipsów (obecnie siedziba Instytutu Historycznego UW). Nawiązał w niej do tradycji Uniwersytetu Wileńskiego, jako jego dawny uczeń, do filaretów i odwiecznych związków Polski z kulturą Zachodu, do polskiego ducha narodowego, moralnego i obywatelskiego. Mówił: *dziś, gdy nowe ognisko narodowej oświaty wznosi się w samej stolicy naszego Królestwa, któż w tym nie widzi zapowiedzi nowej ery zadatku szczęśliwej przyszłości? Dalej dodawał: oświatą nie tylko jaśnieją i zasługują narody, ale nią się też i z upadku dźwigają*¹⁴³.

Od początku zaangażował się w tworzenie uczelni od podstaw, w zatrudnianie wykładowców, organizowanie wykładów, przystosowywanie pomieszczeń. Szkoła zjednała sobie mieszkańców Warszawy także poprzez organizowanie wykładów publicznych, których idea wyszła od rektora¹⁴⁴.

W tym czasie uposażenie Mianowskiego wynosiło rocznie 1 500 rs. pensji profesorskiej, 600 rs. za funkcję rektora i 1500 rs. dodatku na mieszkanie. Mianowany został również członkiem Rady Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz wybrany honorowym członkiem Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego¹⁴⁵.

¹⁴³ Mowa miana przy otwarciu Szkoły Głównej warszawskiej 25 listopada 1862 r. [w:] A. Kraushar, *Siedmioletnie Szkoły Głównej warszawskiej 1862–1869. Wydział Prawa i Administracji. Notatki do historii szkół w Polsce*, Warszawa 1883, s. 148–153; A. Białecki, op. cit., s. 162–163; S. Kieniewicz, *Mianowski*, s. 524.

¹⁴⁴ L. Zasztowt, *Popularyzacja nauki w Królestwie Polskim 1864–1905*, Wrocław 1989, s. 215–216.

¹⁴⁵ Delegowany do Królestwa Polskiego i mianowany członkiem Rady dn. 8 listopada 1862 r.; wybrany na członka honorowego TLW dn. 1 stycznia 1863 r.

W okresie powstania styczniowego z jednej strony starał się powstrzymać młodzież od udziału w nim, a nawet od okazywania jakichkolwiek publicznych dowodów poparcia. Z drugiej pomagał i krył tych, którzy w powstaniu brali udział. Dotyczyło to zresztą nie tylko studentów Szkoły, ale także osób spoza niej, w tym członków tajnych władz powstańczych¹⁴⁶. Znany jest szereg przypadków tajnienia udziału studentów w powstaniu, fikcyjnego, wstecznego wpisywania do matrykul tak aby uchronić ich przed represjami. Ostateczny efekt tych działań był sukcesem, gdyż większość studentów pozostała na uczelni nie przerywając studiów. Krążyły zresztą plotki, zarówno w Petersburgu, jak i w Paryżu, że studenci zerwali stosunki z Komitetem Centralnym¹⁴⁷. Pomogło to Mianowskiemu korzystającemu ze swych wpływów w Petersburgu w uchronieniu Szkoły. Znamienne jest również, że uczelnia nie została wtedy zamknięta, jak już w przeszłości niejednokrotnie bywało, choć już we wrześniu 1864 roku miała być przekształcona w uniwersytet rosyjski do czego ostatecznie nie doszło¹⁴⁸.

Dotąd nie wyjaśniona jest rola jaką odegrał Mianowski w 1863 roku w poufnych negocjacjach pomiędzy Wielopolskim i wielkim księciem Konstantym a prawicą obozu „białych”: Karolem Majewskim, Edmundem Taczanowskim i Zygmuntem Chmieleńskim. Jak pisze Stefan Kieniewicz negocjacje te miały jakoby trwać w czerwcu i lipcu. Mogły

¹⁴⁶ Np. syna dr. Seweryna Gałęziowskiego. Pamiętnik Natalii z Bispingów Kickiej. Autograf, Rps. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (dalej: BUW), sygn. 361, k. 241.

¹⁴⁷ A. Kraushar, *Kartki z pamiętnika Alkara*, cz. 2, Kraków 1913, s. 37; *Pamiętniki Ignacego Baranowskiego*, Poznań 1923, s. 447 i nn.; S. Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, Warszawa 1983, s. 322; Idem, *Mianowski...*, s. 524.

¹⁴⁸ *Szkola Główna Warszawska (1862–1868)*, t. I, Kraków 1900, s. 54.

mieć wpływ na objęcie władzy w Rządzie Narodowym przez Majewskiego¹⁴⁹.

Swego rodzaju ironicznym komentarzem do roli odegranej wówczas przez Mianowskiego stał się ciemno brązowy medal jaki otrzymał na pamiątkę stłumienia polskiego buntu w 1865 roku¹⁵⁰.

Lata sześćdziesiąte w Warszawie były dla Mianowskiego okresem intensywnej pracy. Interesujące, że ogólna opinia o jego działalności była nadzwyczaj pochlebna podczas gdy w środowisku Wydziału Lekarskiego oceniano go dosyć krytycznie. Być może miał na to wpływ fakt, że nie prowadził zajęć dydaktycznych, co miało już miejsce w Petersburgu gdzie wyręczał się asystentami w prowadzeniu wykładów. Z drugiej strony warszawscy medycy zatrudnieni w Szkole mieli szereg zastrzeżeń co do umiejętności administrowania rektora, a także dostrzegali fakt, że od strony dokonań naukowych spoczął na laurach¹⁵¹.

Nieodmiennie natomiast cieszył się sympatią studentów i inteligencji warszawskiej, w tym także profesury nie związanej z Wydziałem Lekarskim. Wręcz przysłowiową stała się jego dobroć i uczynność. Pomagał nie tylko dawnym przyjaciółom jak Sewerynowi Goszczyń-

¹⁴⁹ S. Kieniewicz, *Powstanie styczniowe*, s. 523, 630; I. Koberdowa, *Warszawska Rada Miejska 1861–1863*, „Rocznik Warszawski”, 1962, 130 i nn.

¹⁵⁰ Medal nadany dn. 20 maja 1865 r.

¹⁵¹ Por. J. Mianowski. *Listy do Kazimierza Krzywickiego (1865–1878)*. Wydał i wstępem opatrzył A. Wrzosek, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, t. VII: 1927, s. 126–7; *Szkola Główna Warszawska (1862–1869)*, t. II, Kraków 1901; S. Konopka, *Wydział Lekarski Szkoły Głównej (1862–1869)*, „Roczniki Uniwersytetu Warszawskiego”, t. IV: 1963, s. 14–22; H. Nusbaum, *Udział Wydziału Lekarskiego Szkoły Głównej Warszawskiej w ogólnej twórczości naukowej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, t. VI: 1927, z. 2, 126–139.

skiemu, któremu posyłał do Paryża pieniądze¹⁵², ale także sprowadzanym do Warszawy młodym naukowcom, jak Stefanowi Pawlickiemu. Pomagał także dawnym krajanom między innymi prawdopodobnie Apollo Korzeniowskiemu¹⁵³. Interweniował nawet w sprawach wydawałoby się drobnych zabiegając o pomoc rektora Józefa Majera w Krakowie dla Julii Selinger przy otwarciu pensji żeńskiej w Galicji¹⁵⁴.

Krażyły opowieści o jego miękkim sercu, o tym jak pomagał w znalezieniu pracy w Szkole jakiegoś biednemu kanceliście, jak zapobiegł relegacji z uczelni studenta, który *nota bene* na nią w pełni zasłużył. Znany był wypadek, gdy Mianowski zaproszony na wykwintny obiad spotkał nieopodal domu dwoje zziębniętych dzieci. Niewiele myśląc przyprowadził je do znajomych i kazał nakarmić, potem zabrał do siebie i postarał się o dalszą opiekę¹⁵⁵.

Od strony towarzyskiej był Mianowski osobą cenioną ze względu na uprzejmość, gościnność, wykwinne maniery i obycie. W pierwszym okresie pobytu w Warszawie, gdy nie było jeszcze ograniczeń w organizowaniu prywatnych spotkań, co sobotę w jego mieszkaniu przy ulicy Świętokrzyskiej – jak wspominał Antoni Białecki – odbywały się zebrania towarzyskie poświęcone sprawom publicznym, nauce i literaturze. Profesor miał zwyczaj nawet do osób starszych zwracać

¹⁵² List J. Mianowskiego do S. Goszczyńskiego z dn. 12 sierpnia 1867 r., Rps BN 2956, k. 23.

¹⁵³ List S. Pawlickiego do J. Mianowskiego z dn. 5 czerwca 1866 r., Rps BN 2674, k. 252. Z. Najder, *Życie Conrada Korzeniowskiego*, Warszawa 1996, t. I, s. 41.

¹⁵⁴ List J. Mianowskiego do J. Majera z dn. 30 lipca 1863 r., Archiwum PAN w Krakowie, sygn. 2020, k. 245.

¹⁵⁵ A. Białecki, *op. cit.*, s. 168; F. Sz[ymański], *Z minionych dni*, „Kurier Poranny”, 1929, nr 217. Por. M. Brykalska, *Aleksander Świętochowski*, t. I, Warszawa 1987, s. 22–23.

się per *Ty*, co wszyscy przyjmowali bez zastrzeżeń. Gdy przechodził na *Pan* lub, co gorzej na – *Pan Dobrodziej* znaczyło to, że jest w złym nastroju. Mijało to jednak prędko¹⁵⁶.

Pozycja Mianowskiego potwierdzona została dwukrotną reelekcją na stanowisko rektorskie w końcu 1864 i w 1867 roku¹⁵⁷. Uznanie władz dla jego działalności w Warszawie znalazło swój wyraz w 1865 roku, gdy został kawalerem orderu św. Stanisława I-ej klasy, i w roku 1867 kiedy otrzymał order św. Anny I-ej klasy¹⁵⁸.

Nie stronił również od szerszej działalności społecznej. Mimo trzymiesięcznej choroby w roku 1867 i krótkiego pobytu w Paryżu zgodził się zostać wiceprezesem działającego od 1860 roku Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych¹⁵⁹, a w latach siedemdziesiątych pierwszym prezesem Towarzystwa Osad Rolnych i Przytułków Rzemieślniczych. Dzięki wsparciu Mianowskiego TOR zdobywało fundusze organizując pierwsze w Warszawie akcje odczytowe, w których udział brali liczni uczeni, byli profesorowie i absolwenci Szkoły Głównej¹⁶⁰.

Zmiany nadchodziły jednak nieuchronnie. W 1867 roku zlikwidowana została Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Jednocześnie przywrócono funkcjonowanie Warszawskiego Okręgu Naukowego. Tym samym administracja oświatą w Królestwie z powrotem ujednoczona została z resztą ziem Cesarstwa.

¹⁵⁶ A. Białecki, *op. cit.*, s. 167.

¹⁵⁷ W obu przypadkach wybrany został przez Senat uczelni większością głosów. Zatwierdzenie wyboru na drugą trzyletnią kadencję z d. 16 listopada 1865 r.

¹⁵⁸ Order św. Stanisława przyznany dn. 26 sierpnia 1865 r.; order św. Anny dn. 10 czerwca 1867 r.

¹⁵⁹ Na stanowisku wiceprezesa zatwierdzony dn. 9 czerwca 1867 r. Na temat choroby w liście do S. Goszczyńskiego. Rps BN 2956, k. 23.

¹⁶⁰ L. Zasztowt, *Popularyzacja...*, s. 221 i nn.

Profesorowie Szkoły Głównej Warszawskiej: Julian Kosiński, Teodor Dydyński, Ignacy Baranowski, Władysław Holewiński, Walenty Miklaszewski, APAN, ZF, XIII–63

Mianowski w związku likwidacją Komisji Rządowej odwołany został ze stanowiska członka jej rady. Powołano go natomiast na stałego członka rady kuratora Warszawskiego Okręgu Naukowego¹⁶¹.

Wydaje się, że nie w pełni zdawał sobie sprawę z zamiarów Petersburga względem nie tylko Szkoły Głównej, ale także dalszych losów całego systemu oświaty w Królestwie. Być może dała tu o sobie znać przypisywana mu dobroć i łatwowierność. Z drugiej strony mógł również spodziewać się, że i tym razem – tak jak w czasie powstania – uda się dzięki wpływom na dworze carskim przeprowadzić wszyst-

¹⁶¹ Odwołanie i nominacja z dn. 1 lipca 1867 roku.

ko po jego myśli. Tych złudzeń nie podzielali inni wykładowcy Szkoły, jak choćby Karol Estreicher, którzy mieli już wątpliwą przyjemność wystuchania osobiście opinii kuratora Fiodora Wittego¹⁶².

W 1868 roku, pełen złudnych nadziei, kontynuował Mianowski w Petersburgu starania o przekształcenie Szkoły Głównej w uniwersytet. Nadzieje te wzmacniały sygnały nadchodzące ze stolicy Cesarstwa: potwierdzenie wyboru na stanowisko wiceprezesa Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych, nominacja na członka konsultanta Rady Lekarskiej Królestwa i, przede wszystkim, zatwierdzenie wyboru na trzecią kadencję na stanowisku rektora¹⁶³. Wydaje się, że i tym razem Mianowski liczył na sukces i utworzenie polskiego uniwersytetu w Warszawie mimo, że od roku kurator Witte wyraźnie uprzedzał, iż uczelnia będzie miała charakter „czysto ruski”¹⁶⁴.

W 1869 roku nadeszła zgoda Aleksandra II na przekształcenie Szkoły Głównej w Cesarski Uniwersytet Warszawski, niestety połączona z decyzją o pełnej rusyfikacji uczelni. Jak pisał Stefan Kieniewicz Mianowski początkowo łudził się, że wprowadzona reforma nie pójdzie zbyt daleko. Już od końca 1863 roku był przewodniczącym rady nadzorczej warszawskiego Szpitala Dzieciątka Jezus. W 1869 roku podjął starania o uruchomienie przy nim ambulatorium dla ubogich. Słowem

¹⁶² S. Estreicher, *Z ostatnich chwil Szkoły Głównej*, Kraków 1916, s. 6. Por. M. Brykalska, op. cit., t. I, s. 29 i nn.

¹⁶³ Potwierdzenie wyboru na wiceprezesa z dn. 24 kwietnia 1868 r.; nominacja na członka konsultanta z dn. 30 maja 1868 r.; zatwierdzenie na stanowisku rektora z dn. 18–23 listopada 1868 r. RGIA, f. 733, op. 147, e.ch., 752.

¹⁶⁴ *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807–1915*, pod red. S. Kieniewicza, Warszawa 1981, s. 370. Por. J. Schiller, *Powstanie Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego w świetle badań archiwalnych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 2002, s. 93–127.

zamierzał pozostać w Warszawie¹⁶⁵. Ostatecznie jednak mimo wewnętrznych rozterek postanowił przenieść się do Włoch. W lipcu opuścił Warszawę by już więcej na stałe do niej nie powrócić¹⁶⁶.

Niewątpliwie zdawał sobie sprawę, że mógłby pozostać na stanowisku rektora nowego uniwersytetu. Byłaby to jednak decyzja przekreślająca całą dotychczasową działalność w Szkole. Musiałby pozbywać się polskich profesorów, których sam powoływał. Stałby się marionetką w rękach nacjonalistycznie i wrogo wobec Polaków nastawionej profesury rosyjskiej, której naczelnym zadaniem była nie tyle troska o nauczanie, co raczej o bezwzględną rusyfikację.

¹⁶⁵ S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 524; przewodniczącym rady szpitala został mianowany dn. 29 listopada 1863 r.

¹⁶⁶ A. Białecki, *op. cit.*, s. 169.

V: Italia

Senigállia

O siadł w Senigállii (Sinigallii), miejscowości pomiędzy Pésaro a Anconą, na wybrzeżu Morza Adriatyckiego, nieopodal San Marino. Wybudował imponującą willę, a w pobliżu nabył posiadłość dla inżyniera Stanisława Kierbedzia, znajomego jeszcze z okresu studiów w Wilnie, z którym zaprzyjaźnił się w Petersburgu¹⁶⁷.

W latach siedemdziesiątych dużo podróżował zwłaszcza do Paryża, Drezna i Szwajcarii. Często także odwiedzał Petersburg, gdzie nadal leczył wielką księżną Marię. Zimy spędzał niejednokrotnie w Rzymie, gdzie przyjaźnił się z miejscową Polonią orbitującą wokół Watykanu. Bywał między innymi u Katarzyny i Hieronima Kieniewiczów¹⁶⁸. Do Warszawy przyjeżdżał rzadko przeważnie przejazdem do

¹⁶⁷ S. Kieniewicz, *Mianowski...*, s. 524. Por. M.N. Woronin, M.M. Woronina, *Stanisław Valerianowicz Kierbedź*, Leningrad 1982. Biogramy w: PSB (S. Brzozowski), *Słowniku Polskich Pionierów Techniki* (B. Orłowski), *Słowniku Biograficznym Techników Polskich* (B. Chwaściński).

¹⁶⁸ S. Kieniewicz, *Dereszewicze 1863*, Wrocław 1986, s. 182.

albo z Petersburga. Jak zanotował jeden z pamiętnikarzy zauważalna była zmiana w usposobieniu. Nadal serdeczny i uprzejmy, jednak nie tak ożywiony i uśmiechnięty jak dawniej. Wyraźnie dostrzegalne były wewnętrzne przygnębienie i spokojny smutek¹⁶⁹.

Utrzymywał rozległą korespondencję zwłaszcza z dawnymi petersburskimi Polakami, byłymi warszawskimi profesorami i literatami, między innymi z Kazimierzem Krzywickim i Kazimierzem Kaszewskim, a także z Józefem Ignacym Kraszewskim¹⁷⁰. Od tego ostatniego otrzymał w darze we wrześniu 1877 roku dwanaście tomów pism zebranych, których lekturę zamierzał zacząć od Starej Baśni o czym informował w liście¹⁷¹.

W trakcie częstych przyjazdów do Petersburga prowadził nadal rozległą praktykę lekarską. Oprócz wielkiej księżnej leczył również inne rodziny książęce między innymi Bariatyńskich, Bobryńskich, Naryszkinów, Szuwałowów i Orłowów-Dawydowych. Wielu przedstawicieli tych arystokratycznych rodów rosyjskich miało polskie koneksje rodzinne, między innymi z Potockimi, Łubieńskimi, Radziwiłłami i innymi¹⁷².

Na początku lat siedemdziesiątych Mianowski otrzymał trzecią rangę: tajnego radcy, odpowiadającą randze wiceadmirała w marynarce i generała lejtnanta w siłach lądowych. Był to poważny wyłom w obowiązujących przepisach, gdyż nawet najbardziej zasłużeńi dla

¹⁶⁹ A. Białecki, *op. cit.*, s. 170; J. Szujski, *op. cit.*, s. 472.

¹⁷⁰ *Listy do K. Krzywickiego (1865-1878)*, wyd. A. Wrzosek, Poznań 1930, odb. z „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, t. VII i nn.; *Listy do K. Kaszewskiego*, wyd. A. Wrzosek, Poznań 1929, odb. z „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, t. III, z. 2.

¹⁷¹ List J. Mianowskiego do J.I. Kraszewskiego z dn. 6 września 1877 r., Rps Biblioteka Jagiellońska (dalej: BJ) 6528 IV, k. 2.

¹⁷² Por. Z.S. Feliński, *op. cit.*, M. Czapska, *Europa w rodzinie*, Warszawa 1989.

imperium, a nie pochodzący z rodzin arystokratycznych, zazwyczaj zatrzymywali się na czwartej randze¹⁷³.

Jednak przychylność rodziny carskiej i petersburskiej elity nie gwarantowała zawsze łatwego sukcesu. Otrzymanie w roku 1876 orderu św. Włodzimierza II-ej klasy i tzw. arendy było skutecznie powstrzymane przez dwa lata przez ówczesnego ministra oświaty Dymitra Tołstoja.

Już w końcu kwietnia 1874 roku Piotr Aleksandrowicz Wałujew, ówczesny minister spraw wewnętrznych, działając na prośbę księcia Bariatyńskiego, wystąpił do ministra oświaty z prośbą o przyznanie Mianowskiemu arendy w wysokości trzech tysięcy rubli rocznie na okres sześciu lat ze względu na brak środków do życia¹⁷⁴. List ten poparty był wcześniejszą prośbą Pawła Dimitrowicza von Kotzebue, nowo mianowanego generała-gubernatora warszawskiego, który zastąpił zmarłego Fiodora Berga¹⁷⁵. Sprawa ciągnęła się dwa lata napotykając na opór ze strony ministra. Jeszcze w kwietniu 1876 roku Tołstoj przekonywał Wałujewa, że Szkoła Główna nie odpowiadała oczekiwaniom władz, a jej rektor żadnych szczególnych zasług nie posiada¹⁷⁶. Ostatecznie jednak Mianowski w maju arendę otrzymał, zmniejszoną co prawda do wysokości 2 500 rs. rocznie, ale za to na

¹⁷³ Dielo o pożałowaniu arendy byłszemu rektoru Varšavskoj Głavnoj Školy tajmny sovietniku Mianovskomu, RGIA, f. 733, op. 121, e.ch. 101.

¹⁷⁴ List P. Wałujewa do D. Tołstoja z dn. 24 kwietnia 1874 r., RGIA, f. 733, op. 121, e.ch. 101, k. 1.

¹⁷⁵ List P. Kotzebuego do P. Wałujewa z dn. 12 kwietnia 1874 r., RGIA, f. 733, op. 121, e.ch. 101, k. 2. Por. Ł. Chimiak, *Gubernatorzy rosyjscy w Królestwie Polskim 1863-1915*, Wrocław 1999, s. 318.

¹⁷⁶ List D. Tołstoja do P. Wałujewa z dn. 4 maja 1876 roku, RGIA, f. 733, op. 121, e.ch. 101, k. 6-7.

okres dwunastu lat. W sumie więc dochody Mianowskiego od roku 1876 wynosiły pięć i pół tysiąca rubli rocznie. Był człowiekiem bardzo zamożnym¹⁷⁷.

Zasadnym wydaje się pytanie czy te starania o petersburskie apañaże nie psują obrazu żarliwego polskiego patrioty?

Miał wtedy siedemdziesiąt lat. Całe życie spędził w służbie carskiej. Nigdy jednak, a w każdym razie brak jest na to świadectw źródłowych, nie poniżył się wobec władz, tak jak to miało niejednokrotnie miejsce w przypadku innych Polaków, choćby Samuela Bogumiła Lindego czy Wacława Aleksandra Maciejowskiego¹⁷⁸. Zaczęły się poważniejsze kłopoty ze zdrowiem. Od dawna miał już problemy z fanatycznie dewocyjną żoną.

Trudno oczekiwać od starego, schorowanego człowieka wstrzeмиężliwości w kwestiach finansowych, prawdopodobnie jedynych jakie mogły mu jeszcze sprawiać satysfakcję. Zamknięcie Szkoły Głównej było dla niego dużym ciosem po którym, jak się wydaje, z trudem udało mu się podnieść. Być może uznawał spotykające go sukcesy finansowe za swego rodzaju rekompensatę wcześniejszych strat?

¹⁷⁷ Tajny radca otrzymywał pensję roczną w wysokości trzech tysięcy rubli plus wspomniana аренда w wysokości dwóch i pół tysiąca rubli rocznie; łącznie pięć i pół tysiąca rubli.

¹⁷⁸ Por. A. Kulecka, *Między słowianofilstwem a słowianoznawstwem. Idee słowiańskie w życiu intelektualnym Warszawy lat 1832–1856*, Warszawa 1997.

Zakończenie

Zmarł 6 stycznia 1879 roku w Senigallii. Pochowany został w imponującym neogotyckim grobowcu wystawionym przez żonę. Wiadomość o jego śmierci wywołała w Warszawie istną lawinę artykułów i wspomnień. Okazało się, że wszyscy pamiętają zasługi jedynego rektora warszawskiej wszechnicy. Pokolenie Szkoły Głównej postanowiło wystawić mu pomnik. Pomnikiem tym stała się założona w 1881 roku Kasa Mianowskiego¹⁷⁹.

Pod projektem ustawy Kasy zatwierdzonym 12 lipca 1881 roku podpisało się 45 osób. Wśród nich znalazły się nazwiska Karola Beniego, Tytusa Chałubińskiego, Aleksandra Głowackiego, Mściława Godlewskiego, Władysława Holewińskiego, Aleksandra Kraushara, Leopolda i Stanisława Kronenbergów, Jakuba Natansona, Stanisława Przysańskiego, Henryka Sienkiewicza, Augusta Wrzeńskiego, Kazimierza Zaleskiego i wielu innych¹⁸⁰.

Profesorowie i wychowankowie Szkoły Głównej jednomyślnie uznali, że tylko dzięki Mianowskiemu uczelni udało się osiągnąć tak

¹⁷⁹ S. Fita, *Pokolenie Szkoły Głównej*, Warszawa 1980.

¹⁸⁰ *Przegląd materiałów do historii Kasy*, „Nauka Polska”, t. IV: 1923, s. 367.

wysoki poziom i przetrwać powstanie. Nikt nie miał co do tego żadnych wątpliwości. Mianowski był patriotą i jednym z najlepszych Polaków. Można dodać, że był również jednym z tych nielicznych którym udało się pozostać w życzliwej pamięci zarówno Polaków, jak i Rosjan.

Mianowski na swój sposób był zaprzeczeniem polskiego wzorca patriotyzmu. „Kochał ojczyznę aż do szaleństwa”, ale nie był „patriotą-wariatem” lub szaleńcem, jak zdefiniował tę postawę jego bliski przyjaciel z lat szkolnych Seweryn Goszczyński¹⁸¹. Dzięki przymiotom charakteru, ale także nieco sentymentalnemu racjonalizmowi i konserwatyzmowi, udało mu się uniknąć ciemnej strefy polskiego patriotyzmu, choć niejednokrotnie znajdował się w sytuacjach zmuszających do jednoznacznego wyboru. Być może było mu łatwiej niż innym. Nie był poetą lecz lekarzem.

¹⁸¹ M. Janion, *Wobec zła*, Chotomów 1989, s. 9 i nn.

*Władysław Findeisen, Piotr Hübner,
Jan Piskurewicz, Leszek Zasztowt*

Zarys historii Kasy im. Józefa Mianowskiego

Lata 1881–1920

Katastrofalna sytuacja nauki polskiej w okresie zaborów była jednym z głównych powodów utworzenia Kasy Mianowskiego. Brak było wówczas polskich instytucji naukowych, uniwersytetów i szkół, a instytucje i towarzystwa naukowe działające w autonomicznej Galicji, w zaborze austriackim, nie mogły zaspokoić ogromnych potrzeb całości ziem polskich. Pierwotnie zamierzano utworzyć Towarzystwo popierania nauki polskiej i nazwać je imieniem Józefa Mianowskiego, Rektora warszawskiej Szkoły Głównej, zlikwidowanej przez carat w 1869 r. Chciano w ten sposób uczcić pamięć jedyne go Rektora istniejącej za ledwie siedem lat, jedynej w za-

Tytus Chałubiński
(1820–1889),
APAN, ZF, XIV-1

jej nazwa – stała się największą polską instytucją wspierającą badania i wydawnictwa naukowe, później zaś zyskała przydomek „ministerstwa nauki polskiej w latach niewoli”.

Z Kasą Mianowskiego od początku jej istnienia związani byli ludzie będący niekwestionowanymi autorytetami intelektualnymi ówczesnej Warszawy i zaboru rosyjskiego. Wśród czterdziestu pięciu pierwotnych założycieli Kasy znaleźli się m. in.: Jerzy Aleksandrowicz, Ignacy Baranowski, Eugeniusz Dziewulski, Aleksander Głowacki (Bolesław Prus),

borze rosyjskim, polskiej uczelni wyższej tego okresu. Okazało się to jednak niemożliwe z racji sprzeciwu władz zaborczych. Od pierwszego posiedzenia byłych profesorów i studentów Szkoły Głównej w dn. 22 stycznia 1879 r. po zatwierdzenie instytucji w dn. 12 lipca 1881 r., przez dwa i pół roku starano się o rejestrację. Sukces oficjalnego zatwierdzenia instytucji przez rosyjskie władze okupiony został znacznym ograniczeniem jej funkcji. Nadano jej charakter Kasy wzorując się na licznych wówczas instytucjach o charakterze dobroczynnym. Ten dość wąski zakres działalności statutowej wkrótce został jednak nieformalnie rozszerzony i do momentu odzyskania niepodległości przez Polskę „Kasa pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr. med. Józefa Mianowskiego” – tak brzmiała wówczas pełna

Władysław Holewiński, Aleksander Kraushar, Leopold i Stanisław Kronenbergowie, Jakub Natanson, Józef Kazimierz Plebański, Stanisław Przysański, Henryk Sienkiewicz, Antoni Słóarski, Karol Strasburger, Filip Sulimierski, August Wrześniowski i Bronisław Znatowicz.

Na czele wyłonionego 6 października 1881 r. Komitetu zarządzającego Kasą stanął dr Tytus Chałubiński – były profesor warszawskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej i Szkoły Głównej, już wówczas uważany za jednego z najznakomitszych lekarzy polskich. Wiceprezsem został Stanisław Kronenberg – finansista i mecenas nauk, jeden z najbogatszych ludzi w ówczesnym zaborze rosyjskim. Kasjerem (skarbnikiem) Kasy wybrano Konrada Deikego – finansistę, prezesa Banku Handlowego w Warszawie. Sekretarzem Komitetu Kasy został lekarz społecznik Karol Dobrski. Pozostalymi członkami Komitetu wybrano: Piotra Chmielowskiego, Mścislawa Godlewskiego, Władysława Holewińskiego, Jakuba Natansona, Henryka Sienkiewicza, Franciszka Śliwickiego, Henryka Struve i Filipa Sulimierskiego¹⁸². Wszyscy członkowie Komitetu związani byli w przeszłości ze Szkołą Główną. Jak podkreślał Zygmunt Szweykowski – autor monografii Kasy Mianowskiego do 1918 r. – „chodziło o to, aby Komitet możliwie dokładnie odzwierciedlał charakter Szkoły Głównej: w tym celu wybrani zostali reprezentanci wszystkich czterech wydziałów (...) (od czterech wydziałów weszli profesorowie: Chałubiński, Holewiński, Natanson i Struve)”¹⁸³.

¹⁸² *Sprawozdanie pierwsze z czynności Komitetu zarządzającego Kasą pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dr. J. Mianowskiego za czas od 6 października 1881 do końca 1882*, Warszawa 1883, s. 4–5.

¹⁸³ Z. Szweykowski, *Zarys historii Kasy Mianowskiego*, „Nauka Polska” t. XV: 1932, s. 15.

SPRAWOZDANIE PIERWSZE
Z CZYNNOŚCI KOMITETU

ZARZĄDZAJĄCEGO KASĄ POMOCY

DLA OSÓB PRACUJĄCYCH NA POLU NAUKOWYM

imienia P-za Herdyjczy

Józefa Mianowskiego.

ZA CZAS OD 6 PAŹDZ. 1881, DO KOŃCA R. 1882

WARSZAWA.

CZCIONKAMI M. ZIEMKIEWICZA I W. NOAKOWSKIEGO

Krakowskie-Przedmieście Nr. 415 (15).

1883.

Okladka *Sprawozdanie
pierwsze z czynności
Komitetu...*, Warszawa 1883

Kasa rozpoczynała swoją działalność z kapitałem 6 750 rubli srebrem, tj. niewiele ponad 9 100 dolarów północnoamerykańskich według ich ówczesnego kursu. Pierwszą siedzibą Kasy był lokal w nie istniejącym już dziś pałacu Kronenberga przy ulicy Mazowieckiej 18 (obecnie teren hotelu Victoria).

Jak wielkie było zainteresowanie nowopowstałą instytucją, któremu towarzyszyła ogromna ofiarność publiczna, świadczyć mogą następujące dane. Do dnia 31 grudnia 1882 r. kapitał Kasy Mianowskiego wzrósł do 25 686 rubli, a liczba członków rzeczywistych Kasy wyniosła 635 osób, członków honorowych – 54 osoby, członków założycieli rozszerzyła się do 65 osób. Ideę Kasy Mianowskiego finansowo wsparła nie tylko arystokracja (hr. hr.: Ludwik i Kazimierz Krasińscy, Karol i Tomasz Zamoyscy, Zofia Raczyńska, Konstanty Przezdziecki) oraz przedstawiciele finansjery i przemysłowcy (obok rodziny Kronenbergów także Samuel Bergson, Jan Bloch, Edward Lilpop, Stanisław Rotwand,

Hipolit Wawelberg), ale przede wszystkim liczna rzesza inteligencji polskiej pochodzącej nie tylko z obszaru Królestwa Polskiego i dawnych ziem wschodnich Rzeczypospolitej, ale również z najodleglejszych rejonów ówczesnego imperium rosyjskiego. Liczba członków Kasy w latach 1881–1906 wyniosła ogółem około 2746 osób, które wniosły na rzecz instytucji 126 730 rubli (tj. około 171 080 dolarów północnoamerykańskich). W tym samym okresie otrzymała Kasa Mia-

nowskiego od grupy 78 większych ofiarodawców 572 228 rubli (tj. około 772 500 dolarów według ich ówczesnego kursu)¹⁸⁴. W przededniu pierwszej wojny światowej Kasa Mianowskiego była najbogatszą instytucją wspierającą naukę na ziemiach polskich. Przyczynił się do tego zwłaszcza inżynier Witold Zglenicki, który w 1904 r. zapisał Kasie dochody z dzierżawionego przez siebie pola naftowego w Surachanach koło Baku (obecnie dzielnica Baku). Dochody z eksploatacji pól naftowych przyniosły Kasie 1 773 917 rubli (prawie 2 400 000 dolarów), co stanowiło aż 63 procent wszystkich sum przekazanych Kasie w latach 1881–1918¹⁸⁵. Sukces finansowy Kasy Mianowskiego już w pierwszych latach pozwolił na rozpoczęcie szerokiej działalności wspierającej badania i wydawnictwa naukowe.

Statut (Ustawa) Kasy, jak wspomnieliśmy, ograniczał bardzo możliwości instytucji, choć, zważywszy brak niepodległego państwa polskiego, był także pewnym sukcesem. Rosjanie zgodzili się, aby działalność Kasy nie była skierowana wyłącznie do osób związanych z byłą Szkołą Główną i mogła objąć wszystkie „osoby pracujące na polu naukowym” (§ 1). Niestety w innych punktach możliwości pomocy zostały mocno zawężone. Kasa nie mogła udzielać wsparcia obcym poddanym, a nawet poddanym rosyjskim, którzy przebywali za granicą bez oficjalnej zgody władz (§ 2). Ograniczało to możliwości finansowego wsparcia badań prowadzonych przez Polaków z innych zaborów i z emigracji. Kolejnym punktem poważnie ograniczającym możliwości Kasy był paragraf szesnasty, określający zakres czynno-

¹⁸⁴ J. Piskurewicz, *Warszawskie instytucje społecznego mecenatu nauki w latach 1869–1906. Muzeum Przemysłu i Rolnictwa i Kasa imienia Mianowskiego*, Wrocław 1990, s. 52.

¹⁸⁵ *Ibidem*, s. 58.

I. Ogólne zasady.

§ 1.

Istniejąca od 1881 roku »Kasa pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. d-ra med. J. Mianowskiego« nosić będzie odtąd skróconą nazwę »Kasy im. Mianowskiego«.

»Kasa imienia Mianowskiego (K. M.) ma na celu udzielać pomocy dla osób pracujących naukowo.

§ 2.

Działalność K. M. rozciąga się na całą Rp. oraz polskie placówki zagranicą.

§ 3.

K. M. ma prawa osoby prawnej, może zatem otrzymywać darowizny i zapisy, nabywać oraz zbywać zarówno majątek ruchomy, jak i nieruchomy.

§ 4.

Siedzibą K. M. jest Warszawa.

§ 5.

K. M. posiada pieczęć.

Pierwsza strona Statutu Kasy im. Józefa Mianowskiego z 1920 r., Materiały Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, I-1, j. 7, k. 14

ści Komitetu Kasy. Obok zadań czysto administracyjnych, Komitet Kasy mógł: „rozpatrywać i decydować prośby o zapomogi i pożyczki” oraz „wynajdywać środki rozwoju działalności Kasy”. Była więc Kasa w zakresie inspiracji badań naukowych – co podkreślał Zygmunt Szweykowski – pozbawiona zupełnie inicjatywy i skazana na bierność. Jej możliwości uzależnione zostały od stopnia zaawansowania prowadzonych badań i aktywności samego środowiska naukowego. Trzeba jednak dodać, że wspomniane wyżej ograniczenia można było obejść i już w krótkim czasie, od momentu utworzenia instytucji, z jej środowiska wyszło wiele inicjatyw zarówno wydawniczych, jak i badawczych.

Mimo kilku prób zreformowania działalności Kasy (memoriały Feliksa Kucharzewskiego

z 1899 r. i Zygmunta Kramsztyka z 1907 r.), dopiero opuszczenie Warszawy przez Rosjan i zmiana warunków politycznych na obszarze Królestwa Polskiego dały możliwość podjęcia reformy instytucji i dopasowania jej charakteru do potrzeb życia naukowego.

W 1916 r. Komitet rozpoczął działania mające na celu przekształcenie Kasy w nowoczesny instytut popierania polskiej twórczości naukowej. Efekt tych prac ujęty został ostatecznie w nowym Statucie Kasy Mianowskiego z 1920 r. Nie istniały już żadne ograniczenia polityczne, jednocześnie można było odejść od pozorów

dobroczynnego charakteru instytucji. Można było także rozszerzyć zakres działalności i unowocześnić Kasę. Głównym novum było powołanie Rady Naukowej, w której skład – obok dwunastu członków Komitetu Kasy – weszli przedstawiciele dwudziestu czterech instytucji z terenu całej Polski. Rada pomyślana była jako ciało decydujące o charakterze Kasy, jej też powierzono wybór Komitetu zarządzającego Kasą. Wprowadzono również kategorię członków korespondentów Kasy z terenu całej Polski, których zadaniem była ścisła współpraca z Komitetem zarówno w celu rozeznania potrzeb udzielenia wsparcia ważnym przedsięwzięciom naukowym, jak i dla działania w celu pomnożenia funduszy Kasy. Demokratyzacja struktur Kasy odzwierciedlała nie tylko przemiany w ówczesnej Polsce, lecz także opierała działalność Kasy o szersze kręgi uczonych z całego jej obszaru. Zmianie uległa również nazwa instytucji, która od tego momentu brzmiała: Kasa im. Mianowskiego – Instytut Popierania Nauki¹⁸⁶.

Działalność Kasy, w pierwszym okresie jej istnienia do 1920 r., szła w kilku kierunkach. Obejmowała przede wszystkim pomoc w publikowaniu dzieł i czasopism naukowych oraz wydawanie zapomóg na studia i indywidualne prace badawcze. Po 1905 r., w okresie pewnej liberalizacji stosunków politycznych w Rosji, a co za tym idzie także na ziemiach przez nią okupowanych, Kasa wspomagała również liczne specjalistyczne i ogólne towarzystwa naukowe oraz dofinansowywała edycje podręczników dla powstałych wówczas polskich szkół. W tym okresie wspierała także w znaczący sposób funkcjo-

¹⁸⁶ *Statut Kasy Mianowskiego*, Warszawa b.d. (ok. 1923 r.), s. 4–8; *Kasa im. Mianowskiego. Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja*, Warszawa 1929, s. 16.

nujące w Królestwie pracownie naukowe oraz znacznie rozszerzyła działalność wydawniczą.

O skali działalności Kasy w dziedzinie wydawnictw świadczyć może Katalog dzieł wydawanych z zapomogi Kasy im. Mianowskiego w latach 1881–1929¹⁸⁷. W latach 1881–1929 z zapomogi Kasy Mianowskiego wydano prawie siedemset tytułów książek, w tym wiele serii wydawniczych o podstawowym znaczeniu dla danych dziedzin nauki. Liczbę tomów szacować można na około półtora tysiąca.

W dziedzinie szeroko pojętej filozofii opublikowano ponad siedemdziesiąt tytułów, w tym obok tekstów klasyków filozofii, także szereg oryginalnych prac autorów polskich: z dziedziny psychologii (Edwarda Abramowskiego, Władysława Heinricha, Juliana Ochorowicza), etyki (Władysława Biegańskiego), historii filozofii (Wiktora Wąsika i Wincen-tego Lutoslawskiego), teorii poznania (Benedykta Bronsteina). Kasa finansowała również wydawany pod redakcją Władysława Werychy, a następnie Jana Łukasiewicza „Przegląd Filozoficzny” (w latach 1899–1920: t. I–XXIII; publikowany z zapomogi Kasy również w okresie międzywojennym) oraz Bibliotekę Filozoficzną pod redakcją Henryka Struvego, następnie Henryka Goldberga (t. I–XIX w latach 1885–1916).

Z zakresu nauk historycznych opublikowano ponad siedemdziesiąt tytułów, w tym serię Monografie w zakresie dziejów nowożytnych pod redakcją Szymona Askenazego (t. I–XXIII) oraz fundamentalne edycje źródłowe Teodora Wierzbowskiego – *Matricularum Regni Poloniae Summaria*, *Uchansciana* oraz *Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoły w Koronie (1780–1793)*.

¹⁸⁷ Katalog dzieł wydanych z zapomogi Kasy im. Mianowskiego w latach 1881–1929, Warszawa 1929.

W zakresie nauk prawnych z zapomogi Kasy opublikowano ponad czterdzieści tytułów oraz redagowane przez Karola Lutostańskiego i Szymona Rundsteina czasopismo „Themis Polska” (t. I–VIII z lat 1913–1918).

W dziedzinie nauk ekonomicznych opublikowano ponad trzydzieści tytułów, w tym prace Zofii Daszyńskiej-Golińskiej, Ludwika Krzywickiego, Włodzimierza Wakara i Witolda Załęskiego. Kasa wspierała również edycję czasopisma „Ekonomista” (t. I–V, 1901–1905) oraz Rocznik Statystyczny Królestwa Polskiego (t. I–III, 1913–1915).

W zakresie językoznawstwa wydano ponad dwadzieścia tytułów, w tym podstawowe prace Jana Baudouina de Courteneay, Antoniego Krasnowolskiego, Adama Antoniego Kryńskiego, Stanisława Szobera i Kazimierza Wóycickiego. Z zapomogi Kasy publikowano czasopismo „Prace Filologiczne” (t. I–IX, 1885–1920), wspierane przez Kasę także później. Najważniejszym dziełem językoznawczym wydanym z pomocą Kasy był *Słownik Języka Polskiego* Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysława Niedźwiedzkiego (t. I–VIII, 1900–1927).

W dziedzinie nauk o literaturze opublikowano ponad czterdzieści tytułów, m.in. prace Henryka Galle, Gabriela Korbuta, Manfreda Kridla, a także szereg edycji tekstów literackich i antologii. Kasa wspomagała również druk serii Biblioteka zapomnianych poetów i prozaików polskich XVI–XVIII w. pod redakcją Teodora Wierzbowskiego (zeszyty I–XXV, 1885–1908).

Obok ponad dwudziestu tytułów książek z dziedziny nauk pedagogicznych Kasa wspierała również edycję „Przeglądu Pedagogicznego” i „Rocznika Pedagogicznego” oraz „Encyklopedię wychowawczą”.

Ponad dziesięć tytułów wydano z pomocą Kasy w dziedzinie sztuki i jej historii, m.in. prace Stanisława Łozy, Władysława Matlakowskiego i Władysława Tatarkiewicza.

Z dziedziny antropologii i etnografii opublikowano ponad dwadzieścia tytułów, w tym prace Stanisława Ciszewskiego (*Krakowiaczy*) oraz Zygmunta Glogera i Oskara Kolberga (*Mazowsze*). Z zapomogi Kasy wydawany był także miesięcznik „Wisła” (t. IV–XX, 1880–1917).

W zakresie nauk matematycznych opublikowano ponad pięćdziesiąt tytułów, w tym serię Biblioteka Matematyczno-Fizyczna pod redakcją M.A. Baranieckiego i A. Czajewicza, a także czasopisma „Prace Matematyczno-Fizyczne” i „Wektor”.

Najobszerniej reprezentowane wśród wydawnictw Kasy były nauki przyrodnicze. Opublikowano prawie sto dwadzieścia tytułów. Obok *Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* pod redakcją Filipa Sulimierskiego i Władysława Walewskiego, następnie Bronisława Chlebowskiego (t. I–XV, 1880–1902), z zapomogi Kasy ukazały się wielotomowe prace Zygmunta Wóycickiego (*Obrazy roślinności Królestwa Polskiego*) oraz czasopisma „Pamiętnik Fizjograficzny” (t. III–XXV, 1883–1918), i „Chemik Polski” (R. III–VI, 1903–1906; R. XV–XVI, 1917–1918).

W dziedzinie medycyny opublikowano ponad sześćdziesiąt tytułów, a w dziedzinach techniki i rolnictwa ponad sto tytułów, m.in. serie Biblioteka Rolnicza i Biblioteka Dzieł Technicznych. Kasa Mianowskiego dofinansowywała także edycję *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej Ilustrowanej* (tomy z lat 1904–1911) oraz prace wydawane przez Towarzystwo Naukowe Warszawskie.

Odrębną inicjatywą wydawniczą zasługującą na wzmiankę była publikacja *Poradnika dla samouków* pod redakcją Stanisława Michalskiego i Aleksandra Heflicha. *Poradnik* zawierał usystematyzowane wykłady z różnych dziedzin nauki, utrzymane w trójstopniowej – przede wszystkim – skali trudności. Wydawany od 1898 r. miał *Poradnik* zastąpić nieobecna w życiu Królestwa Polskiego szkołę polską. Poszczególne działy opracowywane były przez największe ówczesne autorytety naukowe z zaboru rosyjskiego m.in. Piotra Chmielowskiego, Samuela Dicksteina, Ludwika Krzywickiego, Adama Mahrburga, Kazimierza Stolyhwo, Zygmunta Wóycickiego, Floriana Znanięckiego. Od 1903 r. druga edycja wydawnictwa, rozszerzona i uzupełniona, wychodziła pod nazwą *Świat i człowiek*. W latach 1898–1913 ukazały się trzy serie *Poradnika*, łącznie piętnaście tomów.

Zakres działań Kasy Mianowskiego w dziedzinie wspierania wydawnictw naukowych, zwłaszcza w okresie do 1920 r., mógł być nawet większy, gdyż udzielała ona także jednostkowych zapomóg wydawnictwom naukowym, które – publikowane poza Kasą – napotykały trudności finansowe. Powyższą uwagę można odnieść także do współpracy Kasy jako współinakładcy z firmą Edwarda Wendego, zajmującą się dystrybucją wydawnictw Kasy¹⁸⁸.

Kolejnym polem działalności Kasy Mianowskiego było popieranie badań naukowych, udzielanie stypendiów i zapomóg uczonym znajdującym się w ciężkiej sytuacji materialnej. Według ostatnich obliczeń, w latach 1881–1906 Kasa Mianowskiego udzieliła 464 zapomogi na „cele i badania naukowe”, 168 zapomóg – w latach 1881–1896 – na

¹⁸⁸ L. Zasztowt, *Popularyzacja ...*, s. 172–173, 130.

badania i studia w kraju i za granicą oraz 131 zapomóg uczonym znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej. Ogółem w latach 1881–1906 wydatkowano na popieranie nauki polskiej 559 192 ruble (tj. ponad 750 000 dolarów północnoamerykańskich)¹⁸⁹. Do 1920 r. kwota ta, jak można szacować, podwoiła się.

Ważnym rodzajem działalności służącej wyróżnianiu i upowszechnianiu badań naukowych były konkursy. W 1884 r. z zapisu Jakuba Natansona powstał fundusz (kapitał trzydziestu tysięcy rubli), z którego odsetki przeznaczone były na dwie nagrody – po jednej w zakresie nauk humanistycznych i ścisłych – „za dwie największej wartości prace naukowe w ciągu ostatnich czterech lat, przez mieszkańców Królestwa Polskiego, w Królestwie urodzonych dokonane i w języku polskim drukiem ogłoszone”. Sumy nagród nie były bagatelne, gdyż wahały się od 2,5 do 3,5 tysięcy rubli (3 do 4,5 tysiąca dolarów). Wśród wyróżnionych prac znalazły się m.in. w dziedzinie historii: *Rządy sejmikowe w epoce królów elekcyjnych* (1888) Adolfa Pawińskiego, *Przymierze polsko-pruskie* (1900) Szymona Askenazego, *Kara w najdawniejszym prawie polskim* (1908) Marcelego Handelsmana; z dziedziny etnografii i antropologii: *Kurpie* (1892) Ludwika Krzywickiego; z dziedziny filozofii: *Wstęp krytyczny do filozofii* (1896) Henryka Struvego; w dziedzinie matematyki, fizyki i chemii: *O związkach między zasadą najmniejszego działania, a najprawdopodobniejszym układem* (1888) Władysława Gosiewskiego, *Wstęp do fizyki teoretycznej* (1890) Władysława Natansona, *Badania w dziedzinie azotowych związków organicznych i ich pochodnych* (1908) Juliana Brauna.

¹⁸⁹ J. Piskurewicz, *Warszawskie instytucje...*, s. 120, 122, 133, 138.

Pod względem wysokości przyznawanych nagród na drugim miejscu plasowały się konkursy utworzone z funduszu warszawskiego lekarza Zenona Pileckiego oraz funduszu im. Adolfa Pawińskiego – utworzonego przez Hipolita Wawelberga i Stanisława Rotwanda, przemysłowców warszawskich i zasłużonych mecenasów nauki i szkolnictwa. Wśród prac nagrodzonych z funduszu Pileckiego znalazły się m.in. książki Piotra Chmielowskiego, Zygmunta Glogera, Gabriela Korbuta, Władysława Smoleńskiego, Stanisława Kramsztyka, Bronisława Znatowicza. W drugim konkursie nagradzano wyłącznie prace historyczne. Nagrody otrzymały m.in. prace: Aleksandra Jabłonowskiego *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym* (1897), Adama Szelągowskiego *Pieniądz i przewrót cen w Polsce XVI i XVII w.* (1902) oraz Jana Karola Kochanowskiego *Teka Pawińskiego t. VII, Księgi sądowe brzesko-kujawskie* (1905).

Po 1905 r. działalność Kasy uległa znacznemu rozszerzeniu. Otwarcie polskich szkół spowodowało wzrost zapotrzebowania na tzw. rozumowane katalogi książek i wydawnictwa metodyczne z zakresu nauk pedagogicznych. Utworzenie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego z licznymi pracownikami oraz wzrost aktywności towarzystw specjalistycznych wzmogły zapotrzebowanie na finansowanie zakupu aparatury i konieczność gromadzenia funduszy na edycję prac. Lwia część wydawnictw TNW do 1920 r. była dofinansowywana przez Kasę. W okresie pierwszej wojny światowej szereg pracowni TNW przetrwało głównie dzięki finansowej pomocy Kasy Mianowskiego¹⁹⁰.

¹⁹⁰ „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” T. IX: 1916, s. 61; T. X: 1917, s. 87; Z. Szweykowski, s. 191–192.

Funkcje prezesów Kasy w pierwszym okresie jej istnienia po Tytusie Chalubińskim pełnili: Stanisław Kronenberg (1886–1887), Ignacy Baranowski (1887–1893), Antoni Okolski (1893–1897), Henryk Struve (1897–1900 i 1902–1903), Władysław Holewiński (1900–1902 i 1904), Konrad Dobrski (1904–1915). W 1914 r. w ramach biura Kasy Mianowskiego powstał Dział Naukowy mający za zadanie bieżącą obsługę prac naukowych i zapomogowych Kasy. Konieczność powołania Działu Naukowego spowodowana była znacznym wzrostem liczby podań o zapomogi i stypendia oraz rozszerzeniem udziału Kasy w finansowaniu wydawnictw. Na stanowisko szefa Działu Naukowego powołano Stanisława Michalskiego, redaktora *Poradnika dla samouków*. Właśnie Stanisław Michalski w 1916 r. skłonił Komitet Kasy do podjęcia dyskusji nad jej reorganizacją (memoriał Michalskiego z dn. 31 maja 1916 r.). Zaowocowało to, jak już wspomniano, nowym Statutem instytucji z 1920 r. i znaczną demokratyzacją jej struktur. Najważniejszą zmianą było powołanie Rady Naukowej. Ogólnopolska Rada Naukowa Kasy Mianowskiego miała przyczynić się nie tylko do profesjonalizacji poczynąń Kasy, miała także służyć integracji środowiska naukowego. Tworząc Radę Naukową Kasa odcinała się również od nienajlepszych wzorów poprzedniego okresu, gdy wielokrotnie zarzucano jej Komitetowi pewną arbitralność decyzji. Trzeba jednak dodać, że owa arbitralność była przede wszystkim skutkiem ograniczeń prawnych, jakie narzucała Komitetowi Kasy Ustawa (Statut) instytucji z 1881 r.

Lata 1920–1939

Pierwszą listę instytucji reprezentowanych w Radzie Naukowej ułożył dotychczasowy Komitet. Były to: Polska Akademia Umiejętności (delegat Kazimierz Żorawski), Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu (Heliodor Święcicki), Związek Polskich Towarzystw Naukowych we Lwowie (Paweł Dąbkowski), Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (Władysław Tatarkiewicz), Towarzystwo Naukowe Warszawskie (Jan Karol Kochanowski), Uniwersytet Jagielloński (Wacław Tokarz), Uniwersytet Wileński (Władysław Dziewulski), Uniwersytet Lwowski (Alfred Halban), Uniwersytet Warszawski (Stanisław Thugutt), Uniwersytet Poznański (Heliodor Święcicki), Politechnika Lwowska (Ignacy Mościcki, późniejszy prezydent RP), Politechnika Warszawska (Kazimierz Pomianowski). Pierwszym przewodniczącym Rady został matematyk K. Żorawski, a od 1921 do 1932 r. był nim twórca filozoficznej szkoły lwowsko-warszawskiej Kazimierz Twardowski. Po nim przewodniczył Radzie chemik Wojciech Świętosławski, późniejszy minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Przez cały okres międzywojenny funkcję prezesa Komitetu Kasy sprawował profesor prawa cywilnego na UW Karol Lutostański, wybrany na to stanowisko w 1920 r. Obok niego w okresie 1920–1939 w skład kolejnych Komitetów wchodził: Czesław Białobrzegi, Franciszek Bujak, Tadeusz Kotarbiński, Feliks Kucharzewski, Stanisław Sz-

Karol Lutostański (1880–1939),
członek Komitetu Kasy
im. Józefa Mianowskiego
1912–1914, 1918–1939,
sekretarz 1913–1923,
prezes 1923–1939),
APAN, ZF, XXX–104

ber, Józef Ujejski, Witold Doroszewski, Maksymilian Tytus Huber, Adam Krokiewicz, Ignacy Matuszewski, Bogdan Suchodolski, Zygmunt Szweykowski i kilkunastu innych nie mniej zasłużonych dla polskiej nauki i kultury. Kierownikiem Działu Naukowego pozostał Stanisław Michalski – główny animator działalności instytucji – formalnie biorący udział w pracach Komitetu jedynie z głosem doradczym.

Kryzys ekonomiczny w Polsce, a także utrata głównego źródła dochodów (terenów naftowych na Kaukazie) i dewaluacja papierów wartościowych, w których Kasa lokowała swoje kapitały, to podstawowe czynniki określające sytuację materialną instytucji po wojnie. Środki zaradcze – takie jak operacje giełdowe, zmiana polityki wydawniczej (do tej pory zakładającej znaczny deficyt) i przejęcie obrotu wydawnictwami we własne ręce – tylko w niewielkim stopniu poprawiły finansową sytuację Kasy.

Trudności lokalowe nie pozwalały na realizację takich zamierzeń Komitetu, jak posiadanie własnej księgarni i zarząd wydawnictwami różnych zrzeseń i instytucji naukowych.

W tym stanie rzeczy postanowiono odwołać się do ofiarności społeczeństwa. Już w 1920 r. Stanisław Michalski wraz z wiceprezydentem Warszawy Arturem Śliwińskim zorganizowali akcję na rzecz społecznego popierania nauki. Jej głównym rezultatem było coroczne

rezerwowanie w budżecie samorządów lokalnych pewnych sum na cele nauki i przekazywanie ich Kasie. W 1923 r. Michalski, starając się pozyskać wszelkie autorytety dla poparcia nowej akcji, zwrócił się do prezydenta Rzeczypospolitej Stanisława Wojciechowskiego, a także do Stefana Żeromskiego i wielu innych osobistości z propozycją czynnego włączenia się w całą sprawę. Prezydent zgodził się napisać osobiście do 100 osób i instytucji w kraju i za granicą, mogących wydatniej wspierać Kasę imienia Mianowskiego. Także Żeromski, na prośbę Michalskiego, napisał esej zatytułowany *Sprawa Kasy Mianowskiego* (Warszawa 1924), zamieszczany w prasie i kilkakrotnie wydany jako broszura. Wzywał w nim do popierania nauki w ogóle, a Kasy w szczególności. Akcję Michalskiego poparło środowisko naukowe i prasa.

W całym tym przedsięwzięciu chodziło nie tylko o materialne wsparcie, lecz również, jak pisano w *Sprawozdaniu z działalności Kasy*, „o wysunięcie nauki na widownię powojennych stosunków, jako idealnego czynnika, kierującego wzrok od walk przyziemnych ku wyżynom ducha i zapewniającemu narodowi stanowisko wśród przodujących ludów cywilizowanych w ich pochodzie ku jasnej przyszłości”¹⁹¹.

Kasa wyraźnie odczuła zwiększenie się społecznego poparcia w trakcie całej akcji. Wzrosła liczba członków (do 2000 w 1924 r.) i innych ofiarodawców, a wśród nich osób fundujących wydanie jeśli nie całych pozycji, to przynajmniej poszczególnych arkuszy dzieł naukowych. W sprawozdaniach instytucji podkreślano poparcie działań Kasy przez robotników i młodzież szkolną i akademicką, która zało-

¹⁹¹ *Sprawozdanie XLII za rok 1923*. Warszawa 1924, s. 2.

żyła w Warszawie i Krakowie specjalne Koła przyjaciół Kasy imienia Mianowskiego. Już w 1924 r. stwierdzano: „pomoc społeczeństwa i Rządu, obok własnych zarządzeń Komitetu, pozwoliły pomimo braku dochodów z głównego dawniej źródła dochodów Kasy – nafty na Kaukazie – rozwinąć działalność w zakresie nie mniej niż w latach poprzednich rozległą”¹⁹².

W latach późniejszych około połowy środków Instytucji stanowiły subwencje rządowe, przekazywane za pośrednictwem MWRiOP, a następnie także za pośrednictwem powstałego w 1928 r. Funduszu Kultury Narodowej, którego dyrektorem został Stanisław Michalski. Na drugą połowę składały się ofiary jednorazowe (zapisy, większe i mniejsze darowizny), składki członków, dochody ze sprzedaży własnych wydawnictw i procenty od posiadanych funduszy.

Z czasem doszło także do rozwiązywania lokalowych trudności Kasy, która pozyskała obszerną siedzibę w Pałacu Staszica, na mocy umowy z Towarzystwem Naukowym Warszawskim, zajmującym Pałac jako spadkobierca tradycji Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Znalazły tam swoje miejsce biblioteka i księgarnia Kasy, składy jej wydawnictw, a także niektóre instytucje przy niej afiliowane.

Działalność instytucji była w dużym stopniu kontynuacją dotychczasowych jej prac. Kasa subwencjonowała w dalszym ciągu badania naukowe, wydawnictwa, udzielała tzw. zapomóg osobistych oraz nagród za najlepsze prace naukowe. Jednak jej znaczenie było dużo mniejsze aniżeli przed i w czasie wojny, kiedy była w praktyce jedyną instytucją wspierającą wydatniej naukę polską na ziemiach

¹⁹² Sprawozdanie XLIII za rok 1924, Warszawa 1925, s. 2.

zaboru rosyjskiego. Obecnie funkcję tę spełniało przede wszystkim państwo za pośrednictwem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Funduszu Kultury Narodowej i innych organizacji. W pewnej mierze także za pośrednictwem Kasy, działającej częściowo w oparciu o fundusze rządowe.

W zakresie popierania badań Kasa finansowała więc przede wszystkim prace prowadzone w instytucjach i towarzystwach naukowych. Wielokrotnie udzielała subwencji: Warszawskiemu Instytutowi Filozoficznemu, Państwowemu Instytutowi Geologicznemu, Instytutowi Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego, a także Towarzystwu Naukowemu Warszawskiemu, Towarzystwom Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Wilnie, Przemysłu, Towarzystwu Naukowemu we Lwowie, Polskiemu Towarzystwu Przyrodników im. Mikołaja Kopernika we Lwowie i wielu innym.

Spośród dużego grona znanych i uznanych uczonych, którzy indywidualnie korzystali w dwudziestoleciu międzywojennym z materialnej pomocy Kasy, wymienić można: Józefa Kostrzewskiego, Ludwika Hirszfelda, Stanisława Leśniewskiego, Hilarego Lachsa, Stefana Banacha, Ludwika Wertensteina, Józefa Rotblata, Konrada Górskiego, Władysława Konopczyńskiego, Władysława Szafera, Witolda Taszyckiego, Kazimierza Michałowskiego i Tadeusza Kotarbińskiego.

Działalność wydawnicza Kasy – główna sfera działalności instytucji – uległa znacznemu rozszerzeniu i zmieniła nieco swój charakter. Kasa bowiem, oprócz dotowania zgłoszonych do niej pozycji, rozpoczęła także inicjowanie własnych wydawnictw, drukując je w swojej, założonej w 1929 r. drukarni.

W tymże 1929 r., na wniosek Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Kasa podjęła się opieki nad wydawnictwem sejmowym *Dzieł wszystkich* Adama Mickiewicza oraz nad wydawaniem podręczników akademickich.

Całkowicie z własnej inicjatywy wydano natomiast informator o szkołach wyższych w Polsce i rozpoczęto wydawanie *Zasad fizyki* Augusta Witkowskiego oraz prac etnologicznych Stanisława Ciszewskiego. Również z inicjatywy Kasy rozpoczęto przygotowania do opracowania i wydania suplementu do ukończonego w 1927 r. ośmiotomowego *Słownika języka polskiego*, finansowanego przez długie lata z funduszków instytucji. W latach trzydziestych rozpoczęto przygotowania do wydania *Dziejów Polski*, zaplanowanych na 10 tomów. W tym samym czasie zaczęto wydawać *Bibliotekę zapomnianych poetów i prozaików polskich XVI-XVIII wieku* pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego oraz *Bibliotekę prozaików greckich i łacińskich* pod redakcją Adama Krokiewicza. Obie *Biblioteki* były nawiązaniem do podobnych wydawnictw, prowadzonych przez Teodora Wierzbowskiego i Henryka Struvego, dotowanych przez Kasę jeszcze w latach dziewięćdziesiątych XIX wieku.

Były to tylko niektóre inicjatywy wydawnicze Kasy imienia Miąnowskiego, która z każdym rokiem rozszerzała swą działalność edytorską. W latach trzydziestych roczne nakłady wydawnictw własnych i dotowanych znacznie przekraczały pół miliona egzemplarzy.

Własne wydawnictwa Kasy stanowiły podstawę wymiany z wieloma instytucjami polskimi i zagranicznymi oraz umożliwiały kontynuowanie rozpoczętego jeszcze w XIX w. gratisowego wysyłania pu-

blikacji do bibliotek polskich i zagranicznych. W przypadku bibliotek zagranicznych chodziło o propagowanie nauki polskiej za granicą. Wprowadzono też znaczne obniżki cen wydawnictw Kasy dla studentów i pracowników nauki.

Oprócz wydawnictw własnych Kasa administrowała także wydawnictwami wielu innych instytucji zajmujących się nauką, m.in.: Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Funduszu Kultury Narodowej, Akademii Nauk Technicznych, Państwowego Instytutu Geologii, Państwowego Instytutu Meteorologii, różnych towarzystw naukowych i muzeów.

Znacznie rozszerzony trzeci zakres kontynuowanej przez Kasę działalności obejmował przede wszystkim udzielanie stypendiów – zarówno uczonym jak i młodzieży szkolnej i akademickiej, udzielanie pożyczek, nagradzanie najlepszych prac naukowych oraz umożliwianie naukowcom wypoczynku i twórczej pracy w domach Kasy.

Zarówno stypendia, jak i nagrody udzielane były początkowo jedynie z tych nielicznych funduszy, które nie zostały zdevaluowane po wojnie. Stopniowo jednak, dzięki nowym zapisom i pomocy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, udało się odbudować przedwojenną aktywność Kasy w tym zakresie. Wśród uczonych, którzy otrzymali pomoc finansową z tych funduszy wymienić można m.in.: etnografa Stanisława Ciszewskiego, językoznawcę Stanisława Szobera, fizyka Józefa Patkowskiego i geologa Stanisława Małkowskiego. Nagrody za prace naukowe zostały przyznane m.in.: Stanisławowi Pigionowi, Arturowi Śliwińskiemu, Janowi Ptaśnikowi, Kazimierzowi Tymienieckiemu, Wojciechowi Świętosławskiemu, Stanisławowi Zarembe, Stanisławowi Zakrzewskiemu i Janowi Dembowskemu.

DOM KASY MIANOWSKIEGO

NAD ŚWIDREM, POD WARSZAWĄ. WSPOMNIENIA I ROZMYŚLANIA KRAJOZNAWCZE.

NAPISAŁ
NADŚWIDRZANIN

NADBITKA Z „ZIEMI”, WARSZAWA 1924.

Dom Kasy Mianowskiego nad Świdrem pod Warszawą. Wspomnienia i rozmyślenia krajoznawcze napisał Nadświdrzanin, Warszawa 1924, BAPAN, I. 32

Nowe pole aktywności Kasy otworzył zapis znanego w Warszawie właściciela zakładu szewskiego Stanisława Hiszpańskiego. W 1922 r. podarował on instytucji trzymorgową osadę Kilińskie, położoną w Mładzu nad Świdrem koło Warszawy. Składała się ona z dwóch domów i zabudowań gospodarczych. Zapisodawca przeznaczył nieruchomość na „Dom Kasy” – miejsce pracy i wypoczynku dla ludzi nauki.

Dom Kasy w Mładzu, zwany żartobliwie Mądralinem, od momentu powstania stał się swego rodzaju azylem dla sporej grupy pracowników naukowych, którzy za skromną opłatą mieli tam stworzone warunki do twórczej pracy lub pełnego relaksu.

W latach późniejszych, dzięki dwom podobnym zapisom, Kasa założyła na wzór Mądralina domy w Konstancinie pod Warszawą i w Zakopanem. Miały one jednak dużo mniej-

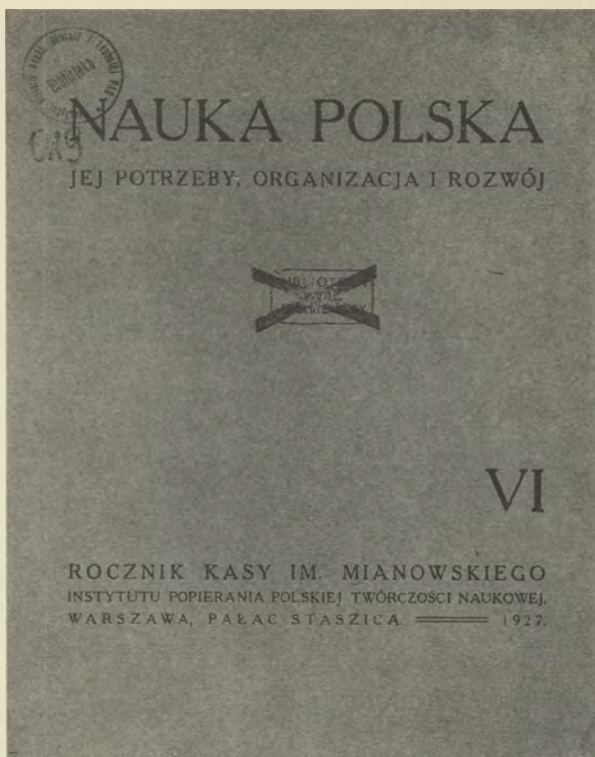
szcze znaczenie użytkowe. Nie posiadały ponadto owego specyficznego klimatu sprzyjającego wymianie myśli – wytworzonego w dużej mierze dzięki staraniom i osobowości Stanisława Michalskiego, głównego opiekuna Mądralina z ramienia Kasy.

Kontynuacja i rozszerzenie dawnych form aktywności Kasy stanowiły tylko część jej działalności w okresie międzywojennym – część istotną, ale nie najważniejszą. Druga dziedzina działalności instytucji

wiąże się nierozzerwalnie ze wspomnianą już kilkakrotnie osobą Stanisława Michalskiego, który pragnął uczynić z Kasy imienia Mianowskiego społeczny ośrodek koordynujący związane z nauką prace organizatorskie oraz informujący społeczeństwo o stanie i potrzebach nauki w Polsce. Jedną z form realizacji tych celów miały stanowić zjazdy naukowe. Zapowiadany przez Michalskiego już w 1917 r. Zjazd poświęcony organizacji i rozwojowi nauki w Polsce niepodległej odbył się w Warszawie w dniach 7 – 10 kwietnia 1920 r. Przygotowaniem do niego było opracowanie i rozesłanie przez Dział Naukowy Kasy ankiet z prośbą o referaty na temat potrzeb nauki polskiej. Uzyskano w ten sposób głosy najbardziej kompetentnych uczonych, którzy określili stan i najpilniejsze dezyderaty reprezentowanych przez nich dziedzin, a także relacje między nauką a innymi dziedzinami życia społecznego. Opublikowano je w dwóch tomach zatytułowanych „Nauka Polska, jej potrzeby, organizacja i rozwój”, które dały początek rocznikowi Kasy pod takim właśnie tytułem. Rozpoczęto też dyskusję w środowisku naukowym na temat nie tylko poszczególnych dziedzin, ale na temat nauki jako całości i jej znaczenia w nowej polskiej rzeczywistości.

W Zjeździe wzięły udział 533 osoby, przeważnie ludzie nauki, ale także przedstawiciele Sejmu, rządu i samorządów. Oficjalnie reprezentowanych było 15 wyższych uczelni i 35 innych instytucji naukowych. Wygłoszono 21 referatów i 149 koreferatów.

Kilka lat później Kasa imienia Mianowskiego zorganizowała drugi i ostatni zarazem Zjazd Naukowy w dwudziestoleciu międzywojennym, który obradował w Warszawie 2 i 3 kwietnia 1927 r. Był on poświęcony dwóm tematom: sytuacji szkół akademickich wobec konieczności przygotowania mas młodzieży do zawodu oraz pogo-

„Nauka Polska”

Kasa występowała ponadto z akcją zapewnienia nauce odpowiedniej pozycji w budżecie państwa oraz w kwestii zwolnienia zapisów i darowizn na rzecz nauki od opodatkowania, co przyniosło pozytywne rezultaty.

Duże znaczenie w organizowaniu życia naukowego w kraju miał także wydawany przez Michalskiego, wspomniany już rocznik Kasy „Nauka Polska”, na którego łamach publikowano materiały dotyczące tego zagadnienia. M.in. w 1928 r. redakcja „Nauki Polskiej” podjęła

dzenia ze sobą dwóch równoległych funkcji szkół akademickich – owego przygotowania młodzieży do zawodu i pracy naukowo-badawczej. Pełnoprawnymi uczestnikami zjazdu było 40 przedstawicieli szkół akademickich. Zaproszono również przedstawicieli władz państwowych.

Organizacja zjazdów naukowych była może najbardziej spektakularnym, ale nie jedynym fragmentem działalności Kasy w zakresie organizowania nauki w skali ogólnopolskiej. Instytucja niosła stałą pomoc Sejmowi i rządowi w kwestiach dotyczących nauki, biorąc udział w opracowywaniu projektów ustawodawczych oraz w licznych konferencjach specjalnych. Wydawała także opinie w kwestiach organizacyjno-naukowych, po które zwracały się do Komitetu Kasy władze centralne, samorządowe oraz instytucje międzynarodowe.

inicjatywę przeprowadzenia w środowisku naukowym ankiety, której kwestionariusz zawierał pytania na temat sytuacji instytucji naukowych, badań w obrębie danej gałęzi wiedzy, wydawnictw instytucji naukowych, osób pracujących naukowo, potrzeb i planów dalszego rozwoju polskich stosunków naukowych z zagranicą oraz spraw związanych z reformą nauczania akademickiego. Nawiązano w ten sposób do przeprowadzonych 10 lat wcześniej (przed I zjazdem zorganizowanym przez Kasę) badań dotyczących potrzeb nauki, zapowiadając, że „obecnie zachodzi potrzeba realizacji planów działania przed laty układanych, potrzeba przerobienia ich na modłę wymagań dzisiejszych, potrzeba skodyfikowania nowego, zwięzłego rejestru potrzeb nauki do użytku praktycznego”.

Oprócz zagadnień praktycznych „Nauka Polska” zajęła się także teoretyczną stroną nauki, walnie przyczyniając się do wypracowania programu nowej dziedziny badań, nazwanej naukoznawstwem.

Już w czwartym tomie „Nauki Polskiej” jej redaktor wezwał do podjęcia takich badań nad nauką i stworzenia teoretycznych podstaw dla ludzi mających ją wspierać, organizować i propagować. Nowością w tym programie było wysunięcie postulatu badania nauki jako elementu kultury oraz propozycja takiego właśnie wyboru badań, ażeby ich wyniki dały się zastosować w praktycznej organizacji nauki.

„Nauka Polska” otworzyła swoje łamy dla uczonych wszystkich specjalności, zainteresowanych taką problematyką. Problemy teoretyczne, podstawowe dla rodzącego się naukoznawstwa, poruszali zwłaszcza socjologowie (Florian Znaniecki, Maria i Stanisław Ossowsky, Paweł Rybicki) i filozofowie (Tadeusz Kotarbiński, Bohdan Kieszowski, Marian Heitzman). Interesującą inicjatywą redakcji „Nauki Pol-

skiej” był druk autobiografii, zamawianych u wybitnych uczonych. Stanowiły one wartościowy materiał do badań nad psychologią twórczości naukowej.

Prawie wszyscy z piszących w „Nauce Polskiej” brali udział w posiedzeniach Koła Naukoznawczego, zorganizowanego w 1928 r. przez Stanisława Michalskiego w ramach Kasy imienia Mianowskiego. Podobnie jak „Nauka Polska” Koło miało za zadanie opracowanie teoretycznych podstaw dla działalności osób i instytucji zajmujących się organizacją i popieraniem nauki, zwłaszcza zaś dla działalności Kasy. Na posiedzenia Koła w Pałacu Staszica zapraszano pracowników naukowych interesujących się zagadnieniami naukoznawczymi oraz pracowników opiekujących się nauką. Wzajemna wymiana myśli między naukowcami i organizatorami nauki miała wpłynąć inspirująco zarówno na pracę tych ostatnich, jak i na rozwój niektórych kierunków badawczych. W referatach omawiano różnorakie zagadnienia z zakresu filozofii, psychologii, socjologii, historii i organizacji nauki. Podejmowano dyskusję nad najbardziej aktualnymi problemami nurtującymi środowisko naukowe, dyskutowano także nad pracami uczonych zagranicznych, dotyczącymi wszelkiego „znanstwa” nauki. Najwięcej referatów poświęcono roli i znaczeniu nauki oraz jej miejscu w społeczeństwie wśród innych wartości kulturowych.

W dyskusjach koła od samego początku centralną kwestią była wizja powstającego naukoznawstwa – jego kształtu, celów i sposobów uprawiania. Postulując uprawnienia naukoznawstwa „od podstaw” – w drodze praktyki badawczej i z nie do końca skryształizowanymi założeniami, nie poniechano jednocześnie ich sformułowania, a więc wypracowania pewnego programu tej nowej dziedziny wie-

dzy. Prowadzone w Kołach dyskusje dotyczące miejsca nauki wśród innych wartości kulturowych, dyskusje o charakterze filozoficznym i metodologicznym, sprzyjały stworzeniu interesującej, teoretycznej i programowej koncepcji naukoznawstwa, będącej oryginalnym, polskim wkładem w rozwój europejskiej i światowej refleksji naukoznawczej. Autorami tej koncepcji byli Maria i Stanisław Ossowsky, którzy już w końcu 1929 r. przedstawili na forum Koła referat zatytułowany *Problematyka naukoznawcza*. Zawarty w nim zarys programu został rozwinięty w listopadzie 1934 r. w artykule *Nauka o nauce*.

Zamierzeniem Michalskiego było przekształcenie Koła naukoznawczego i całego Działu Naukowego Kasy imienia Mianowskiego w duży instytut naukoznawczy. Służyć temu miało m.in. rozpoczęcie wydawania (od 1936 r.) „Organonu” – drugiego obok „Nauki Polskiej” rocznika naukoznawczego Kasy imienia Mianowskiego. „Organon”, wydawany w językach kongresowych, przeznaczony był dla zagranicy. Do współpracy z nim zaprosił Michalski szereg uczestników Koła, m.in. Ossowskich, których programowy artykuł *Nauka o nauce* otwierał pierwszy tom wydawnictwa. Drugi z wydanych do 1939 r. tomów „Organonu”, oprócz artykułów, zawierał odpowiedzi 66 polskich i zagranicznych uczonych na pytania ankiety dotyczącej organizacji zjazdów naukowych. Materialnym zaczątkiem projektowanego instytutu naukoznawczego miał być istniejący w ramach Działu Naukowego Kasy ośrodek dokumentacji, w którego archiwum gromadzono statuty i sprawozdania krajowych i zagranicznych instytucji naukowych, czasopisma i książki dotyczące zagadnień naukoznawczych oraz wszelkie inne informacje na temat polskiego i zagranicznego ruchu naukowego. Jednym z osiągnięć tego ośrodka, którym kierowała dłu-

ORGANON

International Review

II

*Published by the Mianowski Institute
for the Promotion of Science and Letters
Warsaw - Sienki Palace - 1938*

„Organon”

i współpraca z władzami niepodległego państwa oraz znaczne rozszerzenie aktywności instytucji o nowe przedsięwzięcia. Drugi kierunek działalności Kasy to prace nad organizacją nauki w kraju i nad jej podbudową teoretyczną. Był to nowy zakres aktywności, a w sytuacji, gdy państwo przejęło na siebie główny ciężar przede wszystkim materialnego wspierania nauki, ten kierunek – jak się wydawało – mógł otworzyć przed Kasą najbardziej interesujące perspektywy.

goletnia współpracowniczka Michalskiego, Janina Małkowska, było sporządzenie i prowadzenie bieżącej bibliografii naukoznawczej. Opracowane materiały drukowano w „Nauce Polskiej”, a następnie w „Organonie”, które to pisma miały się stać organami projektowanego instytutu. Dział Naukowy prowadził (w 1938 r.) wymianę wydawnictw z 33 zagranicznymi instytucjami zajmującymi się organizacją i popieraniem nauki oraz z wieloma redakcjami polskich i zagranicznych czasopism naukowych.

Jak wynika z tego krótkiego przeglądu prac Kasy imienia Mianowskiego w dwudziestoleciu międzywojennym, działalność instytucji w tym okresie szła w dwóch kierunkach. Pierwszy to kontynuacja materialnego popierania nauki, zwłaszcza wydawnictw naukowych. Zmiany w tej dziedzinie w porównaniu z okresem do 1918 r., to przede wszystkim własna inicjatywa

Lata 1939–1945

Wojna i okupacja niemiecka nie przerwały działalności Kasy imienia Mianowskiego, chociaż oczywiście bardzo ją ograniczyły. Początkowo jawne prace Kasy sprowadzały się do zarządzania jej majątkiem i nadzorem nad administracją. Od 1940 r. w związku z dekretem o likwidacji wszystkich polskich stowarzyszeń Komitet musiał przejść do działalności tajnej. Prowadzono w dalszym ciągu potajemną sprzedaż wydawnictw, przeznaczając wpływy z tego tytułu na zasiłki i pożyczki (a także pomoc w naturze) dla pracowników naukowych znajdujących się nie tylko w Warszawie, lecz także w innych miastach, a nawet przekazywane do więzień i obozów koncentracyjnych. Udostępniano wydawnictwa pracownikom naukowym i młodzieży studiującej na tajnych kompletach, współdziałając z przedstawicielami takich instytucji jak Uniwersytet Warszawski, Ossolineum i Związek Harcerstwa Polskiego. Dość duże wpływy ze sprzedaży wydawnictw i fundusze własne umożliwiły prowadzenie w niewielkim zakresie prac wydawniczych. W pierwszym roku okupacji ukończono m.in. druk pracy Marii Curie-Skłodowskiej *Promieniotwórczość* oraz kończono sejmowe wydanie *Dzieł wszystkich Adama Mickiewicza*. Z inicjatywy Ludwika Szperla przygotowano materiały ilustracyjne dotyczące zniszczeń zabytków Warszawy. Materiały te miały być wydane w języku polskim, angielskim i francuskim. Z kolei,

z inicjatywy Zygmunta Szweykowskiego, prowadzono prace nad kontynuacją historii Kasy imienia Mianowskiego.

Nad pracami tymi czuwał Komitet zbierający się regularnie przynajmniej raz w miesiącu. Miejsce długoletniego prezesa Karola Lutostańskiego, który zginął w trakcie oblężenia Warszawy, zajął wiceprezes Maksymilian Tytus Huber. Wraz z sekretarzem Komitetu Zygmuntem Szweykowskim sprawował on kierownictwo Kasy aż do pierwszych dni powstania warszawskiego, reprezentując ją w koniecznych kontaktach z władzami okupacyjnymi, zarządem miasta Warszawy i Radą Główną Opiekuńczą. Komitet obradował ponadto nad kwestiami organizacji nauki, które należało podjąć po wojnie. Opracowano m.in. projekt organizacji centralnej instytucji do spraw fundacji i zapisów na cele naukowe oraz plan działalności komitetu wydawniczego podręczników akademickich. W trakcie takich obrad Stanisław Michalski wysunął projekt przekształcenia Kasy po wojnie w centralną instytucję popierania nauki, swego rodzaju społeczne ministerstwo nauki. Na kanwie tego projektu Czesław Białobrzeski opracował obszerny referat.

Wybuch powstania warszawskiego przerwał prace Kasy imienia Mianowskiego. W jego trakcie zniszczeniu uległ prawie cały majątek instytucji. Straty materialne poniesione przez Kasę, zgłoszone po wojnie do rejestracji, oszacowano na 7 milionów złotych (według kursu z 1939 r.). Zniszczeniu uległy trzy domy Kasy w Warszawie, dom w Zakopanem, drukarnia, aktywa pieniężne, a także składy książek, archiwa oraz rękopisy i pozycje w druku, m.in. cały wydrukowany XXV tom „Nauki Polskiej”, XI tom *Poradnika dla samouków*, III tom „Organonu” oraz VIII tom *Dzieł wszystkich* Adama Mickiewicza.

Lata 1945–1952

Pierwsze powojenne posiedzenie Komitetu Kasy odbyło się 18 sierpnia 1945 r. Obok sześciu członków przedwojennego Komitetu wziął w nim udział mianowany przez Ministerstwo Oświaty kurator Kasy – Tadeusz Manteuffel. Nowym prezesem Komitetu wybrano Franciszka Czubalskiego, wiceprezesem Stefana Zalewskiego, a sekretarzem T. Manteuffla. Ustalono też skład stałych komisji instytucji (rewizyjnej, wydawniczej, stypendialnej, nagrodowej i kilku innych). Półtora roku później, 16 grudnia 1947 r., prezesem wybrano Stanisława Małkowskiego, wiceprezesem Stanisława Ossowskiego, a sekretarzem T. Manteuffla, który nadal sprawował funkcję kuratora Kasy z ramienia Ministerstwa Oświaty. Kierownikiem Działu Naukowego Biura Kasy, redaktorem „Nauki Polskiej”, „Organonu” i *Poradnika dla samouków* pozostawał Stanisław Michalski, który mimo podeszłego wieku, złego stanu zdrowia i oddalenia (zamieszkał w Krakowie) w dalszym ciągu, aczkolwiek korespondencyjnie, inspirował Komitet Kasy i starał się wpływać na tok prac instytucji.

W 1947 r. ukonstytuowała się ponownie Rada Naukowa Kasy imienia Mianowskiego. Jej prezesem został Tadeusz Lehr-Splawiński – delegat Uniwersytetu Jagiellońskiego, a członkami Stefan Starszewicz (Politechnika Warszawska), Wojciech Świętosławski (PAU), Jan Rutkowski (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu), Zygmunt

Wojciechowski (PTPN), Wojciech Rubinowicz (Uniwersytet Warszawski) i Julian Krzyżanowski (TNW).

Pierwszym zadaniem Komitetu Kasy było zapewnienie instytucji środków materialnych, niezbędnych do prowadzenia dalszej działalności. Wobec utraty praktycznie całego swego majątku Kasa zmuszona była zabiegać o pozyskanie subwencji od instytucji państwowych, społecznych i prywatnych. W latach 1945–48 otrzymała od nich około 10 milionów złotych, z czego 5 milionów wyłącznie na odbudowę domów w Mładzu nad Świdrem.

Prowadzenie tych domów było jedynym nawiązaniem do przedwojennej działalności Kasy w zakresie bezpośredniego wspierania nauki (w latach 1946–1950 przebywało w nich 2691 osób). Sytuacja finansowa nie pozwalała oczywiście ani na prowadzenie akcji subwencjonowania prac badawczych, ani na udzielanie stypendiów, nagród itp.

Natomiast wszystkie dochody ze sprzedaży własnych wydawnictw przeznaczano na druk nowych pozycji. Tak więc w prowadzonej przez Adama Krokiewicza „Bibliotece prozaików greckich i łacińskich” wydrukowano czwarty tom *Dzieł Tacyta*, wydano także opracowane przez M. Hornowską i H. Zdzitowiecką-Jasieńską *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej* oraz drugi tom *Zasad fizyki* A. Witkowskiego. Ponadto wsparto finansowo druk czternastego tomu „Acta Biologiae Experimentalis” – wydawnictwa Instytutu Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego i rozpoczęto przygotowania do wydania suplementu do *Słownika języka polskiego*, którego opracowanie powierzono Witoldowi Doroszewskiemu.

W latach 1945–49 głównym zajęciem Działu Naukowego Kasy, kierowanego z Krakowa przez S. Michalskiego, było gromadzenie ma-

teriałów i przygotowanie do druku XXV, jubileuszowego tomu „Nauki Polskiej”. W pracy tej pomagała Michalskiemu długoletnia pracowniczka Działu, Janina Małkowska, żona ówczesnego prezesa Komitetu, która prowadziła wszystkie prace organizacyjne Działu w Warszawie. To głównie jej zasługą było ponowne nawiązanie stosunków z uczonymi i zagranicznymi instytucjami naukowymi, z którymi Dział był w kontakcie przed wojną. Otrzymywane od nich publikacje i materiały informacyjne posłużyły do opracowania zagadnień z dziedziny organizacji nauki z XXV tomie „Nauki Polskiej”. Uporządkowano także ocalałe częściowo księgozbiór Działu, tworząc z niego Bibliotekę Naukoznawczą, powiększoną w drodze wymiany (w 1949 r. prawie z setką instytucji), drogą prenumeraty i zakupów. Korzystali zeń pracownicy i studenci Uniwersytetu Warszawskiego. W oparciu o Bibliotekę w dalszym ciągu prowadzono rozpoczętą przed wojną bibliografię naukoznawczą. Zbierano też materiały dotyczące organizacji nauki w kraju i za granicą oraz rozpoczęto kwerendy w celu opracowania dziejów Kasy imienia Mianowskiego. W 1948 r. utworzono Komisję Naukoznawczą w składzie: Tadeusz Kotarbiński, Janina Małkowska, Stanisław Małkowski, Stanisław Ossowski i Bogdan Suchodolski, której powierzono opiekę nad całością prac Działu Naukowego.

Zamiarem Stanisława Michalskiego było zorganizowanie kursów naukoznawczych dla organizatorów nauki i wydawanie biblioteczek pod tytułem Wiedza o nauce, do której weszłyby teksty wykładów z proponowanych kursów oraz niektóre artykuły z dwudziestu pięciu tomów „Nauki Polskiej”. Projektował ponadto opracowanie specjalnego podręcznika naukoznawstwa i wprowadzenie wykładów z tej dziedziny na wyższe uczelnie. Michalski pragnął także, aby Kasa na-

wiązała do okresu po pierwszej wojnie światowej, kiedy to rozpoczęła badania stanu i potrzeb poszczególnych dziedzin nauki oraz zorganizowała zjazd poświęcony tym oraz innym zagadnieniom organizacji nauki w Polsce.

Do tych ostatnich postulatów nawiązano w wydanym w 1947 roku XXV tomie „Nauki Polskiej” w dziele zatytułowanym *Perspektywy nauki polskiej w epoce dziejowej przemiany*. O sytuacji poszczególnych dziedzin nauki pisali: Wacław Sierpiński, Jan Samsonowicz, Jan Czekanowski, Józef Kostrzewski, Władysław Konopczyński i Edward Taylor. Cały tom nawiązujący w układzie treści do przedwojennej „Nauki Polskiej” poprzedzony był teoretycznymi artykułami Artura Górskiego – *Nauka i człowiek*, Czesława Białobrzeskiego – *Synteza filozoficzna i metodologia nauk przyrodniczych* oraz Stanisława Małkowskiego – *Postulaty z dziedziny organizacji nauki*.

Wydanie XXV tomu „Nauki Polskiej” miało nie tylko znaczenie merytoryczne – naukowe i praktyczne, lecz także zaważyło w pewnej mierze na dalszych losach Kasy imienia Mianowskiego. Już na początku 1947 r. w Komitecie Kasy zdawano sobie sprawę z niechętniej postawy władz względem tej instytucji, nie mieszczącej się w tworzonym systemie scentralizowanego i ściśle kontrolowanego kierowania gospodarką i kulturą. Dość wątpliwa działalność Kasy, uwarunkowana małymi funduszami własnymi i malejącymi subwencjami państwowymi, poprzez ukazanie się XXV tomu „Nauki Polskiej” zyskała pewien rozgłos, co skłoniło władze do jednoznacznego określenia swego stosunku do przyszłości instytucji. Po krytycznych wypowiedziach Stefana Żółkiewskiego w prasie i Eugenii Krassowskiej na posiedzeniu Rady Głównej do Spraw Nauki i Szkolnictwa Wyższego Henryk Jabłoński, omawiając

w „Robotniku” przyszły układ organizacji naukowych w kraju stwierdził wprost, że „miejsca” na instytucje w rodzaju Kasy imienia Mianowskiego, zwłaszcza po niedawnych doświadczeniach z jej wydawnictwami teoretycznymi, raczej w tej konstelacji nie widać”¹⁹³.

Prace związane z powołaniem Polskiej Akademii Nauk jako centralnej instytucji w kraju przyspieszyły moment likwidacji Kasy imienia Mianowskiego. W dniu 3 marca 1951 r. została ona włączona do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a następnie podzieliła losy TNW i Polskiej Akademii Umiejętności.

¹⁹³ H. Jabłoński, *Nauka – zapalny odcinek frontu kultury*, „Robotnik” 1948, nr 267, s. 4.

Lata 1952–1991

Po 1951 r. grono osób związanych z Kasą imienia Mianowskiego tylko raz wystąpiło z formalnym wnioskiem o jej reaktywowanie. Miało to miejsce po wydarzeniach października 1956 r., kiedy wydawało się, że klimat polityczny będzie bardziej sprzyjający dla tego typu inicjatyw. W styczniu 1957 r. ostatni prezes Kasy, Stanisław Malkowski, skierował w tej sprawie specjalny memorial do prezesa Polskiej Akademii Nauk.

Memorial ten został jednak bez odpowiedzi. Z czasem rozwiązano też istniejącą w ramach PAN Pracownię Dokumentacji – pozostałość po Dziale Naukowym Kasy imienia Mianowskiego. Jej ostatniego pracownika, Wandę Osińską, przeniesiono do Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN, przekształconego w 1977 r. w Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN.

Tak się złożyło, że o Kasie imienia Mianowskiego stosunkowo dobrze pamiętano właśnie w Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki. Wiązało się to przede wszystkim z charakterem Instytutu, który uwzględnia w swoich pracach dzieje istniejących w przeszłości instytucji naukowych, w tym Kasy imienia Mianowskiego. Instytut wydaje ponadto „Organon” – czasopismo w językach obcych, poświęcone historii nauki. Jest to również swego rodzaju nawiązanie do wydawanego przez Kasę rocznika o tymże tytule. Tu wreszcie pracowały osoby bezpośrednio związane z działalnością Kasy: były członek

Komitetu Kasy – Bogdan Suchodolski i wspomniana Wanda Osińska (zmarła w 1978 r.).

Zmiany ustrojowe w Polsce i powrót do systemu demokracji parlamentarnej przywróciły instytucjom społecznym szansę działania. Już w pierwszym okresie „Solidarności” reaktywowane zostało Towarzystwo Naukowe Warszawskie. W jego strukturze nie odtworzono jednak Kasy imienia Mianowskiego. Plan reaktywacji Kasy powstał dopiero w 1990 r.

Dnia 29 marca 1990 r. odbyło się posiedzenie Zakładu Historii Organizacji Nauki Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN (obecnie: Instytut Historii Nauki PAN im. L. i A. Birkenmajerów), na którym referat o ostatnim okresie działalności Kasy i próbach jej odrodzenia wygłosił Jan Piskurewicz. Zebrani opowiedzieli się za podjęciem prac reaktywacyjnych. Wśród osób aktywnie działających w tej sprawie byli: Andrzej Biernacki, Zbigniew Ciok, Piotr Hübner, Barbara Kuźniczka, Jan Piskurewicz i Leszek Zasztowt. Inicjatywa ta zyskała wsparcie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i Polskiej Akademii Nauk. Obie instytucje poparły projekt odtworzenia Kasy, działającej jako samodzielna jednostka organizacyjna.

Aktem notarialnym z dnia 20 maja 1991 roku reaktywowano Kasę, dając jej czytelną w nowych warunkach nazwę Fundacji Popierania Nauki. Akt ten podpisali: Edward Potkowski, działający w imieniu TNW, Jerzy Kołodziejczak, działający w imieniu PAN oraz Andrzej Biernacki, Stefan Bratkowski, Piotr Hübner, Barbara Kuźniczka, Jan Piskurewicz i Leszek Zasztowt. Dnia 11 października 1991 r. Kasa wpisana została do rejestru fundacji decyzją Sądu Rejonowego dla m.st. Warszawy.

W trakcie prac związanych z reaktywowaniem Kasy organizatorzy zastanawiali się jakie powinny być kierunki działania i jaki model tej instytucji. Było oczywiste, że w całkowicie odmiennych warunkach ustrojowych i po kilkudziesięciu latach nie można powielać dawnych rozwiązań. Jednocześnie jednak wspaniałe tradycje i dorobek Kasy wskazywały na konieczność podtrzymania wszystkich wartościowych wątków jej działalności – jeśli tylko będą nawiązywały do obecnych realiów nauki polskiej.

Statut Kasy odwołuje się więc do uprzednio obowiązujących postanowień, ale nie powtarza dawnego tekstu. Wyjaśniony został status Kasy, która działała zawsze nie w roli towarzystwa, ale fundacji. W związku z tym powołana została Rada Fundatorów – organ grupujący sponsorów Kasy i czuwający nad prowadzoną przez nią działalnością gospodarczą. Członkowie Komitetu Kasy mogą nadal brać udział w posiedzeniach Rady Naukowej, ale tylko z głosem doradczym. Rada ta mogłaby się stać jednym z ciał integrujących polskie instytucje naukowe. Sprecyzowane zostały także kompetencje pozostałych organów Kasy.

Szczególne istotne są postanowienia Statutu wyznaczające kierunki działania Kasy. Ma ona być ośrodkiem formującym społeczną politykę naukową, reprezentującym interesy środowiska ludzi nauki, wspierającym społeczny ruch naukowy i informującym społeczeństwo o stanie nauki w Polsce. Kasa będzie kontynuować tradycyjne działania, subwencjonując prace badawcze i wydawnicze, fundując stypendia i nagrody, ogłaszając konkursy. W niedługiej przyszłości Kasa wznowi najbardziej znaczące przedsięwzięcia: organizację zjazdów nauki polskiej, wydawanie rocznika „Nauka Polska” oraz prace

naukoznawcze w formie wyodrębnionego Instytutu Naukoznawczego imienia Stanisława Michalskiego.

Mamy nadzieję, że realizacja tych zamierzeń zyska uznanie społeczeństwa, a zwłaszcza środowiska naukowego. Społeczne instytucje winny mieć znaczący wpływ na kształtowanie nauki polskiej. Jedną z takich instytucji jest reaktywowana Kasa imienia Mianowskiego.

Lata 1991–2011

Ludzie

W momencie reaktywowania Kasy na początku lat dziewięćdziesiątych podstawową kwestią była obsada stanowiska Prezesa fundacji. W myśl odpowiednich paragrafów Statutu wśród organów Kasy jej Komitet pełnił funkcję zarządu, podczas gdy Rada Fundatorów spełniała rolę swego rodzaju rady nadzorczej odpowiadającej przede wszystkim za sprawy finansowe. Rada Naukowa miała natomiast czuwać nad realizacją merytorycznych zadań statutowych i składać się z reprezentantów polskich uczelni wyższych i towarzystw naukowych. W założeniu miało to zapewnić pełny nadzór nad działalnością fundacji ze strony środowiska naukowego i było w znacznym stopniu przywróceniem reguł obowiązujących przed rokiem 1939. Warto wspomnieć że w roku 1991 żyła już tylko jedna osoba spośród dawnych władz Kasy – prof. Bogdan Suchodolski, członek jej Komitetu w latach 1936–38 (zmarł 2 października 1992 r.)¹⁹⁴.

Główną funkcję zarządzającą sprawować miał Komitet, zaś kierunek działań podejmowanych przez Kasę, jak i głos decydujący

¹⁹⁴ *Sprawozdanie z działalności Kasy im J. Mianowskiego Fundacji Popierania Nauki w roku 1992*, „Nauka Polska” T. II (XXVII): 1993, s. 103.

spocząć miał w rękach jej Prezesa. Członkowie Rady Fundatorów rozważali różne kandydatury. W naturalny sposób większość z nich związana była z profesorami współpracującymi z Instytutem Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN (Obecnie Instytut Historii Nauki PAN im. L.A. Birkenmajerów). Dwie z tych kandydatur wydawały się być pod wieloma względami najkorzystniejsze. Były to kandydatury profesorów Jerzego Dobrzyckiego, ówczesnego dyrektora Instytutu, oraz Pawła Czartoryskiego, znanego ze swoich pasji społecznikowskich, byłego doradcę górniczej „Solidarności” w Jastrzębiu. Niestety obaj profesorowie odmówili motywując to nadmiarem obowiązków administracyjnych i akademickich.

Zdawano sobie sprawę, że od pozycji Prezesa w świecie akademickim zależeć będzie przyszłość Kasy i jej ewentualny sukces lub porażka. Już wówczas bowiem wiadomo było, że nie chodzi wyłącznie o autorytet tej osoby, ale w równym stopniu o możliwości zjednięcia dla inicjatywy Kasy Mianowskiego sympatii różnych środowisk, w tym o stworzenie szans zdobycia środków na działalność fundacji. Andrzej Biernacki podsunął propozycję zwrócenia się do profesora Władysława Findeisena, rektora Politechniki Warszawskiej w latach 1981–1985, byłego przewodniczącego Prymasowskiej Rady Społecznej (1986–1990) i członka Komitetu Obywatelskiego przy Przewodniczącym „Solidarności” Lechu Wałęsie (1988–1990), wówczas senatora z ramienia Unii Demokratycznej oraz wiceprezesa Polskiej Akademii Nauk. Mając poparcie wszystkich członków fundatorów Kasy A. Biernacki wraz z L. Zasztowtem zwrócili się do profesora Findeisena z propozycją objęcia funkcji Prezesa Kasy. Profesor tę propozycję przyjął. Już wkrótce stało się jasne, że będzie to osoba, która

zdecyduje o kształcie reaktywowanej Kasy Mianowskiego i spełniać będzie swoją misję nawet ponad oczekiwania osób zaangażowanych w odtworzenie tej instytucji. Niewątpliwie istotnym czynnikiem była biografia profesora, który choć urodzony w Poznaniu, związany był z Warszawą, w której ukończył Liceum im. Stanisława Staszica, brał udział w Powstaniu Warszawskim w Śródmieściu i na Mokotowie, po którym był internowany w obozie jenieckim w Niemczech. Całe swoje życie związany był ze swą macierzystą uczelnią Politechniką Warszawską. W momencie objęcia funkcji Prezesa Kasy był już członkiem rzeczywistym PAN. Profesor jednak przede wszystkim był osobą głęboko osadzoną w warszawskiej tradycji. Nazwiska Tytusa Chałubińskiego, Piotra Chmielowskiego, Karola Deikego, Stanisława Kronenberga, Jakuba Natansona, Bolesława Prusa, Henryka Sienkiewicza, Filipa Sulimierskiego były dla niego i dla nas nie jedynie historią, ale przede wszystkim drogowskazem.

Pierwszy ukonstytuowany w końcu 1991 roku skład Komitetu był następujący: Prezes – Władysław Findeisen, Wiceprezes – Janusz Haman, Skarbnik – Andrzej Biernacki, Sekretarz – Leszek Zasztowt oraz członkowie – Piotr Hübner, Jerzy Kołodziejczak (delegat PAN), Barbara Kuźnicka, Jan Piskurewicz i Edward Potkowski (delegat TNW)¹⁹⁵.

Równolegle spośród pierwotnych fundatorów ukonstytuowała się Rada Fundatorów. Jej przewodniczącą została prof. Barbara Kuźnicka, związana z Instytutem Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN. W skład Rady oprócz wszystkich członków Komitetu weszli wówczas Tadeusz Bielicki, Stefan Bratkowski, Ludwik Bura, Bohdan Ciszewski, Edward

¹⁹⁵ J.P. [Jan Piskurewicz], *Reaktywowanie Kasy imienia Mianowskiego*, „Nauka Polska” T. 1 (XXVI): 1992, s. 121–122.

Hałoń, Leszek Kuźnicki, Mirosław J. Mossakowski, Bogusław Niemirka, Monika Senkowska-Gluck (później Hamanowa), Andrzej Wyczański i Saturnin Zawadzki. Znaczna część pierwszego składu członków Rady Fundatorów związana była z ówczesnym Prezydium Polskiej Akademii Nauk. Było to zasługą prof. Leszka Kuźnickiego, który jako ówczesny wiceprezes i Sekretarz Naukowy PAN rozpropagował ideę Kasy w tym gronie. Warto dodać, że wedle wówczas obowiązujących przepisów możliwe było członkostwo zarówno w Komitecie, w Radzie Fundatorów, jak i w innych organach statutowych Kasy. Przepisy o rozdzielności tych funkcji wprowadzone zostały później.

Jednak największym sukcesem – w opinii zarówno Komitetu, jak i Rady Fundatorów – było ukonstytuowanie się pierwszej Rady Naukowej Kasy skupiającej delegatów z całej Polski. Jej pierwszym przewodniczącym został prof. Włodzimierz Kolos – delegat Uniwersytetu Warszawskiego, jeden z twórców polskiej chemii kwantowej i filar Wydziału Chemii Uniwersytetu, członek rzeczywisty PAN. Sekretarzem Rady została prof. Alicja Karłowska-Kamzowa – delegat Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, historyk sztuki i mediewista oraz donator i współtwórca pierwszej siedziby Kasy w Pałacu Staszica. W skład Rady Naukowej weszli profesorowie: Aleksander Gieysztor (delegat PAN), Kazimierz Godłowski (delegat PAU), Zdzisław Libera i Piotr Strebeyko (delegaci TNW), Maciej Bossak (delegat Politechniki Warszawskiej), Jerzy Wyrozumski (delegat Uniwersytetu Jagiellońskiego), Józef Łukaszewicz (delegat Uniwersytetu Wrocławskiego), Maria Pawlaczyk-Szpilowa (delegat Politechniki Wrocławskiej), Franciszek Kaczmarek (delegat Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Andrzej Tomczak (delegat Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu), Michał

Seweryński (delegat Uniwersytetu Łódzkiego), Andrzej Wąsek (delegat Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie) i Henryk Zimoń (delegat Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego)¹⁹⁶.

Skład pierwszej Komisji Rewizyjnej Kasy był następujący: Przewodniczący – Edward Haloń, Członkowie – Wojciech Wiśniewski i Bogusław Niemirka. Biurem Kasy kierowała od początku pani Lidia Dyjak, zaś księgowość Kasy prowadził pan Juliusz Milewski.

Kasa, tak jak w 1881 roku, zaczynała od zera. Początkowy kapitał w dzisiejszej skali wydawałby się całkiem pokaźny. Jednak trzeba pamiętać, że było to jeszcze przed denominacją złotego, która nastąpiła w roku 1995. W czasie denominacji za 10 tysięcy starych złotych otrzymywało się jedną złotówkę. Na kapitał pierwotny Kasy złożyły się wkłady członków Rady Fundatorów oraz niewielkie wpłaty od jej dawnych beneficjentów i sympatyków. Jednym z pierwszych był profesor Juliusz Bardach, który wówczas poprosił o zachowanie anonimowości i nie ujawnianie jego nazwiska.

W ciągu dwudziestu lat działalności odrodzonej Kasy Mianowskiego skład Komitetu ulegał niewielkim tylko zmianom. Prezesem fundacji do końca 2009 roku był Władysław Findeisen. W 1995 roku (kadencja druga 1995–1997) z Komitetu ustąpili wiceprezes Janusz Haman oraz Barbara Kuźnicka, która skoncentrowała się na przewodniczeniu Radzie Fundatorów. W ich miejsce wybrani zostali przez Radę Naukową profesorowie Jerzy Jankowski (delegat PAN) i Jerzy Pelc (UW), który objął stanowisko wiceprezesa Kasy. W trzeciej kadencji 1998–2000

¹⁹⁶ *Sprawozdanie z działalności Kasy im J. Mianowskiego Fundacji Popierania Nauki w roku 1992*, „Nauka Polska” T. II (XXVII): 1993, s. 104–105. Dalsze dane występujące w tekście podane są za kolejnymi sprawozdaniami Kasy Mianowskiego publikowanymi w roczniku „Nauka Polska”.

z Komitetu ustąpił Piotr Hübner, a w jego miejsce wybrano Wojciecha Gasparskiego (PAN). W czwartej kadencji (2001–2003) Komitet działał w niezmienionym składzie. W końcu 2003 roku z Komitetu ustąpili Wojciech Gasparski i Jerzy Jankowski, zaś na ich miejsce weszli Grzegorz Płoszajski z Politechniki Warszawskiej oraz Andrzej Śródka (PAN). W kadencji 2004–2006 skład Komitetu pozostawał niezmieniony. W 2007 roku z Komitetu ustąpił Jerzy Kołodziejczak (członek założyciel z ramienia PAN). Na jego miejsce wybrana została Joanna Schiller (PAN; kadencja 2007–2009).

Skład Komitetu Kasy po odejściu Prezesa Władysława Findeisena w końcu 2009 roku (został on członkiem honorowym Kasy Mianowskiego) uległ kolejnym zmianom. Oprócz Prezesa z Komitetu odeszli: profesorowie Edward Potkowski – delegat TNW i członek Komitetu od początku restytucji Kasy oraz wiceprezes Jerzy Pelc. W ich miejsce wybrani zostali prof. prof. Włodzimierz Siwiński (były rektor UW) i Janina Józwiak (była rektor SGH) oraz Jarosław Włodarczyk (IHN PAN).

Ostatecznie skład Komitetu w kadencji 2010–2012 ukonstytuował się następująco: Prezes – Leszek Zasztowt, Wiceprezes – Włodzimierz Siwiński, Sekretarz – Joanna Schiller-Walicka, Skarbnik – Janina Józwiak oraz członkowie: Andrzej Biernacki, Jan Piskurewicz, Grzegorz Płoszajski, Andrzej Śródka i Jarosław Włodarczyk.

Reasumując, przez dwadzieścia lat działalności dziewięćosobowego Komitetu przewinęło się przezeń dziewiętnaście osób, spośród których w obecnym składzie znajdują się nadal trzy osoby, które są członkami Komitetu od początku działalności odrodzonej Kasy Mianowskiego (A. Biernacki, J. Piskurewicz i L. Zasztowt).

Nieco dalej idące zmiany zachodziły w piętnastoosobowej Radzie Naukowej Kasy, której skład wyznaczany był przez rektorów polskich uczelni oraz prezesów lub zarządy ogólnopolskich towarzystw naukowych, oddelegowujących swych reprezentantów do Rady. W ostatnim dwudziestolecu w Radzie Naukowej Kasy Mianowskiego uczestniczyło ponad trzydziestu przedstawicieli polskich środowisk naukowych i akademickich. Dla wszystkich działalność w Kasie Mianowskiego i jej Radzie była znaczącym nawiązaniem do dawnej tradycji wspierania badań naukowych, ale także istotnym osobistym wkładem przyczyniającym się do odrodzenia i funkcjonowania instytucji, której tradycja sięgała wieku XIX.

Jak już wspomniano, w pierwszej kadencji (1992–1994) przewodniczył Radzie Naukowej profesor Włodzimierz Kolos (delegat UW). W kadencji drugiej (1994–1997) przewodniczącym Rady był profesor Aleksander Gieysztor (delegat PAN)¹⁹⁷. Jego następcą był w trzeciej kadencji (1997–2000) profesor Henryk Samsonowicz (delegat UW). Od 2000 roku przez kolejne kadencje przewodniczącym Rady Naukowej Kasy Mianowskiego jest profesor Jerzy Wyrozumski z Krakowa (delegat UJ), sekretarz generalny PAU.

Sekretarzami Rady Naukowej byli profesorowie: Alicja Karłowska-Kamzowa (PTPN; 1992–1994), Maciej Bossak (PW; 1994–2003), Jerzy Osowski (PW; 2003–2009); w kadencji 2009–2012 sekretarzem Rady jest prof. Edward Potkowski (TNW).

Jak już wspomniano Rada Naukowa składała się i składa z delegatów polskich uczelni wyższych, akademii i towarzystw naukowych:

¹⁹⁷ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 1996*, „Nauka Polska” T. VI (XXXI): 1997, s. 127.

Polskiej Akademii Nauk, Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Politechniki Warszawskiej, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego, Politechniki Wrocławskiej, Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Od jesieni 1994 roku w skład Rady wchodzi również delegat Gdańskiego Towarzystwa Naukowego.

Delegatami Polskiej Akademii Nauk byli profesorowie: Aleksander Gieysztor (1992–1999; zmarł 9 lutego 1999 r.)¹⁹⁸, Janusz Tazbir (1999–2003), Jan Strelau (2003–2006), Andrzej Rychard (2006– do chwili obecnej).

Delegatami Polskiej Akademii Umiejętności byli profesorowie: Kazimierz Godłowski (1992–1995; zmarł 9 lipca 1995 r.)¹⁹⁹, a następnie Jan Machnik (1995– do chwili obecnej).

Delegatami Towarzystwa Naukowego Warszawskiego byli profesorowie: Zdzisław Libera (1992–1998; zmarł 26 marca 1998 r.)²⁰⁰ i Piotr Strebeyko (1992–1994; zmarł 11 stycznia 2003 r.), Ewa Rzetel-ska-Feleszko (1998–2004; zmarła 31 grudnia 2004 r.)²⁰¹, Jacek Jadacki (2005– do 30 września 2009 r.) i Edward Potkowski (od 1 października 2009 r. – do chwili obecnej).

¹⁹⁸ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 1999*, „Nauka Polska” T. IX (XXXIV): 2000, s. 115.

¹⁹⁹ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 1995*, „Nauka Polska” T. V (XXX): 1996, s. 139.

²⁰⁰ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania nauki w roku 1998*, „Nauka Polska” T. VIII (XXXIII): 1999, s. 173.

²⁰¹ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 2004*, „Nauka Polska” T. XIV (XXXIX): 2005, s. 249.

Delegatami Politechniki Warszawskiej byli profesorowie: Maciej Bossak (1992–2003) i Jerzy Osowski (2003– do chwili obecnej).

Delegatem Uniwersytetu Jagiellońskiego od chwili reaktywowania Kasy Mianowskiego do chwili obecnej jest profesor Jerzy Wyrozumski, pełniący również funkcję przewodniczącego Rady Naukowej od 2000 r.

Delegatami Uniwersytetu Warszawskiego byli profesorowie: Włodzimierz Kołos (1992–1996, pierwszy przewodniczący Rady Naukowej, zmarł 3 czerwca 1996 r.), Henryk Samsonowicz (1998–2000; przewodniczący Rady Naukowej w kadencji 1998–2000), Wojciech Maciejewski (2000– do chwili obecnej).

Delegatami Uniwersytetu Wrocławskiego byli profesorowie: Józef Łukaszewicz (1992–2006), Izabella Malej (2006– do chwili obecnej).

Delegatami Politechniki Wrocławskiej byli profesorowie: Maria Pawlaczyk-Szpilowa (1992–1994), Eugeniusz Kalinowski (1994–2001; zmarł 11 sierpnia 2001 r.²⁰²), Aleksander Weron (2003– do chwili obecnej).

Delegatami Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk byli profesorowie: Alicja Karłowska-Kamzowa (1992–1999; sekretarz Rady Naukowej pierwszej kadencji 1992–1994, zmarła 24 listopada 1999 r.²⁰³), Leon Kozacki (1999– do chwili obecnej),

Delegatami Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu byli profesorowie: Franciszek Kaczmarek (1992–2000), Jerzy Fedorowski (2000– do chwili obecnej).

²⁰² *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 2001*, „Nauka Polska” T. XI (XXXVI): 2002, s. 169.

²⁰³ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 1999*, „Nauka Polska” T. IX (XXXIV): 2000, s. 115.

Delegatem Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu jest od początku funkcjonowania Rady Naukowej profesor Andrzej Tomczak.

Delegatami Uniwersytetu Łódzkiego byli profesorowie Michał Seweryński (1992–2006), Władysław Wilczyński (2006– do chwili obecnej).

Delegatami Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie w Lublinie byli profesorowie: Andrzej Wąsek (1992–1994), Romuald Kmiecik (1994–2003), Zbigniew Krupa (2003–2006), Władysław Rudziński (2006–2009), Marian Żukowski (2009– do chwili obecnej).

Delegatem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego był w pierwszej kadencji prof. Henryk Zimoń, a potem nieprzerwanie – do chwili obecnej – profesor Stanisław Kiczuk.

Delegatami Gdańskiego Towarzystwa Naukowego od roku 1994 byli profesorowie: Eustachy S. Burka (1994–1997), Mariusz Żydowo (1997–2000), Marek Wesołowski (2000– do chwili obecnej).

Obecny skład Rady Naukowej Kasy Mianowskiego jest następujący (kadencja 2009–2012): Przewodniczący prof. Jerzy Wyrozumski (UJ), Sekretarz: prof. Edward Potkowski (TNW); Członkowie profesorowie: Jerzy Fedorowski (UAM w Poznaniu), Stanisław Kiczuk (KUL), Leon Kozacki (PTPN), Jan Machnik (PAU), Wojciech Maciejewski (UW), Izabella Malej (Uniwersytet Wrocławski), Jerzy Osowski (Politechnika Warszawska), Andrzej Rychard (PAN), Andrzej Tomczak (UMK w Toruniu), Marek Wesołowski (Gdańskie Towarzystwo Naukowe), Aleksander Weron (Politechnika Wrocławska), Władysław Wilczyński (UŁ), Marian Żukowski (UMCS w Lublinie)

Łatwo zauważyć, że większość członków Rady Naukowej Kasy Mianowskiego reprezentowała i reprezentuje swoje uczelnie i towarzystwa przez wiele kadencji. Są w związku z tym doskonale zorien-

towani w całości działań fundacji, a także stają się de facto przedstawicielami Kasy w swych macierzystych ośrodkach naukowych. Miało to – zwłaszcza w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku – istotne znaczenie, gdyż stanowili oni bezpośrednie wsparcie dla licznych stypendystów Kasy przebywających w ośrodkach akademickich w Polsce.

Rada Fundatorów (Rada Nadzorcza) Kasy Mianowskiego od początku kierowana jest przez prof. Barbarę Kuźnicką. Do 2004 roku jej członkami byli również niektórzy członkowie Komitetu. W związku z wymaganiami wobec organizacji pożytku publicznego jakie pojawiły się w 2003 roku w kolejnej kadencji władz fundacji nie można było łączyć tych funkcji. W związku z tym członkowie Komitetu zrezygnowali z członkostwa w Radzie Fundatorów.

Członkostwo w Radzie Fundatorów jest dożywotnie, chyba że ktoś złoży rezygnację. Długoletnimi, nieżyjącymi już członkami Rady Fundatorów byli profesorowie: Bohdan Ciszewski, zmarły 14 kwietnia 1998 r., Mirosław J. Mossakowski, zmarły 16 grudnia 2001 r.²⁰⁴, Saturnin Zawadzki, zmarły 17 września 2003 r.²⁰⁵ i Andrzej Wyczański, zmarły 22 marca 2008 roku²⁰⁶.

Obecny skład Rady Fundatorów Kasy Mianowskiego jest następujący: Barbara Kuźnicka (Przewodnicząca), Tadeusz Bielicki, Stefan Bratkowski, Teresa Chynczewska-Hennel, Władysław Findeisen, Maciej W. Grabski, Marian Grynberg, Edward Haloń, Janusz Haman, Mo-

²⁰⁴ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 2001*, „Nauka Polska” T. XI (XXXVI): 2002, s. 169.

²⁰⁵ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 2003*, „Nauka Polska” T. XIII (XXXVIII): 2004, s. 159.

²⁰⁶ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 2008*, „Nauka Polska” T. XVIII (XLIII): 2009, s. 237.

nika Hamanowa, Piotr Hübner, Zbigniew Antoni Kruszewski, Leszek Kuźnicki, Stanisław Mossakowski, Bogusław Niemirka, Jerzy Pelc, Andrzej Rachuba, Adam Daniel Rotfeld, Elżbieta Smułkowa i Andrzej Kajetan Wróblewski.

Podstawy finansowe

W ciągu ostatnich dwudziestu lat Kasa Mianowskiego koncentrowała się na trzech obszarach działalności. Były to: (1.) stypendia dla naukowców zagranicznych na prowadzenie badań w Polsce, (2.) publikowanie rocznika „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” oraz (3.) wspieranie wydawnictw naukowych.

Wybór takiego obszaru zainteresowań nastąpił na skutek okoliczności zewnętrznych: z jednej strony przede wszystkim z powodu zmiany charakteru instytucji. Z drugiej, było to wynikiem sytuacji związanej z ograniczonymi możliwościami pozyskiwania zewnętrznych funduszy na konkretny rodzaj działalności.

W przeciwieństwie do dawnej tradycji Kasa jest obecnie nie jedyną, a jedną z wielu organizacji wspierających badania i twórczość naukową w Polsce. Fundacja jest – co należy podkreślić – społeczną instytucją pożytku publicznego, a nie instytucją państwową, jaką była przed rokiem 1939. Jedyne niewielką część jej funduszy stanowią celowe dotacje Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Większość środków zdobywano dotąd dzięki prywatnym donacjom instytucji

pozarządowych, w tym przede wszystkim Fundacji im. Stefana Bato-
rego oraz Fundacji na rzecz Nauki Polskiej. Niewielkie kwoty pozyski-
wano także od innych instytucji i fundacji m.in. od Polskiego Komitetu
UNESCO, Fundacji „Edukacja dla demokracji” i Polsko-Amerykańskiej
Fundacji Wolności, a także firm takich jak PKN „Orlen”, czy Siemens-
Polska Sp. z o.o.

Donacje osób prywatnych, tak obfite przed rokiem 1914, stanowi-
ły jedynie niewielką część. Największą z nich była darowizna w po-
staci spadku, jaką Kasa Mianowskiego otrzymała od Pani Janiny Kuli-
kowskiej, wieloletniej sekretarki Fundacji Kościuszkowskiej w Stanach
Zjednoczonych²⁰⁷. Janina Kulikowska zapisała Kasie niemal cały swój
majątek, który po opłaceniu kosztów obsługi prawnej oraz pozosta-
łych spadkobierców z rodziny, wyniósł w końcu 2009 roku prawie
236 tysięcy złotych. Jest to fundusz żelazny, z którego odsetki prze-
znaczane są co roku na niewielkie wsparcie dla wydawnictw nauko-
wych. Drugim funduszem prywatnym jest fundusz Marii i Bogdana
Suchodolskich²⁰⁸, którego kwota w końcu 2009 roku wyniosła prawie
45 tysięcy złotych. Fundusz Suchodolskich jest również funduszem
żelaznym, z którego odsetki przeznaczane są na wspieranie wyda-
wnictw. Zdarzały się także jednorazowe dotacje celowe jak na przykład
donacja Stefan Zamoyski Educational Trust z Londynu, w wysokości
ponad 47 tysięcy złotych na sfinansowanie książki profesora Konrada
Ajewskiego, poświęconej Stanisławowi Kostce Zamoyskiemu (1775–
1856). Podobnie od kilku lat jednorazowe dotacje na wydawnictwa

²⁰⁷ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popie-
rania Nauki w roku 2006*, „Nauka Polska” T. XVII (XI.1): 2007, s. 240.

²⁰⁸ *Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Mianowskiego – Fundacji Popierania
Nauki w roku 2002*, „Nauka Polska” T. XII (XXXVII): 2003, s. 172, 178, 179.

przekazuje Kasie profesor Zbigniew Antoni Kruszewski z El Paso, Teksas, USA²⁰⁹. Są to na ogół kwoty od dwóch do trzech tysięcy dolarów na konkretne wydawnictwa książkowe.

Odpis jednego procenta od podatku od osób fizycznych dla organizacji pożytku publicznego przynosi co roku Kasie Mianowskiego kwoty od ponad dwóch i pół do ponad czterech tysięcy złotych (2009).

Ogólnie można stwierdzić, że dotacje prywatne, choć są niewątpliwie wyrazem ofiarności społecznej i widowym znakiem poparcia dla fundacji, jedynie w niewielkim stopniu mogą pomóc w stabilizacji sytuacji finansowej Kasy.

Misja – programy

1. Stypendia

Misją Kasy Mianowskiego było i jest wspieranie i dofinansowywanie nauki ze środków społecznych i uzupełnianie w ten sposób wciąż niedostatecznych funduszy przeznaczanych na naukę w Polsce przez instancje rządowe.

Zasługi Kasy Mianowskiego dla Warszawy i dla całości polskiego środowiska naukowego były i są trudne do przecenienia. Ze względu na tradycję i misję instytucji, związaną z dawnym zaborem ro-

²⁰⁹ Sprawozdanie z działalności Kasy imienia Józefa Mianowskiego – Fundacji Popierania Nauki w roku 2001. „Nauka Polska” T. XI (XXXVI): 2002, s. 180–181 i sprawozdania za kolejne lata.

syjskim – powstała wszak w roku 1881, działania Kasy w ostatnich dwudziestu latach ukierunkowane były przede wszystkim w stronę wschodnich sąsiadów Polski – Litwy, Białorusi, Ukrainy i Rosji, a także pozostałych krajów byłego ZSRR.

Spośród programów realizowanych przez Kasę Mianowskiego najważniejszym był program stypendialny dla obcokrajowców w polskich ośrodkach naukowych (stypendia od 1 miesiąca do 1 roku). Program ten był finansowany przede wszystkim ze środków Fundacji na rzecz Nauki Polskiej, przy czym od roku 2002 miał status programu wspólnego. Jego realizację rozpoczęto w końcu roku 1993, dzięki wsparciu zarówno FNP, jak i przede wszystkim Fundacji im. Stefana Batorego. Był to wówczas program tzw. *Polish Studies*. Program przeznaczony był początkowo wyłącznie dla naukowców z obszaru byłego ZSRR. Z czasem program ten, zwany często nieoficjalnie „polskim Fulbrightem”, został rozszerzony na wszystkie kraje świata. Ponad 50% udzielonych grantów indywidualnych w latach 1994–2010 otrzymali naukowcy z Ukrainy (na 1537 stypendiów – 827). W dalszej kolejności występowali uczeni z Białorusi (290 stypendiów), Rosji (194 stypendiów) i Litwy (85 stypendiów).

Program stypendialny obejmował wszystkie dziedziny nauki, od humanistyki i nauk społecznych po nauki przyrodnicze, ścisłe, medycynę, technikę i sztukę. Fundacja Batorego brała udział w finansowaniu stypendiów do roku 2004. Później niemal całość finansowania akcji stypendialnej przejęła na siebie Fundacja na rzecz Nauki Polskiej.

Liczba stypendiów udzielonych do roku 2010 włącznie, to jest w ciągu 16 lat, wyniosła 1537, a beneficjentami byli naukowcy z 34 krajów. Sponsorami stypendiów byli:

Fundacja im. Stefana Batorego – 664 stypendia
w latach 1994 – 2004,
Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej – 812 stypendiów
w latach 1994–2010,
Polski Komitet do Spraw UNESCO – 14 stypendiów
w latach 1997–1998,
Fundacja Edukacja dla Demokracji – współfinansowanie
15 stypendiów, 2003/04,
oraz 7 stypendiów pełnych w roku 2006,
Siemens Polska Sp. z o.o. – 7 stypendiów w latach 2003–2006,
Polski Koncern Naftowy „Orlen” – 33 stypendia w latach 2006–2008.

Podział stypendystów pomiędzy poszczególne kraje przedstawiał się następująco:

Ukraina – 827 stypendiów tj. 53,7% całości,
Białoruś – 290 stypendiów tj. 18,8%
Rosja – 194 stypendiów tj. 12,6%,
Litwa – 85 stypendiów tj. 5,5%,
pozostałe 27 krajów – ok. 9,4% całości.

Około $\frac{3}{4}$ udzielonych stypendiów przypadło na nauki społeczne i humanistykę, a $\frac{1}{4}$ na nauki przyrodnicze, ścisłe i techniczne. W podziale na dyscypliny, ok. 36% stypendiów otrzymali historycy, dalej filologowie (12,6%), fizycy (7,1%), literaturoznawcy (4,9%), historycy sztuki (4,7%), biologowie, biochemicy i biofizycy (łącznie 3,6%), podobnie chemicy (3,6%). Liczne pozostałe dyscypliny mają skromne udziały procentowe; na przykład, wszystkie dyscypliny nauk technicznych łącznie 2,6%, a razem z rolniczymi ok. 3,6%.

Spośród ponad 1500 stypendiów udzielonych w latach 1994–2010 ok. 36% otrzymały osoby mające stopień magistra lub równoważny, pozostałe 64% – doktorzy, docenci lub profesorowie. Statystyka wieku osób otrzymujących stypendia przedstawiała się następująco: do 30 lat – 28%, 31–40 lat – 33%, 41–50 lat – 24%, powyżej 50 lat – 14%. Jak widać, ponad 60% stypendystów były to osoby poniżej czterdziestego pierwszego roku życia. Kobiety stanowiły ok. 45% stypendystów.

Stypendystów przyjmowały zazwyczaj uniwersytety (ok. 50% staży) albo instytuty Polskiej Akademii Nauk (ok. 29%). Inne uczelnie, w tym politechniki, oraz różne instytuty naukowe przyjęły ok. 13% stażystów. Były także staże odbywane bezpośrednio w archiwach i bibliotekach (ok. 7%). Spośród uczelni najwięcej stypendystów przyjmowały: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu i Uniwersytet Łódzki, a spośród instytutów PAN – Instytut Historii, Instytut Sztuki i Instytut Badań Literackich. Wśród archiwów i bibliotek dominowały przede wszystkim Archiwum Główne Akt Dawnych oraz Biblioteka Narodowa w Warszawie.

Stypendia przyznawane były w zasadzie na okres od 1 do 12 miesięcy, najczęściej jednak na okres 2–4 miesięcy (średnia długość stażu w grupie nauk humanistyczno-społecznych wynosiła 2,3 miesiąca, zaś w grupie nauk przyrodniczych i technicznych – 3,7 miesiąca).

2. Rocznik „Nauka Polska”

Rocznik „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój” koncentruje się wokół współczesnych problemów nauki w Polsce. W kolejnych tomach znajdują się liczne artykuły, eseje i głosy w dyskusji nad kwestiami finansowania nauki, reform nauki i bieżących zagadnień życia naukowego. Rocznik zawiera również ważne teksty dotyczące dziejów nauki w Polsce, w tym unikalne autobiografie uczonych, które publikowane są w każdym numerze. Ponadto w roczniku prezentowane są materiały sprawozdawcze dotyczące działalności Kasy Mianowskiego i innych instytucji wspierających naukę w Polsce. Poszczególne roczniki „Nauki Polskiej” zawierają również szczegółowe wykazy stypendystów Kasy Mianowskiego, wraz z danymi instytucji polskich w których przeprowadzane były badania i staże, a także zamieszczana jest ewaluacja działalności stypendialnej Kasy.

Redaktorami rocznika byli profesorowie: Jan Piskurewicz (1992–2003) i Andrzej Śródka (2004–2010). Od 2011 roku redaktorem „Nauki Polskiej” jest ponownie Jan Piskurewicz.

Kasa Mianowskiego w latach 1992–2010 wydała 19 tomów wznowionego rocznika. Łącznie z tomami z okresu międzywojennego i jednym tomem powojennym Kasa Mianowskiego opublikowała w sumie 44 tomy – w tym 25 tomów od roku 1919 do momentu połączenia Kasy z Towarzystwem Naukowym Warszawskim, a następnie likwidacji obu tych instytucji w 1952 roku. Wspomniane 25 tomów dawniejszych wydano w roku 2007 ponownie na płycie DVD. Trzy spośród opublikowanych tomów rocznika poświęconych

było najważniejszym instytucjom naukowym w Polsce. Tom XIV (XXXIX) dedykowany był wybranym instytutom naukowym Uniwersytetu Warszawskiego. Tom XV (XXXX) poświęcony był niektórym placówkom naukowym Uniwersytetu Jagiellońskiego, zaś tom XIX (XLIV) placówkom i instytutom Polskiej Akademii Nauk.

3. Wspieranie wydawnictw naukowych

W latach 1991–2009 Kasa Mianowskiego wsparła wydanie lub bezpośrednio wydała 40 tytułów monografii naukowych. Wsparła również wydanie 6 tomów rocznika „Organon”, publikowanego w językach kongresowych, dawnego wydawnictwa Kasy Mianowskiego, którego wydawcą głównym jest obecnie Instytut Historii Nauki PAN im. L. i A. Birkenmajerów. W sumie więc, uwzględniając rocznik „Nauka Polska”, opublikowano z dotacji Kasy łącznie 63 tomy monografii i wydawnictw ciągłych. Większość tych wydawnictw uzyskiwała również wsparcie finansowe Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w wysokości – na ogół – od 30% do 40% ogółu kosztów.

Wśród książek zasługujących na wspomnienie należy wymienić: słownik autorstwa Andrzeja Śródki: *Uczeni polscy XIX–XX w.* (4 tomy, plus suplement), *Historię literatury rosyjskiej XX w.*, pod redakcją Andrzeja Drawicza, Stefana Swieżawskiego, *L'univers. La philosophie de la nature au XVe siècle en Europe*, („Studia Copernicana” T. XXXVII), *Historię Europy Środkowo-Wschodniej*, pod red. Jerzego Kłoczowskiego (2 tomy), Claude Backvisa, *Panoramę poezji polskiej okresu Baroku* (2 tomy), ks. Bronisława Żongolłowicza, *Dzienniki 1930–1936*, w opracowaniu Doroty Zamojskiej, Adama Redzika, *Wydział Prawa*

*Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946, Davida Fricka, Wilnia-
nie. Żywoty siedemnastowieczne, Joanny Schiller, Universitas Rossica.
Koncepcja rosyjskiego uniwersytetu 1863–1917, a także Konrada Ajew-
skiego, Stanisława Koski Zamoyskiego życie i działalność 1775–1856.*

Ogólnie można podsumować, że działalność Kasy Mianowskiego w dziedzinie wspierania wydawnictw naukowych jest – w porównaniu z okresem przed I i II wojną światową – mocno ograniczona i dość skromna. Niemniej warto podkreślić, że fundusze jakimi obecnie dysponuje fundacja są znacznie mniejsze i znacznie mniej środków można przeznaczyć na wydawnictwa.

Przyszłość

Z powodu zapowiadanej przez FNP rezygnacji z finansowania wspólnego programu stypendialnego Kasa Mianowskiego poszukuje obecnie strategicznego sponsora, który wspierałby jej akcję stypendialną. Warto podkreślić, że jest to jedyny taki program realizowany w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, który na tak wielką skalę i od wielu lat daje obcokrajowcom możliwość prowadzenia studiów i badań w danym kraju. Żaden z nowych członków Unii Europejskiej nie prowadzi takich programów. Jednocześnie brak programów wspierających współpracę naukową w tak zasobnym kraju, jak Rosja, nie wspominając już o Ukrainie i Białorusi. Zatem skutki zawieszenia działalności stypendialnej przez Kasę Mianowskiego spowodują znaczące ograniczenie wymiany naukowej.

Kraje Europy Zachodniej realizują tego rodzaju programy zazwyczaj ze środków budżetowych poprzez instytucje państwowe lub – na zasadzie outsourcing'u – przez instytucje typu NGO. Rządowe programy realizują m.in.: USA (Fulbright Scholarships), Niemcy (Humboldt, DAAD), Wielka Brytania (British Academy Scholarships), Szwecja (Stipendia Svenska Institutet), a także Austria (Oesterreichische Austauschdienst GmbH).

W celu pozyskania funduszy na program stypendialny Kasa Mianowskiego planuje:

- Podjęcie próby wejścia do programu Partnerstwo Wschodnie Unii Europejskiej. Nawiązano już kontakty z partnerami na Wschodzie i na Zachodzie. Podjęcie starań o zdobycie innych funduszy z UE (np. stypendia Marii Curie).
- Podjęcie starań o środki rządowe (Ministerstwo Spraw Zagranicznych – fundusze na współpracę regionalną; Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – fundusze Narodowego Centrum Kultury, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego – inne fundusze na stypendia dla obcokrajowców; Ministerstwo Edukacji Narodowej – i jego programy stypendialne dla obcokrajowców).
- Nawiązanie kontaktów z amerykańskimi instytucjami pozarządowymi i uniwersytetami w celu realizacji wspólnych programów ukierunkowanych zwłaszcza na Europę Środkowo-Wschodnią – Ukrainę, Białoruś, Mołdowę, Rosję, Gruzję, Armenię i Azerbejdżan.
- Nawiązanie stałej współpracy z Polsko-Amerykańską Fundacją Wolności.
- Nawiązanie stałej współpracy z innymi polskimi fundacjami wspierającymi naukę w celu koncentracji działań wokół akcji stypendialnej dla naukowców zagranicznych

- Nawiązanie kontaktów z instytucjami ukraińskimi zarówno na Ukrainie, jak i w Ameryce Północnej.
- Nawiązanie kontaktów z europejskimi instytucjami o podobnym charakterze i o podobnych obszarach zainteresowania.
- Aktywizację działań w kierunku zwiększenia dochodów Kasy z 1% odpisu podatkowego dla organizacji pożytku publicznego.
- Aktywizację środowisk akademickich w kierunku wydatnego wsparcia i popularyzacji działań Kasy Mianowskiego zarówno w kraju, jak i zagranicą – zwłaszcza na Wschodzie, w szczególności poprzez zaktualizowanie bazy danych i nadsyłaniu broszur – newsletters do tutorów, beneficjentów oraz instytucji współpracujących.
- Przedstawienie oferty edukacyjnej i badawczej dotyczącej studiów nad Europą Środkowo-Wschodnią, adresowanej do uniwersytetów europejskich i amerykańskich.

Partnerstwo Wschodnie

Jak wspomniano, obecne działania Kasy koncentrują się przede wszystkim na poszukiwaniu funduszy w ramach tworzonych nowych programów, w tym przygotowywanego przez Unię Europejską Partnerstwa Wschodniego. Kasa Mianowskiego zamierza tu zgłosić projekt „Fellowships abroad”, którego treścią będzie oferowanie staży naukowych w krajach unijnych dla kandydatów z krajów objętych Partnerstwem Wschodnim (Azerbejdżan, Armenia, Białoruś, Gruzja, Moldova, Ukraina).

W projekcie przewidywani są udziałowcy (partnerzy) dwóch rodzajów:

- a) instytucje (organizacje) w krajach UE, które by wystąpiły do Komisji Europejskiej wspólnie z Kasą o utworzenie i finansowanie projektu, a następnie decydowały o udzielaniu stypendiów, przyjmowały stypendystów i organizowały ich pobyt w swoim kraju,
- b) instytucje (organizacje) w krajach objętych Partnerstwem, które służyłyby jako punkty kontaktowe projektu, mające za zadanie szerzenie informacji o oferowanych możliwościach, udostępnianie kwestionariuszy, udzielanie konsultacji, być może także dokonywanie wstępnej selekcji. Niezależnie od tego powinno być możliwe zgłaszanie się kandydatów bezpośrednio do instytucji wymienionych w punkcie „a”, ze względu na możliwe – w niektórych przynajmniej krajach – wpływy lokalnych ocen politycznych.

Odrębnym, pozostającym do rozstrzygnięcia problemem, jest ewentualne przyjmowanie kandydatów z Rosji. Zdaniem Kasy Mianowskiego jest to pożądane i mogłoby się odbywać na zasadzie *case-by-case*, to jest indywidualnie i bez utworzenia „punktu kontaktowego”.

Do dnia 15 września 2009 r., z pomocą polskich placówek dyplomatycznych oraz asystentki prof. Adama Daniela Rotfelda, p. Katarzyny Rawskiej-Góreckiej, Kasa Mianowskiego pozyskała cztery organizacje w krajach objętych Partnerstwem i otrzymała od nich odpowiednie listy intencyjne. Były to: w Armenii – „Noravank” Foundation w Erewaniu, na Białorusi – Narodowa Akademia Nauk Białorusi w Mińsku, w Mołdowie – Narodowa Akademia Nauk Mołdowy w Kiszyniowie, na Ukrainie – Akademia Kijowsko-Mohylańska w Kijowie.

Ponadto wytypowano instytucje w pozostałych dwóch krajach i skierowano do nich odpowiednie propozycje: w Azerbejdżanie – Heydar Aliyev Foundation w Baku, w Gruzji – Foundation for Development and Reforms w Tbilisi.

Stan starań o pozyskanie udziałowców w krajach UE jest następujący:

Austria – otrzymano list intencyjny od Oesterreichische Austauschdienst GmbH, która deklaruje duże zainteresowanie wspólnym projektem i wystąpieniem do Komisji Europejskiej,

Wielka Brytania – skierowano propozycję do School of Slavonic and East European Studies w University College w Londynie. Dodatkowego wsparcia udzielił Kasie prof. Zbigniew Pelczyński z Oksfordu. Ostatecznie jesienią 2009 r. otrzymano list intencyjny i deklarację chęci uczestniczenia w programie z Instytutu Studiów Europejskich Uniwersytetu w Oksfordzie.

Niemcy – Fundacja Humboldta, do której Kasa im. Mianowskiego wystąpiła z propozycją współpracy, nadesłała wymijającą odpowiedź 30 marca 2009 r.

Szwecja – bez odpowiedzi pozostał list wysłany 29 maja 2009 r. do Wenner Gren Foundations w Sztokholmie. Nawiązanie kontaktu z tą instytucją było sugestią prof. Barbary Tornquist-Plewa z Uniwersytetu w Lund, którego Instytut Studiów Europejskich mógłby być również potencjalnym partnerem akcji ze strony Szwecji.

O pomoc w znalezieniu stosownych instytucji w krajach unijnych zwrócono się w czerwcu 2009 r. do kilkunastu polskich ambasad oraz do czterech stacji naukowych Polskiej Akademii Nauk. Wymienione wyżej kontakty w Anglii i Austrii to efekt pomocy Ambasady RP

w Londynie oraz stacji PAN w Wiedniu. Pozostali adresaci w krajach UE na wystąpienie Kasy nie zareagowali.

Dotychczasowe, wieloletnie doświadczenia wskazują, że zapotrzebowanie na stypendia naukowo-badawcze w polskich ośrodkach naukowych dla osób z zagranicy, bez przeprowadzania specjalnej i zintensyfikowanej akcji informacyjnej, określić można na około 100 stypendiów rocznie (przy liczbie aplikujących na poziomie 150–250 zgłoszeń rocznie). Długość tych staży to na ogół 2–3 miesiące (70%), 4–6 miesięcy (20%), jeden rok (10%). Regułą obecnie jest jednak przyjmowanie aplikacji występujących o terminy dłuższe o 2–3 miesiące niż ostatecznie przyznawane stypendia.

W związku z tym szacunkowe koszty prowadzenia całej akcji określić można na około 500 tys. zł rocznie (w tym 15% na koszty administracyjne obsługi programu). Jak widać kontynuowanie dotychczasowej akcji stypendialnej na dotychczasowym poziomie pokrywa się w zasadzie z zapotrzebowaniem na granty badawcze w polskich ośrodkach naukowych, jakie obecnie realizuje Kasa Mianowskiego.

Gdyby jednak rozwinąć akcję popularyzacji akcji stypendialnej możliwym byłoby dwukrotne rozszerzenie jej zakresu do około 200 osób rocznie. Na prowadzenie akcji w tej skali potrzebne byłoby około 1 mln. zł. rocznie, a także zwiększenie udziału kosztów obsługi programu do 20–25%.

Akcja stypendialna cieszy się stałym i masowym zainteresowaniem na Ukrainie, Białorusi i w Rosji. W tych krajach o stypendia występują nie tylko przedstawiciele wiodących centrów naukowych, ale także naukowcy z uczelni i placówek regionalnych.

Można stwierdzić, że w tych krajach nie ma konieczności intensyfikacji działań propagujących staże naukowe w Polsce. Widać natomiast wyraźnie zwiększające się zainteresowanie stypendiami w Polsce ze strony dawnych krajów tzw. trzeciego świata, a obecnie często szybko rozwijających się lub nawet przodujących państw w życiu gospodarczym świata, jak Chiny i Indie. Również aplikacje z krajów Bliskiego Wschodu i Afryki zaczynają pojawiać się coraz częściej.

Zwiększa się również zainteresowanie akcją stypendialną ze strony naszych sąsiadów w Unii Europejskiej, zwłaszcza Bułgarii, Rumunii, Republiki Czeskiej i Słowacji. Można więc dodać, że ewentualny dalszy rozwój akcji stypendialnej musiałby być ukierunkowany na te właśnie kraje (zarówno europejskie, jak i pozaeuropejskie), przy jednoczesnym utrzymaniu dotychczasowych priorytetów związanych ze Wschodem (tj. krajami byłego ZSRR).

Od strony polskiej oprócz tradycyjnych centrów naukowych jak Warszawa, Kraków, Poznań, Lublin, Gdańsk, Łódź, czy Wrocław, zauważyć można coraz częstsze wnioski o granty realizowane w mniejszych ośrodkach naukowych, jak Rzeszów, Białystok, Przemyśl, Szczecin, Kielce, czy Olsztyn. Świadczy to o dyferencjacji rynku nauki w Polsce i rosnącej popularności nowych uczelni i nowych ośrodków, które są atrakcyjne zwłaszcza dla najbliższych partnerów ze Wschodu – Białorusi i Ukrainy. Jednym z powodów tego jest – w powszechnej opinii – ukierunkowanie badań w tych ośrodkach na sprawy będące przedmiotem zainteresowania zarówno polskiego środowiska akademickiego, jak środowisk akademickich we wspomnianych krajach na Wschodzie.

Analiza rynku – wnioski

- Przy istniejącym zainteresowaniu za granicą i w kraju wskazane byłoby utrzymanie dotychczasowej skali projektu stypendialnego i nierezygnowanie z jego dalszego prowadzenia.
- Kwoty na jego realizację w dotychczasowej skali powinny pozostać niezmienione lub zwiększone do 500 tys. zł. rocznie przy istniejącym już odpisie na obsługę programu w wysokości 15%.
- Dwukrotne rozszerzenie programu stypendialnego do około 200 osób rocznie byłoby możliwe tylko pod warunkiem przeprowadzenia zaawansowanej kampanii informacyjnej zagranicą. Musiałaby ona objąć nie tylko kraje byłego bloku wschodniego, ale również Daleki i Bliski Wschód, Afrykę i obie Ameryki.
- Tego rodzaju rozszerzenie akcji stypendialnej wymagałoby podwojenia kwot wydatkowanych rocznie do wysokości 1 mln. zł. oraz zwiększenia odpisu na koszty obsługi programu do 20-25% tej kwoty.

Wobec utraty strategicznego sponsora z końcem 2011 roku Kasa Mianowskiego zmuszona jest poszukiwać nowych źródeł finansowania. Po doświadczeniach z ostatnich dwóch lat widać, że prawdopodobnie znalezienie jednego donatora, który przejmie finansowanie całej akcji stypendialnej nie będzie możliwe. Główną tego przyczyną – w opinii Kasy – jest światowy kryzys finansowy, a także zmniejszenie zainteresowania krajami Europy Środkowo-Wschodniej po ich wejściu do Unii Europejskiej, zarówno ze strony starych krajów Unii, jak i ze strony USA i Kanady. Ponadto wszystkie te kraje przeżywają własne kłopoty finansowe i ekonomiczne, co nie sprzyja ich głębszemu angażowaniu się w przedsięwzięcia zagraniczne.

Polska jako jeden z nielicznych krajów Unii Europejskiej jest żywo nie zainteresowana dalszym otwarciem na Wschód, zwłaszcza w odniesieniu do kontaktów kulturalnych i naukowych. Wynika to z historii naszego kraju, który zawsze znajdował się na pograniczu wpływów cywilizacyjnych Wschodu i Zachodu, i który starał się zawsze wiązać cywilizację łacińską z cywilizacją grecko-prawosławną w kierunku jednoczenia Europy. Te priorytety polskiej polityki zagranicznej można określić jako polską rację stanu, która w przewidywalnej przyszłości nie ulegnie zmianie.

W związku z tym w naturalny sposób Kasa Mianowskiego ze swymi wieloletnimi doświadczeniami jest potencjalnym beneficjentem programu Partnerstwo Wschodnie. Jednak program ten cały czas znajduje się w stadium przygotowań. Brak jest dotąd przepisów regulujących występowanie o środki w ramach Partnerstwa. Innym problemem może być konieczność wniesienia własnego udziału finansowego do realizowanego programu Partnerstwa Wschodniego. Ten własny udział będzie prawdopodobnie wynosił około 50% kosztów realizacji programu. Ważną jest otrzymana deklaracja Fundacji na rzecz Nauki Polskiej o gotowości ewentualnego wsparcia Kasy Mianowskiego w jej tzw. wkładzie własnym, w przypadku uzyskania środków z Partnerstwa Wschodniego.

Partnerstwo Wschodnie nie obejmuje ogromnej większości krajów korzystających ze stypendiów Kasy, w tym zwłaszcza Rosji. Również środki na współpracę regionalną polskiego MSZ ograniczone są do Białorusi, Ukrainy i Mołdowy. Konieczne więc będzie pozyskanie odrębnego sponsora w przypadku Rosji oraz innych krajów byłego bloku wschodniego i krajów pozaeuropejskich. Czy uda się zdobyć

takie fundusze? Czy Kasa Mianowskiego będzie musiała zmienić charakter swojej działalności? Niestety trudno jest odpowiedzieć na te pytania nawet w rocznicę 130-lecia założenia fundacji i 20-tą rocznicę jej wskrzeszenia.

Jan Piskurewicz

Stanisław Michalski w dziejach nauki polskiej pierwszej połowy XX wieku²¹⁰

„**S**tanisław Michalski wypowiada w swojej *Autobiografii* pogląd, że od czasu do czasu pojawia się w społeczeństwie człowiek, który starczy za instytucję. Takim człowiekiem był niewątpliwie on sam, spiritus movens, dusza i konstruktor pionierskiego na swój czas *Poradnika dla samouków*, główny działacz zrywu oświatowego w Warszawie na przełomie ostatniego stulecia. A później poddały się jego podszeptom i decyzjom instytucje powołane do wspomagania nauki: Kasa im. Mianowskiego i Fundusz Kultury Narodowej. I wtedy jednak nawet, gdy w jego ręku skupiało się prawo rozstrzygnięć, nie przestawał pełnić funkcji – jeżeli wolno tak się wyrazić – szarej eminencji w świecie naszych intelektualistów, utrzymując czucie bezpośrednio nie tylko z czołówką tego świata, lecz także z aspirantami, wyławiając co najzdolniejszych, co najgorliwszych, rozbudzając zainteresowania, dopomagając na różne sposoby, ofi-

²¹⁰ Przedruk z: „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1990 nr 1 s. 55–91.

Stanisław Michalski
(1865–1949),
APAN, ZF, XXXI–57

cialnie, półoficjalnie, nieformalnie, anonimowo. Wszystkie te działania stanowiły formy twórczego promieniowania niezwykle, przez układ sił dziejowych do opieki nad ważną sprawą powołanej osobowości”.

Słowa te napisał Tadeusz Kotarbiński we wstępie do Stanisława Michalskiego *Autobiografii i działalności oświatowej*, książki omawiającej prace Michalskiego mniej więcej do 1914 roku²¹¹.

W cytowanym fragmencie Kotarbiński trafnie ujął charakter prowadzonych przez Michalskiego działań, nie wymienił jednak wszystkich, głównych kierunków jego aktywności, a zwłaszcza rezultatów tych działań dla polskiej nauki i kultury.

Trzeba przyznać, że nietatwo jest to dziś uczynić – zarówno ze względu na wspomniany, często anonimowy charakter prac Michalskiego, jak i z racji zapomnienia, które obejmuje działalność ludzką nie mającą szerszego, spektakularnego wydźwięku. Nawet Kotarbiński – będąc przecież świadkiem pionierskiej ówczesnie, naukoznawczej działalności Michalskiego – nie wspomniał o niej w cytowanym powyżej wstępie

szerszego, spektakularnego wydźwięku. Nawet Kotarbiński – będąc przecież świadkiem pionierskiej ówczesnie, naukoznawczej działalności Michalskiego – nie wspomniał o niej w cytowanym powyżej wstępie

²¹¹ *Stanisława Michalskiego autobiografia i działalność oświatowa*. Opracowanie: Helena Radlińska i Irena Lepalczyk. Słowo wstępne Tadeusz Kotarbiński. Wrocław 1967 s. 5.

ani słowem. Cóż dopiero mówić o ludziach, którzy nie zetknęli się bezpośrednio z Michalskim. Obecnie jego postać niewiele mówi nawet niektórym historykom nauki, a w wydawanych w okresie PRL encyklopediach hasło „Stanisław Michalski” było zupełnie pominięte²¹².

Celem niniejszego artykułu jest przypomnienie dokonań Stanisława Michalskiego w sferze nauki, której poświęcił większą część życia, a więc oddanie sprawiedliwości tej zasłużonej, a niesłusznie zapomnianej postaci. Jednocześnie jest to spojrzenie na rozwój nauki polskiej w pierwszym półwieczu XX stulecia przez pryzmat tej ciekawej osobowości, która wycisnęła na nim swoje własne, indywidualne piętno.

Stanisław Michalski w swojej autobiografii tak podsumował własną działalność prowadzoną do 1914 roku: „Okres ten obejmował szereg prac i zajęć nieraz jednocześnie mnie absorbujących, jak to: praca w czytelnich bezpłatnych, organizowanie tajnego uniwersytetu „latającego”, prace nad *Poradnikiem dla samouków*, nad wydawnictwem biblioteki popularnonaukowej (pod redakcją L. Krzywickiego), organizowanie szkolnictwa kolejowego na stacji Pruszków, udział w Komitecie wydawniczym dzieł technicznych z funduszu H. Wawelberga, organizowanie biblioteki kolejowej z filiami na stacjach, powołanie do życia Biblioteki Publicznej Miejskiej, Towarzystwa Bibliotek Powszechnych, udział w zarządzie Kolejowego Stowarzyszenia Oświatowego „Jedność”, stały kontakt z młodzieżą, szukającą porad w dziedzinie samokształcenia, odczyty moje z dziedziny organizacji oświaty, prace jednorazowe nad bieżącymi zagadnieniami społecznymi (np. zorganizowanie pomocy studentom relegowanym z uniwer-

²¹² Po raz pierwszy ukazało się w encyklopediach po 1989 r.

sytetu przez rząd za strajki i opór władzom, przy udziale Świętochowskiego, który zbierał na to fundusze, przygotowywanie pod kierunkiem i z pomocą Leszczyńskiego memoriału o ucisku kulturalnym rządu carskiego w zaborze rosyjskim – w opracowaniu Radziszewskiego na zjazd międzynarodowy w Belgii itp.). Prace te nieraz wynikały konsekwentnie jedna z drugiej, tworząc łańcuch spraw pokrewnych, którymi społeczeństwo musiało się zająć w zastępstwie nie istniejącego państwa własnego”²¹³.

Nie ma w tym wykazie prac Michalskiego wskazówek, świadczących o jego zainteresowaniach naukowych, których potwierdzeniem będzie cała późniejsza działalność Pana Stanisława – jak go powszechnie nazywano w środowisku warszawskich oświatowców. Z innych źródeł wiadomo jednak, że już wtedy nosił się z zamiarem czynnego udziału w rozwoju nauki polskiej. Zaangażowanie się Michalskiego od 1914 r. w Kasie im. Mianowskiego, jego dalsze prace związane z popieraniem i organizowaniem polskiej nauki nie były rezultatem jakiejś nie przemyślanej decyzji, ale wynikiem bardzo wcześnie rozbudzonego zainteresowania problemami nauki, które jednak dość długo nie mogło się wyraźniej zaznaczyć.

Pierwszą i podstawową tego przyczyną był brak wykształcenia uniwersyteckiego, a także duży samokrytycyzm i wysokie mniemanie Michalskiego o przygotowaniu, jakie winien posiadać człowiek pracujący naukowo.

Michalski, po ukończeniu liceum realnego, drogę na uniwersytet miał zamkniętą. Absolwent tego typu szkoły, jeśli chciał podjąć studia uniwersyteckie, musiał przedtem uzyskać tzw. maturę klasyczną

²¹³ Stanisława Michalskiego *autobiografia...* s. 225.

(z łaciną i greką), a to wymagało co najmniej roku wyętej pracy, nie mówiąc o kosztach. Pan Stanisław w późniejszym okresie często żałował, że nie podjął tego trudu. Podczas 6-letnich studiów w moskiewskim Instytucie Technologicznym marzył wciąż o uniwersytecie, nie interesowały go wykładane przedmioty, męczyły praktyki zawodowe. Uzyskanie w 1887 r. dyplomu inżyniera nie dało mu satysfakcji, a praca w fabryce nudziła i nużyła niemiłosiernie. „Czułem stale – wspominał – że życie zadaje mi gwałt, że zwichnąłem swą karierę, oddalając się od przedmiotu moich umiłowań”²¹⁴. Tym przedmiotem umiłowań była nauka.

Niesprecyzowane początkowo zainteresowania naukowe zaczęły się krystalizować właśnie w okresie studiów w Instytucie Technologicznym, gdzie Michalski bierze czynny udział w samokształceniowej działalności studenckiego Koła Polskiego, będąc jego bibliotekarzem. Po ukończeniu studiów Michalski zamierzał zostać nauczycielem matematyki w szkolnictwie średnim, co miało zaspokoić, przynajmniej częściowo, aspiracje naukowe, które posiadał. Odrzucenie przez Apuchtina – kuratora Warszawskiego Okręgu Naukowego – jego kandydatury (ze względu na polskie pochodzenie) zamknęło przed nim tę możliwość²¹⁵.

Jego pragnienie kompensacji potrzeby twórczej aktywności naukowej i chęć społecznej aktywności znalazły w końcu swoje ujście w zbliżonej do naukowej, a nie wymagającej szerszego, naukowego przygotowania, działalności oświatowej. Pracując od 1893 r., przez 20 lat, jako inżynier Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej spełniał tam, we-

²¹⁴ Ibidem, s. 212.

²¹⁵ Ibidem.

dług żartobliwego określenia współczesnych, funkcje „kolejowego ministra oświaty”²¹⁶.

Podjął też wiele innych przedsięwzięć oświatowych i popularyzacyjnych, które zetknęły go z dużą grupą uczonych i literatów. Niektórzy z tego grona oddziałali mocno na jego osobowość i postawę intelektualną. Spośród literatów byli to Stanisław Krzemiński, Artur Górski, a zwłaszcza Aleksander Świętochowski, pod którego wpływem pozostanie Michalski przez długie lata. Spośród uczonych najbardziej oddziałał Adam Mahrburg, którego wykładów słuchał Michalski w Uniwersytecie Latającym, a następnie z którym współpracował wydając *Poradnik dla samouków*²¹⁷.

Pod wpływem wykładów Mahrburga z psychologii Michalski postanowił specjalizować się w tej dziedzinie. Wyjechał nawet do Lipska, żeby poinformować się o warunkach uzyskania doktoratu u znanego psychologa i filozofa Wilhelma Wundta. „Na tym się jednak, niestety, skończyło – wspomina Michalski w nie publikowanym fragmencie swej autobiografii – wróciłem do Warszawy, aby tem goręcej oddać się zajęciom pozaczynanym”²¹⁸. Dodatkowym moty-

²¹⁶ Zob. I. Lepalczyk, *Kolejowe ministerstwo oświaty*, [w:] *Stanisława Michalskiego autobiografia...*, s. 70–99.

²¹⁷ *Poradnik dla samouków* – wydawnictwo zainicjowane w 1897 r. przez Stanisława Michalskiego, we współpracy z Aleksandrem Heflichem. Miało na celu udzielanie samoukom wskazówek w kształceniu się w obranej dziedzinie wiedzy oraz wszystkim pragnącym uzupełnić swe wiadomości w tym zakresie. W tym celu, w każdym dziale wiedzy, poza popularnym wstępem ogólnym, podawana była bibliografia prac, ułożona w takiej kolejności, w jakiej powinny być czytane ze względu na swój poziom. Opracowanie każdego działu wiedzy kończyło się zestawem pytań, umożliwiającym samoukowi sprawdzian jego postępów. Wydawanie *Poradnika* (do 1914 r. 15 tomów) subwencjonowała, założona w 1881 r., Kasa Pomocy dla osób pracujących na polu naukowym imienia Józefa Mianowskiego (Kasa Mianowskiego).

²¹⁸ S. Michalski, *Fragment wspomnień*, s. 18, Arch. prywatne Janiny Małkowskiej.

wem porzucenia myśli o twórczej aktywności na polu psychologii była wątpliwość: „czy zagrzebanie się wyłącznie w pracy nad przygotowaniem się do pracy naukowej nie wywoła tęsknoty do żywej pracy społecznej, potrzebującej wielu pracowników wobec odlogów naszej kultury [...]”²¹⁹.

Z zainteresowaniami pedagogicznymi i psychologicznymi wiąże się filozoficzne zainteresowania Michalskiego. Można powiedzieć, że interesował się bardziej tymi trzema naukami kolejno i że czerpał z nich dla swojej działalności najwięcej oraz że każdemu etapowi zainteresowań teoretycznych odpowiadał właściwy mu etap działalności praktycznej. Tak było w przypadku pedagogiki i psychologii w okresie organizowania przez Michalskiego kolejowego szkolnictwa elementarnego, jego pracy w Czytelniach Bezpłatnych WTD, wydawania pierwszych tomów *Poradnika* i biblioteczki popularnonaukowej. Z czasem zainteresowania Michalskiego skłaniają się bardziej w kierunku filozofii. Zawsze jednak przedmiotem odniesienia dla tych zainteresowań jest szeroko pojęta nauka – jako wartość naczelna w kulturze ludzkiej.

W okresie 1912–1915, jak wspomina Władysław Tatarkiewicz, Michalski „[...] choć interesował się wszystkimi dziedzinami nauki, to jednak specjalnie filozofią i tymi, którzy pracowali na jej polu, nie dlatego żeby miał osobiście większą wiedzę filozoficzną, lecz że w filozofach widział właściwych sprzymierzeńców dla swoich zamierzeń naukoznawczych”²²⁰. Zdaniem Konstantego Krzeczковского, przy-

²¹⁹ Stanisława Michalskiego *autobiografia...*, s. 230.

²²⁰ W. Tatarkiewicz, *Wspomnienie o Stanisławie Michalskim*, [w:] *Stanisława Michalskiego autobiografia...*, s. 309.

jaciela i współpracownika Michalskiego, sama idea naukoznawstwa i związanych z nią nauk została podjęta przez Michalskiego już na przełomie wieków.²²¹

Pierwszą oznaką przechodzenia od problematyki oświatowej do naukowej było wystąpienie Michalskiego w 1903 r. na łamach „Ogniwa”. W artykule *Samouctwo z książek i z obserwacji życia* Michalski, wychodząc jeszcze z założeń oświatowych, poddał przede wszystkim krytyce bierne, oparte wyłącznie na książce przyswajanie wiedzy. Według niego, rzeczywiście, trwale poznawanie jest uwarunkowane postawą czynną, aktywnym podejściem do studiowanego działu nauki, to jest taką postawą jaką cechuje badacza. Samodzielnie wyrobione poglądy, choćby błędne, większe mają znaczenie dla rozwoju umysłowego, aniżeli gotowe, podane do wierzenia, prawdy. W związku z powyższym postulował tworzenie „wolnych zrzeszeń samouków w celu samodzielnych obserwacji otoczenia z różnych stanowisk naukowych podług wskazówek specjalistów”. Powoływał się przy tym na przykłady zagraniczne, świadczące o możliwości przeprowadzania poważnych badań naukowych przy pomocy amatorów²²².

W dyskusji, jaką wywołał artykuł Michalskiego, wystąpiła na łamach „Ogniwa” grupa uczonych, oświatowców, a także przedsta-

²²¹ Krzeczkowski pisał: „Są to naprawdę stare dzieje, o wiele dawniejsze niż różne próby obcych uogólnień. Michalski nie czuł się nigdy dość przygotowany do przedsięwzięcia samodzielnych badań, wolał je narzucać innym, ale gdy zachodziła potrzeba konieczna, potrzeba praktyczna, uważał, że ma wtedy prawo zabierać głos. Niemniej jednak, te wystąpienia, niby praktyczne, są głęboko przemyślane, poparte zorganizowanymi badaniami, posiadają wyraźne oblicze teoretyczne”; K. Krzeczkowski, *Czterdziestolecie Poradnik dla samouków*, [w:] *Kultura i nauka. Praca zbiorowa dedykowana Stanisławowi Michalskiemu*. Warszawa 1937 s. 162.

²²² S. Michalski, *Samouctwo z książek i z obserwacji życia*. „Ogniwo” 1903 nr 22 s. 522–525.

wicieli młodzieży, do której głównie artykuł był skierowany. Spośród tego grona najgoręcej poparł Michalskiego Ludwik Krzywicki i Samuel Dickstein. Generalnie rzecz biorąc, celem wystąpienia Michalskiego i kilku inspirowanych przez niego uczonych i studentów było pobudzenie intelektualnych sił drzemiących w społeczeństwie polskim i skierowanie ich w stronę studiów i twórczości naukowej.

Michalski nie poprzestał na samym rozbudzeniu dyskusji, ale wziął także aktywny udział we wprowadzaniu swoich postulatów w czyn. W tym właśnie czasie, wraz z kierownikiem Pracowni Geologicznej przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa Janem Lewińskim organizował chętnych do terenowych badań geologicznych²²³.

Następnym krokiem w postulowanym przez Michalskiego kierunku było podjęcie nowego wydania *Poradnika dla samouków*. O genezie i charakterze nowego *Poradnika* pisał Michalski w sposób następujący: „*Poradnik* powstał z potrzeb życiowych, ale życie się zmieniało, a z nim jego potrzeby. Po rewolucji rosyjskiej (1904 r.) warunki bytowania społeczeństwa w zaborze rosyjskim powoli przekształcały się w znośniejsze i budziły nowe wymagania – potrzeby własnej nauki, rozbudzone już przez Szkołę Główną Warszawską, podtrzymywane przez ruch pozytywistyczny, a od r. 1881 przez Kasę Mianowskiego, popierającą badania naukowe. Hasło «wiedza to potęga» już nie wystarczało, spożywanie «owoców z cudzego ogrodu» nie mogło zadowolić i nowy *Poradnik* powstaje pod nowym hasłem: «twórczość to potęga», które jest wyrazem zrodzonej ideologii nauki twórczej (niezapożyczonej). Jeśli dawny *Poradnik* spełniał zadania raczej oświatowe,

²²³ List S. Michalskiego do S. Dicksteina. b.d. Bibl. Narodowa 2753 k. 117.

PORADNIK DLA SAMOUKÓW

WSKAZÓWKI METODYCZNE DLA STUDUJĄCYCH
POSZCZEGÓLNE NAUKI. — FIZYKA, GIEOFIZYKA,
METEOROLOGIA.

WYDAWNICTWO A. HEFLICHA I ST. MICHALSKIEGO
Z ZAPOMOGI KASY IM. DR. J. MIANOWSKIEGO. WYDANIE
NOWE. — TOM II. — WARSZAWA, 1917. — CENA 16 ZŁ. P.
SKŁ. GŁ. W KSIĘGARNIACH GEBETHNERA I WOLFFA:
W WARSZAWIE, LUBLINIE, ŁODZI I KRAKOWIE. □ □

*Poradnik dla samouków.
Wskazówki metodyczne dla
studujących. Poszczególne
nauki – fizyka, geofizyka,
meteorologia*

był popularny, służył głównie celom wykształcenia ogólnego (nacisk był położony na stopień I i II-gi; III-ci zaś był – z małymi wyjątkami – krótkim dodatkiem dla tych, co nie mogli kształcić się w szkołach akademickich) to *Poradnik* nowy, naukowy – nie zaś oświatowy, wielokrotnie rozszerzony, poświęciliśmy głównie stopniowi III-mu, którego zadaniem ułatwienie studiów wyższych i samodzielnych badań naukowych; stopień zaś I i II są dodatkami dla nauczycieli i samouków dorosłych, dodatkami ujętymi jednak gruntownie w myśl wymagań nauki współczesnej (zaletającej przy tym już w uczniach szkół budzić myśl twórczą).²²⁴ Zamierzeniem Michalskiego było wydanie serii tomów *Poradnika*, z których każdy poświęcony byłby konkretnej nauce. Dodatkowo miał być wydany tom poświęcony wieloaspektowemu badaniu ziem polskich oraz tom analizujący metodologie poszczególnych nauk. Zamknięciem wydawnictwa miał być tom

naukoznawczy, zawierający wskazania co do zajmowania się nauką jako działem kultury²²⁵.

Opracowania pierwszego, wydanego w 1915 r., tomu nowego *Poradnika* poświęconego matematyce podjęli się: Waclaw Sierpiński,

²²⁴ S. Michalski, O zmianach w wydaniu nowym *Poradnika dla samouków*, (w:) *Poradnik dla samouków. Matematyka*. Warszawa 1915 s. XII.

²²⁵ S. Michalski, *Fragment wspomnień...*, s. 140.

Stefan Mazurkiewicz, Stefan Kwietniewski, Stanisław Zaremba i zmarły przedwcześnie Zygmunt Janiszewski. Książkę otwierały artykuły wstępne – Michalskiego, omawiający charakter nowego wydania *Poradnika* oraz Jana Łukasiewicza *O nauce*, będący teoretycznym wprowadzeniem do nowo powstałej serii. Tom drugi wydawnictwa (*Fizyka*), który ukazał się w 1917 r., opracował najwybitniejszy ówczesnie polski fizyk Marian Smoluchowski. Dołączoną do tomu geofizykę omówił Marian Rudzki, a meteorologię Romuald Merecki. Oba tomy przyjęte zostały z ogromnym uznaniem zarówno przez ówczesną opinię publiczną, jak i przez samych samouków²²⁶.

Nowy *Poradnik* był w rękę Michalskiego narzędziem pośredniego kierowania młodymi ludźmi skłaniającymi się w stronę pracy badawczej. Już wcześniej jednak, w trakcie swojej działalności oświatowej, Michalski wylatywał zdolniejszą młodzież, starając się bezpośrednio nią pokierować i ułatwić jej przygotowawcze studia naukowe. Będzie to stałe zajęcie Pana Stanisława aż do końca dwudziestolecia międzywojennego, a o jego rezultatach świadczą nazwiska podopiecznych, późniejszych profesorów wyższych uczelni i znanych uczonych: Konstantego Krzeczковского, Józefa Patkowskiego, Stanisława Małkowskiego i wielu innych. Interesował się Michalski także młodzieżą już pracującą badawczo, pragnąc nią pokierować i wykorzystać do pro-

²²⁶ K. Krzeczkowski, oceniając oddziaływanie *Poradnika* w omawianym okresie pisał: „Trudno ustalić jaki wpływ wywarł *Poradnik* na całokształt życia umysłowego w Królestwie i Polsce. Jedno można stwierdzić: ilość entuzjastów książki, może dyletantów, ale wśród nich również poważne zastępy rzetelnych pracowników naukowych spotykają się w tym czasie częściej niż dawniej, ich oddziaływanie na życie jest coraz żywsze. W całym życiu umysłowym Królestwa widoczna jest w tym okresie wysoka fala zainteresowań i rozbudzenia potrzeb naukowych”; K. Krzeczkowski, *op. cit.*, s. 146. Zob. też: Z. D.: *Chcąc żyć, trzeba tworzyć*. „Kurier Warszawski” 1916 nr 13 s. 2.

wadzonych prac. Władysław Tatarkiewicz tak wspominał swoje kontakty z Michalskim: „W pracy naukowej stawiałem dopiero pierwsze kroki. Jeśli miałem jaką zaletę, to tę, że wróciłem właśnie ze studiów dość długich i krajów dość odległych i byłem nieźle zorientowany w tym, co się na świecie działo w filozofii i sztuce. Ale, zdaje się, że to Michalskiego szczególnie nie pociągało. Własne moje poglądy i zamierzenia naukowe były jeszcze zupełnie nieokreślone, nie byłem zdecydowany, nad czym będę pracować, co będę pisać. I myślę, że właśnie dlatego mną się zainteresował: widział pewne możliwości i chciał je zrealizować, pokierować nimi”²²⁷. Michalski wciągnął Tatarkiewicza do prac w *Poradniku*, a także powierzył wydanie *Etyki ogólnej* Władysława Biegańskiego z rękopisu pozostawionego przez autora. W 1914 r., zapewne z inicjatywy Michalskiego, Tatarkiewicz wybrany został do Komitetu Kasy Mianowskiego²²⁸.

W ten sposób dochodzimy do początków działalności Michalskiego w Kasie Mianowskiego. On sam tak wspominał okres następujący po odejściu w 1913 r. z przejętej przez rząd rosyjski Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej: „Byłem więc chwilowo wolny. Niewielki fundusz z kasy przezorności otrzymany pozwalał mi, przy bardzo skromnym życiu, nie zarobkować lecz poświęcić się wybranej przez siebie pracy społecznej. Pragnąłem oddać się *Poradnikowi*, stwarzając z niego stałą instytucję, na wysokim poziomie pomyślaną, z wydawaniem wciąż odnawianych tomów *Poradnika* rozszerzonego. W tej myśli rozpocząłem pracę nad kilkoma tomami i przez rok cały intensywnie tylko nad tym pracowałem z wielkim zapalem i zadowoleniem. Ale zaszła pew-

²²⁷ W. Tatarkiewicz, *op. cit.*, s. 309.

²²⁸ *Ibidem*, s. 310.

na zmianę w moim planie pracy. Powołano mnie do pracy w Kasie Mianowskiego [...]”²²⁹.

Kasa Mianowskiego przechodziła ówczesnie rozkwit działalności, przede wszystkim w związku z olbrzymim wzrostem swych dochodów. Od 1911 r. zaczęły bowiem napływać znaczne sumy z eksploatacji zapisanych Kasie w 1904 r. przez Witolda Zglenickiego terenów naftowych w Surachanach koło Baku. Równocześnie bardzo wzrosła liczba podań o subwencje na cele naukowe, skierowanych do Kasy. Coraz większa liczba patentów – zarówno spośród ludzi nauki, jak i polskich instytucji naukowych, potrzeba utrzymywania z nimi kontaktów, urządzania narad i konferencji – wszystko to wymagało powołania osoby, która byłaby stałym łącznikiem między interesantami a Komitetem Kasy. Wybór padł na Stanisława Michalskiego.

Zarząd Kasy znał Michalskiego z jego działalności oświatowej, jako wydawcę i redaktora *Poradnika dla samouków*, od pierwszego tomu subsydiowanego przez Kasę. Wiedzano również o licznych stosunkach Michalskiego w środowisku uczonych, o jego zdolnościach organizatorskich, a przede wszystkim o jego oddaniu się pracy społecznej w dziedzinie nauki i jej upowszechnienia.

Bardzo szybko z pracownika *quasi* administracyjnego Kasy Mianowskiego stał się Michalski duszą tej instytucji. Stałoby się to jeszcze szybciej gdyby nie zmiany natury politycznej – wybuch I wojny światowej, ustąpienie Rosjan i możliwość samorządowej działalności pod okupacją niemiecką. W 1915 r. Michalski powołany został do Wydziału Oświecenia Komitetu Obywatelskiego m. st. Warszawy, gdzie objął sekretariat Sekcji Kursów dla Dorosłych. W tym samym

²²⁹ S. Michalski, *Fragment wspomnień...*, s. 211.

czasie działa także w kierowanym przez Antoniego Osuchowskiego Towarzystwie Biblioteki Publicznej, prowadzi Wydział Czyteln Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności oraz wchodzi w skład X Delegacji Magistratu m. st. Warszawy do Spraw Kultury²³⁰. Po dwóch latach powraca jednak do redagowania *Poradnika* i do pracy w Kasie Mianowskiego, którą postanowił zreformować.

W memoriale z 31 V 1916 Michalski zwrócił się do Komitetu Kasy o takie zreformowanie tej instytucji, „aby obok inicjatywy, płynącej ku Kasie z zewnątrz Komitet sam stał się świadomym inicjatorem i organizatorem inicjatywy w planowym rozwijaniu działalności instytucji stosując się do potrzeb naukowych Polski.” Michalski skupił swoją uwagę na trzech zakresach działalności Kasy: wspieranie istniejących i zakładanie nowych instytucji naukowych, subsydiowanie wydawnictw naukowych, pomoc dla osób pracujących naukowo. Główną tezę Michalskiego było, że prawidłowa aktywność Kasy w tych trzech dziedzinach jest niemożliwa bez opracowanego planu organizacyjnego i merytorycznego rozwoju nauki polskiej oraz bez zestawu najpilniejszych potrzeb w tym zakresie. Plan taki miał być dziełem najwybitniejszych uczonych, wchodzących w skład proponowanej „centralnej komisji naukowej”, która jednocześnie miała nadzorować czy działalność Kasy zgodna jest z jego założeniami. Powołanie do tej komisji uczonych z różnych ośrodków naukowych miało się przyczynić, zdaniem Michalskiego, do koordynacji prac prowadzonych w skali całego kraju, a tym samym do ekonomizacji środków materialnych i wysiłku twórczego uczonych²³¹.

²³⁰ Por. J. Hulewicz, *Stanisław Michalski*, PSB, t. 20, s. 599.

²³¹ S. Michalski, Memorial do Komitetu Kasy imienia Mianowskiego z 31 V 1916, Bibl. Jagiellońska 9422 k. 37–39.

Rezultatem starań Michalskiego było utworzenie w ramach Kasy Działu Naukowego (kierowanego przezeń aż do 1948 r.), a także stopniowe reformowanie całej instytucji, którego ostatnim akordem było nadanie jej nowego statutu w 1920 r. W myśl postulatów Michalskiego utworzono wtedy, nadzorującą działalność Kasy, Radę Naukową, w skład której weszli delegaci najważniejszych polskich instytucji naukowych (towarzystw naukowych i szkół wyższych). Dział Naukowy miał przygotować dla Komitetu Kasy i dla Rady Naukowej opracowania i wnioski dotyczące rozwoju nauki w Polsce.

Pierwszą pracą kierowanego przez Michalskiego Działu Naukowego było opracowanie i rozesłanie do uczonych ankiety z prośbą o wypowiedzenie, w formie referatu, uwag dotyczących potrzeb nauki polskiej. Odzyskanie niepodległości sprawiło, że cała akcja zbierania referatów (miały się ukazać w formie wydawnictwa zbiorowego) została zaadresowana nie tylko do Komitetu Kasy, lecz również do władz powstającego państwa.

W latach 1918–1919 wydano dwa tomy zawierające 91 referatów najwybitniejszych polskich uczonych o potrzebach kilkudziesięciu dyscyplin naukowych. Tomy te stały się początkiem redagowanego przez Michalskiego rocznika Kasy Mianowskiego pt. „Nauka Polska – jej organizacja i rozwój”. Oba tomy miały stanowić materiał dyskusyjny na przewidywany przez Michalskiego w niedalekiej przyszłości zjazd poświęcony zagadnieniom nauki i jej organizacji w Polsce²³².

Zjazd ten odbył się w Warszawie w dniach 7–10 kwietnia 1920 r. Przygotowaniem do niego, oprócz dwóch wydanych tomów „Nauki

²³² List S. Michalskiego do E. Romera z 3 XI 1917. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

Polskiej”, była dyskusja w środowisku naukowym, dotycząca już nie tylko poszczególnych dyscyplin, ale także ogólnie pojętej nauki i jej miejsca w nowej polskiej rzeczywistości.

Michalski był głównym organizatorem Zjazdu (odbywającego się pod auspicjami Kasy Mianowskiego). Zakres jego prac obejmował zarówno ustalenie programu całej imprezy pod względem merytorycznym, jak również całą gamę drobnych, organizacyjnych czynności związanych z zakwaterowaniem i opieką nad uczestnikami Zjazdu (wzięły w nim udział 533 osoby, przeważnie uczeni oraz delegaci instytucji naukowych, przedstawiciele Sejmu, rządu i samorządów). Cechująca go skromność nie pozwoliła na podanie do publicznej wiadomości roli, jaką odegrał w tych przygotowaniach. Michalski wziął udział w Zjeździe jako jeden z wielu, oficjalnie reprezentując sobą jedynie redakcję „Nauki Polskiej”.

Problematykę poruszaną na Zjeździe omawia dokładniej B. Jaczewski w książce *Polityka naukowa państwa polskiego w latach 1918–1939* (Wrocław 1978, s. 95–98). Tutaj warto jedynie podać, że główny cel spotkania uczonych – zwrócenie uwagi społeczeństwa i rządu na sprawy nauki – został osiągnięty. W jego trakcie doszło także do powstania kilku specjalnych towarzystw naukowych i rozwiązania wielu kwestii organizacyjno-naukowych. Zjazd zarysował też plan działania dla Kasy Mianowskiego, jako instytucji społecznej. Większość uczonych opowiedziała się bowiem za niezależnością nauki od wszelkich dyrektyw władzy państwowej. Michalski, idąc za opinią większości stwierdzał, że państwo może jedynie stwarzać warunki do rozwoju nauki, a także zagadnienia związane z rozwojem kraju. Nauka natomiast powinna mieć trwałą podstawę moralną i ma-

terialną w społeczeństwie, będąc zarazem realizacją pragnień i aspiracji społecznych²³³.

W swoich wspomnieniach Stanisław Michalski pisał: „[...] gdy się rozszerzać zaczęła w Kasie działalność praktyczna nad popieraniem nauki, wyrosła potrzeba teorii tej działalności, nauki o nauce, której treścią byłoby badanie życia nauki, jej dziejów, jej stanu dzisiejszego i szeregu z tym związanych zagadnień, co razem stanowiło przedmiot nowej gałęzi wiedzy, która nie miała wtedy w literaturze zagranicznej swego specjalnego organu, jakim niebawem stała się „Nauka Polska” [...]”²³⁴. W czwartym tomie „Nauki Polskiej” jej redaktor wezwał do podjęcia takich badań nad nauką i stworzenia teoretycznych podstaw dla ludzi mających ją wspierać, organizować i propagować. Nowością w programie Michalskiego było wysunięcie postulatu badania nauki jako elementu kultury oraz propozycja takiego wyboru badań, ażeby ich wyniki dały się zastosować w praktycznej organizacji nauki²³⁵.

Powyższym zadaniom służyło przede wszystkim wydawanie roczników „Nauki Polskiej”, na której łamach wypowiedzieć się mogli wszyscy zainteresowani zagadnieniami nauki. W „Nauce Polskiej” pisali (najczęściej inspirowani przez Michalskiego) uczeni najróżniejszych specjalności, ale problemy teoretyczne, podstawowe dla rodzącego się naukoznawstwa poruszali głównie socjologowie (Florian Znaniecki, Maria i Stanisław Ossowsky, Paweł Rybicki) i filozofowie, Tadeusz Kotarbiński, Bohdan Kieszkowski, Marian Heitzman), a także m.in. fizyk Czesław Białobrzęski, językoznawca Jan Rozwadow-

²³³ *Sprawozdanie Działu Naukowego Biura Kasy Mianowskiego*, „Nauka Polska” 1920, t. 3, s. 247–248.

²³⁴ S. Michalski, *Fragment wspomnień...*, s. 213–214.

²³⁵ „Nauka Polska” 1923, t. 4, s. VIII.

ski, historyk Franciszek Bujak. Najwięcej jednak w „Nauce Polskiej” było opracowań dotyczących praktycznych kwestii organizowania nauki. W tych sprawach, dotyczących reprezentowanych specjalności, wypowiadali się prawie wszyscy najwybitniejsi ich przedstawiciele. Natomiast w kwestiach dotyczących ogólnej organizacji nauki w Polsce także przedstawiciele władz, m.in. znany chemik i minister WRiOP Wojciech Świątosławski. Interesującą inicjatywą Michalskiego był druk autobiografii zamawianych u wybitnych uczonych. Stanowiły one wartościowy materiał do badań nad psychologią twórczości naukowej.

Prawie wszyscy z piszących do „Nauki Polskiej” brali udział w posiedzeniach Kola Naukoznawczego, zorganizowanego w 1928 r. przez Stanisława Michalskiego w ramach Kasy Mianowskiego. Podobnie jak „Nauka Polska” Koło miało za zadanie opracowanie teoretycznych podstaw dla działalności osób i instytucji zajmujących się organizacją i popieraniem nauki, zwłaszcza zaś dla działalności Kasy. Na posiedzenia Kola w Pałacu Staszica zapraszano pracowników naukowych interesujących się zagadnieniami naukoznawczymi oraz pracowników placówek opiekujących się nauką. W zamierzeniu Michalskiego, wzajemna wymiana myśli między naukowcami i organizatorami nauki miała wpłynąć inspirująco zarówno na pracę tych ostatnich, jak i na rozwój niektórych kierunków badawczych. W referatach omawiano różnorakie zagadnienia z zakresu filozofii, psychologii, socjologu, historii i organizacji nauki. Podejmowano dyskusję nad najbardziej aktualnymi problemami nurtującymi środowisko naukowe, dyskutowano także nad pracami zagranicznych uczonych, dotyczącymi wszelkiego „znawstwa” nauki. Najwięcej referatów poświęcono roli i znaczeniu

nauki oraz jej miejscu w społeczeństwie wśród innych wartości kulturowych. „Niezwyczajny był urok wielodyscyplinowości – pisze Bogdan Suchodolski, jeden z uczestników Koła – gdy wokół wspólnego stołu zbierali się filozofowie i logicy, matematycy i przyrodnicy, historycy i humaniści, aby różnymi językami analizować problemy rzeczywiście wspólne”²³⁶.

W dyskusjach Koła od samego początku centralną kwestią była wizja powstającego naukoznawstwa – jego kształtu, celów i sposobów uprawiania. Po trzecim posiedzeniu Koła stwierdzono; „[...] jesteśmy dziś świadkami narodzin nowej nauki – naukoznawstwa, którego celem jest wykryć prawa rządzące nauką jako zjawiskiem; do badań w tym zakresie są powołani przede wszystkim ludzie pracujący naukowo; chcąc dać naukoznawstwu jak najsolidniejsze podstawy należałoby zacząć od badania spraw najkonkretniejszych z zakresu socjologii nauki, jak np. rekrutacji pracowników i wpływu warunków społecznych na pracę badacza”²³⁷. Postulując budowanie naukoznawstwa „od podstaw” – w drodze praktyki badawczej i bez do końca skryształizowanych założeń, nie poniechano jednocześnie ich sformułowania, a więc wypracowania programu tej nowej dziedziny wiedzy. Prowadzone w Kole dyskusje dotyczące miejsca nauki wśród innych wartości kulturowych, dyskusje o charakterze filozoficznym i metodologicznym sprzyjały stworzeniu interesującej, teoretycznej i programowej koncepcji naukoznawstwa, będącej oryginalnym, polskim wkładem w rozwój europejskiej i światowej refleksji naukoznawczej. Autorami tej koncepcji byli

²³⁶ B. Suchodolski, *Kilka wspomnień o Kole Naukoznawczym Kasy im. Mianowskiego*, [w:] „Zagadnienia Naukoznawstwa” 1981, z. 3–4, s. 313.

²³⁷ „Nauka Polska” 1929, t. 9, s. 354.

Maria Ossowska i Stanisław Ossowski, który już w końcu 1929 r. przedstawił na forum Koła referat zatytułowany *Problematyka naukoznawcza*. Zawarty w nim zarys problematyki został rozwinięty w listopadzie 1934 r. w opracowaniu *Nauka o nauce*. Program Ossowskich był bardziej klarowny i szerszy zarówno od wcześniejszej, opublikowanej w „Nauce Polskiej”, koncepcji nauki o wiedzy Floriana Znanieckiego, jak i od opublikowanej w 1931 r. przez Wenera Schingnitza propozycji tzw. *Scientologii* i innych koncepcji wywodzących się z rozwijającej się ówczasie w Niemczech socjologii wiedzy²³⁸.

Zamierzeniem Michalskiego było przekształcenie Koła Naukoznawczego i całego Działu Naukowego Kasy Mianowskiego w duży instytut naukoznawczy. Służyć temu celowi miało m.in. rozpoczęcie wydawania (od 1936 r.) „Organonu” – czasopisma naukoznawczego przeznaczonego dla zagranicy. Do współpracy z nim zaprosił Michalski szereg uczestników Koła, m.in. Ossowskich, których programowy artykuł *Nauka o nauce* otwierał pierwszy tom wydawnictwa, a także: Czesława Białobrzeskiego, Franciszka Bujaka, Aleksandra Birkenmajera i Bogdana Suchodolskiego. Drugi tom „Organonu”, oprócz artykułów, zawierał odpowiedzi 66 polskich i zagranicznych uczonych na pytania ankiety dotyczącej organizacji zjazdów naukowych. Spośród uczonych zagranicznych Michalski, dzięki osobistym kontaktom uczonych polskich, zapewnił sobie współpracę tak wybitnych osobistości jak: francuski matematyk Emile Borel, angielski historyk nauki George Sarton, niemiecki matematyk Hermann Weyl, duński noblista – fizjolog August Krogh i światowej sławy polski etnolog Bronisław Malinowski.

²³⁸ Por. W. Schingnitz, *Scientologie*. „Minerva-Zeitschrift” 1931 i F. Znaniecki, *Przedmiot i zadania nauki o wiedzy*. „Nauka Polska” 1925 t. 5.

Ponadto osobiście pozyskał do współpracy twórcę teorii kwantów Nielsa Bohra i znanego astrofizyka Arthura Eddingtona. Koło Naukowiec istniało do wybuchu wojny w 1939 roku.

Stanisław Michalski był nie tylko kierownikiem Działu Naukowego Kasy Mianowskiego, redaktorem „Nauki Polskiej” i „Organonu”, założycielem i opiekunem Koła Naukowiec, organizatorem zjazdów naukowych i innych przedsięwzięć związanych z Kasą Mianowskiego (jak np. akcji społecznej zbiórki funduszy na cele nauki). Patronował on również bardziej kameralnym spotkaniom opiniotwórczych grup środowiska naukowego, do których dochodziło m.in. w Domu Kasy Mianowskiego w Mładzu koło Warszawy, zwanym żartobliwie Mądralinem. Ośrodek wypoczynkowy dla uczonych, jakim był dom Kasy, stanowił jednocześnie miejsce wymiany myśli – głównie na tematy związane z nauką i kulturą. Częstymi gośćmi w Mądralinie byli: fizycy – Czesław Białobrzęski i Stefan Pieńkowski, historycy filozofii – Władysław Tatarkiewicz i Henryk Jakubanis, logik Jan Łukasiewicz, historycy – Tadeusz Zieliński i Władysław Semkowicz, botanicy – Bolesław Hryniewiecki i Władysław Szafer, biolog Kazimierz Białaszewicz, ekonomista Konstanty Krzeczowski, chemik Wojciech Świętosławski, literat i historyk literatury Artur Górski i wielu innych, przeważnie związanych z Kołem Naukowiec i redakcją „Nauki Polskiej”. W latach dwudziestych bywali też Stefan Żeromski i Stanisław Noakowski, którego obraz zdobił jadalnię domu Kasy Mianowskiego. Ponadto, przez wiele lat Stanisław Michalski organizował u siebie w domu cotygodniowe zebrania piątkowe, na które przychodzili zaprzyjaźnieni z Panem Stanisławem ludzie kultury. Instytucja „piątków” miała na celu ułatwienie kontaktów bardziej wyrobionej intelektualnie młodzieży ze

starszymi, przeważnie wybitnymi uczonymi i literatami, miała dopomagać w krystalizacji i rozwijaniu zainteresowań. Na „piątki”, obok wyżej wymienionych, przychodzili m.in.: Antoni Bolesław Dobrowolski, Tadeusz Kotarbiński, Tadeusz Makowski, Stanisław Leśniewski, Józef Ujejski. Często przyprawdzali oni swoich uczniów. W taki np. sposób, wprowadzony przez Ujejskiego, trafił na te spotkania Bogdan Suchodolski²³⁹.

Zawodową, urzędniczą działalność w zakresie popierania nauki rozpoczął Michalski w 1918 r. Warto jednak przypomnieć, że już w 1915 r. miał powierzony sobie sekretariat Sekcji Kursów dla Dorosłych i Bibliotek Powszechnych powołanej przez Wydział Oświecenia Komitetu Obywatelskiego m. st. Warszawy. Na jej czele stał profesor Akademii Rolniczej w Dublanach Józef Mikułowski-Pomorski, który w styczniu 1917 r. został dyrektorem Departamentu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, przemianowanego w grudniu tegoż roku na Ministerstwo o tej samej nazwie.

Doświadczenia, jakie nabył Michalski w trakcie swego sekretarzowania w Sekcji Kursów dla Dorosłych i uznanie dla jego pracy zdecydowały prawdopodobnie o powołaniu do Ministerstwa i powierzeniu mu misji utworzenia Wydziału Nauki, którego zadaniem miało być wspieranie i współdziałanie w organizowaniu nauki w Polsce.

Michalski z dużym oporem i pewną niewiarą we własne siły przystąpił do pracy w MWRiOP. W liście do W. Semkowicza tak wspominał swoje ówczesne wahania: „Muszę powiedzieć, że gdy mnie przed 7 laty ciągnięto do tej pracy w M.O. [dokładnie – w MWRiOP],

²³⁹ Rozmowa z B. Suchodolskim z lutego 1987 r.

przez ½ roku opierałem się i nawet jakiś czas bezpłatnie pracowałem, aby opóźnić decyzję i aby znaleziono kogoś, co ma więcej tytułów do tego. Wina mojej słabej woli, że uległem, gdy mi przedstawiono, żebym się nie uchylał od obowiązku; wziąłem więc ten ciężar z przykrością, myśląc, że jeśli inni w wojsku cierpieli, to i ja muszę jakąś dаниnę złożyć... Zawsze wolałem pracować poza urzędami, społecznie; urzędowanie budziło we mnie jakiś wstręt – może na myśl o biurokracji austriackiej czy rosyjskiej. Do dziś oswoić się nie mogę [...]”²⁴⁰.

Wkrótce Michalski otrzymał propozycję jeszcze wyższego miejsca w hierarchii urzędniczej. W 1919 r. zaproponowano mu bowiem stanowisko ministra WRiOP w gabinecie Ignacego Paderewskiego. Tym razem odmówił zdecydowanie. W liście do Ignacego Chrzanowskiego pisał o motywach nieprzyjęcia tej oferty: „Jedynie nieufność w siebie, że odpowiem należycie tak trudnemu zadaniu – kierowała moją odmową. Byłem pewny, że zawsze znajdzie się ktoś lepszy. Nie będę ustawał w pracy, a śmieiej działać w ciszy, nie na takim stanowisku”²⁴¹.

Głównym problemem, z którym borykał się Michalski jako kierownik Wydziału Nauki, a następnie Dyrektor Departamentu Nauki i Szkół Wyższych, był brak funduszy na odpowiednie dotowanie nauki. Michalski imał się najróżniejszych sposobów, aby nie dopuszczać do stałego obcinania preliminowanych na potrzeby nauki sum w budżecie państwa. Podstawowym sposobem była mobilizacja środowiska naukowego w obronie funduszy na naukę. W jednym z listów 1921 r. do Oswalda Balzera, prezesa Towarzystwa Naukowego we Lwowie

²⁴⁰ List S. Michalskiego do W. Semkowicza z 2 I 1926. Bibl. Jagiellońska 9472 IV.

²⁴¹ List S. Michalskiego do I. Chrzanowskiego z 21 I 1919. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

piisał: „Ponieważ teraz odbywają się w Ministerstwie Skarbu narady nad budżetem, pozwałam sobie zaproponować, aby Tow-o Naukowe, łącznie z innymi tow-mi zechciało przestać imiennie, pod adresem dr Jerzego Michalskiego, Ministra Skarbu, krótki memoriał, aby (...) nie skreślano sum subwencyjnych na popieranie nauki. Drugi taki memoriał, w kopii, należałoby przestać do prezydenta [właśc. premiera] Antoniego Ponikowskiego (Aleje Jeroz. 37) – i o kopię ją bym poprosił. Przepraszam, że narzucam projekt ten do decyzji Wpanów – ale widzę, jak skreślają ciągle pozycje subwencyjne – grozi więc, że Wydziałowi Nauki skreślą 2/3 budżetu, co fatalnie odbije się na subwencionowanych przez Wydz. Nauki instytucjach, które zaczęły pozwoli już się dźwigać”²⁴². Jednocześnie proponował, aby do premiera i ministra skarbu udała się delegacja lwowskich instytucji naukowych, występując w obronie budżetu nauki; podobną akcję proponował naukowemu środowisku krakowskiemu²⁴³, a w liście do W. Semkowicza z 1925 r., poirytowany zbyt małą, jego zdaniem, aktywnością ludzi nauki w tym zakresie pisał: „Za mało uczeni bronią nauki. Trzeba naciskać w Sejmie i rządzie. W Senacie podniesiono sprawę nauki. Gdyby to samo zrobili w komisji oświatowej Sejmowi, to jeszcze większy wpływ by wywarło – bo o naukę nikt w rządzie nie dba («zbytek»); wszak w komisji ośw.[iatowej] Sejmowi jest Konopczyński – on mógłby bronić sprawy, bo upadną: wydawnictwa, czasopisma, stypendia, biblioteki, muzea, instytucje subwencionowane, gdy skreślą sumy sub-

²⁴² List S. Michalskiego do O. Balzera. B.d. Bibl. Ossolineum 7706/11 t. XLVIII. W liście z 24 XI 1921 Michalski dziękował Balzerowi za poparcie w obronie budżetu Wydziału Nauki. Bibl. Ossolineum 7681/11.

²⁴³ List S. Michalskiego do sekretarza generalnego PAU S. Wróblewskiego z 25 II 1924, Arch. PAN w Krakowie 511-580/24.

wencyjne! Nic już nie mam pieniędzy, wypadnie cofać stypendystów z zagranicy! Dlaczego uniwersytety i spokojna Akademia gwałtu nie zrobią o to?!"²⁴⁴.

Akcje środowisk naukowych w obronie budżetu Wydziału Nauki jeżeli przynosiły, to tylko doraźny skutek. Zła sytuacja finansowa państwa znajdowała swe negatywne odbicie właśnie przede wszystkim w funduszach przeznaczonych na naukę i kulturę. Jedynym wyjściem, zdaniem Michalskiego, było dobrowolne opodatkowanie się społeczeństwa na rzecz nauki. W tym też kierunku szły jego akcje pozyskiwania funduszy dla Kasy Mianowskiego, która miała pomagać Wydziałowi Nauki we wspieraniu inicjatyw naukowych. Dopiero od 1926 r., wraz ze wzrostem koniunktury gospodarczej, sytuacja Wydziału, a następnie Departamentu Nauki i Szkół Wyższych, zaczęła zdecydowanie się poprawiać, co znalazło odbicie w wielkości subwencji przekazywanych instytucjom, wydawnictwom naukowym i poszczególnym uczonym²⁴⁵.

Na kierunkach subwencji udzielanych przez Michalskiego, jako kierownika Wydziału Nauki duży wpływ miało przede wszystkim środowisko naukowe, z którym Michalski pozostawał w ścisłym i szerokim kontakcie (utrzymywał stałą korespondencję z gronem ponad 1000 uczonych). Zasięgał jego rad nie tylko w kwestiach finansowania nauki, lecz również w sprawach krajowej i zagranicznej polityki naukowej MWRiOP. Przede wszystkim jednak korzystał Michalski

²⁴⁴ List S. Michalskiego do W. Semkowicza z 29 XII 1925. Bibl. Jagiellońska 9572 IV.

²⁴⁵ O ile ogólna suma dotacji MWRiOP na popieranie nauki wynosiła w 1925 r. 1 582 118 zł, to w 1926/27 r. 1 748 817 a w 1927/28 r. 1 989 952. Por. B. Jaczewski, *Organizacja i finansowanie nauki polskiej w okresie międzywojennym*, Wrocław 1971 s. 111.

z opinii uczonych na temat konkretnych prac i osób ubiegających się o subwencje. Dostarczali ich przede wszystkim zaufani i zaprzyjaźnieni z Michalskim uczeni, tacy jak Franciszek Bujak, Eugeniusz Romer, Ignacy Chrzanowski czy Władysław Semkowicz. Michalski preferował tego typu poufne opinie. Do opinii ciał kolegialnych, podejrzewając je o uleganie różnym naciskom, przywiązywał dużo mniejszą wagę.

W dwudziestoleciu międzywojennym wszystkie ważniejsze polskie towarzystwa i instytucje naukowe opierały swoją działalność na dotacjach z MWRiOP. Pewne znaczenie w tym rozdziale środków, o którym decydował Michalski, miały jego stosunki z kierownikami tych zrzeszeń – tak było w przypadku preferowanych: Kasy Mianowskiego, z którą był osobiście związany i w przypadku Towarzystwa Naukowego we Lwowie, z którego prezesem Oswaldem Balzerem pozostawał w bliskich kontaktach. Analogicznie było w wypadku wniosków poszczególnych uczonych – o dotacje na badania i o stypendia dla swoich uczniów. Michalski podejmował oczywiście także z własnej inicjatywy materialną opiekę nad rokującymi nadzieje młodymi pracownikami nauki oraz nad starszym pokoleniom uczonych potrzebujących finansowego wsparcia. W swej urzędowej działalności starał się unikać wszelkiej formalistyki i biurokratycznych zachowań²⁴⁶.

Michalski, do momentu odzyskania niepodległości mający opinię „socjalizującego radykała”, po 1918 r. zbliżył się bardziej do obozu narodowego. Znalazło to swe odbicie zarówno w personalnych sympatiach i antypatiach (zwłaszcza do osób pochodzenia żydowskiego),

²⁴⁶ Zob. np. listy S. Michalskiego do W. Semkowicza z lipca i sierpnia 1926 r., w których zastanawia się w jaki sposób przyjąć z pomocą uczniom Semkowicza, będąc zarazem w zgodzie z urzędową pragmatyką rozdziału funduszy. Bibl. Jagiellońska 9572 IV.

jak również w podkreślaniu narodowego charakteru twórczości naukowej i kierunku swojej działalności. W liście z 21 I 1919 do Ignacego Chrzanowskiego pisał: „Tak marzę o tym, aby tę nieśmiałą twórczość polską wydobyć, uchronić od zalewu przez obcą [...] Niedługo będziemy w Krakowie na posiedzeniu komisji stabilizacyjnej Uniw.[ersytetu] Warsz.[awskiego] Ważna sprawa! Bo tu nie tylko o naukowe kwalifikacje idzie, lecz także o wychowawcze, o kierunek narodowy, gdzie najemna, obca siła może być szkodliwa. Ktoś powiedział, że pierwszy krok tylko jest wolny, już drugi – nie. Otóż ten pierwszy krok będzie ważny, aby nie ulec względom grzeczności, nie być miękkim. W uniwersytecie wychowujemy przyszlą wolę Narodu. Tu polskiego wysiłku twórczego nie zastąpi żaden inny. O styl moralny duszy polskiej idzie. Najostroźniejszym trzeba być, gdzie się będzie zatwierdzało ludzi na katedrach literatury i hist.[orii] polskiej. Tu trzeba najlepszych”²⁴⁷.

Duży nacisk kładł Michalski na potrzebę polskiej ekspansji kulturalnej za granicą, zwłaszcza w krajach ościennych. Oczywiście, możliwość takiej ekspansji w zakresie nauki (i nie tylko nauki) była mocno ograniczona względami finansowymi. Michalski był w stanie przyznać jedynie kilka – kilkanaście stypendiów rocznie dla studentów pochodzących z innych krajów, a był to, jego zdaniem, podstawowy instrument umożliwiający zapoznanie innych społeczeństw z kulturą polską. Pewną tylko rekompensatą było współorganizowanie przez Wydział Nauki naukowych wyjazdów zbiorowych do Polski studentów wyższych lat i absolwentów zagranicznych uczelni. Także w dość ograniczonym zakresie można było propagować za granicą

²⁴⁷ List S. Michalskiego do I. Chrzanowskiego z 21 I 1919. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

naukę polską za pośrednictwem wydawnictw. Tutaj dużą zasługą Michalskiego było popieranie przekładów, przede wszystkim na język francuski, oraz wysyłanie polskich wydawnictw do zagranicznych ośrodków naukowych i do poszczególnych uczonych²⁴⁸.

Warto także wspomnieć o poparciu Michalskiego dla akcji tworzenia lektoratów języka polskiego na uniwersytetach francuskich, czym bezpośrednio zajmował się Zygmunt Lubicz Zaleski, jako delegat MWRiOP na Francję. Ich liczba przed wojną była niewiele niższa od liczby uniwersytetów francuskich. Jak wspomina Zaleski, chociaż Michalski zwracał szczególną uwagę na Francję, co było oczywiste z racji pierwszoplanowej roli tego kraju dla Polski, to nie zapominał również o innych krajach, gdzie starał się podejmować analogiczną aktywność, promując polską naukę i kulturę²⁴⁹.

Praca w Ministerstwie, mimo świadomości jej potrzeby, nie dawała Michalskiemu satysfakcji i bardzo wyczerpywała. Krępowano go administracyjne uzależnienie i męczyła ciągła walka o budżet. Już w 1921 r. w liście do S. Małkowskiego pisał: „Ja jestem ciągle zaorany i już z powodu zmęczenia i paru zmartwień zapadłem. Kuruję się leżeniem i uciekaniem od gwaru. Najgorzej, że człowiek niewolnik. Na wolności lepiej bym pracował – ale widać mnie nie sądzona wolność”, a w 1925 r. donosił E. Romerowi: „Ja wlażem w młyn diabel-

²⁴⁸ Na francuski przełożono m.in.: B. Chlebowskiego, *Historię literatury polskiej w wieku XIX*; W. Konopczyńskiego, *Liberum veto* i J. Rutkowskiego, *Ustrój rolny w Polsce do XVIII wieku*. Michalski także inspirował poszczególnych uczonych do wysyłania polskich wydawnictw do wskazanych przezeń ośrodków i poszczególnych uczonych za granicą. Zob. np. List S. Michalskiego do O. Balzera. B.d. (1922 r.) Bibl. Ossolińskim 7681/11 t. 23 i do E. Romera z 4 X 1922, Bibl. Jagiellońska. Przyb. 234/81.

²⁴⁹ Z.L. Zaleski, *Stanisław Michalski w świetle i półmroku moich wspomnień osobistych*. Maszynopis, s. 4–9. Arch. J. Małkowskiej.

ski pracy ciężkiej i przykrej, zwłaszcza, że dziś tak poobcinano budżety. Najgorzej to 61 latek. Młodość uleciała w walkach i na starość – też walka. Każdy dzień to stoczona bitwa. Jak długo wytrzymam – nie wiem – pewnie zjedzą mnie ci, co nie przejmują się tym, czym ja z nałogu przejmować się zwykłem. Co robić!”²⁵⁰. Trzeba przypomnieć, że oprócz pracy w MWRiOP, Michalski w tym samym czasie redagował „Naukę Polską”, *Poradnik dla samouków* i działał w Kasie Mianowskiego.

W lutym 1928 r. Michalski, za pośrednictwem ministra WRiOP Gustawa Dobrudzkiego, zwrócił się do Józefa Piłsudskiego, sprawującego ówczasie funkcję premiera, z postulatem powiększenia kredytów przewidzianych w budżecie MWRiOP na popieranie nauki. Zdaniem Michalskiego, dotychczasowe kredyty zupełnie nie odpowiadały istniejącym potrzebom, natomiast dobra sytuacja finansowa państwa w pełni pozwalała na ich zwiększenie. W kilka dni później Michalski wezwany został na konferencję do Prezydenta RP, w której, obok Prezydenta Mościckiego, wzięli udział Marszałek Piłsudski i Artur Śliwiński – historyk, literat i polityk związany z Piłsudskim, współpracujący kiedyś z Michalskim w akcji społecznego popierania nauki²⁵¹.

Obrady zagaił Piłsudski, wskazując na braki polskiej kultury oraz informując, że dzięki pomyślnemu stanowi finansów państwa stało się możliwe przeznaczenie 5 000 000 zł na popieranie polskiej twórczości naukowej i artystycznej. W związku z tym Piłsudski zaproponował założenie instytucji niezależnej od istniejących ministerstw, nie-

²⁵⁰ List S. Michalskiego do E. Romera z 11 XI 1925. Odpis. Arch. J. Malkowskiej.

²⁵¹ S. Michalski, *Notatka o założeniu Funduszu Kultury Narodowej*, (w:) *Fundusz Kultury Narodowej (1928–1937). Zarys działalności*. Warszawa 1937 s. 57–60.

skrepowanej biurokratycznymi przepisami, która mogłaby swobodnie dysponować przydzielonymi funduszami. Na dyrektora powstającej instytucji – Funduszu Kultury Narodowej – Piłsudski proponował Śliwińskiego, natomiast Mościcki Michalskiego. Ustalono, że na następne posiedzenie obaj kandydaci uzgodnią między sobą, który z nich obejmie funkcję dyrektora FKN²⁵².

Tak też się stało. Wobec tego, że nowa placówka miała działać pod przewodnictwem prezydenta, A. Śliwiński zrezygnował z kandydowania obok kandydata prezydenta. Na odbytej w trzy dni później konferencji z udziałem Marszałka i Prezydenta Michalski został oficjalnie zaaprobowany jako dyrektor Funduszu. Stanowisko Piłsudskiego, przeciwnego łączeniu funkcji państwowych, zdecydowało, że Michalski zrezygnował z zajmowanego dotychczas stanowiska dyrektora Departamentu Nauki i Szkolnictwa Wyższego w MWRiOP i już 1 marca objął urzędowanie w Prezydium Rady Ministrów, mimo że rząd dopiero 2 kwietnia podjął uchwałę o powołaniu do życia nowej placówki²⁵³.

Utworzona instytucja nie była ewenementem w skali europejskiej. Podobne ośrodki istniały także w innych krajach, np.: Die Notgemeinschaft der Deutschen Wissenschaft w Niemczech, Caisse Nationale des Sciences we Francji, Fonds National de la Recherche Scientifique w Belgii, Kulturas Fond na Łotwie czy Consiglio Nazionale delle Ricerche we Włoszech. W Polsce analizowano doświadczenia tych instytucji, zwłaszcza na łamach wydawanej przez Michalskiego „Nauki Polskiej”. Wykorzystano je organizując Fundusz Kultury Narodowej.

²⁵² A. Śliwiński: *Ze wspomnień osobistych o Stanisławie Michalskim*. Arch. PAN w Warszawie 111–59 j. 198.

²⁵³ S. Michalski, *Notatka o założeniu Funduszu...*, s. 58.

Fakt przeznaczenia w 1928 r. przez skarb państwa pięciu milionów złotych na FKN (podczas gdy wydatki MWRiOP na naukę w 1927/28 r. wyniosły jedynie trzy miliony) określał znaczenie nowej instytucji. Michalski stanął przed trudnym zadaniem właściwego rozdziału tych sum, a jednocześnie zapewnienia Funduszowi przychylności ze strony środowisk najbardziej zainteresowanych działalnością FKN.

Śliwiński doradzał, aby przynajmniej 2/3 wszystkich pieniędzy przeznaczyć na stworzenie dzieła, „którego piękno i pożytek przez nikogo nie mogłoby być kwestionowane, które byłoby jeszcze i zrozumiałe dla wszystkich, stało się atrakcją i dla działalności Funduszu Kultury Narodowej szturmem zdobyło opinię publiczną”. Śliwiński kładł nacisk na potrzebę stworzenia zaplecza w postaci przychylniej postawy społeczeństwa, bowiem dotacje państwowe na FKN nie były, jego zdaniem, rzeczą pewną²⁵⁴.

Michalski nie zgadzał się z tymi opiniami. Według niego, wobec olbrzymich i pilnych potrzeb we wszystkich dziedzinach kultury narodowej, trzeba było zachować dużą ostrożność w dysponowaniu pieniędzmi. Ogromny wydatek na jeden cel byłby niesprawiedliwością w stosunku do innych potrzeb, które nie powinny zostać pominięte. Ponadto, takie zdobywanie popularności, jak zauważył Śliwiński, nie odpowiadało usposobieniu Michalskiego i nie godziło się ze stylem jego pracy²⁵⁵.

Punktem wyjścia dla działalności Funduszu były materiały o potrzebach nauki, drukowane już uprzednio przez Michalskiego w „Nauce Polskiej”, a także wyniki zjazdów naukowych i konferencji z udziałem specjalistów z różnych dziedzin nauki i sztuki.

²⁵⁴ A. Śliwiński, *op. cit.*

²⁵⁵ *Ibidem.*

Przeprowadzono także statystykę pracowników naukowych w Polsce, która wykazała, że w państwowym szkolnictwie akademickim wakuje 50 katedr, rozwój szkolnictwa wyższego wymaga powstania w najbliższych latach około 100 katedr, a roczny dopływ kandydatów, przygotowanych do ich objęcia powinien wynosić około 130 osób. Stwierdzono także, że coroczne utrzymanie 330 stypendystów jest niezbędne dla planowej gospodarki siłami naukowymi, których liczba winna wynosić około 5000. W tej sytuacji za niezmiernie ważne uznano powstanie znacznej liczby stypendiów naukowych, przyznawanych na wniosek szkół akademickich lub profesorów kierujących studiami kandydatów. Stypendia te postanowiono podzielić na zagraniczne (dla tych, którzy po studiach krajowych zamierzali specjalizować się w dziedzinach nauki w kraju dostatecznie nierozwiniętych) oraz krajowe, przyznawane w celu uzyskania doktoratu, habilitacji lub napisania ważnej pracy naukowej²⁵⁶.

W latach 1928–1930 FKN udzielił ogółem 570 stypendiów tego typu (235 zagranicznych i 335 krajowych) na łączną sumę 2 107 611 zł. Michalski dążył do przełamania monopolu nauki niemieckiej, kierując wielu stypendystów do ośrodków francuskich i anglosaskich. Warto zaznaczyć, że Dyrektor FKN był w kontakcie prawie ze wszystkimi stypendystami Funduszu. Interesował się ich problemami, postępami, udzielał rad itp. Toteż wspominali go zazwyczaj bardzo ciepło. Stypendystami FKN była cała plejada zasłużonych później dla kultury polskiej uczonych, takich jak: matematycy – Stanisław Mazur i Stanisław Gołąb, fizycy – Arkadiusz Piekara i Andrzej Sołtan, chemi-

²⁵⁶ *Pierwsze sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*. Warszawa 1931, s. 59–60.

cy – Osman Achmatowicz i Witold Kemula, przedstawiciele nauk technicznych – Aleksander Krupkowski i Włodzimierz Trzebiatowski, reprezentanci nauk rolniczych – Emil Chroboczek i Szczepan Pieniążek, geografowie – Józef Czekalski i Stanisław Leszczycki, archeolodzy – Konrad Jażdżewski i Kazimierz Michałowski, filologowie – Mieczysław Brahmer i Witold Doroszewski, historycy kultury i literatury – Bogdan Suchodolski, Kazimierz Wyka, Zygmunt Szweykowski, historycy – Henryk Batowski, Stanisław Herbst, Henryk Jabłoński, Stefan Kieniewicz, filozofowie i socjologowie – Roman Ingarden, Izydora Dąmbska, Stanisław Ossowski, Tadeusz Szczurkiewicz, prawnik Aleksander Wolter, ekonomista Oskar Lange i wielu innych nie mniej wybitnych. Stypendium na prace z zakresu literaturoznawstwa otrzymał także Czesław Miłosz. Do 1936 r. habilitowało się przeszło 13% byłych stypendystów FKN, a około 4,5% objęło katedry w szkołach wyższych; ponadto wielu zajęło stanowiska adiunktów i asystentów w uczelniach wyższych, wielu rozpoczęło pracę w szkolnictwie średnim²⁵⁷.

Drugim, bardzo ważnym zakresem działalności FKN było subwencjonowanie instytucji naukowych, artystycznych oraz wydawnictw, a także badań indywidualnych i zespołowych. Dotowano więc Polską Akademię Umiejętności, Kasę Mianowskiego, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Akademię Nauk Technicznych, Towarzystwo Naukowe we Lwowie, szereg towarzystw specjalnych, instytutów i muzeów. Z wydawnictw subsydiowano m.in.: „Fundamenta

²⁵⁷ Zob.: *Pierwsze sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*. Warszawa 1931, *Drugie sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*. Warszawa 1934 i *Trzecie sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*. Warszawa 1937.

Mathematicae” (powstałe dzięki poparciu ze strony FKN), „Przegląd Geograficzny”, „Kosmos”, „Wszechświat”, „Medycynę”, „Ekonomistę”, „Pamiętnik Literacki”, „Przegląd Socjologiczny”, „Przegląd Filozoficzny” oraz szereg wydawnictw książkowych. Michalski bardzo się interesował poziomem dotowanych przez FKN publikacji i często komunikował ich wydawcom swoje zdanie bądź zasłyszane opinie na temat opracowywanych lub ukazujących się pozycji. Z indywidualnych zasiłków na badania korzystali tej miary uczeni jak: astronom Tadeusz Banachiewicz, botanik Bolesław Hryniewiecki, chemik Wojciech Świętosławski, socjolog Ludwik Krzywicki, filolog klasyczny Tadeusz Zieliński, historyk literatury Ignacy Chrzanowski, matematyk Kazimierz Żorawski itd. Prace zespołowe popierane przez FKN dotyczyły wieloaspektowego badania kraju (fizjograficznego, geograficznego, geologicznego, antropologicznego itp.), a także badań o zasięgu międzynarodowym – np. polskiej wyprawy polarnej, która wyjechała w 1932 r. na Wyspę Niedźwiedzią, aby wziąć udział w pracach Roku Polarnego oraz polskiej wyprawy polarnej na Spitsbergen, która wyruszyła w 1934 r.²⁵⁸

W działalności Funduszu Kultury Narodowej szczególnie nacisk położono na finansowanie tzw. czystej nauki i sztuki. Wychodzono z założenia, że stanowią one źródło rozwoju kultury naukowej i artystycznej oraz nauk stosowanych i sztuki użytkowej. Ponadto na badania w naukach stosowanych łożyły ministerstwa i instytucje bezpośrednio nimi zainteresowane. W tej sytuacji najbardziej dotowano nauki humanistyczne, następnie matematyczno-przyrodnicze, a do-

²⁵⁸ Ibidem. Zob. też: Listy S. Michalskiego do W. Semkowicza z 11 I 1935. Bibl. Jagiellońska 9572 IV i z 5 I 1937. Bibl. Jagiellońska 9571 III.

piero na trzecim miejscu, w znacznie mniejszym stopniu, nauki stosowane²⁵⁹.

Działalność kierowanego przez Michalskiego Funduszu Kultury Narodowej nie ograniczała się jedynie do przyznawania zasiłków i stypendiów. Próbowano także zsynchronizować oczekiwania władz państwowych z programem działalności instytucji naukowych i artystycznych. Z inicjatywy FKN premier Walery Sławek zwrócił się w lutym 1931 r. do ministrów, aby wypowiedzieli się na temat oczekiwań ich resortów względem nauki. W odpowiedziach zwracano uwagę na niedostateczne powiązanie nauki z rozwiązywaniem praktycznych problemów, przed jakimi stoi państwo. W związku z tym sugerowano powołanie specjalistycznych instytutów naukowych, których brak uniemożliwiał uporanie się z tymi problemami. Następnie Michalski zwrócił się do instytucji naukowych i artystycznych z prośbą o uwagi w sprawie świadczeń nauki i sztuki na rzecz państwa, zapoznając jednocześnie placówki naukowe z wypowiedziami na ten temat poszczególnych ministerstw. Prawie wszystkie instytucje naukowe uznały słuszność postulatów ministerstw podkreślając jednocześnie niedofinansowanie badań naukowych²⁶⁰.

FKN przeprowadził także szereg innych ankiet, których wyniki wykorzystywano w działalności bieżącej. Były to np. ankiety skierowane do profesorów szkół wyższych w sprawie kadr młodych pracowników nauki oraz ankiety do towarzystw naukowych w sprawie ich zamierzeń na najbliższe lata²⁶¹.

²⁵⁹ Zob.: *Pierwsze sprawozdanie Funduszu...*, *Drugie sprawozdanie Funduszu...*, *Trzecie sprawozdanie Funduszu...*

²⁶⁰ Zob.: B. Jaczewski, *op. cit.*, s. 144–145.

²⁶¹ *Fundusz Kultury Narodowej...*, s. 9.

Michalski nosił się ponadto z zamiarem sformułowania przemysłowej polityki państwa względem szeroko pojętej kultury narodowej – określenia jej podstaw, celów i metod osiągania tych celów. Temu służyły konsultacje z przedstawicielami różnych dziedzin kultury, których wyniki starał się na bieżąco uwzględniać w działalności Funduszu Kultury Narodowej²⁶².

Przedłużający się, głęboki kryzys, jaki dotknął Polskę w 1929 r. odcisnął się również na działalności Funduszu, którego środki po roku 1930 zredukowano do 1 mln. złotych rocznie. Michalski czynił co mógł by zapewnić dla FKN większe dotacje, znowu mobilizując środowisko naukowe, jednak bez większego rezultatu.

Pozytywnym rezultatem starań Michalskiego było natomiast doprowadzenie w 1937 r. do uchwalenia sejmowej ustawy o Funduszu Kultury Narodowej, która znacznie zwiększała kompetencje instytucji i kierującego nią dyrektora. Na mocy tej ustawy FKN miał zarówno popierać twórczość naukową i artystyczną, jak i „wprowadzać jej wyniki do życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego Rzeczypospolitej przez współpracę z organami rządowymi, samorządowymi, a także instytucjami społecznymi”. Nadano ponadto Funduszowi osobowość prawną (co miało umożliwić posiadanie majątku własnego i uniezależnić przynajmniej częściowo od niestałych dotacji państwowych), zagwarantowano, że w budżecie państwa będzie umieszczana corocznie pozycja na potrzeby Funduszu; utworzono Kuratorium FKN, w skład którego weszli premier, marszałkowie izb ustawodawczych i minister WRiOP (oficjalnym protektorem Fundu-

²⁶² Zob. np. Protokół z pierwszej konferencji w sprawie postulatów kultury w Polsce, Arch. PAN w Warszawie I-1 teczka 6.

szu został prezydent Rzeczypospolitej), powołano Radę Funduszu, mającą mieć charakter opiniodawczy, a składającą się z delegatów instytucji wskazanych przez Kuratorium oraz osób reprezentujących większe grupy naukowców. Wreszcie dyrektora FKN imienia Józefa Piłsudskiego – bo taką oficjalną nazwę postanowiono nadać Funduszowi – mianowanego przez prezydenta, jako podsekretarza stanu podporządkowano premierowi. W marcu 1938 r. ustalono podział czynności między MWRiOP a FKN, uzgodniony przez przedstawicieli obu instytucji. Jako zasadę generalną przyjęto, że MWRiOP udziela subwencji zakładom naukowym państwowym i uczniom tych zakładów, natomiast Fundusz – zakładom naukowym prywatnym i młodzieży studiującej lub po studiach – ale dla prac nie związanych z działalnością na uczelni²⁶³.

W 1939 r. kierownictwo Funduszu rozpoczęło prace nad sporządzeniem planu rozwoju nauki polskiej, korespondującego z przedstawionym w Sejmie przez wicepremiera Eugeniusza Kwiatkowskiego (12 XII 1938) projektem piętnastoletniego programu gospodarczego. Przerwała je wojna²⁶⁴.

Rok 1930 – kryzysowy pod względem finansowym dla FKN – był także czasem ciężkiej próby dla jego kierownika. W tym właśnie okresie stał się Michalski obiektem skoncentrowanego ataku grupy literatów, starających się, za pośrednictwem prasy, zmobilizować przeciw niemu opinię społeczną i doprowadzić do jego dymisji ze stanowiska dyrektora Funduszu.

²⁶³ Pismo Ministra WRiOP do Prezesa Rady Ministrów z 24 III 1938, Archiwum Akt Nowych. Prezydium Rady Ministrów, Akta Grupowe 8/1 cz. VI 99–65.

²⁶⁴ B. Jaczewski, *op. cit.*, s. 150.

Główną przyczyną tego literackiego natarcia była sprawa powstania w Warszawie Instytutu Popierania Polskiej Twórczości Literackiej utworzonego przy czynnym – organizacyjnym i materialnym poparciu Michalskiego, który w 1930 r. przyznał ze środków FKN na działalność Instytutu 50 000 zł. Prezesem Instytutu został doradca literacki Michalskiego i jego przyjaciel – Artur Górski, a w skład zarządu weszli w połowie literaci, a w połowie badacze literatury, powołani w porozumieniu z Polską Akademią Umiejętności. Instytut miał rozdzielać środki otrzymane z FKN i innych źródeł – na cele wydawnicze i zapomogowe²⁶⁵.

Główne zarzuty czołowych polskich literatów, którym na łamach „Wiadomości Literackich” przewodził Antoni Słonimski, dotyczyły faktu niekonsultowania z nimi projektu Instytutu, pominięcia ich przy powoływaniu zarządu tej instytucji oraz jego przeważnie endeckiego składu. Przede wszystkim jednak wyrażano obawę o los mającej powstać reprezentacji polskiego piśmiennictwa – Akademii Literatury. Lękano się czy powołanie Instytutu nie jest próbą jej zastąpienia i wyeliminowania grupy znanych pisarzy od wpływu na rozdział państwowych funduszy przeznaczonych na popieranie polskiej twórczości literackiej. W kampanii publicystycznej, skoncentrowanej na dyrektorze FKN – głównym promotorze Instytutu, obok Słonimskiego, wystąpili tak znani twórcy jak: Juliusz Kaden-Bandrowski, Tadeusz Boy-Żeleński, Ferdynand Goetel, Wincenty Rzymowski, Julian Tuwim i Kazimierz Wierzyński. W swoich artykułach przedstawiali Michalskiego jako „zajadłego wroga polskiej literatury współczesnej”, ulegającego

²⁶⁵ S. Szober, *W sprawie Instytutu Popierania Polskiej Twórczości Literackiej*, „Kurier Warszawski” 1930, nr 291, s. 8.

mistycyzującym inspiracjom A. Górskiego oraz autokratę, w sposób woluntarystyczny zarządzającego Funduszem, antysemitę, stosującego antysemityzm w polityce stypendialnej i subwencyjnej FKN oraz „endeckiego Konrada Wallenroda w łonie rządu”. Ten ostatni zarzut był zarazem publicznym donosem do władz. „Może sobie rząd zwalczać endeków. Pan Michalski ich będzie popierał” – pisał w „Wiadomościach Literackich” Antoni Slonimski²⁶⁶.

W tym samym czasie „Wiadomości Literackie” przeprowadziły ankietę wśród niektórych naukowców i pisarzy na temat Funduszu Kultury Narodowej. Ku zaskoczeniu jej organizatorów wypadła ona pomyślnie zarówno dla Funduszu, jak i dla samego Michalskiego. W swoich wypowiedziach uczeni (Tadeusz Grabowski, Roman Pollak i Stanisław Windakiewicz) bardzo pozytywnie ocenili dotychczasową aktywność FKN, wskazując na jego dokonania i potrzebę dalszej intensywnej działalności. Pewne zastrzeżenia co do kwestii rozdziału stypendiów miał jedynie lwowski matematyk Hugo Steinhau. Natomiast ankietowani literaci (Kazimiera Iłłakowiczówna, Józef Weysenhoff, Aleksander Świętochowski) nie mieli wyrobionego zdania na ten temat²⁶⁷.

Mimo to, część środowiska literackiego postanowiła wyrazić swą nieufność zarówno Instytutowi Popierania Twórczości Literackiej, jak

²⁶⁶ A. Slonimski, *Kronika tygodniowa*, „Wiadomości Literackie” 1930 nr 43 s. 4. Zob. też np.: A. Slonimski: *Kronika tygodniowa*, „Wiadomości Literackie” 1930 nr 42, 43, 45, 48; J. Kaden-Bandrowski, *Ajaks na murach Freblówki*, „Gazeta Polska” 1930, nr 335, s. 4; T. Boy-Zeleński, *Era stanisławowska*, „Kurier Poranny” 1930, nr 290, s. 5; F. Goetel, *W sprawie Funduszu Kultury Narodowej*, „Wiadomości Literackie” 1930 nr 44 s. 1.

²⁶⁷ *Sprawa Funduszu Kultury Narodowej*, „Wiadomości Literackie” 1930 nr 45 s. 4 i nr 46 s. 5.

i Stanisławowi Michalskiemu. Odezwę w tej sprawie podpisało 55 literatów²⁶⁸.

Dość brutalne w formie ataki na Michalskiego wywołały zorganizowaną kontrakcję środowiska naukowego. Po wyjaśnieniach Stanisława Szobera i Artura Górskiego, podkreślających niezależność Instytutu od FKN i upatrujących przyczyn ataków w obawie pisarskich ośrodków opiniotwórczych przed przełamaniem ich monopolu na wszelką inicjatywę, głos zabrał znany botanik, były rektor UW, Bolesław Hryniewiecki, który w cyklu artykułów, zamieszczanych głównie na łamach „Przełomu”, ostro i dowcipnie polemizował z głównymi antagonistami Michalskiego – Słonimskim, Kadenem i Boyem. Zdaniem Hryniewieckiego, wszystkie zarzuty stawiane przez literatów były opartymi na plotkach insynuacjami, a atak został z premedytacją obmyślony. Podkreślał krzywdę wyrządzoną Michalskiemu – człowiekowi tak zasłużonemu dla polskiej nauki i oświaty, wyjaśniał, że dyrektor FKN w swej działalności jest ograniczany wskazaniem Komitetu sprawującego nadzór nad Funduszem, że koncepcja Akademii Literatury nie wchodzi w zakres działalności FKN, że Instytut Popierania Twórczości Literackiej powstał jak wiele innych instytucji społecznych i jak wiele innych otrzymał dotację z Funduszu Kultury Narodowej²⁶⁹.

Hryniewiecki był głównym inspiratorem protestu ponad 300 uczonych ze wszystkich ośrodków naukowych kraju. Określano w nim odezwę literatów jako „nieprzebijającą w środkach, brutalną napaść”

²⁶⁸ Zob. B. Hryniewiecki, *Nieufność literatów*, „Przełom” 1930 nr 3/4 s. 7.

²⁶⁹ B. Hryniewiecki, *Kultura a literatura czyli kolumna szturmowa do Funduszu Kultury Narodowej w świetle promieni Roentgena*, „Przełom” 1930, nr 47, s. 3-7; Idem, *W walce o prawdę i cześć dla zastugi*, „Przełom” 1931 nr 2, s. 4-6; nr 3/4, s. 5-7; nr 5 s. 6-8.

i solidaryzowano się z kierunkiem polityki naukowej Michalskiego²⁷⁰. Wcześniej osobny protest wystosowało naukowe środowisko krakowskie, zdecydowanie występując „przeciw niekulturalnej formie wystąpień i szkalowaniu pracownika wybitnie zasłużonego wobec nauki i oświaty w Polsce”²⁷¹.

Protest uczonych poparty został przez niektórych przedstawicieli muzyki i plastyki, a także przez krakowski Związek Zawodowy Literatów Polskich, wyrażający Michalskiemu „pełne zaufanie za trzydziestokilkuletnią działalność i zasługi na polu organizacji polskiej nauki i kultury”²⁷².

Ataki na Michalskiego jak nagle się rozpoczęły, tak nagle ucichły. Wiązało się to z rozmowami, jakie delegacja literatów przeprowadziła z ówczesnym wicepremierem Józefem Beckiem. W ich rezultacie Beck zapewnił literatów, „że omawiany Instytut nie jest i nie może być

²⁷⁰ Ibidem.

²⁷¹ Protest uczonych krakowskich z 25 X 1930. Druk. Odpis. Arch. J. Malkowskiej.

²⁷² „Czas” 1930 nr 261 s. 4. Wyrazem uznania środowiska naukowego dla Michalskiego za wieloletnią działalność były nadawane mu liczne członkostwa honorowe różnych zrzeszeń naukowych, m.in.: Kasy Mianowskiego, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, Towarzystwa Naukowego Płockiego, Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika oraz doktoraty *honoris causa* Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i Uniwersytetu Warszawskiego. Warto dodać, że nadanie przez uniwersytet wileński doktoratu Michalskiemu nastąpiło w momencie dla tej uczelni szczególnie uroczystym, bo w 10-lecie pracy w Polsce niepodległej i w 350 rocznicę założenia uniwersytetu w Wilnie. Spośród innych dowodów sympatii ze strony środowiska naukowego wymienić trzeba książkę zbiorową, którą w 1937 r. dedykowano Michalskiemu. Złożyły się na nią prace ofiarowane mu „w uczuciu głębokiej przyjaźni” przez wybitnych polskich uczonych: Cz. Białobrzskiego, W. Grabskiego, I. Chrzanowskiego, A. Górskiego, M.T. Hubera, S. Kołaczewskiego, T. Kotarbińskiego, A. Krokiewiczą, K. Krzeczowskią, S. Malkowskiego, J. Rutkowskiego, W. Świętosławskiego, W. Tarkiewiczą, J. Ujejskiego, M. Dzieduchowskiego i S. Kota. Zob.: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego*. Wilno 1929 t. II s. 285 i *Kultura i nauka. Praca zbiorowa dedykowana Stanisławowi Michalskiemu*. Warszawa 1937.

uważany przez rząd za jakikolwiek surogat Akademii Literackiej, której utworzenie pozostaje nadal kwestią otwartą²⁷³. Słonimski, ironizując, tak pisał o zakończeniu całej akcji literatów: „Gdy padło słowo akademii, o p. Michalskim już nikt nie chciał myśleć. Michalski? A niech sobie zostanie. Co to nas obchodzi. Przecież nam obiecano akademię. Ta sprawa akademii od początku zresztą przeświecała przez palce pisarzy walczących z p. Michalskim”²⁷⁴.

Zarzuty stawiane Michalskiemu przez środowisko literackie i przez niektórych naukowców nie były zupełnie bez podstaw. W stylu pracy Michalskiego pozostały, co prawda dalekie, reminiscencje z okresu zaborów, gdy większość spraw organizacyjnych – oświatowych i naukowych – załatwiano niejawnie lub półjawnie, bez udziału ciał kolegialnych, reprezentujących większe zbiorowości. To, w praktyce osobiste rozstrzygnięcie poszczególnych kwestii budziło krytykę i sprzeciw, jednak zdaniem wielu, była to sytuacja lepsza aniżeli wówczas, gdyby o Funduszu Kultury Narodowej decydowali biurokraci. Według Bogdana Suchodolskiego, w tak delikatnej sprawie jak popieranie nauki arbitralność była mniejszym złem aniżeli niekompetentne decyzje urzędników z MWRiOP²⁷⁵. Podobną opinię wypowiedział Wojciech Świętosławski, ówczesny minister WRiOP²⁷⁶. Trzeba przy tym wyraźnie powiedzieć, że ta arbitralność była ograniczona przez postulaty i wyniki fachowych konferencji zwoływanych przez

²⁷³ „Kurier Poranny” 1930 nr 293 s. 2.

²⁷⁴ A. Słonimski, *Kronika tygodniowa*, „Wiadomości Literackie” 1930, nr 48, s. 5. Polska Akademia Literatury powstała w 1933 r.

²⁷⁵ Rozmowa z B. Suchodolskim z lutego 1987 r.

²⁷⁶ W. Świętosławski, *Wyjątek z moich wspomnień*. Odpis. s. 2. Arch. J. Malkowskiej.

Michalskiego, przez opinie poszczególnych uczonych, wyniki przeprowadzanych ankiet, dezyderaty przedstawiane w „Nauce Polskiej” i na łamach prasy itd. Mniej natomiast przez Komitet Funduszu, który zbierał się bardzo rzadko. Po roku 1930 Prezydent upoważnił Dyrektora FKN do przyznawania zasiłków i stypendiów w granicach każdorazowego budżetu i składania sprawozdań do zatwierdzania Prezydentowi i premierowi. Upoważnienia te dawane były na początku każdego roku budżetowego²⁷⁷.

Po 1918 r. endeckie sympatie Michalskiego uzewnętrzniły się najwyraźniej w jego antysemityzmie. Zdaniem żony Konstantego Krzeczковского, z którym Michalski był w bliskich stosunkach, ta żydofobia mogła być powodowana dwuznaczną rolą, jaką polscy Żydzi odegrali w okresie wojny polsko-radzieckiej w 1920 r. Potem, według Romany Krzeczowskiej, zwalczał „łatwiznę umysłową” jaką, jego zdaniem, narzucali społeczeństwu polskiemu²⁷⁸. Warto przypomnieć, że do czasu odzyskania niepodległości przez Polskę współpraca Michalskiego w *Poradniku*, z uczonymi pochodzenia żydowskiego, np. z Samuelem Dicksteinem, Stanisławem Posnerem czy Adamem Mahrburgiem, przebiegała bez zakłóceń i odznaczała się obustronnym szacunkiem i uznaniem.

Nie powodował się natomiast Michalski w sterowaniu Funduszem żadnymi innymi uprzedzeniami natury społecznej czy politycznej. Stypendia z FKN uzyskało m.in. wielu ludzi związanych ze środowiskami lewicy, np. Henryk Dembiński, Adam Polewka czy Leon Kruczkowski.

²⁷⁷ B. Jaczewski, *op. cit.*, s. 144.

²⁷⁸ R. Krzeczowska, *Wspomnienia*. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

O kryteriach, jakimi kierował się w wyborze stypendystów najlepiej mówi fragment jego listu do Władysława Semkowicza z 13 II 1929, w którym tak pisał o preferencjach w ustalaniu kandydatów na stypendia z Uniwersytetu Jagiellońskiego: „[...] Proszę nacisk położyć na stronę moralną kandydatów, ich zalety obywatelskie, pożytek dla państwa [...] następnie wybitność, co może być ważniejsze (niż alternatywa): docent albo student czy też klucz wydziałowy. Klucz wydziałowy powinien ustąpić przed wartością, bo (nie) idzie o najlepszych z wydziału, lecz najlepszych z całego Uniwersytetu; należy zerwać z polityką «podrzutek własnych»; można więc odrzucić teologa, jeśli będzie historyk czy przyrodnik wybitniejszy. Należy robić porównania międzywydziałowe bo fundusze publiczne iść muszą do rąk najlepszych umysłowo i moralnie!”²⁷⁹.

Nie całkiem bezpodstawne były też zarzuty dotyczące niechęci Michalskiego do części literatury współczesnej. Michalski stał na tradycyjnym stanowisku, że literatura winna przede wszystkim uczyć i wychowywać. Był to dla niego podstawowy miernik wartości dzieła literackiego. Impresje artystyczne stawiał zdecydowanie niżej. Posiadał przy tym zacięcie moralizatorskie. W jednym z listów do A. Górskiego donosił m.in.: „Przeczytałem *Próchno* Berenta. Z wielkim talentem napisane – ale rzecz szkodliwa ten bezdogmatyzm – do samobójstwa prowadzący. Książka szkodliwa dla młodzieży”²⁸⁰, a w liście do Zygmunta Lubicza Zaleskiego, mając na myśli powieść Stanisława Ignacego Witkiewicza *Pożegnanie jesieni*, dziwił się: „Co za ohydne brudy wprowadzają dziś do beletrystyki [...] Czy

²⁷⁹ List S. Michalskiego do W. Semkowicza z 13 II 1919. Bibl. Jagiellońska 9472 IV.

²⁸⁰ List S. Michalskiego do A. Górskiego. B.d. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

to nie upadek? Gdzie idee w nich. W głowie organy płciowe, w dodatku patologiczne. Nie rozumiem. Jak popierać tak piękną literaturę. Co robić?!"²⁸¹.

Górski i Zaleski byli głównymi doradcami Michalskiego w kwestii popierania literatury. Powołanie w 1930 r. Instytutu Popierania Twórczości Literackiej z Górskim jako prezesem, miało odciążyć Michalskiego na obszarze, na którym nie czuł się pewnie, a jednocześnie, za pośrednictwem bliskich mu ideowo ludzi, umożliwić pewien wpływ na tę dziedzinę twórczości. Tak interpretowali utworzenie Instytutu atakujący Michalskiego literaci i, jak się wydaje, mieli tu sporo racji. W zacierzewieniu jednak imputowali mu również ambicje, których nie posiadał – jak choćby chęć autorytarnego sterowania polską literaturą współczesną.

We wrześniu 1939 r. Michalski, wraz z dużą grupą wyższych urzędników państwowych, został ewakuowany na południowy wschód – w kierunku granicy rumuńskiej. Z początkiem listopada powrócił jednak do Warszawy i aż do 10 sierpnia 1944 r. nie opuścił stolicy, poświęcając się głównie spisywaniu pamiętników i działalności w warszawskim środowisku naukowym.

Okupacja niemiecka nie przerwała działalności Kasy Mianowskiego, choć bardzo ograniczyła jej rozmiary. W dalszym ciągu udzielano potajemnie zasiłków uczonej, w czym aktywnie pośredniczył Michalski. Środki czerpano ze sprzedaży posiadanych wydawnictw (które również rozprowadzano bezpłatnie w ramach akcji tajnego nauczania). Przygotowywano także nowe wydawnictwa, organizowano po-

²⁸¹ List S. Michalskiego do Z. L. Zaleskiego z 28 XII 1928. Bibl. Polska w Paryżu. Arch. Z.L. Zaleskiego B XXI.

siedzenia Komitetu Kasy i inne narady nad zagadnieniami organizacji życia naukowego i kulturalnego po wojnie. Na jednym z takich zebrań Michalski wygłosił dwugodzinny referat, w którym przedstawił plan powojennej, szerokiej działalności Kasy jako „społecznego ministerstwa nauki”. Zgodnie z tym planem, Kasa miałaby stać się „centralną na całą Polskę instytucją opieki i popierania moralnego i materialnego nauki”. Główne tezy referatu zostały upowszechnione w środowisku ludzi związanych z Kasą Mianowskiego, a Czesław Białobrzewski, podzielać poglądy Michalskiego, opracował w tym duchu obszerny referat dla Komitetu Kasy. Ponadto Michalski zorganizował kilka zebrań, chcąc przygotować członków kierownictwa Kasy do zreformowania działalności tej instytucji²⁸².

Już w dziesięć dni po wybuchu Powstania Warszawskiego Michalski, wraz z mieszkańcami swojego domu został wypędzony przez Ukraińców z SS-Galizien, a następnie przez obóz w Pruszkowie wraz z innymi dostał się do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu-Brzezince, skąd wyszedł dopiero 5 lutego 1945 r. Został wówczas skierowany na leczenie do szpitala św. Łazarza w Krakowie. Od grudnia 1946 r. mieszkał w krakowskim Zakładzie imienia Helców (dom opieki). Jego warszawskie mieszkanie wraz z całym dobytkiem zostało spalone w czasie Powstania Warszawskiego. Spłonęły także obszerne wspomnienia – owoc kilkuletniej pracy. W gruzach domu udało się odnaleźć jedynie ich niewielkie fragmenty²⁸³.

²⁸² List S. Michalskiego do J. Małkowskiej z 15 VI 1947. Odpis. Arch. J. Małkowskiej oraz *Sprawozdanie pięćdziesiąte ósme z działalności Kasy im. Mianowskiego. Instytutu Popierania Nauki w latach 1939-1948*, Warszawa 1949 s. 27-28.

²⁸³ H. Rostafińska-Choynowska, *Stanisław Michalski. Wspomnienie*, s. 3-5. Arch. J. Małkowskiej.

Pomimo ciężkich przeżyć i nadszarpniętego zdrowia nie zamierzał Michalski zerwać ze swoją dotychczasową działalnością. Jeszcze ze szpitala św. Łazarza pisał do Antoniego Bolesława Dobrowolskiego: „Drogi Antku (...) poprawiam się i chcę jeszcze pracować. Kasa Mian.[owskiego] dopiero w b. miesiącu zacznie się organizować. Czy i ile będzie funduszków na wydawnictwa – nie wiem, ale będę się upominał, bo ani *Poradnika* ani „Nauki” z „Organonem” nie chcę porzucić”²⁸⁴.

W miarę swoich możliwości brał także Michalski udział w życiu intelektualnym Krakowa, a zwłaszcza w posiedzeniach Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa PAU. Wziął także udział w obchodach 75-lecia Polskiej Akademii Umiejętności w październiku 1948 r.²⁸⁵

Michalskiemu szło przede wszystkim o zorganizowanie prac Działu Naukowego Kasy, który stanowił materialne centrum działalności naukoznawczej. Już w grudniu 1945 r. zwrócił się do prezesa Komitetu Kasy o zaangażowanie długoletniej pracowniczki Działu Janiny Małkowskiej i innego ze współpracowników – Józefa Reutta²⁸⁶. Sam jednak, ze względu na stan zdrowia, nie chciał przyjechać do Warszawy, bojąc się że chore serce nie wytrzyma w wirze spraw i obowiązków.

²⁸⁴ List S. Michalskiego do A. B. Dobrowolskiego z 15 VIII 1945. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

²⁸⁵ List H. Barycza do F. Dzika i J. Małkowskiej z 29 VI 1960 i list S. Michalskiego do J. Małkowskiej z I XI 1948. Arch. J. Małkowskiej. W 1947 r. Rada Naukowa Wydziału Humanistycznego UJ uchwaliła wniosek S. Pigionia o powołanie komisji dla nadania Michalskiemu doktoratu *honoris causa* UJ. Doktoratu nie nadano na skutek sprzeciwu samego Michalskiego. W jednym z listów do Wiesława Strzałkowskiego pisał: „Chciano mi dać doktorat Uniw. Jag. Prosiłem na wszystko, aby zaniechali. Tyle bohaterstw było teraz, że wobec nich wstyd być wyróżnianym (...)”. List S. Michalskiego do W. Strzałkowskiego z 18 II 1948. Odpis Arch. J. Małkowskiej.

²⁸⁶ List S. Michalskiego do F. Czubalskiego z grudnia 1945. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

Pragnął korespondencyjnie kierować Działem i pracami redakcyjnymi za pośrednictwem Małkowskiej, z którą pozostawał w częstej łączności listowej.

W rezultacie tego prawie cały ciężar prac Działu w Warszawie spoczął na barkach Janiny Małkowskiej, której w szerszym zakresie pomagał jedynie nowy dyrektor Biura Kasy – Stanisław Gieysztor. Dział Naukowy nawiązał ponownie stosunki z instytucjami zagranicznymi zajmującymi się organizacją i popieraniem nauki, od których otrzymał, jako darowizny lub w drodze wymiany, wiele publikacji – zarówno bieżących, jak i z okresu wojny, a także materiały informacyjne, które posłużyły do opracowania zagadnień z dziedziny organizacji nauki w przygotowywanym, XXV tomie „Nauki Polskiej”. Utworzono także Komisję Naukoznawczą w składzie: Tadeusz Kotarbiński, Janina Małkowska, Stanisław Małkowski, Stanisław Ossowski i Bogdan Suchodolski, której powierzono opiekę nad całością prac Działu Naukowego²⁸⁷.

Prace Działu Naukowego, w tym redagowanie „Nauki Polskiej”, stanowiły kontynuację przedwojennej działalności warszawskiego ośrodka badań naukoznawczych. Michalski nie zamierzał jednak porzucić na takiej jedynie formie aktywności. W oparciu o Kasę Miąnowskiego chciał stworzyć całkowicie nową dziedzinę działalności naukoznawczej. Miały nią być kursy naukoznawcze.

Już 10 IX 1946, jeszcze ze szpitala św. Łazarza, Michalski pisał do J. Małkowskiej: „Teraz byłaby chwila stosowna, aby Kasa, jako założycielka ruchu naukoznawczego, zorganizowała kursy naukoznawcze, np. półroczne – dla pracowników w towarzystwach nauk społecz-

²⁸⁷ *Sprawozdanie pięćdziesiąte ósme...*, s. 41.

no-naukowych, w samorządach, w kooperatywach, dla nauczycieli, studentów itp.”²⁸⁸ Michalski opracował program takich kursów, który przekazał Stanisławowi Małkowskiemu, ówczesnemu prezesowi Komitetu Kasy, prosząc go o przedstawienie całego pomysłu na forum zarządu instytucji. Zadaniem kursów miało być „zainteresowanie i udzielenie informacji o nauce (jej organizacji, rozwoju i potrzebach) przede wszystkim tym, którzy w działalności swej spotkać się mogą z zagadnieniami moralnego i materialnego popierania twórczości naukowej i w ogóle rozwoju i rozpowszechniania nauki”²⁸⁹. Obok celów merytorycznych, kursy miały spopularyzować Kasę Mianowskiego w społeczeństwie i ożywić „senny”, zdaniem Michalskiego, Komitet kierujący Kasą. Kursy miały ponadto zastąpić na jakiś czas Koło Naukoznawcze i przygotować nowych współpracowników dla organizowanego wokół Działu Naukowego ośrodka naukoznawczego²⁹⁰.

Mimo niepowodzeń w realizacji projektu kursów (trudności ze skompletowaniem wykładowców), Michalski nie porzucił tej myśli i jeszcze w 1948 r. namawiał prezesa Kasy, aby świeżo powołana Komisja Naukoznawcza zabrała się do ich organizacji. Kursy miałyby trwać pół roku. Z czasem wykłady miały być drukowane w oddzielnych tomikach biblioteczki naukoznawczej, zatytułowanej *Wiedza o nauce*. Michalski projektował ponadto opracowanie specjalnego podręcznika i wprowadzenie wykładów z naukoznawstwa na wyższe uczelnie²⁹¹.

²⁸⁸ List S. Michalskiego do J. Małkowskiej z 10 IX 1946. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

²⁸⁹ List S. Michalskiego do S. Małkowskiego z października 1946. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

²⁹⁰ Ibidem.

²⁹¹ Listy S. Michalskiego do J. Małkowskiej z 30 X 1946 i do S. Małkowskiego z 6 I 1948. Odpisy. Arch. J. Małkowskiej.

Głównym powojennym dziełem Michalskiego i Działu Naukowego Kasy Mianowskiego było opracowanie i wydanie jubileuszowego, XXV tomu „Nauki Polskiej”²⁹².

Pierwotnym zamierzeniem Michalskiego było przekształcenie „Nauki” w wydawnictwo przede wszystkim teoretyczne. To zamierzenie, podobnie jak pomysł kursów, było jednak krępowane możliwościami pozyskania prac z zakresu teorii szeroko pojętego naukoznawstwa. Michalski zwrócił się o nie do starych współpracowników „Nauki”, tymczasem większość z nich – czy to ze względu na zły stan zdrowia, czy też zajęcie się innymi kwestiami – nie była w stanie tych zamówień spełnić. Michalski nie miał już także tej siły perswazji, co przed wojną – jako dyrektor departamentu w MWRiOP lub dyrektor FKN – a powojenna sytuacja polityczna i głoszona oficjalnie ideologia nie sprzyjały poruszaniu tego typu treści.

Nie sprzyjał temu także dystans, jaki, z różnych względów, zachowywał Michalski do trzech, powstałych po wojnie, ośrodków naukoznawczych – w Warszawie (Seminarium Naukoznawcze na UW), Krakowie (Konwersatorium Naukoznawcze na UJ) i Poznaniu (Koło Naukoznawcze przy PTPN). Z dystansu tego obserwował jednak pilnie działalność wszystkich trzech placówek naukoznawczych i pozyskał do XXV tomu „Nauki” sprawozdania z ich aktywności oraz kilka powstałych tam tekstów²⁹³.

²⁹² Prawie całkowicie wydrukowany w 1939 r. XXV tom „Nauki Polskiej”, podobnie jak III tom „Organonu” i XI tom *Poradnika dla samouków*, został w czasie wojny kompletnie zniszczony (mały nakład). Jednoczesne zniszczenie materiałów redakcyjnych uniemożliwiło odtworzenie jego treści.

²⁹³ Były to: J. Rutkowskiego *O zadaniach kół naukoznawczych*, S. Ziemskiego *O poznaniu w naukach realnych* i B. Halickiego *Koncepcja i autosugestia w pracy naukowo-badawczej*.

Oprócz zagadnień teoretycznych, drugim wątkiem planowanych przez Michalskiego tomów „Nauki Polskiej” miało być bardziej praktyczne zagadnienie „perspektyw nauki polskiej w epoce dziejowej przemiany”. Michalski nawiązywał w ten sposób do pierwszych, przedwojennych tomów „Nauki”, wydanych u progu niepodległości – w latach 1918 i 1919, poświęconych stanowi, potrzebom i perspektywom poszczególnych dziedzin nauki w Polsce. W tomie XXV ukazały się artykuły Wacława Sierpińskiego o polskiej matematyce, Jana Czekanowskiego o antropologii, Józefa Kostrzewskiego o naukach przedhistorycznych, Jana Samsonowicza o geologii, Władysława Konopczyńskiego o naukach historycznych i Edwarda Taylora o naukach ekonomicznych. Wprowadzeniem do tych artykułów była praca Stanisława Małkowskiego pod tytułem *Postulaty z dziedziny organizacji nauki*, w której Małkowski opowiedział się za odciążeniem szkół wyższych od prac badawczych, pozostawiając im jedynie przygotowywanie fachowców dla gospodarki narodowej. Badania naukowe miałyby prowadzić pozauniwersyteckie, nie obciążone dydaktyką instytuty, które jednocześnie szkoliłyby kadry naukowe w ramach projektowanej przez Małkowskiego Szkoły Głównej Nauki Polskiej.

W trakcie przygotowań do wydania XXV tomu „Nauki Polskiej” stopniowo, w środowisku Kasy Mianowskiego, zaczęto zdawać sobie sprawę, że w ówczesnej sytuacji politycznej ocena jego treści przez władze może mieć zasadnicze konsekwencje nie tylko dla dalszego wydawania „Nauki”, lecz także dla losów Kasy Mianowskiego, która firmowała to wydawnictwo. Szczególne wątpliwości budził teoretyczny, a więc zazwyczaj umieszczany na początku tomu, obszerny artykuł Artura Górskiego *Nauka i człowiek*. Jak donosiła Małkowska

Michalskiemu w kwietniu 1947 r.: „[...] bardzo poważną obawą jest to, aby artykuł ten postawiony na czele tomu nie narzucił swym, stanowiskiem filozoficznym (wyraźnie przeciwnym urzędowemu dziś – w dosłownym znaczeniu tego wyrazu – determinizmowi i materializmowi) oblicza całej „Nauce”, która przecież nie ma służyć jednej szkole ani doktrynie, winna tylko obrazować działalność naukową polską we wszystkich kierunkach i szkołach. Przez to artykuł mógłby zaszkodzić Kasie, czyniąc ją «ośrodkiem reakcji». Kasa żyje dziś z zasiłków MO [Ministerstwa Oświaty – JP], gdzie kurs obecnie niezmiernie się zaostrzył”²⁹⁴.

Władze, za pośrednictwem swych miarodajnych rzeczników, rzeczywiście bardzo krytycznie odniosły się do wydanego tomu. Stefan Żółkiewski w „Głosie Ludu” pisał: „Wywody naukoznawcze „Nauki Polskiej” obrażały elementarne rygory współczesnego myślenia naukowego. Tolerowanie takiego stanu rzeczy – to nie szacunek dla wolności nauki – to szkodliwa ustepliwość wobec jawnie antynaukowej ideologii drobnomieszczactwa, które w okładkach naukowego periodyku przemyca swoje klasowe treści, cynicznie lekceważąc naukę i jej rygory”²⁹⁵. Równie ostro potraktowała XXV tom ówczesna wiceminister Oświaty Eugenia Krassowska na posiedzeniu Rady Głównej do Spraw Nauki i Szkolnictwa Wyższego, domagając się „reakcji oficjalnego świata nauki na tak szkodliwy anachronizm”²⁹⁶. Z kolei Henryk Jabłoński, omawiając w „Robotniku” przyszły układ

²⁹⁴ List J. Małkowskiej do S. Michalskiego z kwietnia 1947 r. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

²⁹⁵ S. Żółkiewski, *Problemy humanistyki na wyższych uczelniach*, „Głos Ludu” 1948 nr 261 s. 3.

²⁹⁶ E. Krassowska, *Czterolecie rozwoju nauki polskiej*, „Odrodzenie” 1949 nr 9 s. 2.

organizacji naukowych w kraju, stwierdził wprost, że „miejsca na instytucje w rodzaju Kasy im. Mianowskiego, zwłaszcza po niedawnych doświadczeniach z jej wydawnictwami teoretycznymi, raczej w tej konstelacji nie widać”²⁹⁷.

Krytykę tomu przeprowadzono głównie ze stanowiska ideologicznego i politycznego, którego słuszność nie mogła być publicznie poddawana w wątpliwość. Dlatego też Michalski pisał: „Na krytyki ja bym nie odpowiadał, skoro napadnięty nie może wszystkiego powiedzieć. Milczenie i poważne prace zamieszczone zastąpią odpowiedź. Szczekanie zignorować”²⁹⁸.

Jedyną rzeczową i pozytywną recenzję tomu zamieścił „Tygodnik Powszechny”; inne pisma najwidoczniej obawiały się samodzielnych wystąpień²⁹⁹.

Michalski uważał, że „Nauka”, mimo nieprzyjaznej postawy władz, będzie mogła być dalej wydawana – nawet bez zasiłku z Ministerstwa Oświaty – tak, jak periodyki katolickie. Pierwszym tekstem, jaki pozyskał do XXVI, już nie wydanego, tomu „Nauki Polskiej” był dwuarkuszowy artykuł Bogdana Suchodolskiego o powstaniu nowoczesnego myślenia. Zamówił także artykuły u Czesława Białobrzeskiego, Władysława Tatariewiczza, Romana Ingardena i Jana Rutkowskiego. W tomie tym miano kontynuować omawianie podstawowych zagadnień poruszonych w tomie XXV, zwłaszcza najbliższych perspektyw nauki polskiej, a także zapoczątkować zupełnie nową problematykę³⁰⁰.

²⁹⁷ H. Jabłoński, *op. cit.*, „Robotnik” 1948 nr 276 s. 4.

²⁹⁸ List S. Michalskiego do J. Małkowskiej. B.d. (prawdopodobnie z końca 1948 r.). Arch. J. Małkowskiej.

²⁹⁹ A. Chojcecki, *Kasa im. Mianowskiego i „Nauka Polska”*, „Tygodnik Powszechny” 1948 nr 25 s. 7.

³⁰⁰ List S. Michalskiego do S. Małkowskiego z 8 VI 1948. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

Główną przyczyną rezygnacji Michalskiego z dalszego redagowania „Nauki Polskiej” i kierowania Działem Naukowym był stale pogarszający się stan zdrowia. Pewien wpływ na jego decyzję miało też złe przyjęcie XXV tomu przez władze i obawa przed niekorzystnymi reperkusjami tego faktu dla Kasy Mianowskiego. W lipcu 1948 r., już po podjęciu decyzji o swojej rezygnacji, tak określał w liście do prezesa Kasy Stanisława Małkowskiego główne motywy tego kroku: „Długo walczyłem ze sobą, żeby utrzymać się na tej placówce – ale widzę, że sił moich nie starczy na to. Zresztą wiele jeszcze w mym życiu – acz już krótkim – pozostanie do zrobienia. Nie mogę być przeciążonym w ostatnich chwilach. To nie lenistwo. Trzeba namysłu i czasu do namysłu. Drogi Panie, proszę wierzyć, że nie żadne ambicyjne powody doprowadzają mnie do tego wniosku. Trzeba w porę odejść. Oddam wszystkie materiały i zaczęte sprawy w ręce pańskie w sierpniu”³⁰¹.

W sytuacji, gdy państwo stało się wyłącznym mecenasem nauki, zadania Kasy Mianowskiego musiały ulec zasadniczej zmianie. W środowisku ludzi związanych z Kasą już w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu rozpoczęły się dyskusje nad kwestią włączenia tej instytucji w konfigurację organizacji naukowych w Polsce. Często nawiązywano do projektów wysuwanych jeszcze w okresie okupacji, m.in. do postulatów Michalskiego, które rozwijał zwłaszcza Czesław Białobrzeski. W nowej rzeczywistości musiały one jednak ulec dużemu ograniczeniu. W maju 1948 r. prezes Kasy, Stanisław Małkowski, przygotował, skonsultowany z Michalskim, memoriał dla władz, w któ-

³⁰¹ List S. Michalskiego do S. Małkowskiego z 4 VII 1948. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

rym przedstawił program prac Kasy na najbliższy okres. W memoriale stwierdzano, że „spośród zadań spełnianych dotychczas przez Kasę, na pierwszym planie jej programu winno pozostać utrzymywanie czynnej od lat bez mała 30-tu pierwszej w Polsce i w świecie placówki naukoznawczej, która uzyskała imię nie tylko w kraju, lecz i za granicą, wykazując swą wielką żywotność nawet w najcięższym dla Kasy okresie jej istnienia, jakim był okres okupacji oraz czasy bezpośrednio po niej następujące”. Drugim zadaniem Kasy miało być utrzymywanie domów pracy twórczej – w Mądralinie i w innych miejscowościach. Następnym zadaniem miało być upowszechnianie zagadnień nauki w społeczeństwie, w czyni współdziałałby istniejący przy Kasie ośrodek naukoznawczy. Chodziło o pobudzenie społeczeństwa do ujawniania i opiekowania się młodymi siłami naukowymi oraz do ochrony dóbr cennych naukowo – takich jak wykopaliska archeologiczne, okazy przyrodnicze, dokumenty i inne źródła historyczne³⁰².

Program ten nie zyskał uznania w oczach władz, podobnie jak i wysunięta przez Michalskiego w miesiąc później koncepcja Kasy jako organizatorki społecznego ruchu naukowego. Michalski proponował, aby Kasa zorganizowała zjazd regionalnych towarzystw naukowych, którego celem byłoby utworzenie związku tych towarzystw – z Kasą na czele³⁰³.

W tym czasie władze już jednak same przystąpiły do reorganizacji regionalnego ruchu naukowego, reorganizacji będącej integralnym elementem nowej organizacji życia naukowego w kraju – scentralizowanej i kontrolowanej. Na oddolną, społeczną inicjatywę nie było w tej sytuacji miejsca.

³⁰² Memorial S. Malkowskiego. Odpis. Arch. J. Malkowskiej.

³⁰³ List S. Michalskiego do S. Malkowskiego z 4 VII 1948. Odpis. Arch. J. Malkowskiej.

Stanowisko Michalskiego co do postawy, jaką winna zająć Kasa Mianowskiego względem przemian politycznych wynikało z roli i z funkcji, jakie przypisywał nauce. W liście do S. Małkowskiego z 5 II 1848 pisał: „Komunikuję moje starcze refleksje, aby zbytnio się nie zapędzać we wszelkie przystosowanie się do «nowych warunków». Nie odmawiam słuszności twierdzeniu, że trzeba uwzględniać nie tylko dziś, ale zawsze potrzeby życia. Ale nauka jest starsza od wszelkich nowych warunków i zawsze dążyła przeciw do upowszechnienia swej wiedzy, zalecając swe świadczenia oświacie. W propagowaniu prawdy ma swoją martyrologię («męczennicy myśli») i żyje zasadą: «la critique et la vie de la science» (Cousin) [...] Dlatego nie trzeba jej krępować. Musi być wolna. Nieutilitarnostyczna [...] Że «masy» interesują się nauką – to pocieszające – należy wysłuchiwać ich żądań i spełnić je w miarę możliwości i słuszności. Ale «masy» – spożywcy kultury, nie zawsze są dojrzałe do nadawania nauce kierunku, a służba doktrynie czyni naukę bezpłodną”³⁰⁴.

Michalski był przeświadczony, że właśnie Kasa Mianowskiego jest tym ośrodkiem, który za pośrednictwem skupionych wokół niej uczonych stanie się w końcu, mimo przeszkód, społecznym ośrodkiem sterowania nauką. Dlatego wszelkie zamachy na istnienie Kasy przyjmował jako uderzenia we własne przekonania i odczuwał głęboko. Doniesienia o negatywnej postawie władz co do dalszego istnienia instytucji przyjął z dużym smutkiem i niedowierzaniem: „Zmartwiło mnie, że ktoś może sądzić, że istnienie Kasy jest dziś zbyteczne! Sądzę, że na posterunku zostać należy do końca, choć

³⁰⁴ List S. Michalskiego do S. Małkowskiego z 5 II 1948. Odpis. Arch. J. Małkowskiej.

by z ograniczeniem działalności. Dobrowolnie likwidować się – to niedozwolone³⁰⁵.

Mimo rezygnacji z dalszego redagowania „Nauki Polskiej” i kierowania Działem Naukowym Michalski pozostawał w stałym kontakcie z osobami działającymi w tej instytucji – z prezesem Stanisławem Małkowskim, jego żoną Janiną, dyrektorem Biura Kasy – Stanisławem Gieysztozem i niektórymi członkami Komitetu. Doradzał w sprawach Kasy, interesował się Mądralinem, kwestował na rzecz instytucji.

Ostatnią wiadomość o stanie Kasy Mianowskiego otrzymał w końcu listopada 1949 r. od Gieysztoza, który komunikował o uruchomieniu czytelnicy naukoznawczej w Mądralinie i prowadzonych pod kierunkiem Witolda Doroszewskiego pracach nad suplementem *Słownika Języka Polskiego*, Gieysztor donosił, że poza tym „inna działalność Kasy śpi”, a subwencje państwowe, w związku z niepewną przyszłością Kasy, zupełnie ustały. „Proszę mi, Panie Dyrektorze – pisał Gieysztor – nie brać za złe tego minorowego tonu, ale chcąc Kasę ratować czuję potrzebę się wyżyć, a oprócz pani Małkowskiej nie ma tu nikogo, kto by szczerze przejmował się losem Kasy³⁰⁶.”

Stanisław Michalski zmarł na skutek niewydolności serca 30 XII 1949 r. w wieku 84 lat. W dniu 4 I 1950 Komitet Kasy Mianowskiego zebrał się na uroczystym posiedzeniu w celu uczczenia pamięci Zmarłego i uchwalili pokryć tymczasowo wszelkie koszty związane z pogrzebem. Wobec złej sytuacji finansowej Kasy, konieczna była

³⁰⁵ Zob. np. listy S. Michalskiego do S. Małkowskiego z 31 X 1946 i z maja 1948 oraz do K. Humińskiego z 12 VII 1947. Odpisy. Arch. J. Małkowskiej.

³⁰⁶ List S. Gieysztoza do S. Michalskiego z 24 XI 1949. Arch. J. Małkowskiej.

zbiórka pieniędzy przeprowadzona wśród przyjaciół i znajomych Michalskiego. Pogrzeb odbył się 10 stycznia na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie. Egzekwie odprawił ks. Piotr Chojnacki, uczestnik przedwojennego Koła Naukoznawczego. Polską Akademię Umiejętności reprezentował jej wiceprezes Stefan Pieńkowski. Ze względów politycznych starano się nie nadawać zbytniego rozgłosu uroczystościom pogrzebowym. Mimo to nadeszło wiele depeesz i listów kondolencyjnych od szeregu szkół akademickich, innych instytucji naukowych i od osób prywatnych³⁰⁷.

W jednej z nich, swego rodzaju epitafium, Eugeniusz Romer napisał: „Cichemu, skromnemu, pokornemu i wprost dziecinnie czystemu i niewinnemu wielbicielowi nauki, w tym uwielbieniu czerpiącemu potężną moc i wolę walki o jej rozkwit, a o to zarazem, by stała się dobrem a własnością całego Narodu (...) Temu, w obliczu jego zejścia z tego świata – nigdy śmierci – składa wyrazy najwyższego hołdu pelen wdzięczności w czterdziestym czwartym roku zupełnie Mu oddanej przyjaźni. Żyć będzie w mym sercu, jak długo ono bić będzie! W sercu i duchu Narodu w miarę wzrostu szacunku i miłości Nauki imię Michalskiego wkroczy w Aeropag Nieśmiertelnych”³⁰⁸.

³⁰⁷ Zob. Arch. PAN w Warszawie. Teczka S. Michalskiego.

³⁰⁸ E. Romer: Do Komitetu Kasy im. Mianowskiego. Pismo z 4 I 1950 Arch. J. Mal-kowskiej.

STATUT

Kasy Mianowskiego 1991*

Zasady ogólne

§ 1

Fundacja ustanowiona aktem notarialnym z dnia 20 maja 1991 r. przez Edwarda Stanisława Potkowskiego – działającego w imieniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Jerzego Mikołaja Kołodziejczaka – działającego w imieniu Polskiej Akademii Nauk, Stefana Tadeusza Bratkowskiego, Andrzeja Kwiryna Biernackiego, Piotra Włodzimierza Hübnera, Barbarę Annę Kuźnicką, Jana Józefa Piskurewicza i Leszka Olgierda Zasztowta działa zgodnie z ustawą z dnia 6 kwietnia 1984 r. i niniejszym Statutem. Fundacja nosi nazwę „Kasa im. Józefa Mianowskiego – Fundacja Popierania Nauki”.

§ 2

Kasa im. Józefa Mianowskiego – Fundacja Popierania Nauki, zwana dalej Kasą, jest kontynuatką i sukcesorem praw i majątku istniejącej od 1881 r. „Kasy pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. d-ra med. J. Mianowskiego”.

* z późniejszymi zmianami

§ 3

Kasa stawia sobie za cel gromadzenie i rozdział środków na rozwój nauki w Polsce. Wypełniając swe zadania Kasa:

- występuje jako rzecznik interesów polskiego środowiska naukowego,
- subwencjonuje badania i wydawnictwa naukowe,
- funduje stypendia oraz nagrody,
- wspiera społeczny ruch naukowy,
- organizuje zjazdy nauki polskiej,
- współdziała z instytucjami naukowymi krajowymi i zagranicznymi,
- ogłasza konkursy na prace badawcze,
- podejmuje stosowne działania informacyjne,
- prowadzi działalność wydawniczą,
- przygotowuje i publikuje roczniki „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”,
- zabiega o pozyskanie środków na działalność statutową Kasy.

§ 4

Przy Kasie działa Instytut Naukoznawczy imienia Stanisława Michalskiego. Instytut prowadzi badania naukoznawcze, w szczególności poświęcone nauce polskiej. Działa na podstawie własnego statutu.

§ 5

Kasa działa na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej. Siedzibą Kasy jest Warszawa.

§ 6

Kasa ma osobowość prawną, może otrzymywać darowizny i zapisy, nabywać oraz zbywać majątek ruchomy i nieruchomy.

§ 7

Członkami zwyczajnymi Kasy zostają dożywotnio członkowie Komitetu Kasy i Rady Naukowej. 2. Członkami honorowymi Kasy zostają dożywotnio osoby szczególnie zasłużone dla Kasy, w tym również osoby fizyczne, które wniosą istotny wkład materialny do majątku Kasy. osoby te powoływane są na wniosek Komitetu przez Radę Naukową.

Organy Kasy

§ 8

Organami Kasy są:

- Rada Fundatorów
- Rada Naukowa
- Komitet
- Komisja Rewizyjna

§ 9

Rada Fundatorów dba o materialne podstawy działania Kasy.

§ 10

1. W skład Rady Fundatorów wchodzi osoby, które ustanowiły Fundację, a także – w drodze kooptacji – osoby fizyczne i prawne

wnoszące istotny wkład materialny do majątku Kasy. Osoby prawne reprezentuje w Radzie Fundatorów stały delegat. Rezygnacja z udziału w Radzie Fundatorów winna być złożona na piśmie.

2. Rada Fundatorów wybiera przewodniczącego i sekretarza.

§ 11

1. Rada Fundatorów rozpatruje sprawozdania za dany rok kalendarzowy z działalności Komitetu Kasy łącznie ze sprawozdaniem Komisji Rewizyjnej i na tej podstawie udziela Komitetowi absolutorium.
2. Rada Fundatorów uchwała regulamin określający sposób dysponowania majątkiem Kasy oraz kierunki i zasady prowadzenia przez Kasę działalności gospodarczej.
3. Rada Fundatorów ustala wynagrodzenia pracowników Kasy oraz określa płatne stanowiska i liczbę etatów.

§ 12

Posiedzenie Rady Fundatorów organizuje Komitet przynajmniej dwa razy do roku, delegując ze swego składu własnego przedstawiciela.

§ 13

Rada Naukowa czuwa nad realizacją celów statutowych Kasy z wyjątkiem funkcji zastrzeżonych dla Rady Fundatorów.

§ 14

1. Rada Naukowa składa się z delegatów polskich instytucji naukowych. Listę tych instytucji ustala Komitet.
2. Kadencja Rady Naukowej trwa trzy lata.

3. W posiedzeniach Rady Naukowej biorą udział członkowie Komitetu z głosem doradczym oraz osoby przez Radę zaproszone.

§ 15

Rada Naukowa wybiera ze swego grona przewodniczącego i sekretarza.

§ 16

Posiedzenia Rady Naukowej zwołuje przewodniczący działając z własnej inicjatywy lub na wniosek Komitetu.

§ 17

1. Uchwały Rady Fundatorów oraz Rady Naukowej zapadają zwykłą większością głosów członków obecnych. Przy równości głosów przeważa głos przewodniczącego.
2. Do ważności uchwał w sprawach majątkowych wymagana jest obecność minimum dziesięciu członków Rady Fundatorów.

§ 18

Nie można łączyć funkcji delegata do Rady Naukowej z funkcją członka innych organów Kasy.

§ 19

1. Ustawowe i statutowe funkcje zarządu Fundacji wypełnia Komitet.
2. Komitet sprawuje władzę reprezentacyjną, wykonawczą i zarządzającą.

3. Komitet podejmuje decyzje w sprawach nie zastrzeżonych innym organom Kasy.

§ 20

1. Członków Komitetu wybiera nowo obrana Rada Naukowa na okres trzech lat. Kandydatów do Komitetu może zgłaszać Rada Fundatorów i ustępujący Komitet.
2. Pierwszy skład Komitetu wybiera Rada Fundatorów.

§ 21

1. Komitet składa się z dziewięciu członków.
2. Komitet wybiera ze swego grona Prezesa, Wiceprezesa, Sekretarza oraz Skarbnika.
3. Prezes jest reprezentantem Kasy, prowadzi działalność Komitetu oraz przestrzega wykonywania uchwał podjętych przez organy Kasy.
4. Funkcje Wiceprezesa określa Prezes.
5. Sekretarz odpowiada za dokumentację Kasy, protokołuje posiedzenia Komitetu i jest bezpośrednim kierownikiem administracyjnego działu Biura Kasy.
6. Skarbnik jest bezpośrednim kierownikiem działu finansowo-księgowego Biura Kasy.

§ 22

1. Komitet obraduje w miarę potrzeb, posiedzenia zwołuje Prezes lub Wiceprezes Komitetu.
2. Komitet podejmuje decyzje zwykłą większością głosów.

3. W posiedzeniach Komitetu uczestniczą: Redaktor wydawnictw, Dyrektor Instytutu Naukoznawczego oraz zaproszone osoby.

§ 23

1. Komitet może powołać stałe lub doraźne komisje, recenzentów z poszczególnych dziedzin nauki oraz ekspertów.
2. Komisje działają na podstawie regulaminów zatwierdzonych przez Komitet.

§ 24

1. Obsługę administracyjno-techniczną i gospodarczą Kasy zapewnia Biuro.
2. Biuro Kasy działa na podstawie regulaminu zatwierdzonego przez Komitet.
3. Za zgodą Komitetu, Prezes może powołać Dyrektora programowego, do którego zadań należy organizowanie przedsięwzięć Kasy oraz zabieganie o środki finansowe ze źródeł krajowych i zagranicznych.
4. Dyrektor programowy podlega bezpośrednio Prezesowi.

§ 25

Komitet corocznie przedkłada Radzie Fundatorów sprawozdanie z działalności finansowej, gospodarczej i stanu majątku, a Radzie Naukowej – sprawozdanie z pozostałych prac Kasy.

§ 26

Komisja Rewizyjna kontroluje gospodarkę majątkową Kasy, poprawność działania Biura Kasy oraz gospodarkę środkami przydzielonymi Instytutowi Naukoznawczemu.

§ 27

1. Komisja Rewizyjna składa się z trzech członków wybranych przez Radę Fundatorów.
2. Nie można łączyć członkostwa Komisji Rewizyjnej z funkcjami w innych organach Kasy lub funkcją pracownika Kasy.

§ 28

1. Komisji Rewizyjnej przysługuje w każdym czasie prawo sprawdzania rachunków i innych dokumentów Kasy.
2. Komisja Rewizyjna przygotowuje coroczne sprawozdanie dla Rady Fundatorów w zakresie przewidzianym w § 26.

§ 29

1. Członkowie Rady Fundatorów, Rady Naukowej i Komisji Rewizyjnej nie mogą być członkami Komitetu ani pozostawać z nimi w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości z tytułu zatrudnienia.
2. Członkiem Rady Fundatorów, Rady Naukowej i Komisji Rewizyjnej nie może być osoba skazana prawomocnym wyrokiem za przestępstwo z winy umyślnej.
3. Członkowie Rady Fundatorów, Rady Naukowej i Komisji Rewizyjnej mogą otrzymywać z tytułu pełnienia funkcji tylko zwrot uzasadnionych kosztów w wysokości nie wyższej niż określony przepisami ustawy o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi.

Majątek Kasy

§ 30

1. W skład majątku Kasy wchodzi: fundusz założycielski i inne środki zgromadzone na rachunku bankowym, papiery wartościowe, rzeczy ruchome i nieruchomości.
2. Spadki, zapisy i darowizny przyjmuje Komitet za zgodą Rady Fundatorów.

§ 31

Celem powiększenia majątku Kasa może wchodzić w spółki, zawierać porozumienia i umowy z fundacjami lub innymi organizacjami.

§ 32

Na podstawie wniosku Komitetu Rada Fundatorów może wyrazić zgodę na przyjęcie przez Kasę zobowiązań, praw i majątku innej fundacji o zbliżonym profilu.

§ 33

Fundusz statutowy Kasy ani inne wydzielone fundusze będące w dyspozycji Kasy nie mogą być wykorzystane do :

- udzielania pożyczek lub zabezpieczania zobowiązań majątkiem Kasy w stosunku do jej członków, członków organów lub pracowników oraz osób, z którymi pracownicy pozostają w związku małżeńskim albo w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii prostej, pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia albo są związani z tytu-

tu przysposobienia, opieki lub kurateli, zwanych dalej ..osobami bliskimi”,

- przekazywania ich składników na rzecz członków organów Kasy lub pracowników oraz ich bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, w szczególności jeżeli przekazanie to następuje bezpłatnie lub na preferencyjnych warunkach,
- wykorzystywania majątku na rzecz członków organów Kasy lub pracowników oraz ich bliskich, na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich, chyba że to wykorzystanie bezpośrednio wynika ze statutowego celu Kasy,
- zakupu na szczególnych zasadach towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie organów Kasy lub pracownicy lub ich osoby bliskie.”

§ 34

1. Kasa prowadzi działalność gospodarczą za pośrednictwem Biura Kasy. Dochody z tej działalności przeznaczone są na cele statutowe Kasy oraz na dalsze rozwijanie działalności gospodarczej.
2. Kasa może prowadzić działalność gospodarczą w rozmiarach służących realizacji jej celów statutowych.

§ 35

Działalność gospodarcza prowadzona przez Kasę obejmuje prace wydawnicze, wytwórcze i usługowe, zwłaszcza w dziedzinie nauki, oświaty, kultury i sztuki.

§ 36

Majątek Kasy może być lokowany w przedsięwzięciach gospodarczych oraz spółkach i papierach wartościowych.

§ 37

Biuro Kasy prowadzi gospodarkę finansową i ewidencję księgową według zasad określonych dla jednostek nie będących jednostkami gospodarki społecznej.

§ 38

1. Składanie oświadczeń woli w zakresie praw i obowiązków majątkowych Kasy wymaga podpisu dwóch członków Komitetu lub jednego członka Komitetu i pełnomocnika działającego w granicach umocowania.
2. Oświadczenie woli w imieniu Kasy w zakresie zwykłego zarządu może składać jedna osoba upoważniona do tego przez Komitet.

Likwidacja Kasy

§ 39

Rozwiązania Kasy może dokonać Rada Fundatorów. W razie rozwiązania Kasy Rada Naukowa postanowi na wniosek Komitetu na rzecz jakich polskich instytucji mających na celu popieranie nauki przejdzie majątek Kasy.

Zmiany statutu

§ 40

Zmiany w statucie Kasy mogą być dokonywane przez Radę Fundatorów na wniosek Komitetu lub Rady naukowej. Uchwała w tej sprawie wymaga aprobaty dwóch trzecich obecnych członków Rady Fundatorów. Sprawa zmiany statutu musi być wpisana w porządek obrad Rady Fundatorów.

oprac. *Władysław Findeisen*

Członkowie Komitetu Kasy Mianowskiego 1881–2011

(gwiazdka przy nazwisku informuje, że biogram tej osoby
można znaleźć w: Andrzej Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*,
T. I–V, Warszawa 1998–2002)

- Dominik Anc 1916–18
- Władysław Andrychiewicz 1889–93
- Wacław Baehr* 1927–34
- Ignacy Baranowski* 1885–97 (wiceprezes 1886–87, prezes 1887–93)
- Kazimierz Białaszewicz* 1934–37
- Czesław Białobrzęski* 1922–51
- Andrzej Biernacki 1991– (skarbnik 1991–2009)
- Józef Brudziński* 1915–17
- Franciszek Bujak* 1919–22
- Tytus Chałubiński 1881–85 (prezes 1881–85)
- Adam Chelmoński 1903–09

- Bronisław Chlebowski* 1896–1918 (wiceprezes 1915–18)
- Piotr Chmielowski* 1881–96 (wiceprezes 1892–96)
- Ignacy Chrzanowski* 1896–1909
- Zygmunt Chrzanowski 1932–35 (skarbnik 1932–35)
- Franciszek Czubalski* 1922–51 (sekretarz 1925–26, prezes 1945–47)
- Karol Deike 1881–1906 (skarbnik 1881–1906)
- Jan Dmochowski 1922–24 (skarbnik 1922–24)
- Antoni B. Dobrowolski* 1924–25
- Konrad Dobrski 1881–1914 (sekretarz 1881–93, wiceprezes 1900–1904, prezes 1905–14)
- Jan Domaszewski* 1897–1914 (wiceprezes 1905–14)
- Witold Doroszewski* 1929–36 (sekretarz 1929–36)
- Jan Drewnowski 1947–51 (skarbnik 1947–51)
- Karol Dunin* 1902–13
- Eugeniusz Dziewulski 1885–89
- Józef Eismund* 1908–09
- Władysław Findeisen 1991–2009 (prezes 1991–2009, od 2010 r. członek honorowy Kasy)
- Maksymilian Flaum 1902–21
- Wojciech Gasparski 1998–2003
- Mściśław Godlewski 1881–1903
- Henryk Goldberg 1910–11
- Władysław Gosiewski* 1891–95
- Janusz Haman 1991–94 (wiceprezes 1991–94)
- Stefan Holewiński 1914–17 (sekretarz 1914–17)
- Władysław Holewiński* 1881–89, 1897–1902, 1904 (wiceprezes 1889, prezes 1901, 1904)

- Henryk Hoyer* sen. 1897–99
- Maksymilian Tytus Huber* 1934–44 (wiceprezes 1936–44)
- Piotr Hübner 1991–97
- August Iwański 1922–23
- Jan Jakubowski 1922–36
- Jerzy Jankowski 1995–2003
- Janina Józwiak 2010– (skarbnik 2010–)
- Witold Kamieniecki* 1916–20
- Walenty Kamocki* 1899–1907
- Wiktor Kemula* 1947–51
- Alfons Klarnier 1921–23 (sekretarz 1921–22)
- Jan Karol Kochanowski* 1900–01, 1915
- Jerzy Kołodziejczak 1991–2007
- Henryk Konic* 1905–11, 1913–17
- Stefan Kopeć* 1939–41
- Józef Korzeniowski* 1920–21
- Tadeusz Korzon* 1893–97, 1903–09
- Tadeusz Kotarbiński* 1920–25, 1927–34
- Roman Kozłowski* 1950–51
- Zygmunt Kramsztyk 1883–1903
- Adam Krokiewicz* 1934–47 (sekretarz 1936–38)
- Stanisław Kronenberg 1881–89 (wiceprezes 1881–86,
prezes 1886–87)
- Adam Antoni Kryński* 1884–96
- Barbara Kuźnicka 1991–94
- Feliks Kucharzewski* 1895–1926 (sekretarz 1897–1913, prezes
1915–20)
- Władysław Kwietniewski 1885–91

- Wiktor Leśniewski 1945–47 (skarbnik 1945–47)
- Bogusław Leśnodorski* 1950–51
- Stanisław Libicki 1894–97 (sekretarz 1894–96)
- Edward Lipiński* 1948–51
- Karol Lutostański* 1912–14, 1918–39 (prezes 1921–39)
- Stanisław Małkowski* 1945–51 (prezes 1947–49)
- Tadeusz Manteuffel* 1945–51 (sekretarz 1945–48)
- Bolesław Markowski 1927–31 (skarbnik 1927–31)
- Ignacy Matuszewski 1935–39 (skarbnik 1935–39)
- Władysław Mazurkiewicz 1918–22
- Zdzisław Mączyński* 1945–48
- Stanisław Michalski 1945–47
- Waclaw Miszewski 1939–45
- Józef Morozewicz* 1927–34
- Jakub Natanson 1881–84
- Józef Natanson 1897–1901, 1906–22 (skarbnik 1906–22)
- Antoni Okolski 1889–97 (prezes 1894–97)
- Stanisław Ossowski* 1947–51 (wiceprezes 1947–51)
- Józef Pawiński* 1910–17
- Jerzy Pelc 1995–2009 (wiceprezes 1995–2009)
- Stefan Pieńkowski* 1947–51
- Jan Piskurewicz 1991–
- Grzegorz Płoszajski 2004–
- Bolesław Pohorecki 1925–26
- Antoni Ponikowski 1924–26
- Wiktor Jan Porzeziński* 1923–29 (wiceprezes 1927–29)
- Edward Potkowski 1991–2009

- Zenon Przesmycki 1918–19
- Franciszek Pułaski* 1910–14
- Antoni Puljanowski 1918–21
- Wojciech Przybyłowicz 1948–51 (sekretarz 1948–51)
- Jan Rutkowski* 1918–19
- Joanna Schiller (od 2010 Schiller-Walicka) 2007– (sekretarz 2010–)
- Wincenty Siemaszko* 1938–43
- Henryk Sienkiewicz 1981–83
- Włodzimierz Siwiński 2010– (wiceprezes 2010–)
- Kazimierz Sławiński 1910–13
- Stanisław Staniszewski 1922–23
- Henryk Struve* 1881–92, 1897–1900, 1902–03 (wiceprezes 1890–92, prezes 1898–1900, 1902–03)
- Bogdan Suchodolski* 1936–38
- Filip Sulimierski 1881–85
- Stanisław Szober* 1919–22, 1937 (sekretarz 1920–21)
- Ludwik Szperl* 1914–25, 1932–44 (wiceprezes 1922–25)
- Zygmunt Szwejkowski* 1936–45 (sekretarz 1939–44)
- Franciszek Śliwicki 1881–83
- Antoni Ślósarski 1889–97
- Andrzej Śródka 2004–
- Wojciech Świętosławski* 1925–27
- Władysław Tatarkiewicz* 1915–20
- Józef Ujejski* 1921–36 (sekretarz 1923–25, 1927–29, wiceprezes 1929–36)
- Czesław Witoszyński* 1927–34
- Jarosław Włodarczyk 2010–

- Tadeusz Wojno* 1935–38
- Władysław Wróblewski 1945–47
- Bogdan Zaborski 1939 (nie objął urzędowania)
- Jan Zaleski* 1927–32
- Stefan Zaleski* 1945–47 (wiceprezes 1945–47)
- Leszek Zasztowt 1991– (sekretarz 1992–2009; prezes 2010–)
- Józef Zawadzki* 1945–47
- Jan Zawidzki* 1918–22 (wiceprezes 1919–22)
- Kazimierz Żorawski* 1925–26 (wiceprezes 1925–26)

oprac. *Władysław Findeisen*

Członkowie Rady Naukowej Kasy Mianowskiego 1920–2011

(gwiazdka przy nazwisku informuje, że biogram tej osoby można znaleźć w: Andrzej Śródka, *Uczeni polscy XIX–XX stulecia*, t. I–V, Warszawa 1998–2004)

- Maciej Bossak 1992–2003 (sekretarz Rady 1994–2003; Politechnika Warszawska)
- Eustachy S. Burka 1994–97, GTN
- Kazimierz Chodynicki* 1926–29, Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie
- Władysław Czaplński* 1951, Uniwersytet i Politechnika we Wrocławiu
- Zygmunt Czerny 1951, UMK w Toruniu
- Przemysław Dąbkowski* 1920, Związek Pol. Tow. Naukowych we Lwowie
- Bronisław Dembiński* 1924–25, PTPN
- Władysław Dziewulski* 1920–22, USB w Wilnie
- Stefan Ehrenkreutz* 1923–39, USB w Wilnie
- Jerzy Fedorowski 2000–, UAM

- Adam Fischer 1936–39, UJK we Lwowie
- Aleksander Gieysztor 1992–99 (przewodniczący Rady 1994–97; PAN)
- Kazimierz Godłowski 1992–95, PAU
- Alfred Halban 1920–23, UJK we Lwowie
- Leon Halban 1951, UMCS w Lublinie
- Władysław Heinrich* 1925–35, UJ
- Jan Hirschler* 1932–39, Związek Pol. Tow. Naukowych we Lwowie
- Maksymilian Tytus Huber* 1925–27, Politechnika Lwowska
- Jacek Jadacki 2005–2009, TNW
- Antoni Jakubski 1928–35, PTPN
- Franciszek Kaczmarek 1992–2000, UAM
- Eugeniusz Kalinowski 1994–2001, Politechnika Wroclawska
- Alicja Karłowska-Kamzowa 1992–99 (sekretarz Rady 1992–94; PTPN)
- Stanisław Kiczuk 1994–, KUL
- Romuald Kmiecik 1994–2003, UMCS
- Jan Karol Kochanowski-Korwin* 1920–25, TNW
- Włodzimierz Kołos 1992–96 (przewodniczący Rady 1992–94; UW)
- Mieczysław Konopacki* 1926–39, TNW
- Leon Kozacki 1999–, PTPN
- Zbigniew Krupa 2003–06, UMCS
- Franciszek Krzyształowicz* 1926–31, UW
- Julian Krzyżanowski* 1947–48, TNW
- Tadeusz Lehr-Splawiński* 1936–39, 1947–48, 1951, UJ
(przewodniczący Rady 1947–48)
- Zdzisław Libera 1992–1998, TNW
- Zygmunt Lisowski* 1936–39, PTPN

- Józef Łukaszewicz 1992–2006, Uniwersytet Wrocławski
- Jan Machnik 1995–, PAU
- Wojciech Maciejewski 2000–, UW
- Izabella Malej 2006–, Uniwersytet Wrocławski
- Maksymilian Matakiewicz* 1934–39, Politechnika Lwowska
- Mieczysław Michałowicz* 1932–39, UW
- Henryk Mościcki* 1922–25, Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie
(sekretarz Rady 1922–23)
- Ignacy Mościcki* 1920–24, Politechnika Lwowska
- Witold Nowicki* 1924–35, UJK we Lwowie
- Jerzy Osowski 2003– (sekretarz Rady 2003–09; Politechnika
Warszawska)
- Maria Pawlaczyk-Szpilowa 1992–1994, Politechnika Wrocławska
- Karol Pomianowski* 1920–22, Politechnika Warszawska
(sekretarz Rady 1920–21)
- Edward Potkowski 2009– (sekretarz Rady 2009–; TNW)
- Gustaw Przychocki* 1934–36, TNW
- Franciszek Pułaski* 1924–25, TNW
- Ewa Rzetelska-Feleszko 1998–2004, TNW
- Wojciech Rubinowicz* 1947–48, 1951, UW
- Władysław Rudziński 2006–09, UMCS
- Jan Rutkowski* 1926–39, 1947–48, Uniwersytet Poznański;
1926–27 także PTPN
- Andrzej Rychard 2006–, PAN
- Jan Sajdak* 1922–25, Uniwersytet Poznański
- Henryk Samsonowicz 1996–2000 (przewodniczący Rady
1997–2000; UW)

- Michał Seweryński 1992–2006, Uniwersytet Łódzki
- Michał Siedlecki* 1922–24, UJ
- Witold Staniewicz 1930–39, Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie
- Kazimierz Stołyhwo* 1923, TNW
- Włodzimierz Stożek 1930–34, Politechnika Lwowska
- Stefan Straszewicz* 1947–48, 1951, Politechnika Warszawska (sekretarz Rady 1947–48, 1951)
- Piotr Strebeyko 1992–94, TNW
- Jan Strelau 2003–06, PAN
- Jerzy Suszko* 1951, PTPN
- Dezydery Szymkiewicz* 1928–29, Politechnika Lwowska
- Heliodor Święcicki 1920–23, Uniwersytet Poznański i PTPN
- Wojciech Świętosławski* 1930–39, 1947–48, 1951, PAU (przewodniczący Rady 1932–39, 1951)
- Władysław Tatarkiewicz* 1920–21, Tow. Przyjaciół Nauk w Wilnie
- Janusz Tazbir 1999–2003, PAN
- Stanisław Józef Thugutt* 1920–23, UW; 1937–39, TNW
- Wacław Tokarz* 1920–21, UJ
- Andrzej Tomczak 1992–, UMK
- Kazimierz Twardowski* 1920–31, Związek Pol. Tow. Naukowych we Lwowie (przewodniczący Rady 1922–31)
- Andrzej Wąsek 1992–1994, UMCS
- Aleksander Weron 2003–, Politechnika Wrocławska
- Marek Wesołowski 2000–, GTN
- Władysław Wilczyński 2006–, Uniwersytet Łódzki
- Józef Witkowski* 1951, Uniwersytet Poznański
- Zygmunt Wojciechowski* 1947–48, PTPN

- Jerzy Wyrozumski 2000– (przewodniczący Rady 2001–; UJ)
- Stefan Zaleski* 1951, TNW
- Henryk Zimoń 1992–1994, KUL
- Kazimierz Żorawski* 1920–28, PAU (przewodniczący Rady 1920–21)
- Konstanty Żorawski* 1923–39, Politechnika Warszawska (sekretarz Rady 1924–39)
- Marian Żukowski 2009–, UMCS
- Mariusz Żydowo 1997–2000, GTN

Użyte skróty

GTN	Gdańskie Towarzystwo Naukowe,
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski,
PAN	Polska Akademia Nauk,
PAU	Polska Akademia Umiejętności,
PTPN	Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk,
TNW	Towarzystwo Naukowe Warszawskie,
UAM	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza,
UJ	Uniwersytet Jagielloński,
UJK	Uniwersytet Jana Kazimierza,
UMCS	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej,
UMK	Uniwersytet Mikołaja Kopernika,
USB	Uniwersytet Stefana Batorego,
UW	Uniwersytet Warszawski

Wydawnictwa współfinansowane przez Kasę Mianowskiego 1992–2010

2010

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XIX (XLVIII): 2010, 420 ss.
- Konrad A j e w s k i, Stanisława Kostki Zamoyskiego życie i działalność 1775–1856, red. nauk. Joanna S c h i l l e r, wyd. we współpracy z Towarzystwem Naukowym Warszawskim i Stefan Zamoyski Educational Trust w Londynie, Retro-Art, Warszawa 2010, 722 ss.
- Andrzej W a l i c k i, *Idee i ludzie. Próba autobiografii*, red. tomu Leszek Z a s z t o w t, red. nauk. Joanna S c h i l l e r, wyd. Instytut Historii Nauki PAN i Aspra-JR, Warszawa 2010, 463 ss. (Nagroda: Warszawska Premiera Literacka Klubu Księgarzy, Książka Kwietnia 2010).
- Bożena U r b a n e k, *Kształtowanie specjalności lekarskich na ziemiach polskich w latach 1860–1914*, wyd. Instytutu Historii Nauki PAN i Aspra-JR, Warszawa 2010, 291 ss.
- Św. Grzegorz P e r a d z e, *Dzieła zebrane*, Tom I: *O monastycyzmie gruzińskim. O liturgii gruzińskiej*, pod red. ks. Henryka P a p r o c k i e g o, wyd. Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, 248 ss.

- A t e n a j o s, *Uczta mędrców*, przeł., wstępem i komentarzem opatrzyli Krystyna B a r t o l, Jerzy D a n i e l e w i c z, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2010, 1373 ss.
- Adam H u l a n i c k i, *60 lat chemii analitycznej (1945–2005)*, wyd. Instytut Historii Nauki PAN i Retro-Art, Warszawa 2010, 186 ss.

2009

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XVIII (XXXXIII), ss. 330
- „Organon”; Rocznik 2009, nr 41, ss. 248 (Fundusz DROGOMIR).
- Andrzej J. W ó j c i k, *Zachodni Okręg Górniczy. Studia z dziejów geologii i górnictwa Królestwa Polskiego w I połowie XIX w.*, wyd. Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa 2008, ss. 326
- Agnieszka G r a b o Ń, *Problematyka żydowska na łamach prasy akademickiej w okresie międzywojennym*, Kraków 2008, ss. 445

2008

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XVII (XXXXII), ss. 256.
- „Organon”; Rocznik 2007, nr 36, ss. 250 (Fundusz DROGOMIR).
- Leszek Z a s z t o w t, *Europa Środkowo-Wschodnia a Rosja XIX–XX wieku. W kręgu edukacji i polityki*, „Bibliotheca Europae Orientalis”, wyd. Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego i Retro-Art, Warszawa 2007 (wyd. 2008), ss. 562, (Fundusz DROGOMIR i Fundusz Rodziny Kruszewskich).
- David F r i c k, *Wilnianie. Żywoty siedemnastowieczne*, „Bibliotheca Europae Orientalis”, wyd. Studium Europy Wschodniej Uniwersy-

tetu Warszawskiego, Warszawa 2008 (Fundusz Rodziny Kruszevskich).

- Joanna S c h i l l e r, *Universitas Rossica. Koncepcja rosyjskiego uniwersytetu 1863–1917*, wyd. Instytutu Historii Nauki PAN, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2008, ss. 707.
- Michał K o k o w s k i, *Różne oblicza Mikołaja Kopernika. Spotkania z historią interpretacji*, wyd. Instytut Historii Nauki PAN, Polska Akademia Umiejętności, Retro-Art, Kraków–Warszawa 2009 (wyd. 2008), ss. 640.

2007

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XVI (XXXXI), ss. 340.
- „Organon”; Rocznik 2006, nr 35, ss. 248 (Fundusz DROGOMIR)
- Jan P i s k u r e w i c z, *Miedzy nauką a polityką. Maria Skłodowska-Curie w laboratorium i w Lidze Narodów*, wyd. Uniwersytetu Marii Skłodowskiej-Curie, Lublin 2007, ss. 248.

2006

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XV (XXXX), ss. 341.
- „Organon” Rocznik 2005, nr 34, ss. 260 (Fundusz DROGOMIR).
- Adam R e d z i k: Wydział Prawa Uniwersytetu Lwowskiego w latach 1939–1946, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2006, 432 s. (Fundusz DROGOMIR).

2005

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XIV (XXXIX), ss. 293.
- „Organon” Rocznik 2004, nr 33, ss. 224 (Fundusz DROGOMIR).
- Irena F e d o r o w i c z: *W służbie ziemi ojczystej. Czesław Jankowski w życiu kulturalnym Wilna lat 1905–1929*, „Biblioteka Literatury Pogranicza pod patronatem Prezydenta RP”, tom 10, Collegium Columbinum, Kraków 2005, ss. 320.

2004

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XIII (XXXVIII): 2004, ss. 212.
- Bronisław Ż o n g o ł ł o w i c z: *Dzienniki 1930–1936*, „Bibliotheca Europae Orientalis”, wyd. Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004, ss. XL+776,(Fundusz Rodziny Kruszewskich, Fundusz DROGOMIR).
- „Organon” Rocznik 2003, nr 32, ss. 166 (Fundusz DROGOMIR).
- Konrad A j e w s k i: *Zbiory artystyczne Biblioteki i Muzeum Ordynacji Krasieńskich w Warszawie*. Wydawnictwo Neriton i Instytut Historii im. Tadeusz Manteuffla PAN (Fundusz DROGOMIR, Fundusz M i B. Suchodolskich), Warszawa 2004, 441 ss.

2003

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XII (XXXVII): 2003, ss. 222.
- Przemysław W a i n g e r t n e r, „Żelazna Karpacka”, *II brygada Legionów Polskich w fotografii*, ibidem, Łódź 2003, ss. 277 (Fundusz DROGOMIR).

- Wiktor Jarosław D a r a s z, *Mały przewodnik po wierszu polskim*, Biblioteka Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Kraków 2003, ss. 220 (Fundusz DROGOMIR).
- Claude B a c k v i s, *Panorama poezji polskiej okresu baroku*, T. I ss. 475, T. II ss. 432, Warszawa 2003 (Fundusz DROGOMIR).
- *Fizjolog*, przekład Katarzyna J a ż d ż e w s k a, „Biblioteka Antyczna”, wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2003, ss. 116 (Fundusz DROGOMIR).

2002

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. XI (XXXVI): 2002, ss. 216.
- W. A d a m o w s k i, L. D v o r a k, I. R o m a n j u k, *Atlas of Alien Woody Species of the Białowieża Primateval Forest*, seria: PHYTO-COENOSIS, Supplementum Carthographiae Geobotanicae, vol. 14, Warszawa – Białowieża 2002, ss. 304.
- Tadeusz U l e w i c z, *Jan Kochanowski z Czarnolasu*. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, Collegium Columbinum, Kraków 2002, ss. 144.
- Feliks G r o s s, *Wartości, nauka i świadectwa epoki*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2002, ss. 328.
- Robert Z a b o r o w s k i, *La crainte et le courage dans l'Illiade et l'Odyssee*, STAKROOS, Warszawa 2002, ss. 373 (Fundusz DROGOMIR).
- Filodemos z Gadary, *O muzyce; o utworach poetyckich*, przekład Krystyna B a r t o l, „Biblioteka Antyczna”, wyd. Prószyński i S-ka, Warszawa 2002, ss. 136 (Fundusz DROGOMIR).

- Janusz D o b i e s z e w s k i, Włodzimierz Sołowjow. *Studium osobowości filozoficznej*, wydawnictwo Scholar, Warszawa 2002, ss. 482 (Fundusz DROGOMIR).

2001

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. X (XXXV): 2001, ss. 248.
- Roman J u r k o w s k i, *Ziemiaństwo polskie z Kresów północno-wschodnich w okresie powojennym (do 1904 r.). Działalność społeczno-gospodarcza*, „Bibliotheca Europae Orientalis”, monografie, T. XXI, wyd. Studium Europy Wschodniej Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2001, ss. 604.

2000

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. IX (XXXIV): 2000, ss. 158.
- Andrzej Ś r ó d k a, *Uczeni Polscy XIX-XX stulecia*, T. IV, wydawnictwo Aries, Warszawa 1998, ss. 656.
- Marek B l a s z k e, *Obraz i naprawa Rzeczypospolitej w myśli społeczno-politycznej francuskiego fizjokratyzmu Baudeau i Le Mercier de la Riviere*, Wydawnictwo Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa 2000, ss. 215.
- *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, pod red. Jerzego K l o c o w s k i e g o, T. I ss. 554, T. II ss. 353, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2000.

1999

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. VIII (XXXIII): 1999, ss. 228.
- Stefan S w i e ż a w s k i, *L'univers. La philosophie de la nature au XVe siècle en Europe*, trad. du polonais par Jerzy Wolf, texte revu par Lucien Even, „Studia Copernicana” T. XXXVII, Warszawa 1999, ss. 482.
- B. B a k u ł a, *Skrzydło Ikara. Szkice, rozmowy o poezji i kulturze ukraińskiej lat 1960-tych & 1990-tych*, Wydawnictwo WiS, Poznań 1999, ss. 385.

1998

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. VII (XXXII): 1998, ss. 176.
- Jan P i s k u r e w i c z, *Prima inter pares. Polska Akademia Umiejętności w latach II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1998, ss. 155.
- Joanna S c h i l l e r, *Portret zbiorowy nauczycieli Warszawskich, publicznych szkół średnich 1795–1862*, wydawnictwo Instytutu Historii Nauki PAN i Retro-Art, Warszawa 1998, ss. 489 + XII.
- J. H e r n i k S p a l i Ń s k a, *Wileńskie środy literackie*, wyd. Instytutu Badań Literackich PAN, Warszawa 1998, ss. 339 + XII.

1997

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. VI (XXXI): 1997, ss. 158.
- *Historia literatury rosyjskiej XX wieku*, praca zbiorowa pod red. An-

drzeja D r a w i c z a, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1997, ss. 700.

- Andrzej Ś r ó d k a, *Uczeni Polscy XIX-XX stulecia*, wydawnictwo Aries, T. III: M-R, Warszawa 1997, ss. 624.
- Andrzej B i e r n a c k i, *Historia ośmiu zjazdów polonistycznych. Od Michała Bobrzyńskiego do Stefana Żółkiewskiego*, Instytut Badań Literackich, Warszawa 1997, ss. 136.
- Leszek Z a s z t o w t, *Kresy 1832-1864. Szkolnictwo na Ziemiach Litewskich i Ruskich dawnej Rzeczypospolitej*, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, Instytut Historii Nauki PAN, Warszawa 1997, ss. 456, 16 nlb, il. mapy.

1996

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. V (XXX): 1996, ss. 170.

1995

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. III (XXIX): 1995, ss. 169.
- Principia, T. XII (specjalny): *Informator filozofii polskiej*, czasopismo Uniwersytetu Jagiellońskiego, wydawnictwo Aureus, Kraków 1995, ss. 472.
- Andrzej Ś r ó d k a, *Uczeni Polscy XIX-XX w.*, wydawnictwo Aries, Warszawa 1995, T. II (litera H-Ł), ss. 584.
- *Kasa im. Józefa Mianowskiego. Fundacja Popierania Nauki*, folder w trzech wersjach językowych, zawierający informacje o fundacji i akcji stypendialnej, ss. 6.

1994

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. III (XXVIII): 1994, ss. 184.
- Andrzej Ś r ó d k a, *Uczeni polscy XIX–XX w.*, wydawnictwo Aries, Warszawa 1994, T. I (litery A-G), ss. 622.

1993

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. II (XXVII): 1993, ss. 248.
- *Kasa im. Józefa Mianowskiego – Fundacja Popierania Nauki 1881–1991*, redakcja i autorstwo zarysu historii Kasy: Piotr Hübner, Jan Piskurewicz, Leszek Zasztowt, Warszawa 1992, ss. 68.

1992

- *Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój*, T. I (XXVI): 1992, ss. 221.

Stypendyści Kasy Mianowskiego 1994–2010

(porządek chronologiczny i alfabetyczny)

2010

- prof. Wolodymyr Aleksandrowycz, Ukraina, historia
- mgr Dildola Aralova, Uzbekistan, ekologia
- dr Eugene Balashov, Rosja, agrofizyka
- mgr Maryna Barchuk, Ukraina, filologia
- mgr Oleksii Batarchuk, Ukraina, filologia
- dr Wasyl Bilocerkiewski, Ukraina, filologia
- dr Inna Birchenko, Ukraina, biologia
- dr Andrij Blanuca, Ukraina, historia
- dr hab. Wiktor Brechunenko, Ukraina, historia
- mgr Aranzazu Calderon Puerta, Hiszpania, literaturoznawstwo
- prof. Roman Cherniha, Ukraina, matematyka
- mgr Victoria Dunaeva, Mołdowa, socjologia
- dr Ludmiła Dyka, Ukraina, filologia
- mgr Ułana Faryna, Ukraina, filologia
- doc. Aleksander Gadomski, Ukraina, filologia
- prof. Ewa Goldys, Australia, fizyka
- dr Michail Gusakov, Rosja, astrofizyka
- dr Aleksandr Huzhalouski, Białoruś, historia

- mgr Goran Injac, Serbia, filologia
- dr Oksana Jacyszyna, Ukraina, historia
- prof. Elena Jakimova, Bułgaria, ogrodnictwo
- mgr Natalia Janiszewska, Ukraina, historia sztuki
- dr Jozep Januszkiewicz, Białoruś, literaturoznawstwo
- dr Svitlana Khalameida, Ukraina, chemia
- mgr Andriy Komarnytskyy, Ukraina, sztuka sakralna
- dr Iwan Kozyatnyk, Ukraina, chemia
- prof. Alexander Kravchuk, Białoruś, mechanika
- dr Władimir Kutiawin, Rosja, historia
- mgr Valeriya Laevskaya, Rosja, historia
- dr Andrej Latuszkin, Białoruś, historia
- doc. dr Iwanna Łuczakiwska, Ukraina, historia
- dr Natalia Malanchuk, Ukraina, mechanika
- dr Andrei Miacelski, Białoruś, historia
- doc. dr Irina Michajewa, Białoruś, filozofia
- dr Natalia Minyenkova, Ukraina, historia
- dr Vitaliy Mykhaylovskiy, Ukraina, histor
- mgr Iryna Mykytyn, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Larysa Myrgorodska, Ukraina, ekonomia
- mgr Jarosław Nachlik, Ukraina, filologia polska
- mgr Olesia Nachlik, Ukraina, filozofia
- dr Konstantin Nadein, Ukraina, zoologia
- dr Oleg Odnorożenko, Ukraina, historia
- dr Anżelika Olszewska, Białoruś, filologia
- mgr Irina Olunina, Białoruś, historia
- dr Halina Palyanova, Białoruś, filologia

- mgr Liliya Papach-Razyhrayeva, Ukraina, psychologia
- mgr Matteo Piccin, Włochy, historia
- mgr Bogdana Pinczewska, Ukraina, historia sztuki
- dr Ihor Plevako, Ukraina, historia prawa
- dr Natalia Pohorila, Ukraina, filozofia
- dr Oksana Poljanska, Rosja, historia
- mgr Liliya Potapenko, Ukraina, filologia
- mgr Igor Prystajko, Białoruś, historia
- mgr Maryna Pyrch, Ukraina, ekonomia
- dr Igor Rajkiwskij, Ukraina, historia
- dr Anna Razuvalova, Rosja, filologia, literatura
- mgr Wiera Romanyszyn, Ukraina, filologia
- prof. Petro Rychkov, Ukraina, architektura
- dr Natalia Sinkevych, Ukraina, historia
- dr Olena Siruk, Ukraina, filologia
- mgr Oksana Sobol, Ukraina, prawo
- dr Olga Sołtykowa, Rosja, mechanika
- mgr inż. Olena Sorokina, Ukraina, ekonomia, zarządzanie
- mgr Natalia Stachniuk, Ukraina, filologia słowiańska
- doc. Lech Suchomłynow, Ukraina, filologia
- dr Iwan Syniak, Ukraina, historia
- dr Natalia Szewczenko, Kirgizja, filologia rosyjska
- dr Olexandra Trofymuk, Ukraina, filologia
- dr Natalia Tsisar, Ukraina, filologia
- mgr Jurij Tsymbal, Ukraina, historia
- dr Yuriy Tyvanchuk, Ukraina, fizyka
- mgr Nelya Varfolomeyeva, Ukraina, literatura

- dr Kira Vostrikova, Rosja, chemia
- prof. Lan Wu, Chiny, historia
- prof. Wadym Zadunajski, Ukraina, historia
- dr Tatiana Zaitseva, Rosja, geologia
- mgr Mykola Zdioruk, Ukraina, biologia
- dr Oleh Zhovtanetsky, Ukraina, prawo

2009

- dr hab. Dejan Ajdaczyć, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Olha Batishcheva, Ukraina, politologia
- dr Oksana Blashkiv, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Ihor Bortnik, Białoruś, historia
- dr hab. Wiktor Brechunenko, Ukraina, historia
- dr Solomiya Buk, Ukraina, filologia
- doc. dr Olga Ciwkacz, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Switłana Czarnous, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr hab. Hanna Davydova-Bila, Ukraina, filologia
- dr Natalia Demeshkant, Ukraina, biologia
- dr Aleh Dziarnovich, Białoruś, historia
- mgr Andrij Feloniuk, Ukraina, historia
- dr Natalia Filatowa, Rosja, historia
- mgr Lidia Foteeva, Rosja, chemia
- mgr Iryna Frys, Ukraina, filologia
- dr Iryna Gerasimchuk, Ukraina, językoznawstwo
- mgr Michał Głubokij, Ukraina, informatyka
- prof. Georgij Golenczenko, Białoruś, historia
- doc. dr Olga Gorbaczewa, Białoruś, historia

- dr Yaroslav Groda, Białoruś, fizyka
- mgr Natalia Grymailo, Ukraina, językoznawstwo
- dr Miguel Angel Gutierrez de Anda, Meksyk, elektronika
- dr hab. Petro Husak, Ukraina, pedagogika
- dr Eugenij Jeriomin, Rosja, historia
- dr Łarysa Kanewska, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Oleksiy Karamanow, Ukraina, pedagogika
- dr Tatiana Karamyszewa, Rosja, genetyka
- doc. dr Dmitrij Karnauchow, Rosja, historia
- dr Galina Kleveta, Ukraina, biologia doświadczalna
- dr Janez Konc, Słowenia, chemia
- dr Olha Kotovska, Ukraina, filozofia
- dr Lubow Kozik, Białoruś, historia
- dr Iwan Kozłowski, Ukraina, historia
- dr Alexandr Kravchenko, Rosja, matematyka
- dr Oksana Krayevska, Ukraina, politologia
- dr Halina Kruk-Pekhnyk, Ukraina, filologia
- dr Igor Kuzmanovski, Macedonia, chemia
- dr Oksana Labashchuk, Ukraina, filologia
- dr Sergiej Litwinowicz, Białoruś, medycyna
- mgr Alena Liubaya, Białoruś, historia
- dr Andrei Liuby, Białoruś, historia
- mgr Oksana Lozynska, Ukraina, filologia
- dr Oresta Łosyk, Ukraina, filozofia
- dr Leonid Malcew, Rosja, literaturoznawstwo
- dr Leonardo Masi, Włochy, literaturoznawstwo
- dr Roman Matkovskyy, Ukraina, ekonomia

- dr Andrei Matsuk, Białoruś, historia
- mgr Katarzyna Morgun, Ukraina, ekonomia
- dr hab. Alexandr Musin, Rosja, archeologia
- dr Lidia Nepop-Ajdaczyc, Ukraina, filologia
- mgr Marija Pawluch, Ukraina, dziennikarstwo
- dr Iryna Procyk, Ukraina, filologia
- prof. Oleg Riabov, Rosja, historia
- dr Taras Shmiher, Ukraina, filologia angielska
- dr Yuri Shtanov, Ukraina, fizyka
- dr Anna Skorowatowa, Ukraina, filologia
- doc dr Lubow Skreminińska, Kirgizja, literaturoznawstwo
- mgr Iryna Spatar, Ukraina, literaturoznawstwo
- prof. Michail Suprun, Rosja, historia
- mgr Shafi Syed, Indie, chemia organiczna
- dr Iryna Syrotyńska, Ukraina, chemia
- dr Jurij Sytko, Ukraina, językoznawstwo
- dr Myrosław Trofymuk, Ukraina, filologia
- dr hab. Alła Wasyluk, Ukraina, pedagogika
- dr Yauheniya Volkava, Białoruś, filologia
- mgr Wiktoria Wachowska, Ukraina, filologia
- dr Lilia Zaboltnaja, Mołdawia, historia
- mgr Volha Zabrodskaya, Białoruś, filologia
- dr Iwan Zymomrya, Ukraina, filologia

2008

- mgr Switlana Azarova, Ukraina, filologia angielska
- dr Dmitrij Bajduż'a, Rosja, historia

- doc. dr Witalij Barabasz, Ukraina, historia
- dr Vyatas Berenis, Litwa, historia kultury
- dr Olga Biletska, Ukraina, historia
- mgr Alina Bilodid, Ukraina, zarządzanie
- prof. Wołodymyr Biłeckyj, Ukraina, historia
- mgr Natalia Bilous, Ukraina, historia
- dr Sofija Bonkowska, Ukraina, historia sztuki
- dr Irina Budźko, Białoruś, filologia
- dr Natalia Bułyk, Ukraina, historia
- dr Valentyna Charchun, Ukraina, literaturoznawstwo
- prof. Natalia Demjanenko, Ukraina, pedagogika
- dr Tsvetina Dobrovolska, Bułgaria, chemia fizyczna
- dr Aliaksandr Dounar, Białoruś, historia
- mgr Siarhiej Drohal, Białoruś, historia
- doc. dr Iwan I. Dyyak, Ukraina, mechanika
- dr hab. Alena Filatowa, Białoruś, historia
- prof. dr Jurij Frickij, Ukraina, prawo
- mgr Iryna Frys, Ukraina, filologia
- dr Mikolaj Genyk, Ukraina, politologia
- dr Roman Godunko, Ukraina, biologia
- mgr Roman Gorbaty, Ukraina, prawo
- dr Volha Guszczewa, Białoruś, filologia polska
- mgr Veronika Harbuzowa, Białoruś, teologia dogmatyczna
- mgr Helena Haskiewicz, Ukraina, muzealnictwo
- dr Lesia Horoszko, Ukraina, etnologia
- mgr Wołodymyr Hucul, Ukraina, historia

- prof. Fedir Ivaniuk, Ukraina, fizyka teoretyczna
- mgr Aleksandra Ivanova, Bułgaria, filologia
- prof. Nina Jakowlewa, Rosja, historia
- doc. Włodzimierz Jerszow, Ukraina, historia literatury
- dr Oksana Jurczuk, Ukraina, historia
- dr Uladzimir Karotki, Białoruś, filologia
- dr Elena Kazantsewa, Białoruś, filologia
- mgr Bohdan Khikhlach, Ukraina, historia
- dr Valerii Kolesnikov, Ukraina, mechanika
- mgr Myroslawa Kosarieva, Ukraina, filologia
- dr Petro Kostyuchok, Ukraina, etnologia
- mgr Maria Kosycka, Ukraina, filologia polska i ukraińska
- dr Iryna Kovalchuk, Ukraina, chemia radiacyjna
- mgr Daria Kruk, Ukraina, historia
- dr Igor Krywoszeja, Ukraina, historia
- dr Maxim Kulikovskiy, Rosja, biologia wód śródlądowych
- dr Oksana Kuzmenko, Ukraina, etnologia
- dr Bohdan Łapczuk, Ukraina, ekonomia
- mgr Marian Łazaruk, Ukraina, politologia
- dr Olga Łopatina, Rosja, historia
- dr Walentyna Łoś, Ukraina, bibliotekoznawstwo
- lek. med. Andrey Makarov, Rosja, biochemia
- dr Valeriya Makhankova, Ukraina, chemia
- dr Andrey Moroz, Rosja, filologia
- mgr Natalia Mosyurchak, Ukraina, filologia
- mgr Jurij Nasteruk, Ukraina, ekologia
- doc. Irina Nikulina, Rosja, historia

- dr Nadiya Pastuch, Ukraina, etnologia
- mgr Serdey Pavlik, Rosja, agrofizyka
- dr Maxim Pavlov, Rosja, matematyka
- dr Oksana Pietrouskaya, Białoruś, historia
- doc. dr Sergej Piwowarczyk, Białoruś, historia
- mgr Maksim Potapenko, Ukraina, historia
- dr Sigitas Radzevicius, Litwa, geologia
- dr Valentina Rossina, Rosja, zoologia
- dr Oksana Ruda, Ukraina, historia
- dr Natalya Ryabinska, Ukraina, socjologia
- mgr Olga Rymjak, Ukraina, filologia
- dr Larysa Samchyshyna, Ukraina, zoologia
- dr hab. Petro Sas, Ukraina, historia
- mgr inż. Oxana Selina, Rosja, rolnictwo
- dr Tetiana Semikina, Ukraina, fizyka
- dr Bohdanna Senczyna, Ukraina, geografia
- mgr Andrzej Sendecki, Ukraina, historia sztuki
- dr Alvan Shmavonyan, Armenia, metalurgia
- prof. Nikolai Sinjavsky, Rosja, fizyka molekularna
- dr Anastazja Skiepan, Białoruś, historia
- mgr Andrej Smyrnów, Ukraina, historia
- prof. Ukadimir Snapkouski, Białoruś, historia
- dr hab. Ina Sorkina, Białoruś, historia
- prof. Lesia Stawicka, Białoruś, historia
- dr Vitalija Stravinskiene, Litwa, historia
- prof. dr Władimir Timoszenkow, Białoruś, nauki o sporcie
- mgr Ruslan Tkaczuk, Ukraina, literaturoznawstwo

- prof. Yuriy Trach, Ukraina, chemia
- mgr Mariya Tsymbalista, Ukraina, teologia, filozofia
- mgr Valentyn Usachov, Ukraina, biochemia lekarska
- mgr Tetyana Usachova, Ukraina, biochemia lekarska
- dr Sergiy Vasylyev, Ukraina, fizyka
- mgr Volha Vialikay, Białoruś, historia
- mgr Viktoriya Volod'ko, Ukraina, socjologia
- mgr Olha Voznyuk, Ukraina, filologia polska
- dr Swietlana Wisniewska, Ukraina, teologia biblijna
- dr Dmytro Wyrskij, Ukraina, historia

2007

- dr Andrej Antusek, Słowacja, chemia
- dr Olena Arkusza, Ukraina, historia
- mgr Valetyna Atanasova-Dymitrova, Bułgaria, filologia słowiańska
- dr Elena Belyaeva, Rosja, biologia doświadczalna
- mgr Anastazja Berezniowa, Ukraina, filologia
- dr Halina Bewz, Ukraina, psychologia
- mgr Alla Bogdan, Ukraina, ekonomia
- dr Olek Boluk, Ukraina, historia sztuki
- dr Wiaczesław Borisiewicz, Białoruś, sadownictwo
- mgr Volodymyr Buczko, Ukraina, historia
- dr Solomiya Buk, Ukraina, filologia
- doc. dr Olga Ciwkacz, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Natalia Dorużyńska, Białoruś, biologia
- mgr Oksana Dudko, Ukraina, historia
- dr Pavel Dyshlovenko, Rosja, chemia

- dr Irena Fedorowicz, Litwa, literaturoznawstwo
- dr Marina Fonari, Mołdawia, chemia
- prof. dr Aleksander Gabovich, Ukraina, fizyka
- mgr Bogdana Gonczarenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Oksana Goroszko, Ukraina, filologia
- mgr Aleksander Grusza, Białoruś, historia
- mgr Yuriy Hayduk, Ukraina, politologia
- doc. Dr Milada Holecova, Słowacja, zoologia
- doc. dr Bogdan Hud', Ukraina, historia
- mgr Goran Injac, Serbia, filologia
- mgr Marija Ivanovic, Litwa, księgoznawstwo
- mgr Ludmiła Iwanowa, Białoruś, historia
- dr Dmytro Jakuszenko, Ukraina, botanika
- mgr Jaryna Jasnij, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Oleksiy Karamanow, Ukraina, pedagogika
- dr Tatiana Karamyszewa, Rosja, genetyka
- inż. Lubomir Kazmir, Ukraina, rolnictwo
- mgr Myroslawa Keryk, Ukraina, historia
- doc. Igor Kim, Rosja, historia
- mgr Jarosław Kit, Ukraina, historia
- dr Waleria Kołosowa, Rosja, filologia
- dr Olha Kotovska, Ukraina, filozofia
- mgr Natalia Krasutka, Ukraina, hydrobiologia
- dr Mariya Lebedynets, Ukraina, chemia
- mgr Alena Liubaya, Białoruś, historia
- dr Sergiej Łysenko, Ukraina, historia
- dr Leonid Malcew, Rosja, literaturoznawstwo

- mgr Alena Maryanska, Białoruś, historia
- mgr Rostyslaw Melnyk, Ukraina, archiwistyka
- mgr Jurga Miknyte-Vygontiene, Litwa, historia
- dr Iwan Monolattij, Ukraina, historia
- doc. dr Marian Mudryj, Ukraina, historia
- doc. Dr Svetlana Mulina, Rosja, historia
- prof. Ausra Navickiene, Litwa, bibliotekoznawstwo
- dr Oksana Nesterova, Ukraina, chemia
- dr Dmitry Nevozhay, Rosja, medycyna
- dr Aleksander Osipian, Ukraina, historia
- dr Aleksander Paszkiewicz, Białoruś, historia
- mgr Marija Pawluch, Ukraina, dziennikarstwo
- dr Oleksij Pavlyuk, Ukraina, chemia
- mgr Andrea Perswiet-Soltan, Włochy, zoologia
- mgr Bogdana Petryszak, Ukraina, historia
- dr Andrey Prokhorov, Ukraina, fizyka
- mgr Natalia Rymska, Ukraina, filologia
- dr Hienadz Sahanowicz, Białoruś, historia nowożytna
- dr Dzmitry Shcharbin, Białoruś, biofizyka
- dr Leonid Shumlyansky, Ukraina, geologia
- dr Albina Siemiańczuk, Białoruś, historia
- dr Kateryna Slivinska, Ukraina, zoologia
- mgr Olga Sloboda, Ukraina, filologia klasyczna
- dr Rumien Srebranov, Bułgaria, filologia słowiańska
- dr hab. Sergey Stepanov, Rosja, fizyka
- doc. Dr Michał Straczuk, Białoruś, pedagogika
- mgr Gabija Surdokaite, Litwa, historia sztuki

- mgr Halyna Svamyk, Ukraina, historia
- mgr Jekaterina Szabalina, Rosja, filologia
- dr Julia Szrubowycz, Ukraina, zoologia
- dr Ludmiła Tarnaszyńska, Ukraina, literaturoznawstwo
- doc. dr Anastazja Timoszenkowa, Białoruś, nauki o sporcie
- dr Csaba Toro, Węgry, politologia
- dr Myroslaw Trofymuk, Ukraina, filologia
- dr Ellina Tsykhovska, Ukraina, filologia
- dr Martin Vanko, Słowacja, astronomia
- dr Alexander Voitenko, Ukraina, fizyka
- mgr Wiktorja Wachowska, Ukraina, filologia
- mgr Murad Wiśniewski, Austria, zarządzanie
- dr Igor Wojnicz, Białoruś, literaturoznawstwo
- dr Jauhenija Wolkowa, Białoruś, filologia
- dr Myroslaw Wołoszczuk, Ukraina, historia
- mgr Natalia Wus, Ukraina, filologia
- dr Aliaksandr Zhlutka, Białoruś, historia
- mgr Dmitr Ziolkovsky, Ukraina, chemia

2006

- dr Vitaliy Anistratenko, Ukraina, geologia
- prof. Hryhorij Arkuszyn, Ukraina, filologia
- dr Roman Babko, Ukraina, zoologia
- dr Olexiy Balitskii, Ukraina, fizyka
- mgr Natalia Bejczuk, Ukraina, filologia
- mgr Arkadiy Bondar, Rosja, astronomia
- dr hab. Wiktor Brechunenko, Ukraina, historia

- mgr Herman Breger, Białoruś, historia
- dr Victor Brigadirenko, Ukraina, zoologia
- mgr Andrzej Czemiakiewicz, Białoruś, historia
- mgr Mykola Dewłysz, Ukraina, ekologia
- mgr Elena Dyatlova, Ukraina, biologia, ochrona środowiska
- prof. German Efremov, Rosja, modelowanie matematyczne
- dr Natalia Ejlbart, Rosja, historia
- mgr Andrij Feloniuk, Ukraina, historia
- dr Oxana Flekhter, Rosja, chemia
- dr Mikołaj Genyk, Ukraina, politologia
- dr Roman Golovchak, Ukraina, fizyka
- dr Wołodymyr Goncharov, Ukraina, historia
- dr Jakub Grygar, Republika Czeska, socjologia
- mgr Tetyana Grygorieva, Ukraina, historia
- mgr Orest Hohosha, Ukraina, historia
- dr Andrej Janushkievich, Białoruś, historia
- dr Konstantin Jerusalimski, Rosja, historia
- dr Gayane Karagyan, Armenia, zoologia
- prof. Krystyna Kardyni-Pelikanova, Republika Czeska, literaturoznawstwo
- mgr Natalia Karlionova, Białoruś, zoologia
- dr Marina Kirichenko, Ukraina, zoologia
- dr Kirił Koczegarow, Rosja, historia
- doc. dr Wołodymyr Komar, Ukraina, historia
- dr Żanna Komar, Ukraina, architektura
- mgr Mykhaylo Komarnytskyy, Ukraina, historia
- mgr Oleksandr Koptiew, Ukraina, filologia

- dr Irina Korneva, Rosja, fizyka
- dr Margarita Korzo, Rosja, historia
- mgr Natalia Kotsyba, Ukraina, językoznawstwo
- mgr Julia Krivoshchapova, Rosja, filologia
- dr Zuzana Kronekova, Słowacja, biologia
- mgr Daria Kruk, Ukraina, historia
- dr Halina Kruk, Ukraina, filologia
- mgr Evgenia Labina, Rosja, biologia
- prof. Roman Lesyk, Ukraina, chemia
- dr Inta Liepina, Łotwa, chemia
- mgr Natalia Liszczyńska, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Ihor Lubczyk, Ukraina, historia
- mgr Serhei Lukashanets, Białoruś, historia
- mgr Ołesia Łazarenko, Ukraina, filologia
- dr Aliaksei Machnacz, Białoruś, historia
- mgr Vitaly Makarevich, Białoruś, historia
- doc. Aleksander Makiejew, Ukraina, ekonomia
- dr Andrei Matsuk, Białoruś, historia
- dr Jurij Medvedyk, Ukraina, muzykologia
- dr Walery Mianżynski, Białoruś, historia
- mgr Anna Mikonis, Litwa, literatura
- dr Waleria Mobek, Rosja, historia
- dr Bohdan Monastyrskyy, Ukraina, mechanika i matematyka
- mgr Nadia Morykwas, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Maria Mycan, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr arch. Olga Mychajłyszyn, Ukraina, architektura
- prof. Pavlo Mykheda, Ukraina, literaturoznawstwo

- dr Tatiana Nestorenko, Ukraina, ekonomia
- dr Żanna Niekraszewicz-Karotkaja, Białoruś, literatura
- mgr Helena Nielepko, Białoruś, literatura
- dr Larysa Nikolajenko, Ukraina, filologia
- mgr Olga Nikolajenko, Ukraina, historia
- dr Oksana Ostapczuk, Rosja, filologia
- dr Elena Pczelincewa, Ukraina, filologia
- dr Dmitry Poletaev, Rosja, socjologia
- mgr Wolodymyr Poliszczuk, Ukraina, historia
- mgr Ksenia Pyankova, Rosja, filologia
- mgr Olga Rimjak, Ukraina, filologia
- dr Tatiana Rumszyna, Ukraina, fizyka
- mgr Natalia Senkivska, Kanada, historia
- mgr Uladzimir Serpukhau, Białoruś, historia
- dr Andrej Shuman, Białoruś, logika
- dr hab. Piotr Siredźuk, Ukraina, historia
- dr Volha Sobolevskaya, Białoruś, historia
- mgr Natalia Starczenko, Ukraina, historia
- dr Elena Sudnikovich, Białoruś, biofizyka
- dr Maryna Szalkiewicz, Białoruś, sadownictwo
- mgr Oksana Szewcowa, Białoruś, filologia
- dr Victoria Takacs, Węgry, biologia
- doc. dr Witalij Telwak, Ukraina, historia
- dr Sergij Tkaczow, Ukraina, historia
- mgr Nadia Tymeychuk, Ukraina, filologia
- mgr Walentyna Tytarenko, Ukraina, filologia
- dr Zoryna Usatenko, Ukraina, fizyka

- dr Dmitrij Viattchenin, Białoruś, badania systemowe
- mgr inż. Jarema Warecki, Ukraina, elektrotechnika
- dr Alla Wasyluk, Ukraina, historia
- mgr Andrzej Weretiuk, Ukraina, literatura angielska
- dr Anatol Wieliki, Białoruś, historia
- dr Dmytro Wyrskij, Ukraina, historia
- dr Lilia Zabolotnaja, Moldawia, historia
- mgr Olga Yuzlenko, Ukraina, farmacja
- mgr Igor Zaltkou, Białoruś, ekonomia

2005

- dr hab. Dejan Ajdaczyć, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Olga Anistratenko, Ukraina, paleobiologia
- mgr Marta Antonyuk, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Iryna Askerova, Ukraina, filologia
- dr hab. Andrej Baranow, Litwa, historia literatury
- mgr Jurij Bidnoszyja, Ukraina, filologia
- prof. Wołodymyr Bilećkyj, Ukraina, historia
- mgr inż. Andrij Bubniak, Ukraina, geologia
- mgr Natalia Buczko, Ukraina, historia
- dr Solomiya Buk, Ukraina, filologia
- dr Aliaksej Chadyka, Białoruś, historia sztuki
- dr Nikita Chernestov, Rosja, biologia
- dr Anatol Citow, Białoruś, historia
- doc. dr Olga Ciwkacz, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Swiatlana Czuwak, Białoruś, filologia
- mgr Władimir Denisow, Białoruś, historia sztuki, archiwistyka

- mgr Julia Didyk, Ukraina, parazytologia
- mgr Natalia Dmytryszyn, Ukraina, historia
- dr Aleh Dziarnovich, Białoruś, historia
- dr Natalia Dziubenko, Ukraina, biologia
- dr Lubow Feoktistowa, Rosja, filologia
- dr Marta Forisova, Słowacja, bibliotekoznawstwo
- mgr Iryna Frys, Ukraina, filologia
- doc. dr Aleksander Gadomski, Ukraina, filologia
- prof. dr Aleksander Gabovich, Ukraina, fizyka
- doc. dr Constantin Geambasu, Rumunia, literaturoznawstwo
- mgr Andrzej Gecewicz, Białoruś, historia
- dr Olga Gorbaczewa, Białoruś, historia
- dr hab. Switłana Havenko, Ukraina, poligrafia, drukarstwo
- prof. Swietłana Hawryluk, Ukraina, historia
- dr Witali Hotubowicz, Białoruś, historia
- dr Martin Hromada, Czechy, zoologia
- mgr Mykola Ilkiw, Ukraina, historia
- mgr Goran Injac, Serbia, filologia
- dr Witaly Jakovyna, Ukraina, fizyka
- dr He Jin-hua, Chiny, astrofizyka
- prof. dr hab. Tadeusz Juszkiewicz, Białoruś, nauki o sporcie
- inż. Roman Kaliakine, Rosja, informatyka
- mgr Stanislav Kiselev, Rosja, historia
- mgr Andriy Kobylanskyy, Ukraina, chemia
- dr Olga Kowalewska, Ukraina, historia
- doc. dr Jarosław Krawczenko, Ukraina, historia sztuki
- mgr Olena Krawczenko, Ukraina, historia

- dr Victor Krivokhatsij, Rosja, zoologia
- mgr Tania Kurochtina, Rosja, filologia
- dr Olga Łopatina, Rosja, historia
- dr Leonid Malcew, Rosja, literaturoznawstwo
- dr Jurij Łegun, Ukraina, historia
- mgr Maryja Łucewicz, Białoruś, historia
- dr Natalia Malutina, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr hab. Boris Małyarchuk, Rosja, genetyka
- mgr Magdalena Mitreva, Bułgaria, filologia, historia
- dr Jaryna Moroz, Ukraina, historia sztuki
- mgr Oleg Nemenski, Rosja, historia
- dr Lidia Nepop, Ukraina, filologia
- mgr Liana Orlovskaya, Białoruś, chemia
- prof. Aleksander Pasternak, Rosja, fizyka doświadczalna
- prof. Alexander Petrov, Rosja, automatyka, biomechanika
- mgr Paweł Pinczuk, Białoruś, zoologia
- dr Wolodymyr Pokhmursky, Ukraina, medycyna
- dr Natalia Pshybytko, Białoruś, fizyka
- doc. dr Jarosław Red'kwa, Ukraina, filologia
- dr Oksana Remeniaka, Ukraina, historia sztuki
- dr arch. Oresta Remeszyło-Rybczyńska, Ukraina, historia sztuki
- mgr Natalia Rizak, Ukraina, filologia
- dr Ludmiła Romaszczenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Tatiana Sapieha, Białoruś, bibliotekoznawstwo, historia
- dr Natalia Sejko, Ukraina, historia
- mgr Andrej Shpirt, Rosja, historia
- dr Albina Siemiańczuk, Białoruś, historia

- dr Henadzi Siemiańczuk, Białoruś, historia, archeologia
- dr Evgienij Sinkevich, Ukraina, historia
- dr Ihor Skoczylas, Ukraina, historia
- prof. Aleksander Smalianczuk, Białoruś, historia, historia prawa
- mgr Julia Solomka, Ukraina, matematyka stosowana
- mgr Rumen Srebranov, Bułgaria, filologia słowiańska
- mgr Iryna Soproniuk, Ukraina, filologia
- mgr Iryna Sus, Ukraina, filologia
- mgr Taras Szumejko, Ukraina, historia
- mgr Mikołaj Szymczycz, Ukraina, filozofia
- mgr Andrzej Tichomirow, Białoruś, historia
- prof. Volodymyr Trofymovych, Ukraina, historia
- prof. Wadym Zadunajski, Ukraina, historia
- doc. dr Taisija Zaretska, Ukraina, historia
- mgr Swietłana Żukowa, Rosja, prawo konstytucyjne

2004

- doc. dr Łesia Alesijewec, Ukraina, historia
- dr Vitaliy Anistratenko, Ukraina, geologia
- mgr Aleksander Bezarov, Ukraina, historia
- dr Irina Bezkorovaynaya, Rosja, ekologia
- doc. dr Władimir Bielous, Rosja, filologia
- mgr Andrij Biloczenko, Ukraina, ekonomia
- mgr Tatiana Bilyk, Ukraina, teatrologia
- dr Andrij Bolianovsky, Ukraina, historia
- dr Wołodymyr Bondarenko, Ukraina, filologia
- mgr Ihor Bubniak, Ukraina, geologia

- dr Irina Budźko, Białoruś, filologia
- lek. wet. Sergej Buluczevskij, Rosja, zootechnika
- prof. dr Viacheslav Chistyakov, Ukraina, matematyka
- mgr Steliana Dankova, Bułgaria, filologia
- dr Natalia Demeshkant, Ukraina, biologia
- dr Miroslava Derenko, Rosja, biologia
- dr Vadim Drozd, Ukraina, chemia
- mgr Ryszard Gaidis, Litwa, historia
- dr Gazinur Galazutdinow, Rosja, astrofizyka
- dr Gerasim Galitonov, Bułgaria, fizyka
- dr Roman Godunko, Ukraina, biologia
- dr Waliancin Gołubiew, Białoruś, historia
- mgr Oksana Goroszko, Ukraina, filologia
- mgr Peter Gresnev, Słowacja, medycyna
- dr Olena Haleta, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Ulana Holovach, Ukraina, filologia
- mgr Jurij Hrybouski, Białoruś, historia
- doc. dr Bogdan Hud', Ukraina, historia
- mgr Elina Ingildiejewa, Ukraina, nauki o zarządzaniu
- dr Natalia Jakubowa, Rosja, historia teatru
- dr hab. Edmund Jarmusik, Białoruś, historia
- dr Natalia Kalinovich, Ukraina, biologia
- dr Taras Kawecki, Ukraina, fizyka
- dr Mikhail Kolev, Bułgaria, matematyka
- dr inż. Luba Kolodyazhnaya, Ukraina, mechanika
- dr Maryna Komar, Ukraina, geologia
- prof. dr Fadij Komarow, Białoruś, fizyka

- prof. dr Konstanty Korsak, Ukraina, pedagogika
- dr Lidia Kościuk-Kulgawczyk, Ukraina, politologia
- doc. dr Andrzej Krotau, Białoruś, historia
- doc. dr Tadeusz Kruczkowski, Białoruś, historia
- dr Władimir Kutiawin, Rosja, historia
- dr Serhiy Lebed, Ukraina, fizyka
- doc. dr hab. Iskra Likomanova, Bułgaria, filologia
- mgr Sergij Lipinin, Ukraina, historia
- mgr Yury Luka, Białoruś, ekonomia
- dr hab. Olga Łobaczewskaja, Białoruś, historia sztuki, etnologia
- mgr Paweł Maciusz, Białoruś, historia
- dr Switłana Martynek, Ukraina, filologia
- dr hab. Rostysław Martyniak, Ukraina, matematyka i mechanika
- doc. dr Aurika Meimre, Estonia, historia
- dr Władimir Mikhaylow, Ukraina, fizyka
- dr Natalia Mizerniuk, Rosja, historia sztuki
- doc. dr Wiktor Mojsijenko, Ukraina, filologia
- dr med. Mihai Munteanu, Rumunia, medycyna
- dr arch. Olga Mychajlyszyn, Ukraina, architektura
- lek. Petre Neagoe, Rumunia, medycyna
- mgr Larysa Nikolajenko, Ukraina, filologia
- dr Natalia Panas, Ukraina, zootechnika
- mgr Jarosław Papuha, Ukraina, historia
- mgr Anna Paulouskaya, Białoruś, historia
- dr Andrey Pavlov, Rosja, historia prawa
- dr Elena Pawłowa, Rosja, socjologia, filozofia

- mgr Natalia Pinczuk, Białoruś, historia sztuki
- dr Ihor Plevako, Ukraina, historia prawa
- mgr Andrij Portnov, Ukraina, historia
- dr Natalia Pozdnyakova, Rosja, biochemia
- dr Serhiy Prokhorenko, Ukraina, fizyka
- doc. dr Walentyna Puhacz, Ukraina, filologia
- mgr Swietłana Pyza, Ukraina, filologia
- mgr Siarhei Salei, Białoruś, historia
- dr Jurij Sawczuk, Ukraina, historia, heraldyka
- mgr Olena Shelenzyk, Ukraina, historia literatury
- dr Radu Spataru, Rumunia, medycyna
- mgr Małgorzata Stwoł, Litwa, prawo
- dr Maryna Szalkiewicz, Białoruś, sadownictwo
- mgr Serhij Szwydiuk, Ukraina, historia
- prof. dr Władimir Timoszenkow, Białoruś, nauki o sporcie
- doc. dr Anastazja Timoszenkowa, Białoruś, nauki o sporcie
- doc. dr Vadim Tsinkievich, Białoruś, biologia
- mgr Aleksander Turczyn, Ukraina, pedagogika
- mgr Iwan Tymiw, Ukraina, historia
- doc. dr Vasil Varonin, Białoruś, historia
- dr Hanna Vinitskaya, Białoruś, biochemia
- mgr Halina Waśko, Białoruś, historia
- mgr Dmytro Wyrskij, Ukraina, historia
- mgr Oksana Zadorozhna, Ukraina, historia
- mgr Aliaksei Zahidulin, Białoruś, historia
- dr Zdravka Zlodi, Chorwacja, historia

2003

- doc. dr hab. Wolodymyr Aleksandrowycz, Ukraina, historia
- doc. dr inż. Paweł Andrenko, Ukraina, automatyka
- dr Olena Arkusza, Ukraina, historia
- mgr Ludmiła Bajbuła, Ukraina, historia
- dr hab. Andrej Baranow, Litwa, historia literatury
- doc. dr Mykoła Barmak, Ukraina, historia
- dr Olena Berdnyk, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Halina Borowska, Ukraina, historia
- dr hab. Vihren Buzov, Bułgaria, filozofia
- dr hab. Sergej Chizhik, Białoruś, mechanika
- doc. dr Olga Ciwkacz, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Malina Diłkowa, Bułgaria, filologia polska
- dr hab. Oksana Dmytrenko, Ukraina, fizyka
- mgr Ludmiła Drojja, Białoruś, historia
- mgr Sofiya Dyak, Ukraina, historia
- prof. dr Michaił Dymkov, Białoruś, matematyka
- dr Larisa Dzyubak, Ukraina, mechanika
- doc. dr Victor Eremejew, Rosja, mechanika
- dr Irena Fedorowicz, Litwa, literaturoznawstwo
- prof. dr Aleksander Gabovich, Ukraina, fizyka
- dr med. Neringa Gailiute, Litwa, medycyna
- dr Roman Godunko, Ukraina, biologia
- mgr Igor Gonczaruk, Białoruś, historia
- dr Olga Gorshkova, Łotwa, farmacja
- dr hab. Nikolay Grinchik, Białoruś, fizyka
- mgr Tetyana Grygorieva, Ukraina, historia

- dr Aleksander Hawryluk, Ukraina, historia
- mgr Natalia Hnydiuk, Ukraina, nauki o zarządzaniu
- mgr Larysa Hontaruk, Ukraina, filologia
- prof. dr Anatoli Iwanow, Rosja, historia szkolnictwa
- mgr Dzmiter Jackiewicz, Białoruś, historia
- mgr Adas Jakubauskas, Litwa, historia
- dr Olga Jemielianczyk, Białoruś, antropologia
- dr Volodymyr Kapustianyk, Ukraina, fizyka
- doc. dr inż. Arsen Karapetyan, Armenia, mechanika
- mgr Peter Kassak, Słowacja, fizyka
- mgr Irena Kiturko, Białoruś, historia
- doc. dr Natalia Kolesnyk, Ukraina, filologia
- mgr Olga Kopiniewska, Ukraina, historia
- prof. dr Ulle Kotta, Estonia, cybernetyka
- dr Iryna Kowal-Fuczyło, Ukraina, filologia polska
- mgr Bogdana Kozaczenko, Ukraina, historia sztuki
- dr Iwan Kozłowski, Ukraina, historia
- doc. dr Andrij Kozyckij, Ukraina, historia
- doc. dr Swietłana Krawczenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr inż. Juri Krivoguz, Białoruś, chemia
- mgr Margaryta Krywenko, Ukraina, bibliotekoznawstwo
- inż. Andrij Krzyżaniwskij, Ukraina, numizmatyka
- dr Leonid Kucenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Inna Kulewicz, Ukraina, historia
- mgr Yuriy Kvach, Ukraina, biologia
- dr Mariya Lebedynets, Ukraina, chemia
- dr Igor Lyło, Ukraina, historia
- mgr Olga Łopatina, Rosja, historia

- doc. dr Taras Łuczuk, Ukraina, filologia klasyczna
- doc. dr Nela Łysenko, Ukraina, filologia
- dr Natalia Łysenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Wiktoria Łyszko, Ukraina, historia
- mgr Switłana Maksymenko, Ukraina, historia teatru
- mgr Hanna Melnyk, Ukraina, historia
- doc. dr Elena Mieszajkina, Białoruś, nauki o zarządzaniu
- doc. dr Walerija Milyajewa, Ukraina, psychologia
- lek. Volodymyr Mishchuk, Ukraina, medycyna
- dr Michaił Moroz, Białoruś, ekologia
- mgr Irina Moroz, Rosja, historia
- prof. dr Swietłana Morozowa, Białoruś, historia, filologia
- inż. Ludmiła Mowczan, Ukraina, technologia żywności
- mgr Igor Mraka, Ukraina, historia
- mgr Swietłana Mroczkowska-Bałaszowa, Bułgaria, historia
- doc. dr Ihor Nabytowicz, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Anna Nemoikina, Rosja, biologia
- mgr inż. Michaił Nikolajenko, Ukraina, archeologia
- mgr Ziera Nimetułajewa, Ukraina, historia sztuki
- dr Oksana Ostapczuk, Rosja, filologia
- dr hab. Galina Paszkiewicz, Ukraina, archeologia
- mgr Wiktoria Piddubna, Ukraina, filologia
- doc. dr Jarosław Pidhirnyj, Ukraina, medycyna
- mgr Helena Pluta, Białoruś, filozofia
- mgr Tatiana Płachtij, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Sergiej Protsenko, Ukraina, fizyka
- mgr Lucia Rusnakova, Słowacja, historia

- mgr Dymitr Rybakow, Ukraina, historia
- mgr Irina Sadkowskaja, Rosja, matematyka
- mgr Tatiana Sapiecha, Białoruś, bibliotekoznawstwo, historia
- dr hab. Sergij Segeda, Ukraina, antropologia
- mgr Tetyana Shevchenko, Ukraina, historia
- mgr Serhij Sieriakow, Ukraina, historia
- dr hab. Piotr Siredźuk, Ukraina, historia
- dr Irina Sirenko, Ukraina, geografia
- lek. Sergiy Siromakha, Ukraina, medycyna
- mgr Iryna Skoczylas, Ukraina, historia
- dr Vyacheslav Slyshenkov, Białoruś, biologia, biochemia
- dr Volodymyr Sobchuk, Ukraina, historia
- dr Jurij Sobotka, Ukraina, geofizyka
- dr Wiaczesław Stanisławskij, Ukraina, historia
- doc. Lech Suchomłynow, Ukraina, filologia
- dr Tatiana Szerszniowa, Białoruś, psychologia
- dr hab. Wiaczesław Szwed, Białoruś, historia
- dr Wiktoria Taras, Ukraina, architektura krajobrazu
- doc. dr Witalij Telwak, Ukraina, historia
- mgr Igor Testenko, Ukraina, historia
- mgr Igor Titowicz, Białoruś, historia
- mgr Stanka Todorowa, Bułgaria, filologia słowiańska
- mgr Anatoli Trafimczyk, Białoruś, historia
- mgr Nadia Tymeychuk, Ukraina, filologia
- mgr Jonas Vaicenois, Litwa, historia
- dr Rudolf Vevoda, Czechy, historia
- dr Dmitrij Viattchenin, Białoruś, badania systemowe

- mgr Birute Vitkauskiene, Litwa, historia sztuki
- mgr Natalia Vydra, Białoruś, biologia
- dr Iveta Waczulikova, Słowacja, biochemia
- prof. dr Jurij Warecki, Ukraina, elektrotechnika
- dr Alła Wasyluk, Ukraina, historia
- mgr Irina Wiuginowa, Białoruś, muzykologia
- mgr Jaryna Wowk, Ukraina, historia
- doc. dr Andrij Zajac, Ukraina, historia
- mgr Edwin Zaltsman, Rosja, archeologia
- mgr Waleriy Zema, Ukraina, historia
- mgr inż. Roman Zubkow, Ukraina, geologia
- mgr Algirdas Žalnierius, Litwa, archeologia

2002

- prof. Wladislav Arzhanukhin, Rosja, filozofia, religioznawstwo
- mgr Walancina Awitawa, Białoruś, filologia
- mgr Lina Balaisyte, Litwa, historia sztuki
- mgr Natalia Bejczuk, Ukraina, filologia
- mgr inż. Oksana Bersirova, Ukraina, chemia
- doc. dr Mindaugas Bertasius, Litwa, archeologia
- dr Wiktor Brechunenکو, Ukraina, historia
- doc. dr Henrikas Cesiulis, Litwa, chemia
- doc. dr Tatiana Chomczuk, Ukraina, ekonomia
- doc. dr Ihor Czornowoł, Ukraina, historia sztuki
- mgr Wladimir Denisow, Białoruś, historia sztuki, archiwistyka
- dr Grygoriy Dmytriv, Ukraina, chemia
- dr Vadim Drozd, Ukraina, chemia

- prof. dr hab. Wołodymyr Dubiczyński, Ukraina, filologia
- doc. dr Oleksandra Feduń, Ukraina, politologia
- dr Mychailo Galan, Ukraina, rolnictwo i leśnictwo
- dr Olga Gorbaczewa, Białoruś, historia
- prof. Swietłana Hawryluk, Ukraina, historia
- doc. dr Bogdan Hud', Ukraina, historia
- mgr Ulana Iwanoczko, Ukraina, historia architektury
- mgr Ludmiła Iwanowa, Białoruś, historia
- doc. dr Asror Karajew, Uzbekistan, fizyka ciała stałego
- dr Aleksander Kolesnik, Ukraina, archeologia
- prof. dr Fadij Komarow, Białoruś, fizyka
- mgr Oksana Korol, Ukraina, muzykologia
- dr med. Iryna Kossak, Ukraina, medycyna
- mgr Dimitrina Kostadinova-Hamze, Bułgaria, literaturoznawstwo
- dr Witali Kowaliow, Rosja, historia średniowiecza
- prof. Alła Kożinowa, Białoruś, filologia
- doc. dr Petro Kułakowskyj, Ukraina, historia
- dr Taras Kurnyckyj, Ukraina, matematyka, fizyka
- mgr Gabor Lagzi, Węgry, historia
- mgr Inta Liepina, Łotwa, chemia
- dr hab. Romuald Łojko, Białoruś, ogrodnictwo
- prof. Bohdan Łukaniuk, Ukraina, historia sztuki
- mgr Igor Maczyszyn, Ukraina, mechanika
- dr Leonid Malcew, Rosja, literaturoznawstwo
- dr Victoria Maryganova, Białoruś, rolnictwo i leśnictwo
- dr Irena Masojc, Litwa, filologia
- dr Natalia Matiewskaja, Białoruś, medycyna, pediatria

- mgr Julia Mezencewa, Uzbekistan, literaturoznawstwo, filologia
- doc. dr Marian Mudryj, Ukraina, historia
- mgr Jurij Myronow, Ukraina, ekonomia
- prof. dr hab. Sergiej Nikołajew, Rosja, literaturoznawstwo
- dr Galina Novik, Białoruś, biologia
- dr Renata Oplakańska, Rosja, historia
- dr Natalia Pak, Rosja, historia
- mgr Olena Palyvoda, Ukraina, medycyna
- dr Elena Pawłowa, Rosja, socjologia, filozofia
- prof. dr Oleg Poleshchuk, Rosja, chemia, chemia fizyczna
- prof. Tatiana Poliakowa, Białoruś, nauki o sporcie
- prof. Jarosław Poliszczuk, Ukraina, filologia
- doc. dr Gienadź Praniewicz, Białoruś, literaturoznawstwo
- doc. dr Wiera Prosalowa, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Olesia Radyszewska, Ukraina, prawo
- mgr Irena Radziejewicz, Białoruś, historia sztuki
- doc. dr Jarosław Red'kwa, Ukraina, filologia
- dr Oksana Remeniaka, Ukraina, historia sztuki
- dr Natalia Rubłowa, Ukraina, historia
- dr Krystyna Rutkowska, Litwa, historia
- dr Konstanty Rutkowski, Rosja, chemia
- prof. Volodymyr Rybachenko, Ukraina, chemia
- mgr Oleg Rybczyński, Ukraina, historia sztuki
- doc. dr Dmitry Semenow, Rosja, medycyna
- dr Evgienij Sinkevich, Ukraina, historia
- dr Anastazja Skiepjjan, Białoruś, historia
- prof. dr Anatol Skripko, Białoruś, sport i wychowanie fizyczne

- mgr Ostap Slywiński, Ukraina, filologia słowiańska
- prof. Andriej Snarskij, Ukraina, fizyka
- mgr Leonid Sobolew, Rosja, historia
- mgr Rumen Srebranov, Bułgaria, filologia słowiańska
- mgr Waleria Stukina, Białoruś, politologia
- mgr Marek Szaruckij, Litwa, ekonomia
- doc. dr Włodzimierz Taranow, Ukraina, fizyka
- dr Ram Thaimattam, Indie, chemia
- doc. dr Eugeny Tiszczenko, Białoruś, historia medycyny
- dr med. Olena Trembovetskaya, Ukraina, medycyna
- dr Myrośław Trofymuk, Ukraina, filologia
- dr Aleksander Vdovin, Ukraina, fizyka
- prof. Jurij Vorobev, Ukraina, budowa maszyn
- dr Ludmiła Woronieckaja, Białoruś, pedagogika
- mgr Iwanka Wylczewa Gajdadźiewa, Bułgaria, filologia
- prof. Victor Zawodinski, Rosja, fizyka
- prof. Vitaly Zhelezny, Ukraina, fizyka

2001

- dr Wadym Adadurow, Ukraina, historia
- dr Swietlana Adamowicz, Białoruś, historia sztuki
- dr Irina Adelgeim, Rosja, literaturoznawstwo
- doc. dr Wołodymyr Aleksandrowycz, Ukraina, historia
- doc. dr inż. Paweł Andrenko, Ukraina, automatyka
- doc. dr Hryhorij Arkuszyn, Ukraina, filologia
- mgr Sergiusz Babicz, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Igor Badanin, Ukraina, biologia

- mgr Dainius Balčiunas, Litwa, archeologia
- mgr Oksana Baraniwska, Ukraina, filologia
- prof. dr Paweł Bekhta, Ukraina, technologia drewna
- mgr Natalia Bilous, Ukraina, historia
- dr Walery Boluć, Białoruś, medycyna
- dr Wołodymyr Bondarenko, Ukraina, filologia
- mgr Olena Bońkowska, Ukraina, historia teatru
- mgr Herman Breger, Białoruś, historia
- dr Maksim Bułachtin, Rosja, prawo, historia prawa
- doc. dr Michał Cybulski, Białoruś, historia sztuki
- mgr Malina Dilkowa, Bułgaria, filologia polska
- mgr Łarisa Downar, Białoruś, bibliotekoznawstwo
- prof. dr Jurij Frickij, Ukraina, prawo
- prof. dr Aleksander Gabovich, Ukraina, fizyka
- doc. dr Aleksander Gadomski, Ukraina, filologia
- dr Mikołaj Genyk, Ukraina, politologia
- dr hab. Leonid Gorizontow, Rosja, historia
- prof. dr Shuang-Xing Guo, Chiny, paleobotanika
- prof. dr Amor Hannibalsson, Islandia, historia
- dr Larysa Holowata, Ukraina, księgoznawstwo
- dr Wiktor Horobec, Ukraina, historia
- prof. Anna Horoszkiewicz, Rosja, historia
- prof. dr inż. Dmytro Hreczyn, Ukraina, elektrotechnika
- mgr Maria Iwanowicz, Litwa, historia książki
- dr Wasyl Jabłonskij, Ukraina, historia
- dr Natalia Jakubowa, Rosja, historia teatru
- dr Igor Jazepienko, Białoruś, archeologia

- prof. dr Walerij Jermolenko, Białoruś, historia nauki
- prof. dr hab. Tadeusz Juszkiwicz, Białoruś, nauki o sporcie
- doc. dr Tamara Kabot, Białoruś, historia
- doc. dr inż. Arsen Karapetyan, Armenia, mechanika
- mgr Wanda Kotikowa, Rosja, filologia słowiańska
- mgr Lubow Kozik, Białoruś, historia
- dr Victor Kravtsov, Mołdawia, chemia
- doc. dr Jarosław Krawczenko, Ukraina, historia sztuki
- doc. dr Tadeusz Kruczkowski, Białoruś, historia
- mgr Walentyna Krupowies, Litwa, literaturoznawstwo
- dr Leonid Kucenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Renata Kutera-Zdravkovska, Macedonia, muzealnictwo
- doc. dr hab. Sergiej Lepiawko, Ukraina, historia
- mgr Maxim Levada, Ukraina, archeologia
- mgr Victoria Li, Uzbekistan, biologia
- dr Yuriy Lyasashenko, Ukraina, fizyka
- dr Sergiej Łysenko, Ukraina, historia
- doc. dr Oleksandra Matyukhina, Ukraina, historia, etnologia
- mgr Zita Medisauskienė, Litwa, historia
- dr Jurij Medvedyk, Ukraina, muzykologia
- dr Sigitas Mickevicius, Litwa, fizyka
- prof. dr Vera Mitrinowicz, Serbia, filologia
- dr Natalia Mizerniuk, Rosja, historia sztuki
- mgr Bohdan Monastyrskyy, Ukraina, mechanika i matematyka
- dr Lidia Nazarenko, Ukraina, mechanika
- mgr Wiktorija Nessel, Ukraina, archeologia
- dr Rusłan Oblap, Ukraina, zootechnika

- dr Iryna Orłewycz, Ukraina, historia
- dr Aliste Paliuste-Lugovojene, Litwa, historia sztuki
- dr Wołodymyr Paszuk, Ukraina, historia najnowsza
- dr Bohdan Podlyak, Ukraina, fizyka
- prof. dr Valentin Pogosov, Ukraina, fizyka
- dr Slava Pogrebnyak, Ukraina, biologia
- mgr Natalia Rakicka, Białoruś, kultura polska
- mgr Alena Rasolka, Białoruś, filologia
- prof. dr Leonid Rekovets, Ukraina, biologia
- mgr Mikołaj Rudyj, Ukraina, zootechnika
- dr Władimir Rynkiewicz, Białoruś, historia sztuki
- mgr Olesia Semchyshyn-Huzner, Ukraina, historia sztuki
- prof. dr Yurii Simonov, Mołdawia, fizyka i chemia doświadczalna
- mgr Swietłana Słowik, Białoruś, filologia
- prof. dr Walentyna Sobol, Ukraina, historia, literaturoznawstwo
- mgr Mychajło Sochackyj, Ukraina, archeologia
- dr Natalia Starczenko, Ukraina, historia
- mgr Stanisław Szewczenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Taras Szumejko, Ukraina, historia
- dr Nadzieja Tkaczyk, Ukraina, filologia
- mgr Lidia Trofymowycz, Ukraina, historia
- mgr inż. Uładzimir Tsybulka, Białoruś, rolnictwo i leśnictwo
- mgr Iwan Tymiw, Ukraina, historia
- dr Aleksandras Vaskelis, Litwa, archeologia
- dr Irena Vorgul, Ukraina, fizyka
- dr Iryna Walawko, Ukraina, filozofia
- mgr Helena Winnik, Rosja, literaturoznawstwo

- dr Volodymyr Yuryshynets, Ukraina, biologia
- prof. dr Maria Zamaraeva, Uzbekistan, biologia
- dr hab. Olexij Zarecki, Ukraina, filologia
- mgr Andriy Zayarnyuk, Ukraina, historia
- mgr Aleksander Zorin, Rosja, historia teatru

2000

- dr Anthony Addlagatta, Indie, chemia bioorganiczna
- mgr Alima Ajuszzaw, Mongolia, filologia
- inż. Andrij Andrejkiw, Ukraina, mechanika
- mgr Bożena Antoniak, Ukraina, filologia polska
- doc. dr Eduard Baidaus, Moldawia, historia
- dr Walentyna Balitska, Ukraina, radiofizyka
- dr Andrej Baranow, Litwa, historia literatury
- mgr Żargalsajhany Batżargał, Mongolia, socjologia
- dr Gubad Bayramow, Azerbejdżan, ekonomia
- mgr Lilia Bereznaja, Węgry, historia
- dr hab. Mykoła Bewz, Ukraina, historia sztuki
- mgr Wadim Bielawiec, Białoruś, archeologia
- mgr Oksana Bieljakowa, Ukraina, politologia
- dr Jurij Biriulow, Ukraina, historia sztuki
- mgr Natalia Browko, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Włodzimierz Brygilewicz, Ukraina, elektronika
- dr Swietłana Bułatowa, Ukraina, historia
- dr Margarita Chartanowicz, Rosja, historia, historia nauki
- mgr Dimitrij Czistow, Rosja, archeologia
- dr Roman Czmetyk, Ukraina, etnologia

- mgr Irena Czudowska-Kandyba, Ukraina, socjologia
- doc. dr Mariama Dołyńska, Ukraina, historia
- prof. dr hab. Wołodymyr Dubiczyński, Ukraina, filologia
- dr hab. Witalii Dugaev, Ukraina, fizyka
- prof. dr Walery Fedirko, Rosja, chemia
- dr Julia Fedotowa, Białoruś, fizyka
- dr Gazinur Galazutdinow, Rosja, astrofizyka
- mgr Cermaa Galya, Mongolia, fizyka
- dr Nadzieja Giergalo-Tkaczyk, Ukraina, filologia
- doc. dr Olga Gorszkowoz, Białoruś, historia sztuki
- dr Dmytro Gorun, Ukraina, historia
- mgr Lila Hromiak, Ukraina, filologia
- doc. dr Bogdan Hud', Ukraina, historia
- mgr Vitalija Ilgievičiute, Litwa, historia
- mgr Natalia Iszunina, Ukraina, historia
- mgr Maria Iwanowicz, Litwa, historia książki
- doc. Anatol Iwczenko, Ukraina, filologia
- dr Roman Jaciw, Ukraina, historia sztuki
- dr Olga Jemielianczyk, Białoruś, antropologia
- prof. dr Walerij Jermolenko, Białoruś, historia nauki
- doc. dr Aleksy Judin, Ukraina, filologia
- dr Ruta Kaminska, Łotwa, historia sztuki
- dr Miron Kapral, Ukraina, historia
- mgr Aleksander Karbowski, Ukraina, historia
- prof. dr Rozalia Kasatkina, Rosja, filologia
- prof. dr Leonid Kasatkin, Rosja, filologia
- mgr Inna Keller, Ukraina, historia

- dr Nadieżda Kolpakowa, Rosja, fizyka
- dr Aleksander Konowałow, Ukraina, matematyka
- doc. dr Orest Korczyński, Ukraina, archeologia
- mgr Alła Krawczuk, Ukraina, filologia
- prof. dr hab. Władimir Krjaż, Białoruś, wychowanie fizyczne
- dr Andrzej Krotau, Białoruś, historia
- doc. dr Andrij Krysztafowycz, Ukraina, mechanika
- doc. dr Mykoła Kuczerepa, Ukraina, historia
- mgr Jerzy Kuczerski, Rosja, filologia
- dr Anna Kulikowska, Ukraina, historia
- dr Inessa Kurian, Białoruś, filologia
- mgr Oksana Kustowa, Estonia, filologia
- prof. dr Eliso Kvavadze, Gruzja, paleobiologia
- mgr Iryna Laurouskaja, Białoruś, historia sztuki
- doc. dr Iskra Likomanova, Bułgaria, filologia
- mgr Łarysa Leszczenko, Ukraina, filologia
- doc. dr Olga Łagutenko, Ukraina, historia sztuki
- dr Tadeusz Łozowski, Litwa, elektronika
- dr Natalia Łysenko, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Iryna Macewko, Ukraina, historia
- mgr Wiaczesław Maciuszenko, Białoruś, filologia
- dr Leonid Malcew, Rosja, literaturoznawstwo
- mgr Julia Mezencewa, Uzbekistan, literaturoznawstwo, filologia
- mgr Nora Mikeladze, Gruzja, historia sztuki, archeologia
- dr Władimir Miskiewka, Mołdawia, historia
- mgr Magdalena Mitreva, Bułgaria, filologia, historia
- mgr Witalij Mocok, Ukraina, historia

- dr Andriej Moskwin, Rosja, filologia
- mgr Anatolij Myronczuk, Ukraina, historia
- dr Wołodymyr Nazar, Ukraina, konserwacja, historia sztuki
- mgr Wiktoria Oniszczyk, Ukraina, historia
- dr Mykoła Ovcharenko, Ukraina, hydrobiologia
- doc. dr Zinaida Pakholak, Ukraina, filologia
- mgr Wiktor Panasiuk, Ukraina, historia
- prof. dr Oleg Poleshchuk, Rosja, chemia, chemia fizyczna
- dr Aivas Ragauskas, Litwa, historia
- mgr Biserka Rajčić, Serbia, historia
- dr Konstanty Rutkowski, Rosja, chemia
- mgr Irena Rymarowicz, Ukraina, historia
- dr hab. Petro Sas, Ukraina, historia
- dr Anatolij Sedin, Białoruś, archeologia
- dr Natalia Sejko, Ukraina, historia
- prof. dr Anatol Skripko, Białoruś, sport i wychowanie fizyczne
- prof. Aleksander Smalianczuk, Białoruś, historia, historia prawa
- mgr Ramune Šmigelskyte-Stukiene, Litwa, historia
- prof. dr Eleonora Sołowej-Honczaryk, Ukraina, filologia
- prof. dr Władimir Starodub, Ukraina, fizyka
- doc. dr inż. Dymitr Swietlicznyj, Ukraina, metalurgia
- dr hab. Swietłana Syabryaj, Ukraina, botanika
- mgr Elena Szuiskaja, Uzbekistan, botanika
- dr Helena Szulga, Rosja, filozofia
- mgr Maamuu Tamara, Mongolia, fizyka
- prof. dr Władimir Timoszenkow, Białoruś, nauki o sporcie
- dr Kristina Toderich, Uzbekistan, botanika

- dr Halina Tyczko, Białoruś, filologia
- prof. dr hab. Antanas Tyla, Litwa, historia
- mgr Iszdorżijn Undarmaa, Mongolia, socjologia
- dr Guntars Vaivars, Łotwa, chemia
- doc. dr Nijole Vasiljeviene, Litwa, filozofia, etyka
- dr Rudolf Vevoda, Czechy, historia
- doc. dr Larysa Wachnina, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr hab. Włodzimierz Wasiukow, Rosja, filozofia, logika
- dr hab. Feliks Wieliczekiewicz, Białoruś, paleobotanika
- mgr Jaryna Wowk, Ukraina, historia
- dr Edward Zajkowski, Białoruś, historia
- doc. dr Ilya Zavodnik, Białoruś, biofizyka
- mgr Josif Ziemczonka, Białoruś, historia
- dr Eduard Zubow, Ukraina, fizyka

1999

- dr Wołodymyr Bondarenko, Ukraina, filologia
- dr hab. Wiktor Chabanenko, Ukraina, fizyka
- doc. dr Ihor Czornowol, Ukraina, historia sztuki
- dr Halina Czuba, Ukraina, filologia
- mgr Władimir Denisow, Białoruś, historia sztuki, archiwistyka
- doc. dr Jakiw Diduch, Ukraina, ochrona przyrody
- mgr Ludmiła Drojja, Białoruś, historia
- mgr Natalia Fedorowycz, Ukraina, historia
- dr Iwan Fita, Ukraina, fizyka
- mgr Liudas Glemża, Litwa, historia
- dr Vilma Gudiene, Litwa, historia medycyny i farmacji

- dr Andrij Gurbyk, Ukraina, historia
- mgr Sergiusz Gwozdew, Białoruś, historia sztuki
- mgr Serhij Jakowenko, Ukraina, historia i teoria literatury
- doc. dr Włodzimierz Jemialjanczyk, Białoruś, historia
- mgr Walentyn Kałnin, Ukraina, historia sztuki
- prof. Dymitr Karew, Białoruś, historia
- mgr Elena Klenina, Ukraina, archeologia
- prof. dr hab. Aleksander Klikiewicz, Białoruś, filologia
- doc. dr Wołodymyr Komar, Ukraina, historia
- mgr Ludmiła Kowalewskaja, Ukraina, archeologia
- dr Andrzej Kowalski, Ukraina, radiofizyka, elektronika
- doc. dr Orest Krasiwskij, Ukraina, historia
- dr Alla Kwiatkowskaja, Białoruś, archeologia
- doc. dr George Kyuchoukov, Bułgaria, chemia
- dr Georgy Ladyzhenski, Ukraina, geologia
- dr Iwan Lisiewicz, Ukraina, historia
- mgr Alesia Litwinowskaja, Białoruś, filologia
- doc. Uładzimier Lukiewicz, Białoruś, sport
- mgr Igor Lyło, Ukraina, historia
- dr hab. Raisa Majboroda, Ukraina, historia
- dr Oleh Malczenko, Ukraina, archeologia, historia
- dr Victoria Maryganowa, Białoruś, rolnictwo i leśnictwo
- dr Rimantas Miknys, Litwa, historia, historia prawa
- dr Lidia Miliakowa, Rosja, historia
- doc. dr Marian Mudryj, Ukraina, historia
- dr Wołodymyr Nekrashewych, Ukraina, matematyka
- prof. Konstantin Nikiforow, Rosja, fizyka

- doc. dr Ihor Orzycki, Ukraina, literaturoznawstwo, filologia
- dr Oksana Ostapczuk, Rosja, filologia
- prof. Ludmiła Paristkaya, Ukraina, chemia
- mgr Dusan Paždžerski, Serbia, filologia
- mgr Witalij Perkun, Ukraina, historia
- mgr Natalia Petushok, Białoruś, biochemia, fizyka
- prof. Siergiej Pokutny, Ukraina, fizyka
- dr Jurij Prilutski, Ukraina, fizyka
- prof. dr hab. Raimo Pullat, Estonia, historia
- mgr Andrzej Ratkiewicz, Litwa, dziennikarstwo
- doc. dr Jarosław Red'kwa, Ukraina, filologia
- mgr Elena Romanienko, Rosja, ekologia
- doc. dr Mikołaj Rud', Ukraina, historia
- dr Olena Rusin, Ukraina, historia
- mgr Tatiana Sabodash, Ukraina, historia sztuki
- mgr Rusłan Salamatın, Ukraina, zoologia
- dr Gintatutas Sliesoriunas, Litwa, historia
- prof. dr Walentyna Sobol, Ukraina, historia, literaturoznawstwo
- doc. dr Władimir Sosno, Białoruś, historia
- doc. dr Henryk Stroński, Ukraina, historia
- mgr Teresa Suchocka, Litwa, dziennikarstwo
- doc. dr Oleksij Suchyj, Ukraina, historia
- doc. dr Natalia Sydiaczenko, Ukraina, filologia
- mgr Krystyna Synchrona, Litwa, filologia
- mgr Natalia Świderska, Ukraina, historia
- doc. Sergei Taranets, Ukraina, historia muzyki, muzykologia
- dr Taras Tkaczuk, Ukraina, archeologia

- mgr Maria Viszoczki, Węgry, historia sztuki
- mgr Waleriy Zema, Ukraina, historia
- dr Emilia Żulińska, Ukraina, filozofia

1998

- doc. dr Andrej Aleshin, Rosja, fizyka ciała stałego
- dr Vladimir Alminderov, Rosja, metodologia twórczości
- doc. dr Olga Antonyk, Ukraina, bibliotekoznawstwo
- mgr Sergiusz Babicz, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Lubow Babutina, Ukraina, konserwacja starodruków
- doc. dr hab. Tamara Bairašauskaite, Litwa, historia
- dr Andrej Baranow, Litwa, historia literatury
- inż. Taras Baszta, Ukraina, ekologia, ochrona przyrody
- doc. dr Andriej Bazylewskij, Rosja, historia literatury
- mgr Danuta Berezowska, Litwa, muzykologia
- doc. dr Iryna Bogdanowicz, Białoruś, historia literatury
- mgr Zbigniew Boradyn, Białoruś, historia
- doc. dr Natalia Bożko-Cubowa, Ukraina, historia
- prof. Stefan Çapaliku, Albania, historia literatury
- mgr Aliaksej Chadyka, Białoruś, historia sztuki
- mgr Ihor Chartanowicz, Białoruś, historia
- dr Taras Chuhlib, Ukraina, historia
- doc. dr Leonid Cubow, Ukraina, historia
- doc. dr Ihor Czornowoł, Ukraina, historia sztuki
- mgr Michał Dowbyszczenko, Ukraina, historia, archiwistyka
- mgr Lewko Dowgan, Ukraina, historia
- doc. dr Ihor Drobot, Ukraina, ekonomia

- prof. dr hab. Wołodymyr Dubiczynski, Ukraina, filologia
- doc. dr Constantin Geambasu, Rumunia, literaturoznawstwo
- dr Mikolaj Genyk, Ukraina, politologia
- dr Waliancin Gołubiew, Białoruś, historia
- dr Andrij Greczyło, Ukraina, historia, heraldyka
- dr Ladislav Hanel, Czechy, zoologia
- doc. dr Wiktor Hołubko, Ukraina, historia
- doc. dr Walancin Hryckiewicz, Rosja, historia
- doc. dr Bogdan Hud', Ukraina, historia
- dr Wiera Hupało, Ukraina, archeologia
- dr Taisija Jeremienko, Ukraina, historia
- prof. dr hab. Tadeusz Juskiewicz, Białoruś, nauki o sporcie
- mgr Irina Kaida, Ukraina, biologia molekularna
- doc. dr Asror Karajew, Uzbekistan, fizyka ciała stałego
- mgr Edward Kłosowski, Białoruś, stosunki międzynarodowe
- dr arch. Bohdan Kołosok, Ukraina, historia sztuki
- dr Aleksander Komarow, Białoruś, fizyka stosowana
- dr Jarosława Koniewa, Ukraina, folklorystyka
- doc. dr Oleksandr Konik, Ukraina, historia
- dr Witali Kowaliow, Rosja, historia średniowiecza
- doc. dr Jarosław Krawczenko, Ukraina, historia sztuki
- mgr Maxim Levada, Ukraina, archeologia
- dr Nina Lisowa, Ukraina, mikrobiologia
- dr Elena Łapszyna, Białoruś, biofizyka
- doc. dr Ryhor Łażko, Białoruś, historia
- dr Paweł Łojko, Białoruś, historia
- mgr Tetiana Łupij, Ukraina, historia sztuki

- dr Serhiej Łysenko, Ukraina, historia
- dr Władimir Marchel, Białoruś, historia literatury
- mgr Giennadij Markiewicz, Białoruś, wychowanie fizyczne
- dr hab. Rostysław Martyniak, Ukraina, matematyka i mechanika
- doc. dr Iryna Maruszkina, Ukraina, socjologia
- mgr Dmitro Matsohin, Ukraina, fizyka teoretyczna
- mgr Ludmiła Mnich, Ukraina, literaturoznawstwo
- doc. dr Swietłana Morozowa, Białoruś, historia, filologia
- dr Ludmiła Naumenko, Białoruś, socjologia
- mgr Swietłana Naumenko, Rosja, archeologia
- dr Aleksandr Nedorub, Ukraina, ochrona przyrody
- arch. Rusłana Olijnyk, Ukraina, historia architektury
- dr Oksana Ostapczuk, Rosja, filologia
- mgr Mindaugas Paknys, Litwa, historia
- dr Irina Pantiuk, Białoruś, historia medycyny
- mgr Halina Panyszko, Ukraina, historia najnowsza
- doc. dr Mychajło Pasiecznyk, Ukraina, historia nowożytna
- dr Wołodymyr Paszuk, Ukraina, historia najnowsza
- doc. Olena Pelechata, Ukraina, filologia
- mgr Natalia Pietrowicz, Białoruś, historia, historia kultury
- prof. Siergiej Prosandeyev, Rosja, fizyka ciała stałego
- mgr Iljana Puhaleva, Bułgaria, filologia
- mgr Raimonda Ragauskiene, Litwa, historia nowożytna
- mgr Valdas Rakutis, Litwa, historia
- prof. Volodymyr Rybachenko, Ukraina, chemia
- dr Alena Savonenko, Rosja, biologia doświadczalna
- dr Jurij Sawczuk, Ukraina, historia, heraldyka

- doc. dr Dmitry Semenow, Rosja, medycyna
- prof. Valery Shematovich, Rosja, fizyka
- mgr Iwan Sińczuk, Białoruś, archeologia, numizmatyka
- dr hab. Piotr Siredźuk, Ukraina, historia
- dr Bohdan Siuta, Ukraina, muzykologia
- mgr Mychajło Sochackyj, Ukraina, archeologia
- mgr Darius Staliunas, Litwa, historia
- mgr Nadia Szelest, Ukraina, historia sztuki
- prof. Mychajło Szwahulak, Ukraina, historia nowożytna
- mgr Konstantin Szydłowski, Białoruś, historia kultury
- dr Igor Tanczyn, Ukraina, transformacja ustrojowa i gospodarcza
- doc. Halina Tawłaj, Białoruś, etnologia, muzykologia
- doc. dr Eugeny Tiszczenko, Białoruś, historia medycyny
- dr Sergij Tkaczow, Ukraina, historia
- dr Walentin Uczanin, Ukraina, elektrofizyka
- mgr Nadzieja Usowa, Białoruś, historia sztuki
- mgr Arturas Vasiliauskas, Litwa, historia
- doc. dr Oksana Weretiuk, Ukraina, historia literatury
- dr hab. Feliks Wieliczkiwicz, Białoruś, paleobotanika
- doc. dr Iryna Woronczyk, Ukraina, historia
- doc. dr Ilya Zawodnik, Białoruś, biofizyka
- prof. Lola Zwonariewa, Rosja, historia literatury

1997

- prof. Ilmutdin Abdulagatow, Rosja, fizyka
- dr Irina Adelgeim, Rosja, literaturoznawstwo
- doc. dr Aleksander Astafiew, Ukraina, filologia polska

- mgr Olena Arkusza, Ukraina, historia
- doc. dr Wladislaw Arzhanukhin, Rosja, filozofia
- mgr Borys Awdiejew, Białoruś, historia literatury
- doc. Wiera Awksentiewa, Ukraina, etnologia
- mgr Witalij Barabasz, Ukraina, historia
- dr Andrej Baranow, Litwa, historia literatury
- dr Ildar Bikchantaev, Rosja, fizyka
- mgr Vladimir Bocev, Macedonia, etnologia
- mgr Nina Budzan, Ukraina, konserwacja starej książki
- mgr Krystyna Bułaj, Białoruś, filologia polska
- dr Swietłana Bułatowa, Ukraina, historia
- mgr Bolesław Charkiewicz, Białoruś, historia
- dr Margarita Chartanowicz, Rosja, historia, historia nauki
- mgr Tatiana Daniliants, Rosja, historia sztuki
- mgr Rytis Dargis, Litwa, fizyka
- mgr Rusłana Dawydiuk, Ukraina, historia
- dr Borys Dąbrowski, Ukraina, filozofia
- mgr Jadwiga Doda, Białoruś, filologia polska
- doc. dr Iwan Duduricz, Ukraina, elektrotechnika
- dr Annamaria Duro, Węgry, osadnictwo
- dr Wira Fris, Ukraina, historia książki
- dr Igor Fritski, Ukraina, chemia
- prof. Vitali Gnesin, Ukraina, mechanika
- mgr Eugeniusz Godowanyj, Ukraina, historia
- mgr Natalia Gołowata, Ukraina, historia
- doc. dr Olga Gorszkowoz, Białoruś, historia sztuki
- mgr Konstanty Gritskan-Didkowski, Ukraina, historia

- dr Andrij Gurbyk, Ukraina, historia
- dr Oleg Hirnyj, Ukraina, filozofia
- prof. Anna Horoszkiewicz, Rosja, historia
- mgr Tatiana Hucalenko, Ukraina, historia
- dr Muhiddin Huzanazarov, Uzbekistan, archeologia
- doc. dr hab. Natalia Jakowenko, Ukraina, historia
- dr Aija Jansone, Łotwa, etnografia
- mgr arch. Serhij Jurczenko, Ukraina, historia sztuki
- doc. dr hab. Algis Kaleda, Litwa, filologia
- prof. Simas Karaliunas, Litwa, filologia
- prof. Borys Kłoss, Rosja, historia średniowiecza
- mgr Swietłana Koladenko, Ukraina, socjologia
- dr Władimir Kołoskov, Rosja, medycyna
- prof. Nikołaj Kotliar, Ukraina, historia
- dr Aleksander Krawcewicz, Białoruś, archeologia
- doc. dr Alexander Krivov, Rosja, astronomia
- doc. dr Tadeusz Kruczkowski, Białoruś, historia
- prof. Mikołaj Krykun, Ukraina, historia
- dr Alla Kwiatkowskaja, Białoruś, archeologia
- dr Sergiej Lepiawko, Ukraina, historia
- prof. Aleksander Lipatow, Rosja, historia literatury
- dr Natalia Lohvyn, Ukraina, historia sztuki
- mgr Tatiana Łukjanczenko, Ukraina, zoologia
- prof. Igor Macijewski, Rosja, muzykologia
- prof. Wiktor Makarenko, Rosja, filozofia
- mgr Krystyna Makowska, Litwa, historia sztuki
- mgr Edyta Maksymowicz, Litwa, filologia polska

- mgr Oleh Malczenko, Ukraina, archeologia, historia
- dr Cyril Malyshev, Rosja, fizyka
- prof. Tatiana Marczenko, Rosja, filozofia
- mgr Jurij Michalski, Ukraina, historia
- dr Rimantas Miknys, Litwa, historia, historia prawa
- doc. dr Roman Mnich, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Wiktoria Moczalowa, Rosja, historia literatury polskiej
- prof. Włodimir Morenec, Ukraina, historia literatury
- dr Andriej Moskwin, Rosja, filologia
- dr Egidijus Motieka, Litwa, historia
- mgr Ryszard Narkowicz, Litwa, fizyka
- doc. dr Maria Obolenska, Ukraina, biochemia
- doc. dr Emilia Ogar, Ukraina, księgoznawstwo
- mgr Włodzimierz Osadczy, Ukraina, historia
- mgr Włodzimierz Paliwoda, Ukraina, historia, archiwistyka
- doc. dr Swietłana Pałuckaja, Białoruś, historia
- dr Włodzimierz Pauk, Ukraina, matematyka
- dr Anna Pokhmurska, Ukraina, mechanika stosowana
- dr Aldona Prasmantaite, Litwa, historia
- dr Bohdan Prots, Ukraina, ochrona przyrody
- mgr Biserka Rajčić, Serbia, historia
- mgr Ołech Rudenko, Ukraina, historia sztuki
- mgr Swietłana Rudnicka, Ukraina, folklorystyka
- lek. med. Aleksander Salyuk, Ukraina, medycyna
- dr Aleksander Sańko, Białoruś, geologia
- mgr Oleh Sawczuk, Ukraina, historia
- mgr Igor Siomoczkin, Ukraina, historia sztuki

- doc. dr Aleksander Smalianczuk, Białoruś, historia, historia prawa
- mgr Maria Sołtys, Ukraina, muzykologia
- doc. dr Władimir Sosno, Białoruś, historia
- mgr Teresa Suchocka, Litwa, dziennikarstwo
- dr Lubos Svec, Czechy, historia
- prof. Natalia Szczawielewa, Rosja, historia średniowiecza
- mgr Józef Szostakowski, Litwa, dziennikarstwo
- dr hab. Waczesław Szwed, Białoruś, historia
- doc. dr Natalia Sydiaczenko, Ukraina, filologia
- doc. Sergei Taranets, Ukraina, historia muzyki, muzykologia
- dr Maria Tarasik, Białoruś, elektronika
- dr Sergij Tkaczow, Ukraina, historia
- mgr Wiktoria Uszinskiene, Litwa, filologia polska
- doc. dr Larysa Wachnina, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Andriej Wasilczikov, Rosja, gleboznawstwo
- mgr Jerzy Waszkiewicz, Białoruś, historia prawa
- mgr Waczesław Zabudsky, Ukraina, fizyka
- prof. Leonid Zaszkiłniak, Ukraina, historia
- dr Igor Żuk, Ukraina, historia sztuki

1996

- mgr Wolodymyr Aleksandrowycz, Ukraina, historia sztuki
- dr Iskra Algełowa, Bułgaria, filologia
- doc. dr Władimir Amirchanov, Ukraina, chemia
- mgr Nadieżda Bańczyk, Ukraina, historia
- dr Janis Baumanis, Łotwa, ornitologia
- dr hab. Roman Bobryk, Ukraina, matematyka

- prof. Dymitr Buczko, Ukraina, filologia
- dr Vihren Buzov, Bułgaria, filozofia
- mgr Andrej Chadanowicz, Białoruś, literaturoznawstwo
- mgr Hanna Chlibowska, Ukraina, historia
- mgr Olga Cyhylyk, Ukraina, historia
- dr Halina Czernysz, Ukraina, literaturoznawstwo
- doc. dr Olga Dadiomowa, Białoruś, muzykologia
- dr Siergiej Darchuk, Ukraina, fizyka
- mgr Orysia Demska, Ukraina, filologia
- mgr Galina Dergaczowa, Ukraina, historia sztuki
- mgr Aleksander Dobryjan, Białoruś, historia
- dr Natalia Gładkowa, Rosja, chemia
- dr Bogusław Grużewski, Litwa, ekonomika pracy
- doc. dr Wiktor Hołubko, Ukraina, historia
- mgr Marta Humenecka, Ukraina, historia
- mgr Maria Iwanowicz, Litwa, historia książki
- doc. Aleksander Jaroszewicz, Białoruś, historia sztuki
- dr Valeri Kleshnja, Ukraina, chemia
- doc. dr Wołodymyr Komar, Ukraina, historia
- prof. Ludmiła Korolewa, Rosja, fizyka
- mgr Olga Kotlicka, Ukraina, folklorystyka
- dr Maria Kowszowa, Rosja, filologia
- mgr Larysa Kriukowa, Ukraina, księgoznawstwo
- doc. dr Tadeusz Kruczkowski, Białoruś, historia
- doc. dr Mykoła Kuczerepa, Ukraina, historia
- doc. dr Ksenofont Lecko, Białoruś, filologia
- mgr Irena Leonowa, Bułgaria, konserwacja zabytków

- dr Iwan Lisiewicz, Ukraina, historia
- prof. Bohdan Łukaniuk, Ukraina, historia sztuki
- doc. dr Jurij Malejew, Ukraina, archeologia
- mgr Nora Mikeladze, Gruzja, historia sztuki, archeologia
- dr Lidia Miliakowa, Rosja, historia
- dr Waleria Mirkowa, Bułgaria, biochemia
- prof. Swietłana Musijenko, Białoruś, filologia
- dr Eugeniusz Nachlik, Ukraina, literaturoznawstwo
- prof. dr hab. Wera Occheli, Gruzja, literaturoznawstwo
- dr Jarosław Onyszczyk, Ukraina, historia
- dr Olga Płamienicka, Ukraina, historia sztuki
- mgr Adam Podhajecki, Ukraina, dziennikarstwo
- dr Olga Porycka, Ukraina, etnologia
- prof. dr hab. Raimo Pullat, Estonia, historia
- mgr Jakub Radczenko, Litwa, matematyka
- inż. arch. Małgorzata Ruszel, Ukraina, konserwacja zabytków
- prof. Volodymyr Rybachenko, Ukraina, chemia
- dr hab. Petro Sas, Ukraina, historia
- mgr Mazlum Saneja, Jugosławia, literaturoznawstwo
- dr Erich Sefcik, Czechy, numizmatyka
- doc. Irina Serova, Rosja, historia
- doc. dr Anatol Skripko, Białoruś, sport i wychowanie fizyczne
- prof. dr Władimir Starodub, Ukraina, fizyka
- mgr Ilja Szenderowicz, Rosja, fizyka
- dr Wasilij Tkach, Ukraina, biologia
- dr Irina Tołoczko, Rosja, archeologia
- dr Andrej Uriupin, Rosja, chemia

- mgr Arturas Vasiliauskas, Litwa, historia
- dr Elena Wasiliewa, Ukraina, fizyka
- dr Michał Widejko, Ukraina, archeologia
- dr hab. Feliks Wieliczkiewicz, Białoruś, paleobotanika
- mgr Maria Wiszniewska, Litwa, filologia
- doc. dr Ilya Zavodnik, Białoruś, biofizyka
- mgr Elena Zgonnikowa, Rosja, psychologia
- mgr Zhang Zhong Da, Chiny, fizyka

1995

- mgr Wolodymyr Aleksandrowycz, Ukraina, historia sztuki
- dr Tamara Bairašauskaite, Litwa, historia
- doc. dr Irina Bielincewa, Rosja, historia sztuki
- doc. Władimir Bielous, Rosja, filologia
- mgr Jurij Buszlakow, Białoruś, filologia
- dr Margarita Chartanowicz, Rosja, historia, historia nauki
- dr Tamara Chomicz, Białoruś, biochemia
- mgr Dessislawa Christozowa, Bułgaria, filologia
- mgr Aleksander Ciolka, Ukraina, muzyka
- mgr Maria Czajka, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Michaił Czarniawski, Białoruś, archeologia
- mgr Snieżana Czerniuk, Ukraina, filologia
- dr Maria Czikato, Ukraina, filologia
- dr Andrej Danylenko, Ukraina, filologia
- dr Borys Dąbrowski, Ukraina, filozofia
- dr Ludmila Demczenko, Ukraina, historia
- dr Detelina Dinewa, Bułgaria, historia

- mgr Rima Dirsyte, Litwa, historia
- prof. Josyp Dzendzeliwskij, Ukraina, filologia
- dr Aleksander Dzyabczenko, Rosja, chemia
- mgr Natalia Fedorowycz, Ukraina, historia
- dr Wira Fris, Ukraina, historia książki
- mgr Tatiana Goszko, Ukraina, historia
- dr Andrij Greczyło, Ukraina, historia, heraldyka
- dr Olesia Gumnicka, Ukraina, rolnictwo
- dr Anil Gupta, Indie, chemia
- mgr Walentyna Hołowatiuk, Ukraina, etnologia
- dr Wiktor Hołubko, Ukraina, historia
- prof. Anatol Hryckiewicz, Białoruś, historia
- doc. dr Bogdan Hud', Ukraina, historia
- prof. Malina Iwanowa-Stankowa, Bułgaria, filologia
- doc. Włodimir Jahniszczak, Ukraina, historia
- dr Taisija Jeremienko, Ukraina, historia
- doc. Włodzimierz Jerszow, Ukraina, historia literatury
- dr Vytautas Karpus, Litwa, fizyka
- dr Algimantas Katilius, Litwa, historia
- mgr Swietłana Koładenko, Ukraina, socjologia
- doc. dr Wienjamin Kosmacz, Białoruś, historia
- mgr Olga Kotlicka, Ukraina, folklorystyka
- prof. Nikołaj Krapivnyj, Ukraina, chemia
- dr Mikołaj Krywolcewicz, Białoruś, archeologia
- doc. dr Mykoła Kuczerepa, Ukraina, historia
- doc. dr Ludmiła Kulczycka, Ukraina, medycyna
- dr Anna Kulikowska, Ukraina, historia

- dr Regina Laukaityte, Litwa, historia
- prof. Valeri Loginov, Rosja, fizyka
- doc. dr hab. Jurij Łabynczew, Rosja, historia
- dr Elena Łapszyna, Białoruś, biofizyka
- doc. dr Borys Łazuka, Białoruś, historia sztuki
- dr hab. Olga Łobaczewskaja, Białoruś, historia sztuki, etnologia
- mgr Roman Malowski, Ukraina, filologia
- mgr arch. Elena Małdziejewa, Bułgaria, konserwacja zabytków
- mgr Irena Masojc, Litwa, filologia
- dr Egidijus Motieka, Litwa, historia
- doc. dr Roman Motulski, Białoruś, bibliotekoznawstwo
- doc. dr Marian Mudryj, Ukraina, historia
- doc. dr Ihor Orzycki, Ukraina, literaturoznawstwo, filologia
- mgr Natalia Pietrowicz, Białoruś, historia, historia kultury
- mgr Elena Petrowska, Macedonia, filologia
- dr Tatiana Pivina, Rosja, chemia
- dr Anatolij Pliczko, Ukraina, matematyka
- mgr Bohdana Podhajecka, Ukraina, dziennikarstwo
- mgr Irina Poliakowa, Ukraina, literaturoznawstwo
- doc. dr Natalia Popova, Rosja, chemia
- prof. dr arch. Bohdan Posackij, Ukraina, architektura
- doc. dr Władisław Romanow, Ukraina, historia
- doc. Mikołaj Rud', Ukraina, historia
- mgr Waldemar Rynkiewicz, Litwa, elektronika
- mgr Jurij Sawczuk, Ukraina, historia, heraldyka
- dr Olga Sawczuk, Ukraina, literaturoznawstwo
- mgr Natalia Sejko, Ukraina, historia

- doc. dr Swietlana Selwerstrowa, Białoruś, literaturoznawstwo
- dr hab. Piotr Siredźuk, Ukraina, historia
- mgr Ludmiła Skokowa, Ukraina, socjologia
- dr Tatiana Sliva, Ukraina, chemia
- dr Sergiej Sołowiow, Rosja, archeologia
- dr Waczesław Stanisławskij, Ukraina, historia
- doc. dr Henryk Stroński, Ukraina, historia
- dr Feliks Szabuldo, Ukraina, historia
- prof. dr hab. Waczesław Szalkiewicz, Białoruś, historia
- dr hab. Waczesław Szwed, Białoruś, historia
- dr Arvo Tering, Estonia, historia
- mgr Elżbieta Waryagolis, Litwa, teatrologia
- dr Hanna Wojtiw, Ukraina, filologia
- dr Jurij Zajcew, Ukraina, politologia
- mgr Abow Saleh Ziad, Syria, socjologia

1994

- doc. dr Arkadij Aizenshtadt, Rosja, chemia
- dr Tamara Bairašauskaite, Litwa, historia
- dr Adomas Butrimas, Litwa, historia
- mgr John Glenn III, USA, socjologia
- dr Jarosław Hrycak, Ukraina, historia
- dr Jarosław Isajewicz, Ukraina, historia
- doc. dr Dora Kacnelson, Ukraina, historia
- mgr Siergiej Klimow, Białoruś, historia
- dr Antanas Kulakauskas, Litwa, historia
- dr Tatiana Linnik, Ukraina, filologia

- doc. dr Roman Mnich, Ukraina, literaturoznawstwo
- dr Hienadź Sahanowicz, Białoruś, historia nowożytna
- dr Mirosław Szewera, Ukraina, biologia
- dr Zachar Szybieka, Białoruś, historia
- dr Sergij Tkaczow, Ukraina, historia
- dr Oleg Trusau, Białoruś, historia
- dr Juozas Tumelis, Litwa, historia
- dr hab. Włodzimierz Wasiukow, Rosja, filozofia, logika

Bliższe dane o instytucjach macierzystych, miejscach pobytu w Polsce, tematyce badań i opiekunach naukowych stypendystów są publikowane w wydawnictwie Kasy Mianowskiego „Nauka Polska”, z reguły rok później.

Stypendyści według sponsorów i krajów 1994–2010

Stypendia Kasy im. Józefa Mianowskiego udzielone w latach 1994/2010

(wg sponsorów i grup nauk)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Razem
Fundacja im. Stefana Batorego																		
- nauki humanistyczne	12	83	55	83	76	55	89	68	55	64*	22**	-	-	-	-	-	-	662
- nauki ścisłe, przyrodnicze i techniczne	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Fundacja na rzecz Nauki Polskiej																		
- nauki humanistyczne	5	14	18	19	22	18	29	26	5	29	42	69	61	58	68	15	57	555
- nauki ścisłe, przyrodnicze i techniczne	-	-	-	-	-	-	-	-	28	30	31	22	22	23	23	58	20	257
Polski Komitet do spraw UNESCO																		
- nauki humanistyczne	-	-	-	5	9	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14
Siemens																		
- nauki techniczne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	2	1	-	-	-	-	7
PKN „Orlen”																		
- nauki humanistyczne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	9	8	-	-	23
- nauki ścisłe, przyrodnicze i techniczne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	3	3	-	-	10
Fundacja „Edukacja dla Demokracji”																		
- nauki humanistyczne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
- nauki ścisłe, przyrodnicze i techniczne	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	5
	19	97	73	107	107	73	118	94	88	126	96	93	101	93	102	73	77	1537

* W tym 13 osób wspartych w połowie przez Fundację „Edukacja dla Demokracji”.

** W tym 2 osoby wsparte w połowie przez Fundację „Edukacja dla Demokracji”.

Stypendia Kasy im. Józefa Mianowskiego udzielone w latach 1994/2010 (wg kraju pochodzenia stypendysty)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Razem
Albania					1													1
Armenia								1		1			1		1			4
Australia																	1	1
Austria														1				1
Azerbejdżan							1											1
Białoruś	5	16	11	16	26	14	21	17	21	25	23	19	22	15	16	13	10	290
Bułgaria		3	4		1	1	2	1	3	5	5	2		2	2		1	32
Chiny			1					1				1					1	4
Chorwacja											1							1
Czechy			1	1	1		1			1		1	2					8
Estonia		1	1				1	1			1	1						6
Gruzja			2				2											4
Hiszpania															1		1	2
Indie		1					1		1							1		4
Islandia								1										1
Jugosławia			1	1		1	1	1										5
Kanada													1					1
Kirgistan																1	1	2
Litwa	4	10	5	12	7	7	8	6	6	7	2	1	1	6	3			85
Łotwa			1	1			2		1	1			1					7
Macedonia		1		1				1									1	4
Meksyk																	1	1
Mołdawia							2	2						2		1	1	8
Mongolia							5											5
Rosja	1	10	10	21	17	4	15	8	12	10	11	16	16	11	13	10	9	194
Rumunia					1						3	1						5
Serbia												1		1		1	1	4
Słowacja										3	1	1	1	3				9
Słowenia																	1	1
Syria		1																1
Ukraina	8	54	36	52	52	44	52	53	41	72	49	50	55	51	66	43	49	827
USA	1																	1
Uzbekistan				1	1		3	2	2								1	10
Węgry				1		1	1		1				1					5
Włochy														1			1	2
	19	97	73	107	107	73	118	94	88	126	96	93	101	93	102	73	77	1537

Bibliografia

(wybór)

- Alkar [Aleksander Kraushar], *Czasy szkolne za Apuchtina (1879–1897)*, Warszawa 1915.
- Stanisław Arc t, *Okruchy wspomnień*, Warszawa 1962.
- Ignacy Baranowski, *Pamiętniki (1840–1862)*, Poznań 1923.
- Alina Barszczewska - Krupa, *Szymon Konarski*, Warszawa 1976.
- Ludwik Bazylow, *Polacy w Petersburgu*, Wrocław 1984.
- Daniel Beauvois, *Szkolnictwo polskie na ziemiach litewsko-ruskich 1803–1832: Uniwersytet Wileński*, Rzym–Lublin 1991, t. I-II.
- Daniel Beauvois, *Trójkąt ukraiński. Szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie 1793–1914*, Lublin 2005.
- Daniel Beauvois, *Wilno – polska stolica kulturalna zaboru rosyjskiego 1803–1832*, Wrocław 2010.
- Antoni Białecki, *Rektor Józef Mianowski w Warszawie od 1862 do 1869 r.*, „Niwa”, 1879, nr 99, s. 160.
- Piotr Bięgański, *Pałac Staszica, siedziba TNW*, Warszawa 1951.
- Józef Bieliński, *Cesarskie Towarzystwo Lekarskie Wileńskie jego prace i wydawnictwa (1805–1864)*, Warszawa 1890.
- Józef Bieliński, *Stan nauk lekarskich za czasów Akademii Medyko-Chirurgicznej Wileńskiej bibliograficznie przedstawiony. Przyczynek do dziejów medycyny*, Warszawa 1889.

- Józef B i e l i ń s k i, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, t. III, Kraków 1899–1900.
- Barbara B i e ń k o w s k a, Zofia S i d o r o w i c z, *Księgozbiór byłego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, „*Studia i Materiały z Dziejów nauki Polskiej*”, seria A, z. 6, Warszawa 1962.
- Tadeusz B o b r o w s k i, *Pamiętnik mojego życia*, Warszawa 1979, t. I-II.
- Józef Symeon B o g u c k i, *Wizerunki społeczeństwa warszawskiego. Szkice obyczajowe*, Warszawa 1844.
- Jerzy B o r o w c z y k, *Rekonstrukcja procesu filomatów i filaretów 1823–1824*, Poznań 2003.
- Maria B r y k a l s k a, *Aleksander Świętochowski*, t. II, Warszawa 1987.
- Gabriel B r z ę k, *Józef Nusbaum-Hilarowicz. Życie, praca, dzieło*, Lublin 1984.
- Karol B r z o z o w s k i, *Listy ostatniego romantyka (...) do Alkara (1895–1898). Kartka z pamiętnika*, Warszawa 1912.
- Stanisław B r z o z o w s k i, *Listy*, Kraków 1970, t. I-II.
- Tytus C h a ł u b i ń s k i, *Listy 1840–1889*, Wrocław 1970.
- Łukasz C h i m i a k, *Gubernatorzy rosyjscy w Królestwie Polskim 1863–1915*, Wrocław 1999.
- Artur C h o j e c k i, *Kasa im. Mianowskiego i „Nauka Polska”*, „*Tygodnik Powszechny*”, 1948, nr 25.
- Edward C h w a l e w i k, *Zbiory polskie*, Warszawa–Kraków 1926–1927, T. I-II.
- Bohdan C y w i ń s k i, *Rodowody niepokomych*, Paryż 1985.
- Maria C z a p s k a, *Europa w rodzinie*, Warszawa 1989.
- Maria C z a p s k a, *Ludwika Śniadecka*, Warszawa 1958.
- [Ryszarda C z e p u l i s - R a s t e n i s], *Inteligencja polska pod zaborem. Studia pod red. Ryszardy C z e p u l i s - R a s t e n i s*, Warszawa 1978.

- [Ryszarda C z e p u l i s - R a s t e n i s], *Inteligencja polska w XIX i XX wieku. Studia* pod red. Ryszardy C z e p u l i s - R a s t e n i s, Warszawa 1981–1985, 1987, 1991.
- Ryszarda C z e p u l i s - R a s t e n i s, *Klasa umysłowa. Inteligencja Królestwa Polskiego 1832–1861*, Warszawa 1973.
- Helena D a t n e r, *Ta i tamta strona. Żydowska inteligencja Warszawy drugiej połowy XIX wieku*, Warszawa 2007.
- Nikolaj D u b r o v s k i j, *Oficjal'naiia nauka u Carstwie Pol'skom*, Sankt Petersburg 1908.
- Helena D u n i n ó w n a, *Ci, których znalazam*, Warszawa 1957.
- Adolf D y g a s i ń s k i, *Listy*, Wrocław 1972.
- Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807–1915*, pod red. Stefana K i e n i e w i c z a, Warszawa 1981.
- Tadeusz E p s z t a j n, *Edukacja dzieci i młodzieży w polskich rodzinach ziemiańskich na Wołyniu, Podolu i Ukrainie w II połowie XIX wieku*, Warszawa 1998.
- Stanisław E s t r e i c h e r, *Z ostatnich chwil Szkoły Głównej*, Kraków 1916.
- [J. F a l k o w s k i], *Wspomnienia z roku 1848–1849 przez autora „Obrazów z życia kilku ostatnich pokoleń w Polsce”*, Poznań 1879.
- Zygmunt Szcześniey F e l i ń s k i, *Pamiętniki*, Warszawa 1986.
- Stanisław F i t a, *Pokolenie Szkoły Głównej*, Warszawa 1980.
- Ludwik F i s z e r, *Wspomnienia starego księgarza*, Warszawa 1959.
- Fundusz Kultury Narodowej (1928–1937). Zarys działalności*. Warszawa 1937.
- Seweryn G o s z c z y ń s k i, *Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801–1842*, oprac. S. P i g o ń, Wilno 1924.
- Konrad G ó r s k i, *Stanisław Krzemiński. Człowiek i pisarz*, Warszawa 1985.

- Wojciech G ó r s k i, *Wspomnienia*, Warszawa 1937.
- J. G r a b i e c (Józef D ą b r o w s k i), *Czerwona Warszawa przed ćwierć wiekiem*, Poznań 1925.
- Marceli H a n d e l s m a n, *Towarzystwo Naukowe Warszawskie 1907–1932*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Warszawskie 1907–932*, Warszawa 1932.
- Benedykt H e r t z, *Na taśmie 70-ciolecia*, Warszawa 966.
- Historia nauki polskiej*, pod red. Bogdana S u c h o d o l s k i e g o, T. IV: cz. I–III: 1863–1918, Wrocław 1987; T. V, cz. I: 1918–1952, Wrocław 1992.
- Piotr H ũ b n e r, *Nauka polska po II wojnie światowej: idee i instytucje*, Warszawa 1987.
- Piotr H ũ b n e r, *Polityka naukowa w Polsce w latach 1944–1953: geneza systemu*, Wrocław 1992, t. I–II.
- Ireneusz I h n a t o w i c z, *Uniwersytet Warszawski w latach 1869–1899*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807–1915*, Warszawa 1981.
- Ireneusz I h n a t o w i c z, *Utworzenie Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego w roku 1869*, „Roczniki Uniwersytetu Warszawskiego” R. 12: 1972, s. 55–70.
- Henryka I l g i e w i c z, *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005.
- Bohdan J a c z e w s k i, *Organizacja i finansowanie nauki polskiej w okresie międzywojennym*, Wrocław 1971.
- Bohdan J a c z e w s k i, *Polityka naukowa państwa polskiego w latach 1918–1939*, Wrocław 1978.
- Bohdan J a c z e w s k i, *Życie naukowe w Polsce odrodzonej*, [w:] *Życie naukowe w Polsce w drugiej połowie XIX i w XX wieku. Organizacje i instytucje*, pod red. B. J a c z e w s k i e g o, Warszawa 1987.

- Maria J a n i o n, *Wobec zła*, Chotomów 1989.
- Edmund J a n k o w s k i, *Wspomnienia ogrodnika*, Warszawa 1972.
- Ludwik J a n o w s k i, *W promieniach Wilna i Krzemieńca*, Wilno 1923.
- Kasa im. Józefa Mianowskiego – Fundacja Popierania Nauki 1881–1991*, redakcja i autorstwo zarysu historii Kasy: Piotr H ũ b n e r, Jan P i s k u r e w i c z, Leszek Z a s z t o w t, Warszawa 1992.
- Ludwik J e n i k e, *Ze wspomnień*, Warszawa 1909–1910, t.I-II.
- Kasa im. Mianowskiego, Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja*, Warszawa 1929.
- Katalog dzieł wydanych z zapomogi Kasy im. Mianowskiego w latach 1881–1929*, Warszawa 1929.
- Katalog wydawnictw Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki oraz wydawnictw będących zawiadywaniu Kasy*, Warszawa 1939.
- Kazimierz K e l l e s - K r a u z, *Listy*, Wrocław 1984, t. I-II.
- Stefan K i e n i e w i c z, *Akademia Medyko-Chirurgiczna i Szkoła Główna (1857–1869)*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1807–1915*, Warszawa 1982, s. 242–377.
- Stefan K i e n i e w i c z, *Józef Mianowski (1804–1879)*, „Polski Słownik Biograficzny (dalej PSB), t. XIX, s. 523–525.
- Stefan K i e n i e w i c z, *Powstanie styczniowe*, Warszawa 1983.
- Stefan K i e n i e w i c z, *Trzy etapy rozwoju nauki w Warszawie w XIX w.*, [w:] *Historyk a świadomość narodowa*, Warszawa 1982, s. 143–161.
- Halina K i e p u r s k a, *Inteligencja zawodowa Warszawy 1905–1917*, Warszawa 1967.
- Jadwiga K l e m e n s i e w i c z o w a, *Przebojem ku wiedzy*, Wrocław 1961.
- Stanisław K o n o p k a, *Wydział Lekarski Szkoły Główniej (1862–1869)*, „Roczniki Uniwersytetu Warszawskiego”, t. IV: 1963, s. 14–22.

- Tadeusz K o r z o n, *Mój pamiętnik przedhistoryczny*, Kraków 1912.
- Stanisław K o s z u t s k i, *Walka młodzieży polskiej o wielkie ideały*, Warszawa 1928.
- Aleksander K r a u s h a r, *Siedmioletnie Szkoły Głównej warszawskiej 1862–1869. Wydział Prawa i Administracji. Notatki do historii szkół w Polsce*, Warszawa 1883.
- [Stanisław K r z e m i ń s k i], *Dwadzieścia pięć lat Rosji w Polsce (1863–1888)*, Lwów 1892.
- Ludwik K r z y w i c k i, *Wspomnienia*, Warszawa 1957–1958, t. I–III.
- Alicja K u l e c k a, *Między słowianofilstwem a słowianoznawstwem. Idee słowiańskie w życiu intelektualnym Warszawy lat 1832–1856*, Warszawa 1997.
- Marian L a l e w i c z, *Pałac Staszica w Warszawie. Zarys historii budowy, przebudowy i odbudowy*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Warszawskie 1907–1932*, Warszawa 1932.
- Janina L e s k i e w i c z o w a, *Warszawa XIX wieku: 1795–1918*, Warszawa 1970 (i nast. wydania).
- Janina L e s k i e w i c z o w a, *Warszawa i jej inteligencja po powstaniu styczniowym 1864–1870*, Warszawa 1961.
- Bolesław L i m a n o w s k i, *Pamiętniki (1837–1870)*, Warszawa 1937; *te go ż, Pamiętniki (1870–1907)*, Warszawa 1958; *te go ż, Pamiętniki (1907–1919)*, Warszawa 1961; *te go ż, Pamiętniki (1919–1928)*, Warszawa 1973.
- Listy Teofila i Hersyllii (z domu Bécu) Januszewskich do Józefa Mianowskiego (1829–1837)*, z autografów wydał, wstępem i uwagami opatrzył Leopold M é y e t, Warszawa 1897.
- Wincenty L u t o s ł a w s k i, *Jeden latowy żywot*, Warszawa 1933.
- Tadeusz Ł o p a l e w s k i, *Między Niemnem a Dźwinq. Ziemia Wileńska i Nowogródzka*, Londyn 1955.
- Maciej Ł o w i c k i, *Duch Akademii Wileńskiej. Z czasów Szymona*

- Konarskiego pamiętnik ucznia wileńskiej Akademii Medyko-Chirurgicznej, Wilno 1925.
- Tadeusz Mańteuffel, *Uniwersytet Warszawski w latach 1915/16 – 1934/35. Kronika*, Warszawa 1936.
- Henryk Markiewicz, *Pozytywizm*, Warszawa 1978 9i nast. wydania).
- Leopold Méyet, *Listy do Władysława Belzy*, Warszawa 1983.
- Leopold Méyet, *Z życia Mianowskiego. Trochę faktów i dokumentów*, „Tygodnik Ilustrowany”, 1903, nr 24, s. 465–466.
- Józef Mianowski (życiorys), „Tygodnik Ilustrowany”, 1903, nr 23, s. 457.
- Józef Mianowski, „Tygodnik Ilustrowany”, 1865, nr 286, s. 97–98.
- Stanisław Miłośki, *Świat który odszedł: wspomnienia Wilnina 1895–1945*, Warszawa 1997.
- Józef Miąsło, *Ludwik Krzywicki (działalność i ideologia oświatowa)*, Warszawa 1964.
- Jerzy Michalski, *Krótki zarys historii Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, „Rocznik TNW”, t. XLIX, 1986.
- [Nadświdrzański], *Dom Kasy Mianowskiego nad Świdrem, pod Warszawą. Wspomnienia i rozmyślenia krajoznawcze*, Warszawa 1924. [Nadbitka z „Ziemi”].
- Zofia Nałkowska, *Mój ojciec*, Warszawa 1953.
- „Nauka Polska. Jej Potrzeby, Organizacja i Rozwój”, rocznik Kasy im. Mianowskiego, t. I–XXV, 1918–1947; t. I (XXVI)–XIX (XLIV), 1992–2010.
- Bogdan Nawroczynski, *Towarzystwo Naukowe Warszawskie*, Warszawa 1950.
- Henryk Nusbaum, *Udział Wydziału Lekarskiego Szkoły Głównej Warszawskiej w ogólnej twórczości naukowej*, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, t. VI: 1927, z. 2, 126–139.
- Józef Nusbaum – Hilariovicz, *Pamiętniki przyrodnia*, Lwów b.r. [1925].

- Pamiętnik obchodu 50-lecia Kasy im Mianowskiego. 1881–1931*, Warszawa 1932.
- I Kongres Nauki Polskiej*, Warszawa 1953.
- Pierwsze sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*. Warszawa 1931.
- Drugie sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*. Warszawa 1934.
- Trzecie sprawozdanie Funduszu Kultury Narodowej*. Warszawa 1937.
- Jan Pi s k u r e w i c z, *O naukowych kontaktach warszawskich instytucji popierających rozwój nauki na przełomie XIX i XX wieku*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, R. 28, 1983, nr 2, s. 371–386.
- Jan Pi s k u r e w i c z, *Sto lat związków TNW z Kasą Mianowskiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Sto lat działalności*, pod red. Ewy Wolnicz - Pawłowskiej, Włodzimierza Zycha, Warszawa 2009, s. 63–70.
- Jan Pi s k u r e w i c z, Leszek Z a s z t o w t, *Towarzystwo Naukowe Warszawskie*, „Rocznik TNW”, t. XLIX, 1986.
- Jan Pi s k u r e w i c z, *W służbie nauki i oświaty*. Stanisław Michalski i Fundusz Kultury Narodowej, „Tygodnik Powszechny”, 1990, nr 5.
- Jan Pi s k u r e w i c z, *Warszawskie instytucje społecznego mecenatu nauki w latach 1869–1906*. Muzeum Przemysłu i Rolnictwa i Kasa imienia Mianowskiego, Wrocław 1990.
- Jan Pi s k u r e w i c z, *W służbie nauki i oświaty*. Stanisław Michalski (1865–1949), Warszawa 1993.
- Karol P o z n a ń s k i, *Reforma szkolna w Królestwie Polskim w 1862 roku*, Wrocław 1968.
- Karol P o z n a ń s k i, *Geneza Szkoły Głównej Warszawskiej*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, R. 6: 1963, nr 3, s. 271–302
- Przegląd materiałów do historii Kasy*, „Nauka Polska”, t. IV: 1923.
- Gabriela z Günterów P u z y n i n a, *W Wilnie i w dworach litewskich*. *Pamiętnik z lat 1815–1843*, Wilno 1928.

- Helena R a d l i ń s k a, *Z dziejów pracy społecznej i oświatowej*, Wrocław 1964.
- Ignacy R a d l i ń s k i, *Mój żywot*, Łuck 1938.
- Johannes R e m y, *Higher Education and National Identity. Polish Student Activism in Russia 1832–1863*, Helsinki 2000.
- Waldemar R o l b i e c k i, *Geneza Polskiej Akademii Nauk (1930–1952)*, Warszawa 1990.
- Waldemar R o l b i e c k i, *Polskie towarzystwa naukowe ogólne 1944–1964 jako forma organizacji działalności naukowej*, Wrocław 1966.
- Jerzy R ó z i e w i c z, *Polsko-rosyjskie powiązania naukowe (1725–1918)*, Wrocław 1984.
- Joanna S c h i l l e r, *Materiały do dziejów Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego w Rostowie nad Donem*, „Nauka Polska”, T. XIV (XXXIX), 2005, s. 237–245.
- Joanna S c h i l l e r, *Portret zbiorowy nauczycieli warszawskich publicznych szkół średnich 1795–1862*, Warszawa 1998.
- Joanna S c h i l l e r, *Powstanie Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego w świetle badań archiwalnych*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, T. XLI, 2002, s. 93–127.
- Joanna S c h i l l e r, *Universitas Rossica. koncepcja rosyjskiego uniwersytetu 1863–1917*, Warszawa 2008.
- Janusz S k a r b e k, *Koncepcja nauki w pozytywizmie polskim*, Wrocław 1968.
- Janusz S k a r b e k, *Pozytywistyczna teoria wiedzy*, Warszawa 1995.
- Zofia S k u b a ł a – T o k a r s k a, *Spółeczna rola Wolnej Wszechnicy Polskiej*, Wrocław 1967.
- Juliusz S ł o w a c k i, *Korespondencja*, oprac. E. S a w r y m o w i c z, Wrocław 1962, t. I.
- Władysław S m o l e ń s k i, *Warunki pracy naukowej w b. Królestwie Polskim w okresie odwetu rosyjskiego za powstanie styczniowe*, „Nauka Polska”, T. IV, 1923, s. 354–360.

- Sprawozdanie (...) z czynności Komitetu Zarządzającego Kasą Pomocy dla Osób Pracujących na Polu Naukowym imienia Dr-a Med. Józefa Mianowskiego za czas (...), Warszawa R. 1–21, 1883–1903.*
- Sprawozdanie (...) z czynności Komitetu Zarządzającego Kasą Pomocy dla Osób Pracujących na Polu Naukowym imienia Dr-a Med. Józefa Mianowskiego za rok (...), Warszawa R. 22–41, 1904–1922.*
- Stanisława Michalskiego autobiografia i działalność oświatowa, oprac. Helena Radlińska, Irena Lepalczyk, słowo wstępne Tadeusz Kotarbiński, Wrocław 1967.*
- Stanisław Stempowski, Pamiętniki, Wrocław 1953.*
- Szkoła Główna Warszawska (1862–1868), t. I–II, Kraków 1900–1901.*
- Józef Sujski, Józef Mianowski rektor Szkoły Głównej Warszawskiej (wspomnienie pośmiertne), „Przegląd Polski”, R. 13: 1878/79, t. 3, s. 456–466.*
- Zygmunt Szwejkowski, Zarys historii Kasy im. Mianowskiego, „Nauka Polska”, t. XV, 1932, s. 1–202.*
- Wiesław Theiss, Radlińska, Warszawa 1984.*
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie 1907–1982, Warszawa 1982.*
- Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Sto lat działalności, pod red. Ewy Wolnicz-Pawłowskiej, Włodzimierza Zycha, Warszawa 2009.*
- Treściwy zbiór przepisów policyjnych, administracyjnych i sądowych dla właścicieli domów i mieszkańców m. Warszawy, Warszawa 1883*
- [Adam Wrzosek], Józef Mianowski. Listy do Kazimierza Krzywickiego (1865–1878). Wydał i wstępem opatrzył Adam Wrzosek, „Archiwum Historii i Filozofii Medycyny”, t. VII: 1927, s. 126–127.*
- Z dziejów książki i bibliotek w Warszawie, pod red. Stanisława Tazbira, Warszawa 1961.*
- Władysław Zahorski, Szymon Konarski (Życie i czyny), Wilno 1907.*

Władysław Z a h o r s k i, *Zarys dziejów Cesarskiego Towarzystwa Lekarskiego w Wilnie 1805–1897*, Warszawa 1898.

Jadwiga Z a n o w a, *W służbie oświaty. Pamiętnik z lat 1900–1946*, Warszawa 1961.

Leszek Z a s z t o w t, *Józef Mianowski – pomiędzy Polską a Rosją. Przegląd materiałów do biografii*, „Nauka Polska”, t. XI, 2002, s. 109–130.

Leszek Z a s z t o w t, *Józef Mianowski w humańskiej szkole bazylianów*, „Przegląd Wschodni” T. IX: 2004, z. 1 (33), s. 131–147.

Leszek Z a s z t o w t, *Kasa im. J. Mianowskiego – dorobek i znaczenie. W kręgu Tytusa Chalubińskiego i warszawskich społeczników*, „Kwartalnik Historii nauki i Techniki” R. LV: 2010m nr 3–4, s. 43–47.

Leszek Z a s z t o w t, *Kresy 1832–1864. Szkolnictwo na ziemiach litewskich i ruskich dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1997.

Leszek Z a s z t o w t, *Pierwszy okres działalności Kasy Mianowskiego. W kręgu pozytywistycznej tradycji instytucji społecznych zaboru rosyjskiego*, [w:] t e g o ż, *Europa Środkowo-Wschodnia a Rosja XIX–XX wieku. W kręgu edukacji i polityki*, Warszawa 2007, s. 201–214.

Leszek Z a s z t o w t, *Popularyzacja nauki w Królestwie Polskim 1864–1905*, Wrocław 1989.

[Leszek Z a s z t o w t], *Sięgać do tradycji. Z dr. hab. Leszkiem Zaszłowątem sekretarzem Komitetu Kasy im. Mianowskiego rozmawia Magdalena Grzelecka*, „Sprawy Nauki. Biuletyn Komitetu Badań Naukowych”, maj 1999, nr 5 (49), s. 5–6.

Leszek Z a s z t o w t, *W kręgu pozytywistycznej tradycji instytucji społecznych zaboru rosyjskiego*, [w:] *Życie jest wszędzie... Ruchy społeczne w Polsce i w Rosji do II wojny światowej*, pod red. Anny B r u s, Warszawa 2005, s. 223–236.

Janusz Żarnowski, *Polska 1918–1939: praca, technika, społeczeństwo*, Warszawa 1999.

Janusz Żarnowski, *Struktura społeczna inteligencji w Polsce w latach 1918–1939*, Warszawa 1964.

Stefan Żeromski, *Sprawa Kasy Mianowskiego*, Warszawa 1929.

Janina Żurawicka, *Inteligencja warszawska w końcu XIX wieku*, Warszawa 1978.

Indeks osób

- Abdulagatow Ilmutdin 309
Abicht Adolf 69, 70, 71
Abow Saleh Ziad 319
Abramowski Edward 112
Achmatowicz Osman 207
Adadurow Wadym 295
Adamowicz Swietłana 295
Adamowski Wojciech 260
Addlagatta Anthony 299
Adelgeim Irina 295, 309
Aizenshtadt Arkadij 319
Ajdaczyć Dejan 268, 270, 281
Ajewski Konrad 158, 165, 256, 259
Ajuszżaw Alima 299
Aleksander II, car rosyjski 21, 23, 50, 86, 97
Aleksandrowicz Jerzy 106, 372
Aleksandrowycz Wolodymyr 265, 288,
295, 313, 316
Aleshin Andrej 306
Alesijewec Lesia 284
Alminderov Vladimir 306
Algełowa Iskra 313
Amirchanov Władimir 313
Anc Dominik 245
Andrejkiw Andrij 299
Andrenko Paweł 288, 295
Andrychiewicz Władysław 245
Angel Gutierrez de Anda Miguel 269
Anistratenko Olga 281
Anistratenko Vitaliy 277, 284
Antoniak Bożena 299
Antonyk Olga 306
Antonyuk Marta 281
Antusek Andrej 274
Apuchtin Aleksandr L. 178
Aralova Dildola 265
Arct Stanisław 323
Arkusza Olena 274, 288, 310
Arkuszyn Hryhorij 277, 295
Arzhanukhin Władisław 292, 310
Askenazy Szymon 112, 116
Askerova Iryna 281
Astafiew Aleksander 309
Atanasova-Dymitrova Valetyna 274
Awdiejew Borys 310
Awilawa Walancina 292

- Awksentiewa Wiera 310
Azarova Switlana 270
- Babicz Sergiusz 295, 306
Babko Roman 277
Babutina Lubow 306
Backvis Claude 164, 260
Badanin Igor 295
Baehr Waclaw 245, 377
Baerkman Jan Karol 71
Baidaus Eduard 299
Bairašauskaite Tamara 70, 306, 316, 319
Bajbuła Ludmiła 288
Bajduż'a Dmitrij 270
Bakuła Bogusław 262
Balaisyte Lina 292
Balashov Eugene 265
Balčiunas Dainius 296
Balińska z d. Śniadecka Zofia 57, 60
Baliński Michał 57, 60, 61
Balitska Walentyna 299
Balitskii Olexiy 277
Balzer Oswald 198, 200, 202
Banach Stefan 123
Banachiewicz Tadeusz 208
Bańczyk Nadieżda 313
Barabasz Witalij 271, 310
Baraniecki Marian Aleksander 114
Baraniwska Oksana 296
Baranow Andrej 281, 288, 299, 306, 310
- Baranowski Ignacy 92, 96, 106, 118, 245,
323, 372
Barchuk Maryna 265
Bardach Juliusz 150
Bariatyńscy 100
Bariatyński Aleksander 27, 101
Barmak Mykola 288
Barszczewska-Krupa Alina 80, 323
Bartol Krystyna 257, 260
Barycz Henryk 221
Baszta Taras 306
Batarчук Oleksii 265
Batishcheva Olha 268
Batowski Henryk 207
Batżargal Żargalsajhany 299
Baudeau Nicolas 261
Baudouin de Courteneay Jan 113
Baumanis Janis 313
Bayramow Gubad 299
Bazylewskij Andriej 306
Bazyłow Ludwik 85, 87, 323
Beaupré Józef Antoni 61
Beauvois Daniel 65, 323
Bėcu August 57, 58, 62, 65, 68
Bėcu Jakub 65
Bėcu Salomea 31, 57, 58, 60, 68
Bejczuk Natalia 277, 292
Bekhta Paweł 296
Belke Gustaw 80
Belyaeva Elena 274

Benni Karol 103
Berdnyk Olena 288
Berenis Vytatas 271
Berent Waclaw 218
Berezniowa Anastazja 274
Berezowska Danuta 306
Bereznaja Lilia 299
Berg Fiodor 27, 101
Bergson Samuel 108
Bersirova Oksana 292
Bertasius Mindaugas 292
Bewz Halina 274
Bewz Mykoła 299
Bezarov Aleksander 284
Bezkorovaynaya Irina 284
Białaszewicz Kazimierz 195, 245
Białecki Antoni 88, 89, 90, 94, 95, 98,
100, 323
Białobrzieski Czesław 119, 134, 140, 191,
194, 195, 215, 220, 227, 228, 245, 377
Bidnoszyja Jurij 281
Biegański Piotr 323
Biegański Władysław 112, 186
Bielawiec Wadim 299
Bielecki Andrzej 29
Bielicki Tadeusz 148, 156
Bielincewa Irina 316
Bieliński Józef 29, 59, 62, 69, 71, 72, 75,
76, 323, 324
Bieljakowa Oksana 299
Bielous Władimir 284, 316
Bieńkowska Barbara 324
Biernacki Andrzej 143, 147, 148, 151,
245, 263
Bikchantaev Ildar 310
Bileckyj Wołodymyr 281
Biletska Olga 271
Biloczenko Andrij 284
Bilodid Alina 271
Bileckyj Wołodymyr 271
Bilocerkiewski Wasyl 265
Bilous Natalia 271, 296
Biłyk Tatiana 284
Birchenko Inna 265
Biriulow Jurij 299
Birkenmajer Aleksander 194
Blanuca Andrij 265
Blashkiv Oksana 268
Blaszke Marek 261
Bloch Jan 108
Bobrinscy 32, 100
Bobrinski Aleksy 32
Bobrowski Michał 7
Bobrowski Tadeusz 81, 85, 87, 324
Bobryk Roman 313
Bobrzyński Michał 263
Bocev Vladimir 310
Bogdan Alla 274
Bogdanowicz Iryna 306
Bogucki Józef Symeon 90, 324

Bohr Niels 195
Bolesław z nad Dniepru 35
Bolianovsky Andrij 284
Boluk Olek 274
Bołuć Walery 296
Bondar Arkadij 277
Bondarenko Wołodymyr 284, 296, 303
Bonkowska Sofija 271
Bońkowska Olena 296
Boradyn Zbigniew 306
Borel Emile 194
Borisiewicz Wiaczesław 274
Borowczyk Jerzy 58, 324
Borowska Halina 288
Bortnik Ihor 268
Bossak Maciej 149, 152, 154, 251
Boy-Żeleński Tadeusz 212–214
Bożko-Cubowa Natalia 306
Brahmer Mieczysław 207
Bratkowski Stefan 143, 148, 156
Braun Julian 116
Brechunenko Wiktor 265, 268, 277, 292
Breger Herman 278, 296
Brigadirenko Victor 278
Brockhaus Friedrich Arnold 21
Brokhauz F. zob. Brockhaus Friedrich
Arnold
Bronstein Benedykt 112
Browko Natalia 299
Brudziński Józef 245
Brus Anna 333
Brygilewicz Włodzimierz 299
Brykalska Maria 94, 97, 324
Brzęk Gabriel 324
Brzozowski Karol 324
Brzozowski Stanisław 99, 324
Brzozowski Tadeusz 43
Bubniak Andrij 281
Bubniak Ihor 284
Buczko Dymitr 314
Buczko Natalia 281
Buczko Volodymyr 274
Budzan Nina 310
Budżko Irina 271, 285
Bujak Franciszek 119, 192, 194, 200, 245
Buk Solomiya 268, 274, 281
Buluczewskij Sergej 285
Bulachtin Maksim 296
Bułaj Krystyna 310
Bułatowa Swietłana 299, 310
Bułyk Natalia 271
Bura Ludwik 148
Burka Eustachy S. 155, 251
Buszlakow Jurij 316
Butrimas Adomas 319
Buzov Vihren 288, 314
Calderon Puerta Aranzazu 265
Çapaliku Stefan 306
Cesiulis Henrikas 292

Chabanenko Wiktor 303
Chaborscy 43, 47
Chaborski Zenon 47
Chadanowicz Andrej 314
Chadyka Aliaksej 281, 306
Chałubiński Tytus 103, 106, 107, 118,
148, 245, 324, 333, 372
Charchun Valentyna 271
Charkiewicz Bolesław 310
Chartanowicz Ihor 306
Chartanowicz Margarita 299, 310, 316
Chełmoński Adam 245
Chernestov Nikita 281
Cherniha Roman 265
Chimiak Łukasz 101, 324
Chistyakov Viacheslav 285
Chizhik Sergej 288
Chlebowski Bronisław 114, 202, 246, 372
Chlibowska Hanna 314
Chmieleński Zygmunt 92
Chmielowski Piotr 53, 107, 115, 117, 148,
246
Chodynicky Kazimierz 251
Chodźko Aleksander 57, 58
Chodźko Witold 380
Choiński Henryk 61
Chojecki Artur 227, 324
Chojnacki Piotr 232
Chomczuk Tatiana 292
Chomicz Tamara 316
Christozowa Dessislawa 316
Chroboczek Emil 207
Chrzanowski Ignacy 197, 200, 201, 208,
215, 246
Chrzanowski Zygmunt 246, 373
Chrzęszczewski Józef 44, 45, 47
Chuhlib Taras 306
Chwalewik Edward 60, 324
Chwaściński Bolesław 99
Chynczewska-Hennel Teresa 156
Ciok Zbigniew 143
Ciolka Aleksander 316
Ciszewski Bohdan 148, 156
Ciszewski Stanisław 114, 124, 125
Citow Anatol 281
Ciwkacz Olga 268, 274, 281, 288
Cousin Victor (?) 230
Cubow Leonid 306
Custine Astolphe 83
Cybulski Michał 296
Cyhylyk Olga 314
Cywiński Bohdan 324
Czacki Tadeusz 37
Czajewicz Aleksander 114
Czajka Maria 316
Czapliński Władysław 251
Czapska Maria 66, 70, 100, 324
Czarniawski Michaił 316
Czarnecki Stefan 45
Czarnous Switłana 268

- Czartoryski Adam Jerzy 36, 37
Czartoryski Paweł 147
Czechowicz Szymon 60
Czekalski Józef 207
Czekanowski Jan 140, 225
Czepulis-Rastenis Ryszarda 324, 325
Czerniakiewicz Andrzej 278
Czerniuk Snieżana 316
Czerny Zygmunt 251
Czernysz Halina 314
Czikało Maria 316
Czistow Dimitrij 299
Czmelyk Roman 299
Czornowol Ihor 292, 303, 306
Czuba Halina 303
Czubalski Franciszek 221, 246, 377
Czubalski Tadeusz 135
Czudowska-Kandyba Irena 300
Czuwak Swiatłana 281
- Dadiomowa Olga 314
Danielewicz Jerzy 257
Daniliants Tatiana 310
Dankova Steliana 285
Danylenko Andrej 316
Darasz Wiktor Jarosław 260
Darchuk Siergiej 314
Dargis Rytis 310
Daszyńska-Golińska Zofia 113
Datner Helena 325
- Davydova-Bila Hanna 268
Dawydiuk Rusłana 310
Dąbkowski Paweł 119
Dąbkowski Przemysław 251
Dąbrowski Borys 310, 316
Dąbska Izydora 207
Deike Karol 107, 148, 246
Dembiński Bronisław 251
Dembiński Henryk 217
Dembowski Jan 125
Demczenko Ludmiła 316
Demeshkant Natalia 268, 285
Demjanenko Natalia 271
Demska Orysia 314
Denisow Władimir 281, 292, 303
Derenko Miroslava 285
Dergaczowa Galina 314
Dewłysz Mykoła 278
Dickstein Samuel 115, 183, 217
Diduch Jakiw 303
Didyk Julia 282
Dilkowa Malina 288, 296
Dinewa Detelina 316
Dirsyte Rima 317
Dmochowski Jan 246, 373
Dmytrenko Oksana 288
Dmytriv Grygoriy 292
Dmytryszyn Natalia 282
Dobieszewski Janusz 261
Dobrowolska Tsvetina 271

- Dobrowolski Antoni Bolesław 196, 221, 246
 Dobrski Konrad 107, 118, 246, 372
 Dobrudzki Gustaw 203
 Dobryjan Aleksander 314
 Dobrzycki Jerzy 147
 Doda Jadwiga 310
 Dołyńska Mariama 300
 Domaszewski Jan 246
 Doroszewski Witold 120, 138, 207, 231, 246,
 373
 Dorużyńska Natalia 274
 Dounar Aliaksan 271
 Dowbyszczenko Michał 306
 Dowgan Lewko 306
 Downar Łarisa 296
 Drawicz Andrzej 164, 263
 Drewnowski Jan 246
 Drobot Ihor 306
 Drohal Siarhiej 271
 Drojja Ludmiła 288, 303
 Drozd Vadim 285, 292
 Dubiczyński Wołodymyr 293
 Dubiczyński Wołodymyr 293, 300, 307
 Dubrowskij Nikołaj 325
 Dudko Oksana 274
 Duduriczel Iwan 310
 Dugaev Witalii 300
 Dunaeva Victoria 265
 Dunin Karol 246
 Dunin-Borkowski Jerzy Seweryn 30
 Duninówna Helena 325
 Duro Annamaria 310
 Dvorak Ljudmila 260
 Dyak Sofiya 288
 Dyatlova Elena 278
 Dydyński Teodor 96
 Dygasiński Adolf 325
 Dyjak Lidia 150
 Dyka Ludmiła 265
 Dymkov Michaił 288
 Dyshlovenko Pavel 274
 Dyyak Iwan I. 271
 Dzendzeliwskij Josyp 317
 Dziarnovich Aleh 268, 282
 Dziewulski Eugeniusz 106, 246
 Dziewulski Władysław 119, 251
 Dzik Ferdynand (?) 221
 Dziubenko Natalia 282
 Dzyabczenko Aleksander 317
 Dzyubak Larisa 288
 Eddington Arthur 195
 Efremov German 278
 Efron Ilia Aleksandrowicz 21
 Ehrenkreutz Stefan 251
 Eisenbletter Aleksander 79
 Eismond Józef 246
 Ejlbart Natalia 278
 Epsztajn Tadeusz 29, 325
 Erdely 72

Eremejew Victor 288
Estreicher Karol 97
Estreicher Stanisław 97, 325
Even Lucien 262

Falkowski Juliusz 43, 325
Faryna Ułana 265
Fedirko Walery 300
Fedorowicz Irena 259, 275, 288
Fedorowski Jerzy 154, 155, 251
Fedorowycz Natalia 303, 317
Fedotowa Julia 300
Feduń Oleksandra 293
Feliński Zygmunt Szcześny św. 80, 85,
100, 325
Feloniuk Andrij 268, 278
Feoktistowa Lubow 282
Filatowa Alena 271
Filatowa Natalia 268
Filodemos z Gadary 260
Findeisen Władysław 9, 105, 147, 148,
150, 151, 156, 246, 378
Fischer Adam 252
Fiszer Ludwik 325
Fita Iwan 303
Fita Stanisław 103, 325
Flaum Maksymilian 246, 373
Fleischmann 73
Flekhter Oxana 278
Fonari Marina 275
Fonberg Ignacy 71
Forisova Marta 282
Foteeva Lidia 268
Frick David 165, 257
Frickij Jurij 271, 296
Fris Wira 310, 317
Fritski Igor 310
Frys Iryna 268, 271, 282

Gabovich Aleksander 275, 282, 288, 296
Gadomski Aleksander 265, 282, 296
Gaidis Ryszard 285
Gailiute Neringa 288
Galan Mychailo 293
Galazutdinow Gazinur 285, 300
Galitonov Gerasim 285
Galle Henryk 113
Galya Cermaa 300
Gałęziowski Seweryn 43, 48, 76, 92
Garasiński M. 11
Garbačova O. V. 65
Gasparski Wojciech 151, 246
Geambasu Constantin 282, 307
Gecewicz Andrzej 282
Genyk Mikołaj 271, 278, 296, 307
Gerasimchuk Iryna 268
Giergało-Tkaczyk Nadzieja 300
Gieysztor Aleksander 149, 152, 153, 252,
377
Gieysztor Stanisław 222, 231

Glemża Liudas 303
Glenn John III 319
Gloger Zygmunt 114, 117
Glücksberg Natan 59
Gładkowa Natalia 314
Głubokij Michał 268
Gnesin Vitali 310
Godlewski Mściśław 103, 107, 246
Godłowski Kazimierz 149, 153, 252
Godowanyj Eugeniusz 310
Godunko Roman 271, 288
Goetel Ferdynand 212, 213
Goldberg Henryk 112, 246
Goldys Ewa 265
Golenczenko Georgij 268
Golovchak Roman 278
Gołąb Stanisław 206
Gołowata Natalia 310
Golubiew Waliancin 285, 307
Goncharov Volodymyr 278
Gonczenko Bogdana 275
Gonczaruk Igor 288
Gorbaczewa Olga 268, 282, 293
Gorbaty Roman 271
Gorecki Antoni 57
Gorizontow Leonid 296
Gorol Józef 379
Goroszko Oksana 275, 285
Gorshkova Olga 288, 310
Gorszkowoz Olga 300
Gorun Dmytro 300
Gosiewski Władysław 116, 246
Goszczyński Seweryn 28, 33, 43, 44, 45,
46, 47, 48, 54, 93, 94, 95, 104, 325
Goszko Tatiana 317
Gozdawa-Giżycki Jan Marek 30, 32, 35,
37, 39, 41, 43, 52
Górski Artur 140, 180, 195, 212–215, 218,
219, 225
Górski Konrad 123, 325
Górski Wojciech 326
Grabiec J. (właśc. Józef Dąbrowski) 326
Graboń Agnieszka 257
Grabowscy 47
Grabowski Antoni 43
Grabowski Michał 43, 45, 46, 54, 62
Grabowski Tadeusz 213
Grabski Maciej W. 156
Grabski Władysław 215
Greczyło Andrij 307, 317
Gresnev Peter 285
Grinchik Nikolay 288
Gritskan-Didkowski Konstanty 310
Groda Jaroslav 269
Gross Feliks 260
Groze Augustyn 45
Groze Pius 45
Grusza Aleksander 275
Grużewski Bogusław 314
Grygar Jakub 278

Grygorieva Tetyana 278, 288
Grymailo Natalia 269
Grynberg Marian 156
Grzelecka Magdalena 333
Gudiene Vilma 303
Gulczyński Eugeniusz 65
Gumnicka Olesia 317
Günterowie 77
Guo Shuang-Xing 296
Gupta Anil 317
Gurbyk Andrij 304, 311
Gusakov Michail 265
Guszczewa Volha 271
Gwozdew Sergiusz 304

Halban Alfred 119, 252
Halban Leon 252
Haleta Olena 285
Halicki Bronisław 224
Halicki Gabryel 41
Haller Aleksander 87
Haloń Edward 149, 150, 156
Haman Janusz 148, 150, 156, 246
Handelsman Marcelli 116, 326
Hanel Ladislav 307
Hannibalsson Arnor Leonid 296
Harbuzowa Veronika 271
Haskiewicz Helena 271
Havenko Switlana 282
Hawryluk Aleksander 289

Hawryluk Swietlana 282, 293
Hayduk Yuriy 275
Heflich Aleksander 115, 180
Heinrich Władysław 112, 252
Heitzman Marian 129, 191
Herbst Stanisław 207
Hernik-Spalińska J. 262
Hertz Benedykt 326
Hirnyj Oleg 311
Hirschler Jan 252
Hirszfeld Ludwik 123
Hiszpański Stanisław 126
Hnydiuk Natalia 289
Hohosha Orest 278
Holecova Milada 275
Holewiński Stefan 246
Holewiński Władysław 96, 103, 107, 118,
246
Holovach Ulana 285
Holowata Larysa 296
Hołowatiuk Walentyna 317
Hołowiński Ignacy 61, 85
Hołubko Wiktor 307, 314, 317
Hołubowicz Witali 282
Hontaruk Larysa 289
Hornowska Maria 138
Horobec Wiktor 296
Horoszkiewicz Anna 296, 311
Horoszek Lesia 271
Hoyer Henryk 247

Hreczynel Dmytro 296
Hromada Martin 282
Hromiak Lila 300
Hromowicz Józef 41, 44
Hrybouski Jurij 285
Hrycak Jarosław 319
Hryckiewicz Aleksander 79
Hryckiewicz Anatol 317
Hryckiewicz Walancin 307
Hryniewiecki Bolesław 195, 208, 214, 377
Hryniewiecki Klemens 42, 43
Huber Maksymilian Tytus 120, 134, 215,
247, 252
Hübner Piotr 105, 143, 148, 151, 157,
247, 264, 326, 327
Hucalenko Tatiana 311
Hucul Wolodymyr 271
Hud' Bogdan 275, 285, 293, 300, 307, 317
Hufeland Krzysztof Wilhelm 77
Hulanicki Adam 257
Hulewicz Jan 188
Humenecka Marta 314
Humiński K. 231
Hupało Wiera 307
Husak Petro 269
Huzhalouski Aleksandr 265
Hużanazarov Muhiddin 311

Iglewicz Henryka 326
Ihnatowicz Ireneusz 326

Ilgievičiute Vitalija 300
Ilkiw Mykola 282
Iłlakowiczówna Kazimiera 213
Ingarden Roman 207, 227
Ingildiejewa Elina 285
Injac Goran 266, 275, 282
Isajewicz Jarosław 319
Iszunina Natalia 300
Ivaniuk Fedir 272
Ivanova Aleksandra 272
Ivanovic Marija 275
Iwanoczko Ulana 293
Iwanow Anatoli 289
Iwanowa Ludmiła 275, 293
Iwanowa-Stankowa Malina 317
Iwanowicz Maria 296, 300, 314
Iwanowski Ignacy 61
Iwański August 247
Iwański Jan 47
Iwczenko Anatol 300

Jablonskij Wasyl 296
Jabłoński Henryk 140, 141, 207, 226, 227
Jabonowski Aleksander 117
Jaciw Roman 300
Jackiewicz Dzmiter 289
Jacyszyna Oksana 266
Jaczewski Bohdan 199, 209, 211, 326
Jadacki Jacek 153, 252
Jahniszczak Włodymir 317

- Jakimova Elena 266
Jakovyna Witaly 282
Jakowenko Natalia 311
Jakowenko Serhij 304
Jakowlewa Nina 272
Jakubanis Henryk 195
Jakubauskas Adas 289
Jakubowa Natalia 285, 296
Jakubowski Jan 247, 374, 377
Jakubski Antoni 252
Jakuszenko Dmytro 275
Janion Maria 104, 327
Janiszewska Natalia 266
Janiszewski Zygmunt 185
Jankowski Edmund 327
Jankowski Jan 58
Jankowski Jerzy 150, 151, 247
Janowski Ludwik 61, 77, 327
Jansone Aija 311
Janushkievich Andrej 278
Janusz z Mianowa 30
Januszewscy 30, 31
Januszewska z d. Bécu Hersylia 26, 30,
31, 57, 62, 63, 67, 68, 328
Januszewski Teofil 26, 30, 31, 57, 63, 66,
67, 68, 328
Januszkiewicz Eustachy 57
Januszkiewicz Jozep 266
Jarkowski Witold 16
Jarmusik Edmund 285
Jaroszewicz Aleksander 314
Jaroszewicz Józef 57
Jasnij Jaryna 275
Jauhenija Wolkowa
Jazepienko Igor 296
Jażdżewska Katarzyna 260
Jażdżewski Konrad 207
Jemialjanczyk Włodzimierz 304
Jemieliarczyk Olga 289, 300
Jenike Ludwik 327
Jeremienko Taisija 307, 317
Jeriomin Eugenij 269
Jermolenko Walerij 297, 300
Jerszow Włodzimierz 272, 317
Jerusalimski Konstantin 278
Jin-hua He 282
Jóźwiak Janina 151, 247
Judin Aleksy 300
Jurczenko Serhij 311
Jurczuk Oksana 272
Jurgiewicz Norbert 55
Jurkowski Roman 261
Juszkiewicz Tadeusz 282, 297, 307
Kabot Tamara 297
Kacnelson Dora 319
Kaczmarek Franciszek 149, 154, 252
Kaden-Bandrowski Juliusz 212–214
Kaida Irina 307
Kaleda Algis 311

- Kaliakine Roman 282
Kalinovich Natalia 285
Kalinowski Eugeniusz 154, 252
Kalnin Walentyn 304
Kamieniecki Witold 247
Kaminska Ruta 300
Kamocki Walenty 247
Kanewska Łarysa 269
Kapral Miron 300
Kapustianyk Volodymyr 289
Karagyan Gayane 278
Karajew Asror 293, 307
Karaliunas Simas 311
Karamanow Oleksiy 269, 275
Karamyszewa Tatiana 269, 275
Karapetyan Arsen 289, 297
Karbowski Aleksander 300
Kardyni-Pelikanova Krystyna 278
Karew Dymitr 304
Karlionova Natalia 278
Karlowicz Jan 113
Karlowska-Kamzowa Alicja 149, 152, 154,
252, 377, 378
Karnauchow Dmitrij 269
Karotki Uladzimir 272
Karpus Vytautas 317
Kasatkin Leonid 300
Kasatkina Rozalia 300
Kassak Peter 289
Kaszewski Kazimierz 100
Katilius Algimantas 317
Kawecki Taras 285
Kawielin Aleksander 81
Kazantsewa Elena 272
Kazmir Lubomir 275
Keller Inna 300
Kelles-Krauz Kazimierz 327
Kemula Witold 207, 247
Keryk Myroslawa 275
Khalameida Svittlana 266
Khikhlach Bohdan 272
Kicka z Bispingów Natalia 92
Kiczuk Stanisław 155
Kiczuk Stanisław 252
Kieniewicz Hieronim 99
Kieniewicz Katarzyna 99
Kieniewicz Stefan 20, 21, 27, 59, 71, 77,
80, 81, 87, 89, 90, 92, 93, 97–99, 207,
325, 327
Kiepuska Halina 327
Kierbedź Stanisław 61, 99
Kieszkowski Bohdan 129, 191
Kim Igor 275
Kirichenko Marina 278
Kiselev Stanislav 282
Kit Jarosław 275
Kiturko Irena 289
Klarner Alfons 247
Kleiner Juliusz 58
Klemensiewiczowa Jadwiga 327

Klenina Elena 304
Kleshnja Valeri 314
Kleveta Galina 269
Klikiewicz Aleksander 304
Klimow Siergiej 319
Kłagiewicz Benedykt 65
Kłoczowski Jerzy 164, 261
Kłosowski Edward 307
Kloss Borys 311
Kmieciak Romuald 155, 252
Koberdowa Irena 93
Kobylanskyy Andriy 282
Kochanowski-Korwin Jan Karol 117, 119,
247, 252
Koczegarow Kirił 278
Kokowski Michał 258
Koladenko Swietłana 311, 317
Kolankowski Zygmunt 377
Kolberg Oskar 114
Kolesnik Aleksander 293
Kolesnikov Valerii 272
Kolev Mikhail 285
Kolodyazhnaya Luba 285
Kołaczkowski Stefan 215
Kolbuk Witold 34, 45,
Kolesnyk Natalia 289
Kolodziejczak Jerzy 143, 148, 151, 247
Kolos Włodzimierz 149, 152, 154, 252,
378
Koloskov Władimir 311
Kolosok Bohdan 307
Kolosowa Waleria 275
Kolpakowa Nadieżda 301
Komar Maryna 285
Komar Wołodymyr 278, 304, 314
Komar Żanna 278
Komarnytskyy Andriy 266
Komarnytskyy Mykhaylo 278
Komarow Aleksander 307
Komarow Fadij 285, 293
Komorowski Bronisław 7
Konarski Szymon 23, 68, 71, 79, 80, 82,
323, 329, 332
Konc Janez 269
Kondratowicz Ludwik 53,
Konic Henryk 247
Koniępcy 32
Koniewa Jarosława 307
Konik Oleksan 307
Konopacki Mieczysław 252
Konopczyński Władysław 123, 140, 198,
202, 225
Konopka Stanisław 93, 327
Konowałow Aleksander 301
Konstanty, Wielki książę 92
Kopeć Stefan 247
Kopernik Mikołaj 381
Kopiniewska Olga 289
Koptiew Oleksan 278
Korbut Gabriel 113, 117

Korczyński Janusz 29
Korczyński Orest 301
Korneva Irina 279
Korol Oksana 293
Koroleva Ludmiła 314
Korsak Julian 57
Korsak Konstanty 286
Korycki Tomasz 47
Korzeniewski Józef 71
Korzeniowscy 43
Korzeniowski Apollo 94
Korzeniowski Józef 247
Korzo Margarita 279
Korzon Tadeusz 247, 328, 372
Kosarieva Myrosława 272
Kosiński Julian 96
Kosmacz Wienjamin v
Kosmulski Leon 54
Kossak Iryna 293
Kostadinova-Hamze Dimitrina 293
Kostecki Herakliusz 34
Kostrzewski Józef 123, 140
Kostyuchok Petro 272
Kosycka Maria 272
Koszutski Stanisław 328
Kościuk-Kulgawczyk Lidia 286
Kot Stanisław 215
Kotarbiński Tadeusz 119, 123, 129, 139,
176, 191, 196, 215, 222, 247, 332,
374, 377
Kotikowa Wanda 297
Kotliar Nikołaj 311
Kotlicka Olga 314, 317
Kotowska Olha 269, 275
Kotsyba Natalia 279
Kotta Ulle 289
Kotzebue Paweł Dimitrowicz 27,
101
Kovalchuk Iryna 272
Kowal-Fuczyło Iryna 289
Kowalewska Olga 282
Kowalewszka Ludmiła 304
Kowaliow Witali 293, 307
Kowalski Andrzej 304
Kowszowa Maria 314
Kozacki Leon 154, 155, 252
Kozaczenko Bogdana 289
Kozakiewicz Stanisław 79
Kozik Lubow 269, 297
Kozłowski Iwan 269, 289
Kozłowski Roman 247
Koziatnyk Iwan 266
Kozyckij Andrij 289
Kožinowa Alła 293
Kramsztyk Stanisław 117
Kramsztyk Zygmunt 110, 247
Krapivnyj Nikolai 317
Kraśniński Kazimierz 108
Kraśniński Ludwik 108
Kraśiwskij Orest 304

Krasnowolski Antoni 113
Krassowska Eugenia 140, 226
Krasutska Natalia 275
Kraszewski Józef Ignacy 100
Kraushar Aleksander 90, 92, 103, 107,
323, 328, 372
Kravchenko Alexandr 269
Kravchuk Alexander 266
Kravtsov Victor 297
Krawcewicz Aleksander 311
Krawczenko Jarosław 282, 297, 307
Krawczenko Swietłana 289
Krawczuk Alła 301
Krayevska Oksana 269
Krechowieccy 43, 47, 48
Krechowiecki Jan 34, 35, 36, 37, 38, 43,
45, 46
Kridl Manfred 62, 113
Kriukowa Larysa 314
Krivoguz Juri 289
Krivokhatsij Victor 283
Krivoshchapova Julia 279
Krivov Alexander 311
Krjaż Władimir 301
Krogh August 194
Krokiewicz Adam 120, 124, 138, 215, 247
Kronekova Zuzana 279
Kronenberg Leopold 103, 107
Kronenberg Stanisław 103, 107, 118, 148,
247, 372
Krotau Andrzej 286, 301
Kruczkowski Leon 217
Kruczkowski Tadeusz 286, 311, 314
Kruk Daria 272, 279
Kruk-Pekhnyk Halina 269, 279
Krupa Zbigniew 155, 252
Krupkowski Aleksander 207
Krupowies Walentyna 297
Kruszewski Zbigniew Antoni 157, 159
Krykun Mikołaj 311
Kryński Adam Antoni 113, 247, 374
Kryształowycz Andrij 301
Krywenko Margaryta 289
Krywolcewicz Mikołaj 317
Krywoszeja Igor 272
Krzeczkowska Romana 217
Krzeczkowski Konstanty 181, 182, 185,
195, 215, 217
Krzemiński Stanisław 180, 325, 328
Krzyształowicz Franciszek 252
Krzywicki Kazimierz 89, 93, 100
Krzywicki Ludwik 113, 115, 116, 177,
183, 208, 328, 377
Krzyżaniwskij Andrij 289
Krzyżanowski Julian 124, 138, 252
Kucenko Leonid 289
Kucenko Leonid 297
Kucharzewski Feliks 110, 119, 247, 374
Kuczerepa Mykoła 301, 314, 317
Kuczerski Jerzy 301

Kulakauskas Antanas 319
Kulczycka Ludmiła 317
Kulecka Alicja 102, 328
Kulewicz Inna 289
Kulikovskiy Maxim 272
Kulikowska Anna 301, 317
Kulikowska Anna 317
Kulikowska Janina 158
Kułakowskyj Petro 293
Kurian Inessa 301
Kurnyckyj Taras 293
Kurochtina Tania 283
Kustowa Oksana 301
Kutera-Zdravkovska Renata 297
Kutiawin Władimir 266, 286
Kuzmanovski Igor 269
Kuzmenko Oksana 272
Kuźnicka Barbara 143, 148, 150, 156,
247, 378
Kuźnicki Leszek 149, 157
Kvach Yuriy 289
Kvavadze Eliso 301
Kwiatkowskaja Alfa 304, 311
Kwiatkowski Eugeniusz 211
Kwietniewski Stefan 185
Kwietniewski Władysław 247
Kyuchoukov George 304

Labashchuk Oksana 269
Labina Evgenia 279

Lachs Hilary 123
Ladyzhenski Georgy 304
Laë nec René 71
Laevskaya Valeriya 266
Lagzi Gabor 293
Lalewicz Marian 328
Lange Oskar 207
Latuszkin Andrej 266
Laukaityte Regina 318
Laurouskaja Iryna 301
Lebed Serhiy 286
Lebedynets Mariya 275, 289
Lecko Ksenofont 314
Lehr-Spławiński Tadeusz 135, 252,
374
Lens, nauczyciel francuskiego 44
Leonow Iwan 71
Leonowa Irena 314
Lepalczyk Irena 176, 180, 332
Lepiawko Sergiej 297, 311
Leskiewiczowa Janina 328
Lesyk Roman 279
Leszczenko Łarysa 301
Leszczycki Stanisław 207
Leszczyński Władysław 178.
Leśniewski Stanisław 123, 196
Leśniewski Wiktor 248
Leśnodorski Bogusław 248
Leuchtenberska Maria, księżna 85
Levada Maxim 297, 307

Lewicki Pachomi 37
Lewiński Emilian 43, 49, 51
Lewiński Jan 183
Li Victoria 297
Libera Zdzisław 149, 153, 252
Libicki Stanisław 248, 374
Liepina Inta 279, 293
Lieven Karl 70
Likomanova Iskra 286, 301
Lilpop Edward 108
Limanowski Bolesław 328
Linde Samuel Bogumił 102
Linnik Tatiana 319
Lipatow Aleksander 311
Lipinin Sergij 286
Lipiński Edward 248
Lisiewicz Iwan 304, 315
Lisowamikro Nina 307
Lisowski Zygmunt 252
Liszczyńska Natalia 279
Litwinowicz Sergiej 269
Litwinowskaja Alesia 304
Lityński Bartłomiej 43, 49, 51
Liubaya Alena 269, 275
Liuby Andrei 269
Liwski Edmund 51
Loginov Valeri 318
Lohvyn Natalia 311
Lozynska Oksana 269
Lubczański Julian 43
Lubczyk Ihor 279
Lubomirscy 32
Lubomirski Franciszek Ksawery 32
Luka Yury 286
Lukashanets Serhei 279
Lukiewicz Uladzimir 304
Lutosławski Wincenty 112, 328
Lutostański Karol 113, 119, 120, 134, 248,
377, 381
Lyasashenko Yuriy 297
Lylo Igor 289, 304
Łabyncew Jurij 318
Łagutenko Olga 301
Łapczuk Bohdan 272
Łapszyna Elena 307, 318
Łazarenko Olesia 279
Łazaruk Marian 272
Łazuka Borys 318
Łażko Ryhor 307
Łegun Jurij 283
Łobaczewskaja Olga 286, 318
Łojko Paweł 307
Łojko Romuald 293
Łomaczewski A. (pułkownik,
szef żandarmerii w Wilnie) 81
Łopacińscy 77
Łopalewski Tadeusz 54, 328
Łopatina Olga 272, 289
Łosyk Oresta 269

Łoś Walentyna 272
 Lowicki Maciej 62, 71, 328
 Łoza Stanisław 114
 Łozowski Tadeusz 301
 Łubieńscy 100
 Łucewicz Maryja 283
 Łuczakiwska Iwanna 266
 Łuczuk Taras 290
 Łukaniuk Bohdan 293, 315
 Łukasiewicz Jan 112, 185, 195
 Łukaszewicz Józef 149, 154, 253
 Łukjanczenko Tatiana 311
 Łupij Tetiana 307
 Łysenko Natalia 290, 301
 Łysenko Nela 290
 Łysenko Sergiej 275, 297, 308
 Łyszko Wiktoria 290

Maamuu Tamara 302
 Macewko Iryna 301
 Machnacz Aliaksei 279
 Machnik Jan 153, 155, 253
 Maciejewski Wojciech 154, 155, 253
 Maciejowski Waclaw Aleksander 102
 Macijewski Igor 311
 Maciusz Paweł 286
 Maciuszenko Wiaczesław 301
 Maczyszyn Igor 293
 Mahrburg Adam 115, 180, 217
 Majboroda Raisa 304

Majer Józef 94
 Majewski Karol 92, 93
 Makarenko Wiktor 311
 Makarevich Vitaly 279
 Makarov Andrey 272
 Makhankova Valeriya 272
 Makiejew Aleksander 279
 Makowska Krystyna 311
 Makowski Czesław 378
 Makowski Tadeusz 196
 Maksymenko Switłana 290
 Maksymowicz Edyta 311
 Malanchuk Natalia 266
 Malcew Leonid 269, 275, 283
 Malczenko Oleh 304, 312
 Malej Izabella 154, 155, 253
 Malejew Jurij 315
 Malewski Szymon 40, 41, 70
 Malinowski Bronisław 194
 Malowski Roman 318
 Malutina Natalia 283
 Malyarchuk Boris 283
 Malyshev Cyril 312
 Maldziewa Elena 318
 Małecki Antoni 89
 Małkowska Janina 132, 139, 180, 201–203,
 215–218, 220–223, 226, 227, 229–232
 Małkowski Stanisław 125, 135, 139, 140,
 142, 185, 202, 215, 222, 223, 225,
 227–231, 248

- Manteuffel Franciszek 135
Manteuffel Tadeusz 248, 329, 374, 378
Marchel Uładzimir 308
Marcinkiewicz-Żaba Jan 70
Marcinkowski (wizytator z Wilna) 37
Marczenko Tatiana 312
Markiewicz Giennadij 308
Markiewicz Henryk 329
Markowski Bolesław 248, 374, 377
Martynek Svitłana 286
Martyniak Rostysław 286, 308
Maruszkina Iryna 308
Maryanska Alena 276
Maryanova Victoria 293, 304
Masi Leonardo 269
Masojc Irena 293, 318
Massalski Józef 57
Matakiewicz Maksymilian 253
Mateusz z Mianowa 30
Matiewskaja Natalia 293
Matkovskyy Roman 269
Matlakowski Władysław 114
Matsohin Dmitro 308
Matsuk Andrei 270, 279
Matuszewski Ignacy 120, 248
Matyukhina Oleksandra 297
Mazur Stanisław 206
Mazurkiewicz Stefan 185
Mazurkiewicz Władysław 248, 375
Mączak Antoni 378
Mączeński Zdzisław 248
Medisauskienė Zita 297
Medvedyk Jurij 279, 297
Meimre Aurika 286
Melnyk Hanna 290
Melnyk Rostysław 276
Mercier de la Riviere Pierre Paul 261
Merecki Romuald 185
Metzel Ludwik 36
Méyet Leopold 29, 30, 39, 40, 49, 54, 55, 60, 62, 65, 68, 328, 329
Mezencewa Julia 294, 301
Miacelski Andrei 266
Mianowscy 29, 30, 31
Mianowska Aleksandra 31 (1 żona Ignacego)
Mianowska Anna 31, 32 (żona Mikołaja)
Mianowska Nadieżda z d. Haller (druga żona Józefa) 87
Mianowska z d. Bécu Aleksandra (Olesia, pierwsza żona Józefa) 31, 57, 61–67
Mianowski Adam 32
Mianowski Faustyn 31, 32
Mianowski Henryk 29
Mianowski Ignacy (ojciec Józefa i Mikołaja) 29, 31, 32, 33, 50
Mianowski Ignacy 31 (syn Mikołaja)
Mianowski Jan (syn Józefa) 66
Mianowski Józef (lekarz z Brześcia Kujawskiego) 29

- Mianowski Józef 19–22, 24–27, 29–31,
34, 36, 37, 39–41, 43–48, 50, 51, 54,
56–88, 91–105, 329, 332, 333, 372
- Mianowski Józef, herbu Tępa Podkowa 30
- Mianowski Leon 32
- Mianowski Michał 30
- Mianowski Mikołaj (brat Józefa) 29, 31, 32
- Mianowski Mikołaj (lekarz) 71
- Mianowski Piotr 32
- Mianowski Stanisław I 32
- Mianowski Stanisław II 29
- Mianowski Szymon Wincenty 32
- Mianowski Wincenty 32
- Mianżynski Walery 279
- Miąso Józef 329
- Michajewa Irina 266
- Michalski Jerzy 198, 329
- Michalski Jurij 312
- Michalski Stanisław 9, 115, 118, 120–122,
126, 127, 130–132, 134, 135, 138,
175–232, 248, 329, 330, 375, 377
- Michałowicz Mieczysław 253
- Michałowski Kazimierz 123, 207
- Mickevicius Sigitas 297
- Mickiewicz Adam 57, 58, 124, 133, 134
- Mierzejewski Feliks 41
- Mieszajkina Elena 290
- Mikeladze Nora 301, 315
- Mikhaylow Władimir 286
- Miklaszewski Walenty 96
- Miknys Rimantas 304, 312
- Miknyte-Vygontiene Jurga 276
- Mikołaj I, car rosyjski 21, 23
- Mikonis Anna 279
- Mikuliński Gracyan 38, 42
- Mikulski Józef 63, 64
- Mikulowski-Pomorski Józef 196
- Milewski Juliusz 150
- Milewski Kapica Ignacy 30
- Miliakowa Lidia 304, 315
- Milyajewa Walerija 290
- Miłosz Czesław 207
- Minyenkova Natalia 266
- Miriam Karol Edward 71
- Mirkova Waleria 315
- Mirkowicz Fiodor 81
- Mishchuk Volodymyr 290
- Miskiewka Władimir 301
- Miszewski Waclaw 248
- Mitreva Magdalena 283, 301
- Mitrinowicz Vera 297
- Mizerniuk Natalia 286, 297
- Mładanowski vel Mładanowicz Rafał
Despot 35
- Mnich Ludmiła 308
- Mnich Roman 312, 320
- Mobek Waleria 279
- Mocok Witalij 301
- Moczałowa Wiktoria 312
- Mojsijenko Wiktor 286

Monastyrskyy Bohdan 279, 297
Monofattij Iwan 276
Morenec Włodymyr 312
Morgun Katarzyna 270
Moroz Andrey 272
Moroz Irina 290
Moroz Jaryna 283
Moroz Michaił 290
Morozewicz Józef 248, 377
Morozowa Swietłana 290, 308
Morykwas Nadia 279
Moskwin Andriej 302, 312
Mossakowski Mirosław J. 149, 156, 157
Mosyurchak Natalia 272
Mościcki Henryk 253
Mościcki Ignacy 7, 119, 203, 204, 253,
377, 381
Motieka Egidijus 312, 318
Motulski Roman 318
Mowczan Ludmiła 290
Mraka Igor 290
Mroczkowska-Bałaszowa Swietłana 290
Muchliński Antoni 61
Mudryj Marian 276, 294, 304, 318
Mulina Svetłana 276
Munteanu Mihai 286
Musijenko Swietłana 315
Musin Alexandr 270
Mycan Maria 279
Mychajłyszyn Olga 279, 286
Mykhaylovskiy Vitaliy 266
Mykheda Pavlo 279
Mykytyn Iryna 266
Myrgorodska Larysa 266
Myronczuk Anatolij 302
Myronow Jurij 294
Nabytowicz Ihor 290
Nachlik Eugeniusz 315
Nachlik Jarosław 266
Nachlik Olesia 266
Nadein Konstantin 266
Nałkowska Zofia 329
Narkowicz Ryszard 312
Naryszkinowie 100
Nasteruk Jurij 272
Natanson Jakub 103, 107, 148, 248, 373
Natanson Józef 248, 375
Natanson Władysław 116
Naumenko Ludmiła 308
Naumenko Swietłana 308
Navickiene Ausra 276
Nawroczyński Bogdan 329
Nazar Wołodymyr 302
Nazarenko Lidia 297
Nazimow Włodzimierz 81
Neagoe Petre 286
Nedorub Aleksan 308
Nehring Władysław 46
Nekrashevych Wołodymyr 304

Nemenski Oleg 283
Nemoikina Anna 290
Nepop-Ajdaczyc Lidia 270, 283
Nessel Wiktoria 297
Nesterova Oksana 276
Nestorenko Tatiana 280
Nevozhay Dmitry 276
Newlińscy 45, 47
Niedźwiedzki Władysław 113
Niekraszewicz-Karotkaja Żanna 280
Nielepko Helena 280
Niemirka Bogusław 149, 150, 157
Niesiecki Kasper 30,
Nikiforow Konstantin 304
Nikołajenko Larysa 280
Nikołajenko Larysa 286
Nikołajenko Michail 290
Nikołajenko Olga 280
Nikołajew Sergiej 294
Nikulina Irina 272
Nimetułajewa Ziera 290
Noakowski Stanisław 195
Novik Galina 294
Nowicki Witold 253
Nusbaum Henryk 93, 329
Nusbaum-Hilarowicz Józef 324, 329

Oblap Rusłan 297
Obolenskabio Maria 312
Occheli Wera 315

Ochorowicz Julian 112
Odnorożenko Oleg 266
Odyniec Antoni Edward 57, 58, 60–62
Ogar Emilia 312
Okolski Antoni 118, 248
Oksana Pietrouskaya
Olena Krawczenko 282
Olijnyk Rusłana 308
Olszewska Anżelika 266
Olszewski Eugeniusz 377
Olunina Irina 266
Oniszczyk Wiktoria 302
Onyszczyk Jarosław 315
Opłakańska Renata 294
Orgelbrand Samuel 21
Orlovskaya Liana 283
Orlewycz Iryna 298
Orłow-Dawydowowie 100
Orłowski Bolesław 99
Orzycki Ihor 305, 318
Osadczy Włodzimierz 312
Osińska Wanda 142, 143
Osiowski Jerzy 152, 154, 155, 253
Osipian Aleksander 276
Ossowska Maria 129, 131, 191, 194
Ossowski Stanisław 129, 131, 135, 139,
191, 194, 207, 222, 248
Ostapczuk Oksana 280, 290, 305, 308
Osuchowski Antoni 188, 375
Ovcharenko Mykoła 302

Paderewski Ignacy 197
Pak Natalia 294
Pakholak Zinaida 302
Paknys Mindaugas 308
Paliuste-Lugovojene Aliste 298
Paliwoda Włodzimierz 312
Palyanova Halina 266
Palyvoda Olena 294
Pałuckaja Swietłana 312
Panas Natalia 286
Panasiuk Wiktor 302
Pantiuk Irina 308
Panyszko Halina 308
Papach-Razyhrayeva Liliya 267
Paprocki Henryk 256
Papuha Jarosław 286
Paristkaya Ludmiła 305
Pasiecznik Mychailo 308
Pasternak Aleksander 283
Pastuch Nadiya 273
Paszkiewicz Aleksander 276
Paszkiewicz Galina 290
Paszuk Wołodymyr 298, 308
Patkowski Józef 125, 185
Pauk Włodzimierz 312
Paulouskaya Anna 286
Pavlik Serdey 273
Pavlov Andrey 286
Pavlov Maxim 273
Pavlyuk Oleksij 276
Pawiński Adolf 116
Pawiński Józef 248
Pawlaczyk-Szpilowa Maria 149, 154, 253
Pawlicki Stefan 94
Pawluch Marija 270, 276
Pawłowa Elena 286, 294
Paždjerski Dusan 305
Pczelincewa Elena 280
Pelc Jerzy 150, 151, 157, 248
Pelechata Olena 308
Pelikan Waclaw 54, 55, 70, 76
Pelczyński Zbigniew 169
Peradze Grzegorz, Św. 256
Perkun Witalij 305
Perswiet-Soltan Andrea 276
Petrov Alexander 283
Petrowska Elena 318
Petryszak Bogdana 276
Petushok Natalia 305
Piccin Matteo 267
Pidubna Wiktoria 290
Pidhirnyj Jarosław 290
Piekara Arkadiusz 206
Pieniążek Szczepan 207
Pieńkowski Stefan 195, 232, 248
Pietrowicz Natalia 308, 318
Pigoń Stanisław 43, 125, 221, 325
Pilecki Zenon 117
Piłsudski Józef 9, 203, 204
Pinczewska Bogdana 267

Pinczuk Natalia 286
Pinczuk Paweł 283
Piotr z Mianowa 30
Piskurewicz Jan 105, 109, 116, 143, 148,
151, 163, 175, 248, 258, 262, 264,
327, 330
Pivina Tatiana 318
Piwowarczyk Sergiej 273
Plater Filip 37
Plebański Józef Kazimierz 107
Plevako Ihor 267, 287
Pliczko Anatolij 318
Pluta Helena 290
Plachtij Tatiana 290
Płamienicka Olga 315
Płoszajski Grzegorz 151, 248
Podczaszyński Karol 60
Podhajecka Bohdana 318
Podhajecki Adam 315
Podlyak Bohdan 298
Podoski Mikołaj 41
Pogosov Valentin 298
Pogrebnyak Slava 298
Pohorecki Bolesław 248
Pohorila Natalia 267
Pokhmurska Anna 312
Pokhmursky Wolodymyr 283
Pokutny Siergiej 305
Poleshchuk Oleg 294, 302
Poletaev Dmitrij 280
Polewka Adam 217
Poliakowa Irina 318
Poliakowa Tatiana 294
Poliszczuk Jarosław 294
Poliszczuk Wolodymyr 280
Poljanska Oksana 267
Pollak Roman 213
Pomianowski Karol 253
Pomianowski Kazimierz 119
Ponikowski Antoni 198, 248
Popova Natalia 318
Porcyanko Konstanty 70
Portnov Andrij 287
Porycka Olga 315
Porzeziński Wiktor Jan 248, 375
Posackij Bohdan 318
Posner Stanisław 217
Potapenko Liliya 267
Potapenko Maksim 273
Potiomkin Grzegorz 32
Potkowski Edward 143, 148, 151–153,
155, 248, 253
Potoccy 100
Potocki Franciszek Salezy 34
Potocki Szczęsny 34
Pozdnyakova Natalia 287
Poznański Karol 88, 330
Praniewicz Gienadź 294
Prasmantaite Aldona 312
Prilutski Jurij 305

Prockiewicz Zygmunt 41
Procyk Iryna 270
Prokhorenko Serhiy 287
Prokhorov Andrey 276
Prosałowa Wiera 294
Prosandeyev Siergiej 308
Prots Bohdan 312
Protsenko Sergiej 290
Prus Bolesław (właśc. Aleksander Głowacki)
24, 103, 106, 148, 373
Prystajko Igor 267
Przeclawski Jan Emanuel 85
Przesmycki Zenon 249
Przeddziecki Konstanty 108
Przybyłowicz Wojciech 249
Przychocki Gustaw 253
Przystański Stanisław 103, 107
Pshybytko Natalia 283
Ptaśnik Jan 125
Puhacz Walentyna 287
Puhaleva Iliana 308
Pullat Raimo 305, 315
Pułaski Franciszek 249, 253
Puljanowski Antoni 249
Puzynina z Güntherów Gabriela 68, 70,
77, 81, 330
Pyankova Ksenia 280
Pyrch Maryna 267
Pyza Swietłana 287
Rabinowiczówna Sara 65
Rachuba Andrzej 35, 157
Raczyńska Zofia 108
Radczenko Jakub 315
Radlińska Helena 176, 331, 332
Radliński Ignacy 331
Radyszewska Olesia 294
Radzevicius Sigitas 273
Radziewicz Irena 294
Radziszewska (mieszczanka wileńska) 54
Radziszewski Henryk (?) 178
Radziwiłłowie 100
Ragauskas Aivas 302
Ragauskiene Raimonda 308
Rajčić Biserka 302, 312
Rajkiwskij Igor 267
Rakicka Natalia 298
Rakutis Valdas 308
Rasolka Alena 298
Ratkiewicz Andrzej 305
Rawska-Górecka Katarzyna 168
Razuvalova Anna 267
Red'kwa Jarosław 283, 294, 305
Redzik Adam 164, 258
Regnier Anicenty 61
Rekovets Leonid 298
Remak Robert 78
Remeniaka Oksana 283, 294
Remeszyło-Rybczyńska Oresta 283
Remy Johannes 80, 81, 331

Reutt Józef 221
Riabov Oleg 270
Richter August Gottlob 73
Rimjak Olga 280
Rizak Natalia 283
Rodziewicz Ignacy 80
Rolbiecki Waldemar 331
Romanienko Elena 305
Romanjuk Igar 260
Romanow Władisław 318
Romanyszyn Wiera 267
Romaszczenko Ludmiła 283
Romer Eugeniusz 200, 203, 232
Rosental Nitel (vel Tryntroch) 79
Rossina Valentina 273
Rostafińska-Choynowska Halina 220
Rotblat Józef 123
Rotfeld Adam Daniel 157, 168
Rotwand Stanisław 108, 117
Rozwadowski Jan 191, 192
Różiewicz Jerzy 69, 77, 331
Rubinowicz Wojciech 138, 253
Rublowa Natalia 294
Rud' Mikołaj 305, 318
Ruda Oksana 273
Rudenko Ołech 312
Rudnicka Swietłana 312
Rudomina Jan 37
Rudyj Mikołaj 298
Rudziński Władysław 155, 253
Rudzki Marian 185
Rumszyna Tatiana 280
Rundstein Szymon 113
Rusin Olena 305
Rusnakova Lucia 290
Ruszel Małgorzata 315
Rutkowska Krystyna 294
Rutkowski Jan 135, 202, 215, 224, 227,
249, 253
Rutkowski Konstanty 294, 302
Ryabinska Natalya 273
Rybachenko Wołodymyr 294, 308, 315
Rybakow Dymitr 291
Rybczyński Oleg 294
Rybicki Paweł 129, 191
Rychard Andrzej 153, 155, 253
Rychkov Petro 267
Rymarowicz Irena 302
Rymjak Olga 273
Rymkiewicz Feliks 69, 70, 71
Rymska Natalia 276
Rynkiewicz Waldemar 318
Rynkiewicz Władimir 298
Rzetelska-Feleszko Ewa 153, 253
Rzewuski Henryk 85
Rzymowski Wincenty 212
Sabodash Tatiana 305
Sadkowskaja Irina 291
Sahanowicz Hienadź 276, 320

Sajdak Jan 253
Salamatin Rusłan 305
Salei Siarhei 287
Salyuk Aleksander 312
Samchyshyna Larysa 273
Samojłow Michał 32
Samojłowowie 32
Samsonowicz Henryk 152, 154, 253
Samsonowicz Jan 140, 225, 378
Saneja Mazllum 315
Sańko Aleksander 312
Sapieha Tatiana 283, 291
Sarnecki Ignacy 45
Sarton George 194
Sas Petro 273, 302, 315
Savonenko Alena 308
Sawczuk Jurij 287, 308, 318
Sawczuk Oleh 312
Sawczuk Olga 318
Sawicz Franciszek 79
Sawrymowicz Eugeniusz 57, 331
Schiller-Walicka Joanna 97, 151, 165, 249,
256, 258, 262, 331
Schingnitz Werner 194
Sebastiani August Arnold 72, 73
Sedin Anatolij 302
Sefcik Erich 315
Segeda Sergij 291
Sejko Natalia 283, 302, 318
Selina Oxana 273
Selinger Julia 94
Selwerstrowa Swietłana 319
Semchyshyn-Huzner Olesia 298
Semenow Dmitry 294, 309
Semikina Tetiana 273
Semkowicz Władysław 195, 196, 199,
200, 208, 218
Senczyna Bohdanna 273
Sendeki Andrzej 273
Senkivska Natalia 280
Senkowska-Gluck (Hamanowa) Monika
149, 157
Serova Irina 315
Serpukhau Uładzimir 280
Seweryński Michał 150, 155, 254
Shcharbin Dzmitry 276
Shelenzyk Olena 287
Shematovich Valery 309
Shevchenko Tetyana 291
Shmavonyan Alvan 273
Shmiher Taras 270
Shpirt Andrej 283
Shtanov Yuri 270
Shuman Andrej 280
Shumlyansky Leonid 276
Sidorowicz Zofia 324
Siedlecki Michał 254
Siemaszko Józef 38
Siemaszko Wincenty 249
Siemiańczuk Albina 276, 283

Siemiańczuk Henadzi 284
Sienkiewicz Henryk 24, 103, 107, 148,
249, 373
Sienkiewicz Karol 57
Seriakow Serhij 291
Sierotwiński Stanisław 46
Sierpiński Wacław 140, 184, 225
Siewruk Ludwik 71
Simonov Yurii 298
Sinjavsky Nikolai 273
Sinkevich Evgienij 284, 294
Sinkevych Natalia 267
Sińczuk Iwan 309
Siomoczkin Igor 312
Siredżuk Piotr 280, 291, 309, 319
Sirenko Irina 291
Siromakha Sergiy 291
Siruk Olena 267
Siuta Bohdan 309
Siviński Włodzimierz 151, 249
Skarbek Janusz 331
Skibowski Leon 38, 40, 42, 43, 44, 46,
47, 49, 51
Skiepjian Anastazja 273, 294
Skłodowska-Curie Maria 133, 375, 380
Skoczylas Ihor 284
Skoczylas Iryna 291
Skokowa Ludmiła 319
Skorowatowa Anna 270
Skreмиńska Lubow 270
Skrípko Anatol 294, 302, 315
Skubała-Tokarska Zofia 331
Sliesoriunas Gintatutas 305
Sliva Tatiana 319
Slivinska Kateryna 276
Sloboda Olga 276
Ślósarski Antoni 107
Slyshenkov Vyacheslav 291
Ślawek Walery 209
Śławiński Kazimierz 249
Ślonimski Antoni 212–214, 216
Słowaccy 57, 85
Słowacki Juliusz 24, 25, 31, 57–65, 67,
68, 84, 331
Słowik Swietłana 298
Śływiński Ostap 295
Smalianczuk Aleksander 284, 302, 313
Šmigelskyte-Stukiene Ramune 302
Smoleński Władysław 117, 331
Smoluchowski Marian 185
Smuglewicz Franciszek 60
Smułkowa Elżbieta 157
Smyrnow Andrej 273
Snapkouski Ukadzimir 273
Snarskij Andriej 295
Sobchuk Wołodymyr 291
Sobol Oksana 267
Sobol Walentyna 298, 305
Sobolevskaya Volha 280
Sobolew Leonid 295

Sobotka Jurij 291
Sochackyj Mychajto 298, 309
Sołomka Julia 284
Sołowej-Honczaryk Eleonora 302
Sołowiow Sergiej 319
Solowjow Włodzimierz 261
Soltan Andrzej 206
Sołtykowa Olga 267
Sołtys Maria 313
Soproniuk Iryna 284
Sorkina Ina 273
Sorokina Olena 267
Sosno Władimir 305, 313
Spatar Iryna 270
Spataru Radu 287
Spitznagel Fred 57
Spitznagel Ludwik 57
Srebranov Rumen 276, 284, 295
Stachniuk Natalia 267
Staliunas Darius 309
Staniewicz Witold 254, 377
Stanisławskij Wiczesław 291, 319
Staniszewski Stanisław 249
Starczenko Natalia 280, 298
Starodub Władimir 302, 315
Starszewicz Stefan 135
Staszic Stanisław 15
Stawicka Lesia 273
Steinhaus Hugo 213
Stempowski Stanisław 332
Stepanov Sergey 276
Stołyhwo Kazimierz 115, 254, 379
Stożek Włodzimierz 254
Straczuk Michał 276
Strasburger Karol 107
Straszewicz Stefan 254
Stravinskiene Vitalija 273
Strebeyko Piotr 149, 153, 254
Strelau Jan 153, 254
Stroński Henryk 305, 319
Struve Henryk 107, 112, 116, 118, 124,
249
Strzałkowski Wiesław 221
Stukina Waleria 295
Stwoł Małgorzata 287
Suchocka Teresa 305, 313
Suchodolska Maria 158
Suchodolski Bogdan 120, 139, 143, 146,
158, 193, 194, 196, 207, 216, 222,
227, 249, 326
Suchomłynow Lech 267, 291
Suchyj Oleksij 305
Sudnikovich Elena 280
Sulimierski Filip 107, 114, 148, 249, 373
Suprun Michaił 270
Surdokaite Gabija 276
Sus Iryna 284
Suszko Jerzy 254
Svarnyk Hałyna 277
Svec Lubos 313

Swietlicznyj Dymitr 302
Swieżawski Stefan 164, 262
Syabryaj Swietłana 302
Sydiaczenko Natalia 305, 313
Syed Shafi 270
Syniak Iwan 267
Syrnicka Krystyna 305
Syrotyńska Iryna 270
Sytko Jurij 270
Szabalina Jekaterina 277
Szabuldo Feliks 319
Szafer Władysław 123, 195
Szalkiewicz Wiaczesław 319
Szalkiewicz Maryna 280, 287
Szaruckij Marek 295
Szaskiewicz Floryan 37, 38
Szcawielewa Natalia 313
Szczurkiewicz Tadeusz 207
Szelągowski Adam 117
Szelest Nadia 309
Szenderowicz Iłja 315
Szerszniowa Tatiana 291
Szewcowa Oksana 280
Szewczenko Natalia 267
Szewczenko Stanisław 298
Szewera Mirosław 320
Szober Stanisław 113, 119, 120, 125,
212, 214, 249, 376
Szostakowski Józef 313
Szperl Ludwik 133, 249, 377
Szpopper Dariusz 29
Szrubowycz Julia 277
Szyrmer Ludwik 85
Szuiskaja Elena 302
Szujski Józef 71, 88, 89, 332
Szulga Helena 302
Szumakowicz Józef 44
Szumejko Taras 284, 298
Szumowski Wacław 76
Szuwałowowie 100
Szwahulak Mychailo 309
Szwed Wiaczesław 291, 313
Szweykowski Zygmunt 107, 110, 117,
120, 134, 207, 249, 332
Szydiuk Serhij 287
Szybieka Zachar 320
Szydłowski Konstantin 309
Szymański Ferdynand (?) 94
Szymczycz Mikołaj 284
Szymkiewicz Dezydery 254
Śliwicki Franciszek 107, 249
Śliwiński Artur 120, 125, 203–205
Ślósarski Antoni 249
Śniadecy 57
Śniadecka Ludwika 66
Śniadecki Jan 60, 61
Śniadecki Jędrzej 59, 60, 65, 69,
Śródka Andrzej 151, 163, 164, 245, 249,
251, 261, 263, 264

Świdarska Natalia 305
Święcicki Heliodor 119, 254
Świętochowski Aleksander 178, 180, 213,
324
Świętosławski Wojciech 119, 125, 192,
195, 208, 215, 216, 249, 254, 376, 377

Tacyt 138
Taczanowski Edmund 92
Takacs Victoria 280
Talko-Hryniewicz Julian 379
Tanczyn Igor 309
Taranets Sergei 305, 313
Taranow Włodzimierz 295
Taras Wiktoria 291
Tarasik Maria 313
Tarkowski Fortunat 45
Tarkowski Hieronim 45
Tarnaszyńska Ludmiła 277
Taszycki Witold 123
Tatarkiewicz Władysław 114, 119, 181,
186, 195, 215, 227, 249, 254
Tawłaj Halina 309
Taylor Edward 140, 225
Tazbir Janusz 85, 153, 254
Tazbirowa Julia 378
Telwak Witalij 280, 291
Tering Arvo 319
Teslenko Igor 291
Thaimattam Ram 295

Theiss Wiesław 332
Thugutt Stanisław Józef 119, 254
Tichomirow Andrzej 284
Timoszenkow Władimir 273, 277, 287
Timoszenkowa Anastazja 277, 287
Tiszczenko Eugeny 295, 309
Titowicz Igor 291
Tkach Wasilij 315
Tkaczow Sergij 280, 313, 320
Tkaczuk Ruslan 273
Tkaczuk Taras 305
Tkaczyk Nadzieja 298
Toderich Kristina 302
Todorowa Stanka 291
Tokarz Waclaw 65, 119, 254
Tołoczko Irina 315
Tołstoj Dymitr 101
Tomaszewski Jan 45
Tomczak Andrzej 149, 155, 254
Tornquist-Plewa Barbara 169
Toro Csaba 277
Trach Yuriy 274
Trafimczyk Anatoli 291
Traugutt Romuald 21,
Trembovetskaya Olena 295
Troćkiewicz Zygmunt 45
Trofymowych Volodymyr 284
Trofymowycz Lidia 298
Trofymuk Myrosław 270, 277, 295
Trofymuk Olexandra 267

Trusau Oleg 320
 Trynkowski Ludwik 61, 79
 Trzebiatowski Włodzimierz 207
 Tsinkievich Vadim 287
 Tsisar Natalia 267
 Tsybulka Uladzimir 298
 Tsykhovska Ellina 277
 Tsybmal Jurij 267
 Tsybmalista Mariya 274
 Tumelis Juozas 320
 Turczyn Aleksander 287
 Tustanowski Felicjan 61
 Tuwim Julian 212
 Twardowski Józef 54, 55
 Twardowski Kazimierz 119, 254, 376
 Tyczko Halina 303
 Tyla Antanas 303
 Tymanowicz Justynian 43
 Tymeychuk Nadia 280, 291
 Tymieniecki Kazimierz 125
 Tymiw Iwan 287, 298
 Tyszkiewicz Konstanty 61
 Tyszyński Aleksander 61
 Tytarenko Walentyna 280
 Tyvanchuk Yuriy 267

 Uczaninel Walentin 309
 Ujejski Józef 120, 196, 215, 249, 376, 377
 Ulewicz Tadeusz 260
 Undarmaa Iszdorżijn 303

 Urbanek Bożena 256
 Uriupin Andrej 315
 Urusowa Maria Mikołajewna 85, 86, 99
 Usachov Valentyn 274
 UsachovaTetyana 274
 Usatenko Zoryna 280
 Usowa Nadzieja 309
 Uszinskiene Wiktoria 313
 Uwarow Sergiusz 81, 82, 85

 Vaicenois Jonas 291
 Vaivars Guntars 303
 Vanko Martin 277
 Varfolomeyeva Nelya 267
 Varonin Vasil 287
 Vasiliauskas Arturas 309, 316
 Vasiljeviene Nijole 303
 Vaskelis Aleksandras 298
 Vasylyuk Alla 270
 Vasylyev Sergiy 274
 Vdovin Aleksander 295
 Vevoda Rudolf 291, 303
 VialikayVolha 274
 Viattchenin Dmitrij 281, 291
 Vinitzkaya Hanna 287
 Viszoczki Maria 306
 Vitkauskiene Birute 292
 Voitenko Alexander 277
 Volkava Yauheniya 270
 Volod'ko Viktoriya 274

Vorgul Irena 298
Vorobev Jurij 295
Vostrikova Kira 268
Voznyuk Olha 274
Vydra Natalia 292

Wachnina Larysa 303, 313
Wachowska Wiktoria 270, 277
Waczulikova Iveta 292
Waingertner Przemysław 259
Wakar Włodzimierz 113
Waławko Iryna 298
Walewski Władysław 114
Walicki Andrzej 256
Wałęsa Lech 147
Wałujew Piotr Aleksandrowicz 27, 101
Warecki Jarema 281
Warecki Jurij 292
Waryagolis Elżbieta 319
Wasilczikov Andriej 313
Wasilewski Zygmunt 45
Wasiliewa Elena 316
Wasiukow Włodzimierz 303
Wasiukow Włodzimierz 320
Wasyłuk Alla 281, 292
Waszkiewicz Jerzy 313
Waśko Halina 287
Wawelberg Hipolit 108, 117
Wąsek Andrzej 150, 155, 254
Wąsik Wiktor 112

Weretiuk Andrzej 281
Weretiuk Oksana 309
Weron Aleksander 154, 155, 254
Wertenstein Ludwik 123
Werycho Władysław 112
Wesołowski Marek 155, 254
Weyl Hermann 194
Weysenhoff Józef 213
Widejko Michał 316
Wielickiewicz Feliks 303, 309, 316
Wieliki Anatol 281
Wielopolski Aleksander 22, 88, 89, 92
Wierzbowski Teodor 112, 113, 124
Wierzyński Kazimierz 212
Więckowska Helena 76
Wilczyński Władysław 155, 254
Windakiewicz Stanisław 213
Winnik Helena 298
Wisniewska Swietłana 274
Wisznicki Mikołaj 33
Wiszniewska Maria 316
Wiśniewski Murad 277
Wiśniewski Wojciech 150
Witkiewicz Stanisław Ignacy 218
Witkowski August 124, 138
Witkowski Józef 254
Witoszyński Czesław 249, 377
Witte Fiodor 97
Wittgensteinowa z Bariatyńskich
Leonilda 81

- Wittgensteinowie 77
 Wiuginowa Irina 292
 Władysław, książę mazowiecki 30
 Włodarczyk Jarosław 151, 249
 Woeleck Aleksander 70
 Wojciechowski Stanisław 121
 Wojciechowski Zygmunt 138, 254
 Wojnicz Igor 277
 Wojno Tadeusz 250
 Wojtiw Hanna 319
 Wolf Jerzy 262
 Wolnicz-Pawłowska Ewa 330, 332
 Wolter Aleksander 207
 Wołonczewski Maciej
 (Valančius Motiejus) 61
 Wołoszczuk Myrosław 277
 Wołyniak zob. Gozdawa-Giżycki Jan **Marek**
 Woronieckaja Ludmiła 295
 Woronin M.N. 99
 Woronina M.M. 99
 Woronczyk Iryna 309
 Wowk Jaryna 292, 303
 Wójcik Andrzej J. 257
 Wóycicki Kazimierz 113
 Wóycicki Zygmunt 114, 115
 Wróblewski Andrzej Kajetan 157
 Wróblewski Mikołaj 41
 Wróblewski Stanisław 198
 Wróblewski Władysław 250
 Wrześniowski August 103, 107
 Wrzosek Adam 93, 100, 332
 Wu Lan 268
 Wundt Wilhelm 180
 Wus Natalia 277
 Wyczański Andrzej 149, 156
 Wyhowscy 32
 Wyka Kazimierz 207
 Wylczewa Gajdadżiewa Iwanka 295
 Wyleżyński Jan Nepomucen 37
 Wyrozumski Jerzy 149, 152, 154, 155,
 255, 378
 Wyrskij Dmytro 274, 281, 287
 Yuryshynets Volodymyr 299
 Yuzlenko Olga 281
 Zabolotnaja Lilia 270, 281
 Zaborowski Robert 260
 Zaborski Bogdan 250
 Zabrodskaya Volha 270
 Zabudsky Wiaczesław 313
 Zadorozhna Oksana 287
 Zadunajski Wadym 268, 284
 Zahidulin Aliaksei 287
 Zahorski Jan 79
 Zahorski Władysław 69, 78, 80, 332,
 333
 Zaitseva Tatiana 268
 Zajac Andrij 292
 Zajcew Jurij 319

Zajkowski Edward 303
Zakrzewski Stanisław 125
Zaleski Jan 250, 376, 377
Zaleski Józef Bohdan 26, 43, 45, 46,
54
Zaleski Julian 45
Zaleski Kazimierz 103
Zaleski Stefan 250, 255
Zaleski Zygmunt Lubicz 202, 218, 219
Zalewski Stefan 135
Zaliwski Józef 82
Zaltkou 281
Zaltsman Edwin 292
Załęski Witold 113
Zamaraeva Maria 299
Zamojska Dorota 164
Zamoyski Karol 108
Zamoyski Stanisław Kostka 158, 165,
256
Zamoyski Tomasz 108
Zanowa Jadwiga 334
Zarecki Olexij 299
Zaremba Stanisław 125
Zaremba Stanisław 185
Zaretska Taisija 284
Zaszkilniak Leonid 313
Zasztowt Leszek 19, 37, 44, 71, 80, 90,
95, 115, 143, 147, 148, 151, 250, 256,
257, 263, 264, 327, 330, 333
Zathey Hugo 46
Zatthier Nazariusz 43, 49, 51
Zavodnik Ilya 303, 309, 316
Zawadzki Józef 74, 250
Zawadzki Saturnin 149, 156
Zawidzki Jan 250, 376
Zawodinski Victor 295
Zayarnyuk Andriy 299
Zbyszewscy, bracia 45
Zdioruk Mykola 268
Zdziechowski Marian 215
Zdzitowiecka-Jasieńska Halina 138
Zema Waleriy 292, 306
Zglenicki Witold 109, 187
Zgonnikowa Elena 316
Zhang Zhong Da 316
Zhelezny Vitaly 295
Zh lutka Aliaksan 277
Zhovtanetsky Oleh 268
Zieliński Tadeusz 195, 208
Ziemczonka Josif 303
Ziemowit, książę mazowiecki 30
Ziemski Stefan 224
Zimoń Henryk 150, 155, 255
Ziolkovsky Dmitr 277
Zlodi Zdravka 287
Znaniński Florian 115, 129, 191, 194
Znatowicz Bronisław 107, 117
Zorin Aleksander 299

Zubkow Roman 292
Zubow Eduard 303
Zwonariewa Lola 309
Zych Włodzimierz 330, 332
Zymomrya Iwan 270

Żalnierius Algirdas 292
Żarnowski Janusz 334
Żeromski Stefan 7, 9, 10, 11, 121, 195, 334
Żongolłowicz Bronisław 164, 259

Żorawski Kazimierz 119, 208, 250, 255,
376, 377
Żółkiewski Stefan 141, 226, 263
Żórawski Konstanty 255
Żuk Igor 313
Żukowa Swietłana 284
Żukowski Marian 155, 255
Żulińska Emilia 306
Żurawicka Janina 334
Żydowo Mariusz 155, 255

Spis ilustracji

- I. Józef Mianowski (1804–1879), APW
- II. Jerzy Aleksandrowicz (1819–1894), jeden z założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, ZF, VI-26
- III. Ignacy Baranowski (1833–1919), jeden z założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, wiceprezes 1886–1887, prezes 1887–1893, członek Komitetu 1885–1897, APAN, ZF, VI-6
- IV. Tytus Chałubiński (1820–1889), 1. prezes Kasy im. Józefa Mianowskiego, członek Komitetu 1881–1885, b.d., APW
- V. Bronisław Chlebowski (1846–1918), wiceprezes Kasy im. Józefa Mianowskiego 1915–1918, członek Komitetu 1896–1918, APAN, ZF, XV-119
- VI. Konrad Dobrski (1849–1915), 1. sekretarz Komitetu Kasy, 1881–1993, wiceprezes 1900–1904, prezes 1905–1914, [w:] *Kasa imienia Mianowskiego Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja 1881–1920*, Warszawa, ok. 1929, s. 11, ZKM
- VII. Tadeusz Korzon (1839–1918), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1893–1897, 1903–1909, APAN, ZF, IV-179
- VIII. Aleksander Kraushar (1843–1931), jeden z założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, ZF, XXX-76
- IX. Stanisław Leopold Kronenberg (1846–1894), jeden z zało-

- życieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, wiceprezes 1881–1886, prezes 1886–1887, członek Komitetu 1881–1889, APAN, ZF, X-254
- X. Jakub Natanson (1832–1884), jeden z założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, ZF, V-35
- XI. Bolesław Prus — Aleksander Głowacki (1847–1912), jeden z założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, ZF, XXVII-47
- XII. Henryk Adam Aleksander Pius Sienkiewicz (1846–1916), jeden z założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, ZF, I-38
- XIII. Filip Sulimierski (1844–1885), jeden z założycieli Kasy im. Józefa Mianowskiego, [w:] *Kasa imienia Mianowskiego Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja 1881–1920*, Warszawa, ok. 1929, s. 7, ZKM
- XIV. Zygmunt Chrzanowski (1872–1936), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1932–1935, skarbnik 1932–1935, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte piąte z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 77], ZKM
- XV. Jan Dmochowski (1877–1928), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1922–1924, skarbnik 1922–1924, [w:] *Sprawozdanie czterdzieste siódme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 74], ZKM
- XVI. Witold Doroszewski (1899–1976), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1929–1936, sekretarz 1929–1936, APAN, ZF, IV-214
- XVII. Maksymilian Flaum (1864–1933), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1902–1921 [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte drugie z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 68], ZKM

- XVIII. Jan Jakubowski (1874–1938), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1922–1936, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte siódme z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 72], ZKM
- XIX. Tadeusz Kotarbiński (1886–1981), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1920–1925, 1927–1934, APAN, ZF, XXXII–65
- XX. Adam Antoni Kryński (1844–1932), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte pierwsze z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 78], ZKM
- XXI. Feliks Kucharzewski (1849–1935), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1895–1926, sekretarz 1897–1913, prezes 1915–1920, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte czwarte z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 72], ZKM
- XXII. Tadeusz Lehr-Splawiński (1891–1965), członek Rady Naukowej Kasy im. Józefa Mianowskiego 1936–1939, 1947–1948, 1951, przewodniczący 1947–1948, APAN, ZF, XIV–196
- XXIII. Stanisław Libicki (1856–1933), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1894–1897, sekretarz 1894–96, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte drugie z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 62], ZKM
- XXIV. Tadeusz Manteuffel (1902–1970), kurator Kasy im. Józefa Mianowskiego z ramienia Ministerstwa Oświaty, członek Komitetu 1945–1951, sekretarz 1945–1948, APAN, ZF, XXXII–36
- XXV. Bolesław Markowski (1862–1936), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1927–1931, skarbnik

- 1927–1931, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte piąte z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 80], ZKM
- XXVI. Władysław Mazurkiewicz (1871–1933), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1918–1922, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte drugie z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 64], ZKM
- XXVII. Stanisław Michalski (1865–1949), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1945–1947, 1918–1939, 1945–1949, kierownik Działu Naukowego, redaktor rocznika „Nauka Polska”, organizator Ośrodka Badań Naukoznawczych przy Kasie im. Józefa Mianowskiego, w Mądralinie, APAN, ZF, XXXI–57
- XXVIII. Stanisław Michalski, b.d., APAN, ZF, II–10
- XXIX. Józef Natanson (1854–1929), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1897–1901, 1906–1922, skarbnik 1906–1922, [w:] *Sprawozdanie czterdzieste ósme z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 58], ZKM
- XXX. Antoni Osuchowski (1849–1928), od 1924 r. członek zasłużony honoris causa Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego, [w:] *Sprawozdanie czterdzieste siódme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 62], ZKM
- XXXI. Wiktor Porzeziński (1870–1929), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1923–1929 wiceprezes 1927–1929, [w:] *Sprawozdanie czterdzieste ósme z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 60], ZKM
- XXXII. Maria Salomea Skłodowska-Curie (1867–1934), doży-

- wotni członek Kasy im. Józefa Mianowskiego (od 1930),
MMSC
- XXXIII. Stanisław Szober (1879–1938), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1919–1922, 1937, sekretarz 1920–1921, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte siódme z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 77], ZKM
- XXXIVa i XXXIVb Wojciech Alojzy Świętosławski (1881–1968), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1925–1927, członek Rady Naukowej 1930–1939, 1947–1948, 1951 i jej 3. przewodniczący 1932–1939, 1951, APAN, ZF, XXXII–58
- XXXV. Kazimierz Twardowski (1866–1938), członek Rady Naukowej Kasy im. Józefa Mianowskiego 1920–1931 i jej 2. przewodniczący 1922–1931, APAN, ZF, V–198
- XXXVI. Józef Ujejski (1883–1937), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1921–1936, sekretarz 1923–25, 1927–29, wiceprezes 1929–36, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte szóste z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 78], ZKM
- XXXVII. Jan Zaleski (1868–1932), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1927–1932, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte pierwsze z działalności Kasy...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 73], ZKM
- XXXVIII. Jan Zawidzki (1866–1928) członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1918–1922, wiceprezes 1919–1922, [w:] *Sprawozdanie czterdzieste siódme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 70], ZKM
- XXXIX. Kazimierz Żorawski (1866–1953), członek Komitetu

- Kasy im. Józefa Mianowskiego 1925–1926, wiceprezes 1925–1926, członek Rady Naukowej 1920–1928 i jej 1. przewodniczący 1920–1921, APAN, ZF, XVIII-4
- XL. Kazimierz Żorawski, ok. 1890, MMSC
- XLl. Komitet Zarządzający Kasą im. Józefa Mianowskiego, 1918–1928, siedzą od lewej: Józef Ujejski (członek Komitetu 1921–1936, sekretarz 1923–1925, 1927–1929, wiceprezes 1929–1936), Tadeusz Kotarbiński, Józef Morozewicz (członek Komitetu 1927–1934), Jan Zalewski, Waclaw Bachr (członek Komitetu 1927–1934), Bolesław Markowski (członek Komitetu 1927–1931, skarbnik 1927–1931), Franciszek Czubalski (członek Komitetu 1922–1951, sekretarz 1925–1926, prezes 1945–1947), Karol Lutostański, Czesław Witoszyński, Czesław Białobrzeski, Jan Jakubowski, APAN, ZF, X-258
- XLII. Zebranie Rady Naukowej Kasy im. Józefa Mianowskiego; stoją od prawej: Ludwik Szperl, Stanisław Michalski, Wojciech Świętosławski, Ludwik Krzywicki, Ignacy Mościcki, Czesław Białobrzeski, Bolesław Hryniewicz, Witold Staniewicz i inni, Mądralin, 29 czerwca 1939, APAN, ZF, II-101
- XLIII. Aleksander Gięysztor (1916–1999), członek Rady Naukowej Kasy im. Józefa Mianowskiego 1992–1997 i jej 2. przewodniczący po reaktywacji 1996–1997; stoją od lewej: Eugeniusz Olszewski, Zygmunt Kolankowski, Aleksander Gięysztor, 1974, APAN, ZF, X-95
- XLIV. Alicja Karłowska-Kamzowa (1935–1999), członek Rady Programowej Kasy im. Józefa Mianowskiego, sekretarz Rady Naukowej 1992–1994, początek lat 60., [w:] „Kronika Miasta Poznania”, 2011, nr 1, s. 336, APANP

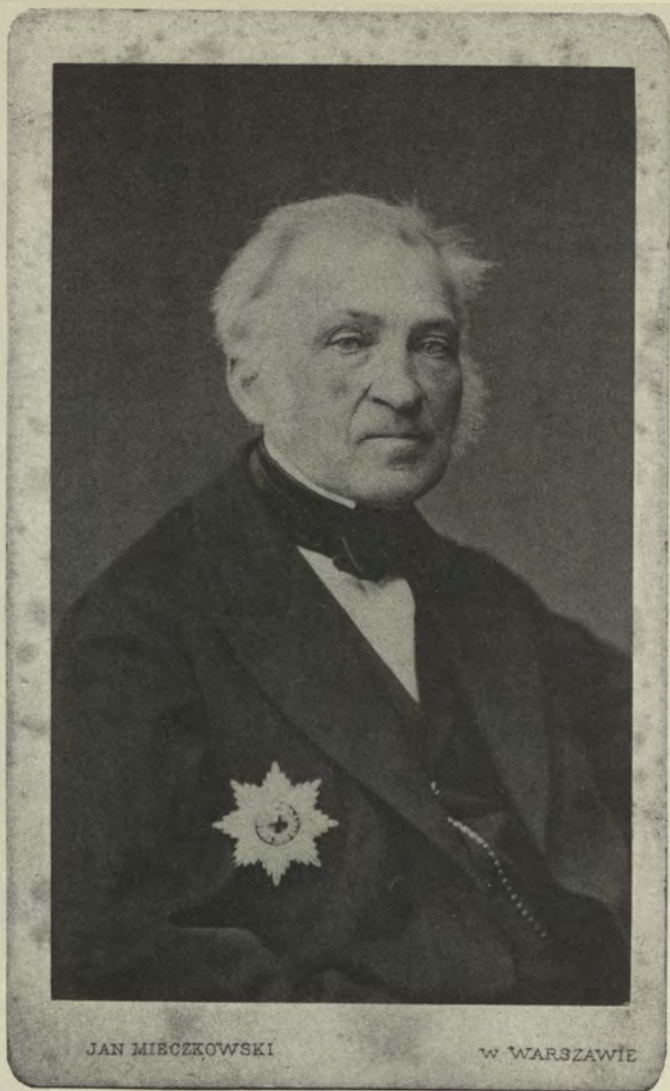
- XLV. Alicja Karłowska-Kamzowa (1935–1999), Piaski, lata 90., [w:] „Kronika Miasta Poznania”, 2011, nr 1, s. 342, APANP
- XLVI. Włodzimierz Kołos (1928–1996), członek i I. przewodniczący Rady Naukowej Kasy im. Józefa Mianowskiego po reaktywacji 1992–1996, [w:], „Nauka Polska”, 1975, nr 1 (116), s. 54, BAPAN, 12.859
- XLVII. Barbara Kuźnicka, (ur. 1931), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego 1992–1994, przewodnicząca Rady Fundatorów, [w:] *Współcześnie uczeni polscy*, t. II, s. 605, BAPAN, III. 8761
- XLVIII. Jerzy Lesław Wyrozumski (ur. 1930), członek od 1992 i przewodniczący Rady Naukowej Kasy im. Józefa Mianowskiego od 2001, [w:] *Historia Polski*, t. 1, Warszawa 1983, okładka, BAPAN, I. 1398
- XLIX. Henryk Samsonowicz (ur. 1930), członek i przewodniczący Rady Naukowej Kasy im. Józefa Mianowskiego 1998–2000, w grupie pracowników IH UW; stoją od lewej: Tadeusz Manteuffel, Julia Tazbirowa, Antoni Mączak, Henryk Samsonowicz, 1964, APAN, ZF, XIV–70
- L. Władysław Findeisen (ur. 1926), członek Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego od 1991, prezes 1991–2009, APAN, ZF, XXXIII–27
- LI. Rada Naukowa Kasy im. Józefa Mianowskiego, 2010, ZKM
- LII. Rada Naukowa Kasy im. Józefa Mianowskiego, 2011, ZKM
- LIIIa i LIIIb. Medal z okazji 50-lecia powstania Szkoły Głównej Warszawskiej. Czesław Makowski (projektant), Jan Chyliński (wykonawca), 1912, APAN, ZM, 40

- LIVa i LIVb. Medal z okazji 100-lecia powstania Szkoły Głównej Warszawskiej. Józef Gorol, 1962, APAN, ZM, 329
- LV. *Sprawozdanie dwudzieste z czynności Komitetu...*, Warszawa 1902, ZKM
- LVI. *Sprawozdanie czterdzieste siódme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d., ZKM
- LVIIa i LVIIb. List Juliana Talki-Hryniewicza do Kazimierza Stolyhwy, 1921, Materiały Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, I-1, j. 3, k. 13
- LVIII. Kopalnia nafty na Kaukazie, [w:] *Kasa imienia Mianowskiego Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja 1881–1920*, Warszawa, ok. 1929, s. 10, ZKM
- LIX. Biblioteka wydawnictw Kasy im. Józefa Mianowskiego, [w:] *Kasa imienia Mianowskiego Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja 1881–1920*, Warszawa, ok. 1929, s. 16, ZKM
- LX. Ekspedycja wydawnictw Kasy im. Józefa Mianowskiego, [w:] *Kasa imienia Mianowskiego Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja 1881–1920*, Warszawa, ok. 1929, s. 17, ZKM
- LXI. *Kasa im. Mianowskiego, Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja*, Warszawa 1929, ZKM
- LXII. Sala Działu organizacji nauki w Polsce, urządzona przez Kasę im. Józefa Mianowskiego na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (16 V – 30 XI 1929), [w:] *Sprawozdanie czterdzieste ósme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 16], ZKM
- LXIII. Tablica przedstawiająca graficznie rozwój produkcji wydawniczej Kasy im. Józefa Mianowskiego w latach 1883–1929 (wykaz ilości i objętości dzieł wydanych) za-

- mieszczona na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (16 V – 30 XI 1929), [w:] *Sprawozdanie czterdzieste ósme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 16], ZKM
- LXIV. Tablice przedstawiające graficznie organizację Kasy, wydatki na nagrody, badania, studia i pomoce naukowe, poszczególne gałęzie nauki w wydawnictwach Kasy im. Józefa Mianowskiego zamieszczone na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (16 V – 30 XI 1929), [w:] *Sprawozdanie czterdzieste ósme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 16], ZKM
- LXV. Pracownia botaniczna samouka, według Poradnika dla Samouków, makieta zamieszczona na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (16 V – 30 XI 1929), [w:] *Sprawozdanie czterdzieste ósme z czynności Komitetu...*, Warszawa b.d. [fot. na wklejce, po s. 16], ZKM
- LXVI. Dyplom członka dożywotniego Kasy im. Józefa Mianowskiego przyznany Marii Skłodowskiej-Curie, 1930, [w:] *Korespondencja polska Marii Skłodowskiej-Curie*, Warszawa 1994, IBLPAN, II. 53.891
- LXVII. Zaproszenie ministra Witolda Chodźki w poczet członków Kasy im. Józefa Mianowskiego, 1930, Materiały Witolda Chodźki, APAN, III-77, b.p.
- LXVIIIa i LXVIIIb. Karta wstępu na uroczystość obchodu 50-lecia Kasy im. Józefa Mianowskiego oraz program uroczystości, 1932, Materiały Witolda Chodźki, APAN, III-77, b.p.
- LXIXa i LXIXb. Zaproszenie na uroczystość obchodu 50-lecia Kasy im. Józefa Mianowskiego, 1932, Materiały Kasy im. Józefa Mianowskiego, APAN, I-1, j. 85, k. 11-12

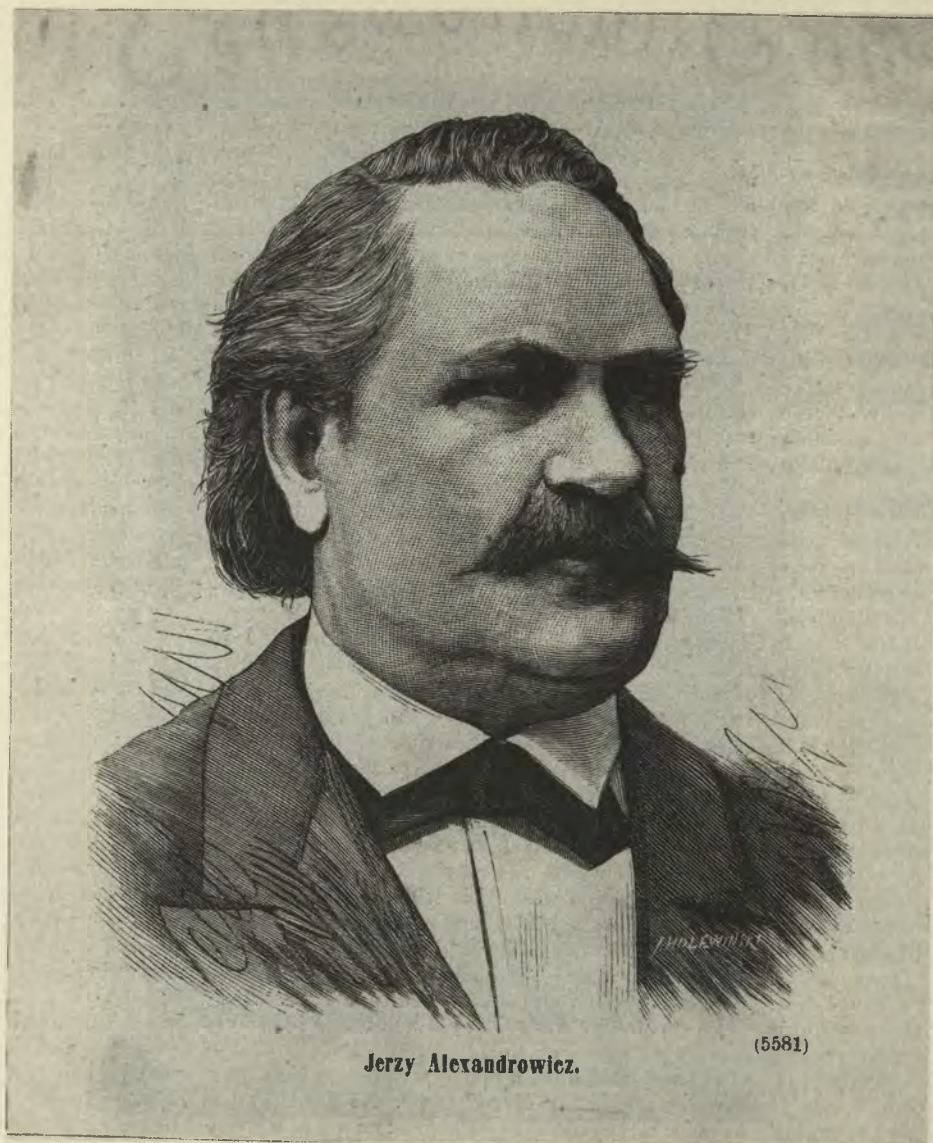
- LXX. *Pamiętnik obchodu pięćdziesięciolecia Kasy...*, Warszawa 1932, ZKM
- LXXI. Przyjęcie u Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego na Zamku Królewskim w Warszawie 27 lutego 1932 r., [w:] *Pamiętnik obchodu pięćdziesięciolecia Kasy im. Mianowskiego 1881 L 1931*, Warszawa 1932 [fot. na wklejce, po s. 90], ZKM
- LXXII. Uroczyste posiedzenie Kasy im. Józefa Mianowskiego w auli Uniwersytetu Warszawskiego 28 lutego 1932 r. (obecni: Prezydent RP, przedstawiciele Rządu, Sejmu i Senatu, delegaci instytucji), [w:] *Pamiętnik obchodu pięćdziesięciolecia Kasy im. Mianowskiego 1881 L 1931*, Warszawa 1932 [fot. na wklejce, po s. 90], ZKM
- LXXIII. Uroczyste posiedzenie Kasy im. Józefa Mianowskiego w auli Uniwersytetu Warszawskiego 28 lutego 1932 r., przemawia Prezes Komitetu Kasy prof. Karol Lutostański (po lewej: Komitet Kasy, w środku: Prezydent RP, po prawej: przedstawiciele Rządu), [w:] *Pamiętnik obchodu pięćdziesięciolecia Kasy im. Mianowskiego 1881 L 1931*, Warszawa 1932 [fot. na wklejce, po s. 90], ZKM
- LXXIV. Złożenie wieńca pod pomnikiem Mikołaja Kopernika, [w:] *Pamiętnik obchodu pięćdziesięciolecia Kasy im. Mianowskiego 1881 L 1931*, Warszawa 1932 [fot. na wklejce, po s. 90], ZKM
- LXXV. Życzenia od Komitetu Kasy im. Józefa Mianowskiego dla Prezydenta Ignacego Mościckiego z okazji obchodu 30-lecia pracy naukowej, [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte trzecie z działalności Kasy...*, Warszawa b.d., s. 27, ZKM
- LXXVI. Skład osobowy Kasy im. Józefa Mianowskiego (pierwsza strona), [w:] *Sprawozdanie pięćdziesiąte czwarte z działalności Kasy...*, Warszawa b.d., s. 3, ZKM

- LXXVII. *Katalog wydawnictw Kasy im. Mianowskiego Instytutu Popierania Nauki oraz wydawnictw będących zawiadywaniu Kasy*, Warszawa 1939, ZKM
- LXXVIII. *Zawiadomienie o wolnych pokojach w domach wypożyczynkowych Kasy im. Józefa Mianowskiego*, [1931], *Materiały Kasy im. Józefa Mianowskiego*, APAN, I-1, j. 3, k. 134
- LXXIXa i LXXIXb. *Mądralin*, b.d., APAN, ZF, II-101
- LXXX. *Dom Kasy im. Józefa Mianowskiego nad Świdrem (Mądralin)*, [w:] *Kasa imienia Mianowskiego Instytut Popierania Nauki. Dzieje, zadania, organizacja 1881-1920*, Warszawa, ok. 1929, s. 18, ZKM
- LXXXI. *Pocztówka z Mądralina z autografem Antoniego Bolesława Dobrowolskiego dla Sary Łaskiej – matki Wiktorii Śliwowskiej (awers)*, ZKM
- LXXXII. *Pocztówka z Mądralina (rewers)*, ZKM

JAN MIECZKOWSKI

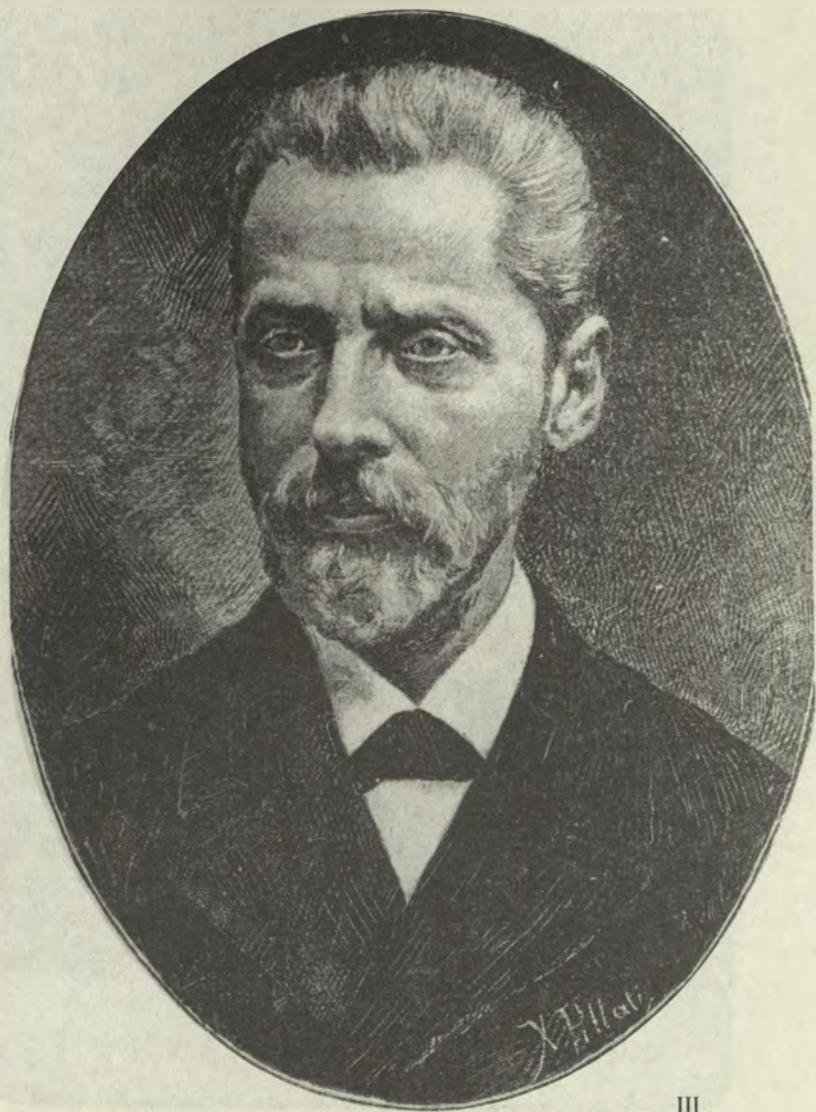
W WARSZAWIE

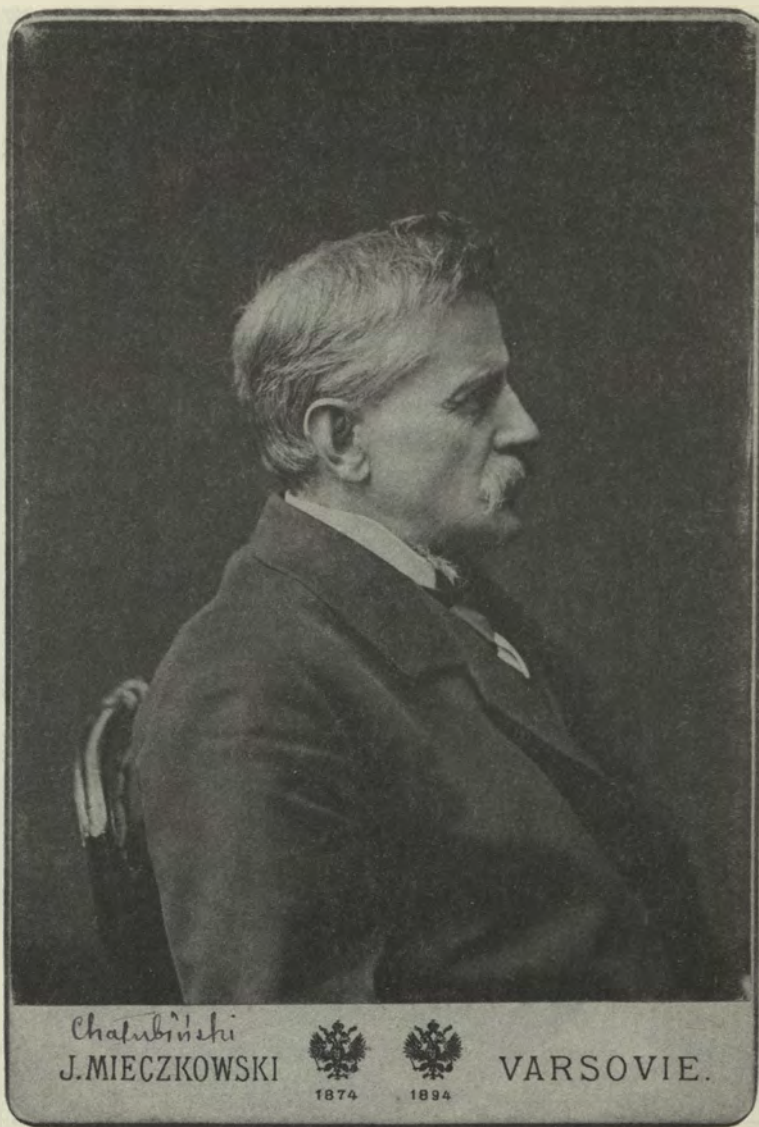
Jerzy Alexandrowicz.

(5581)

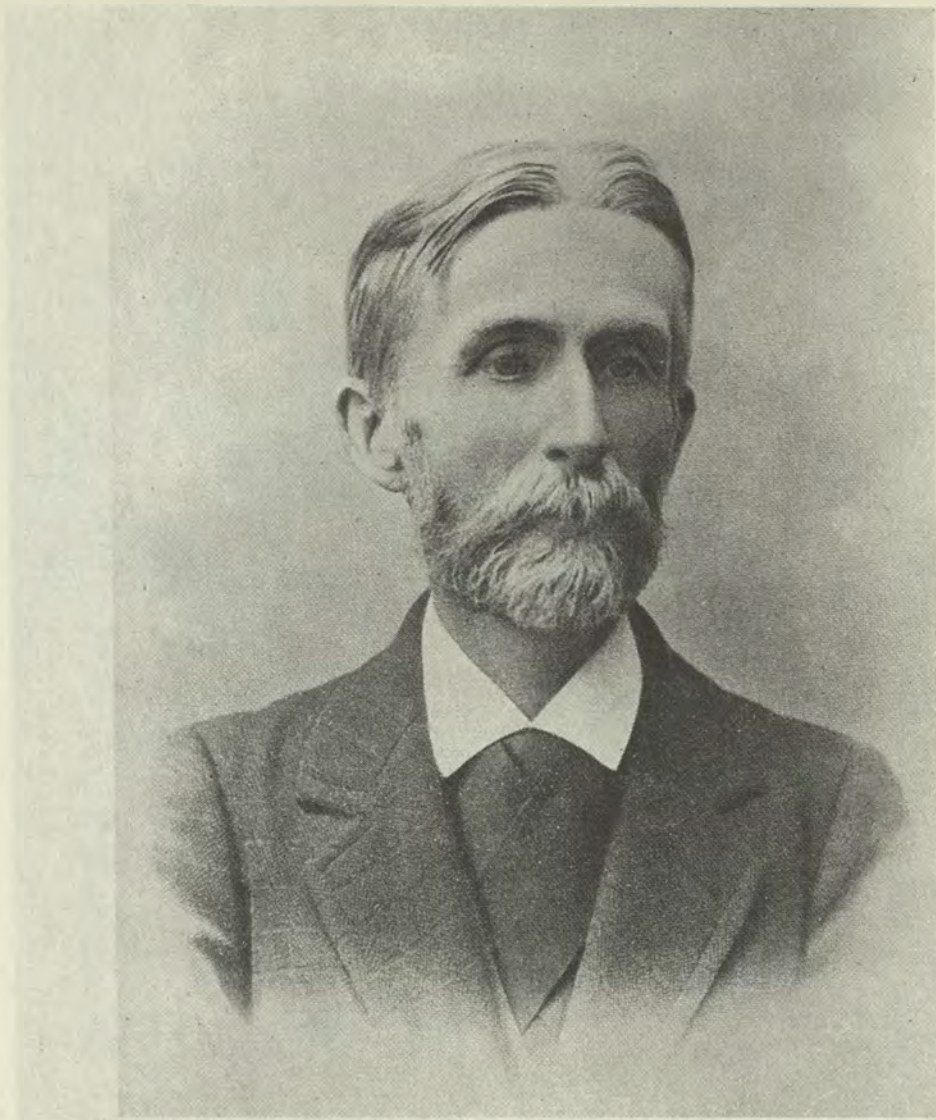
II

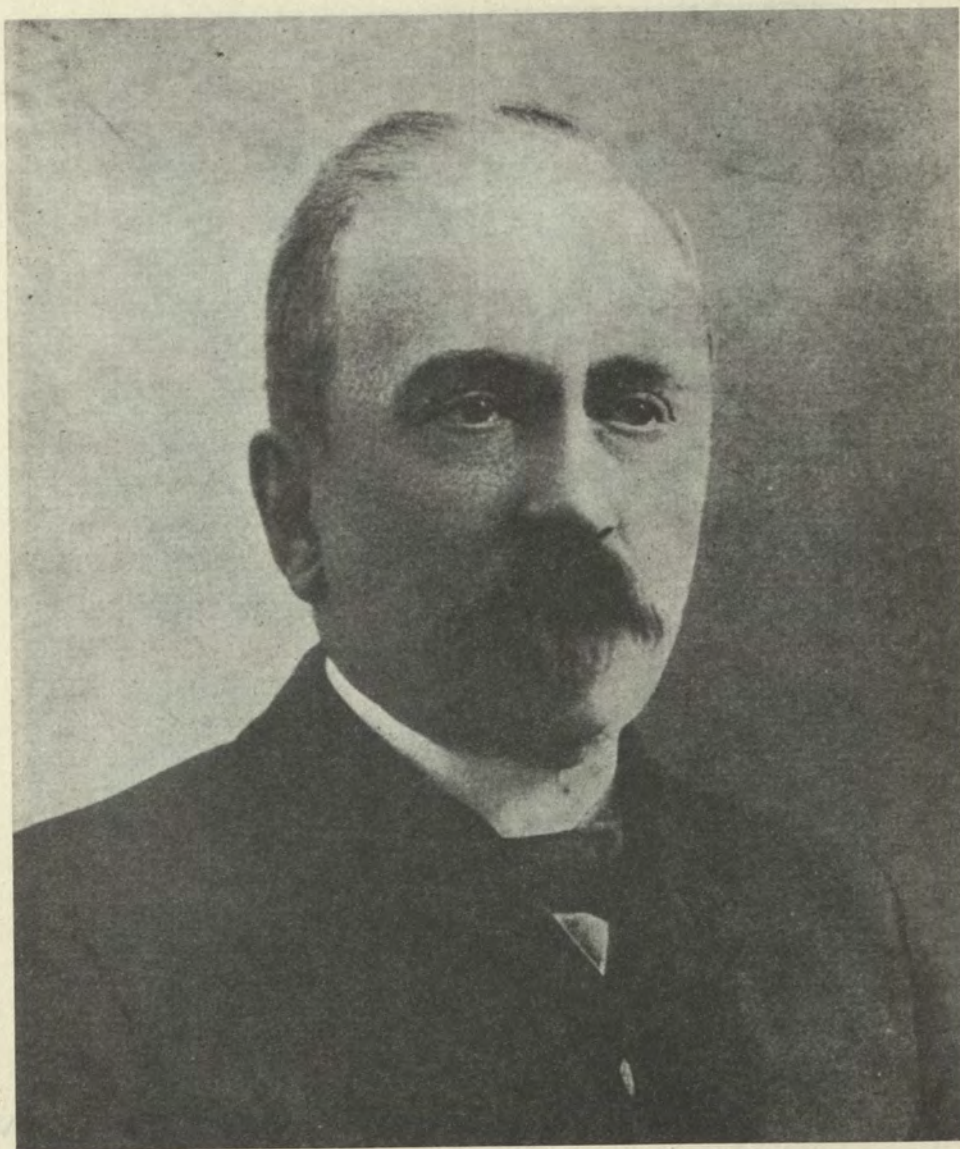
III

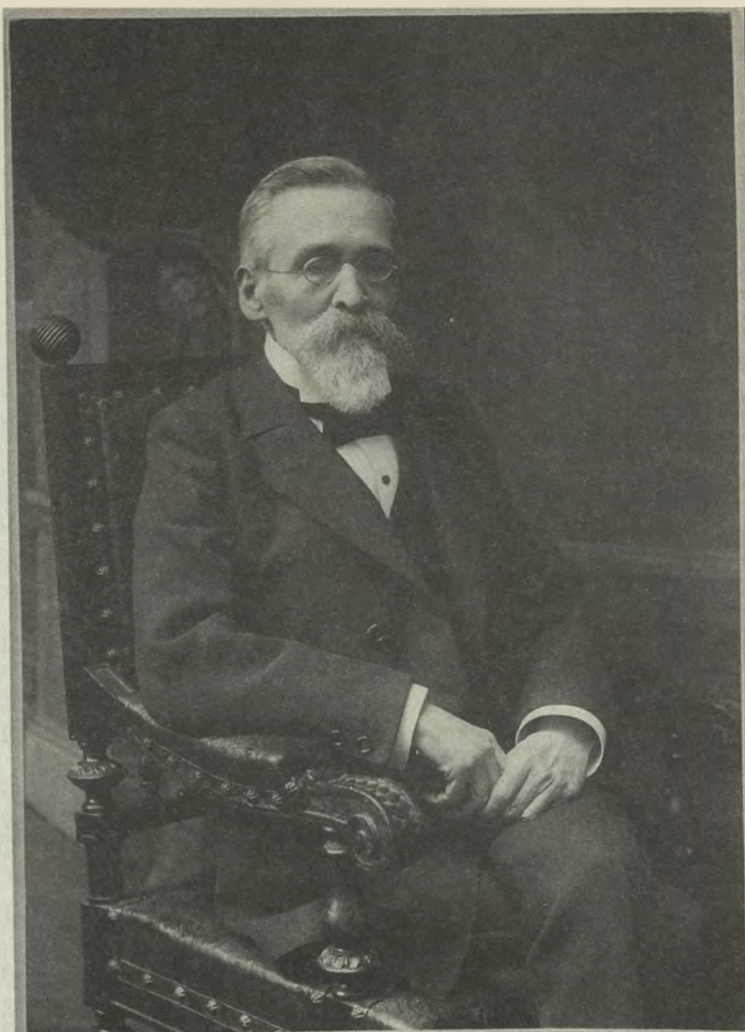
IV

v

VI

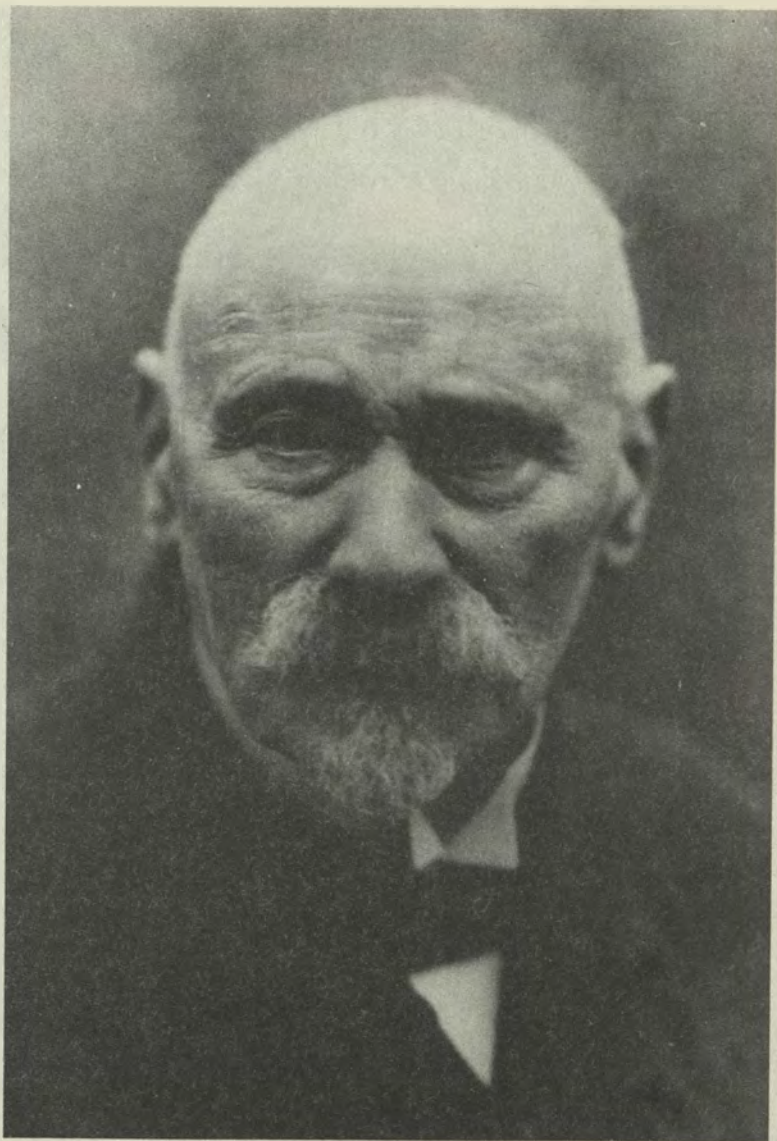

W. Ryffers

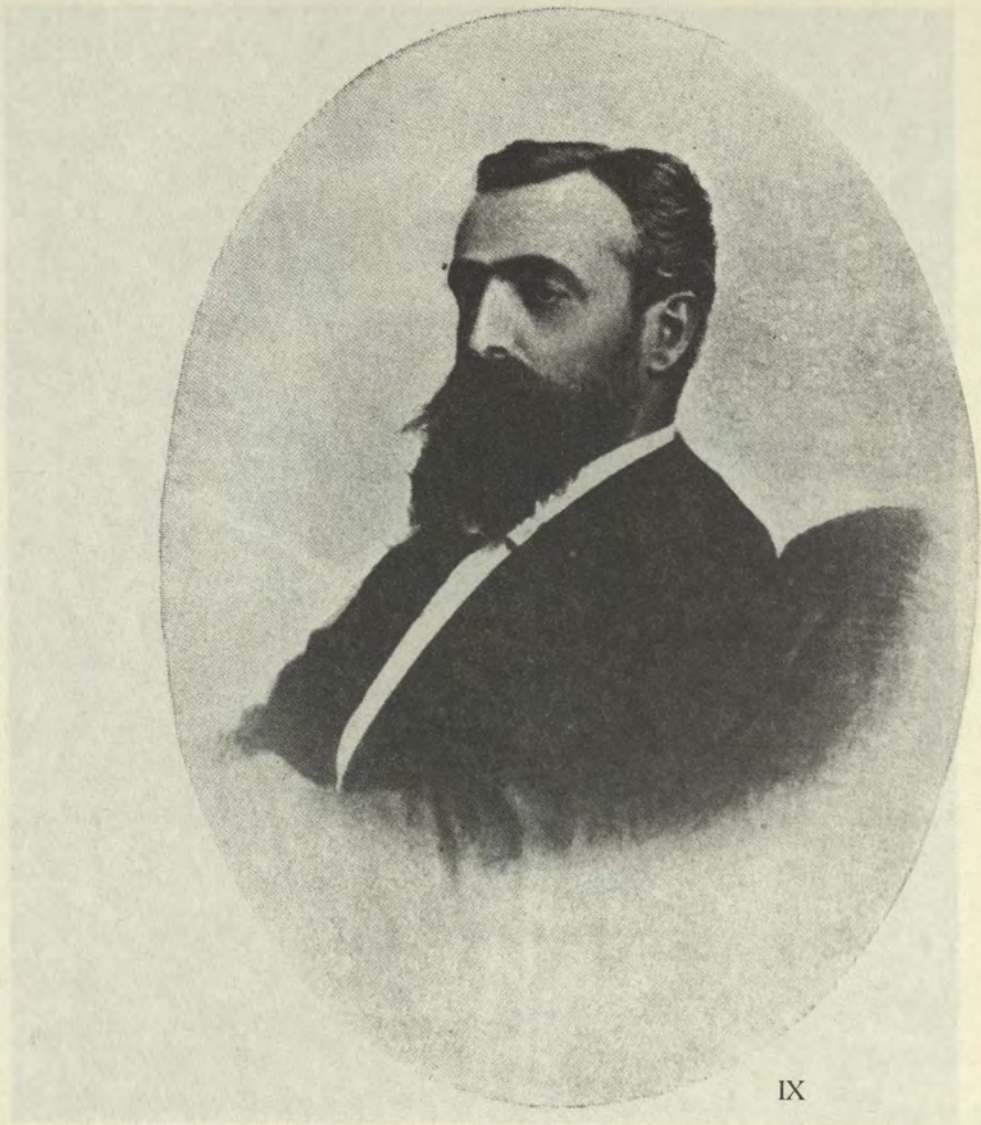
WARSAWA.

VII

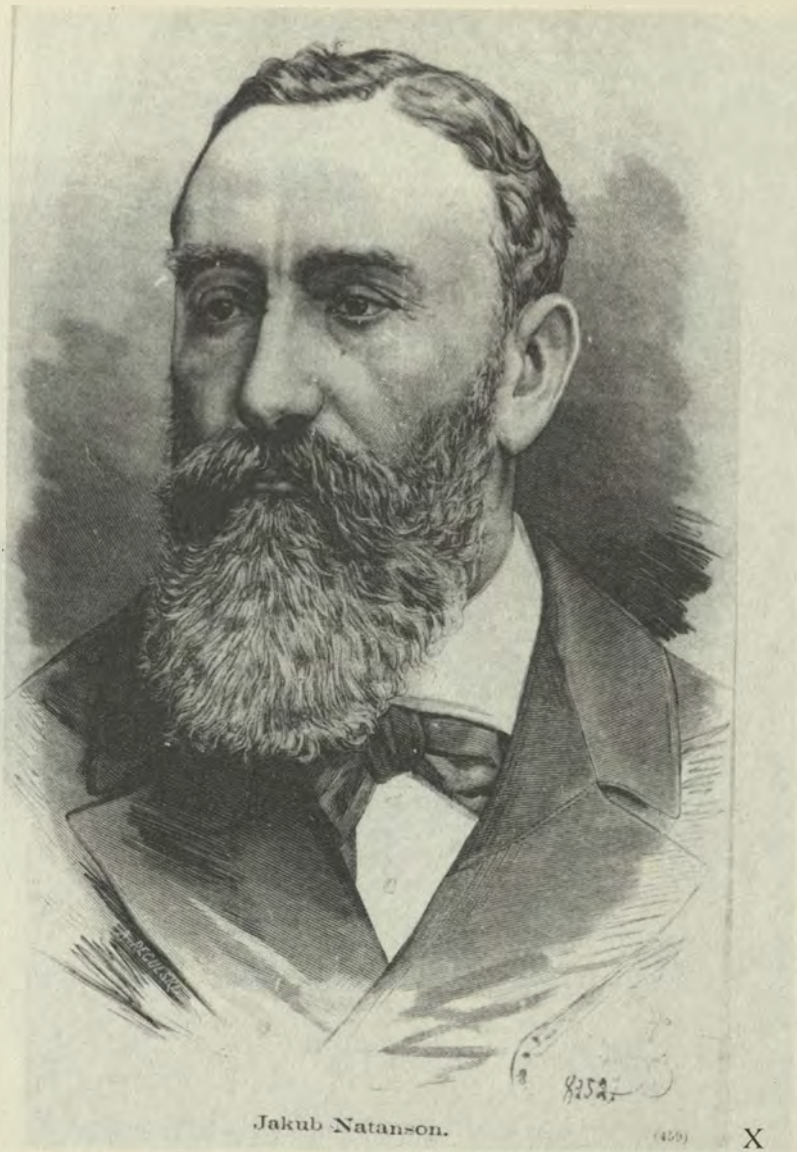
389

VIII

IX

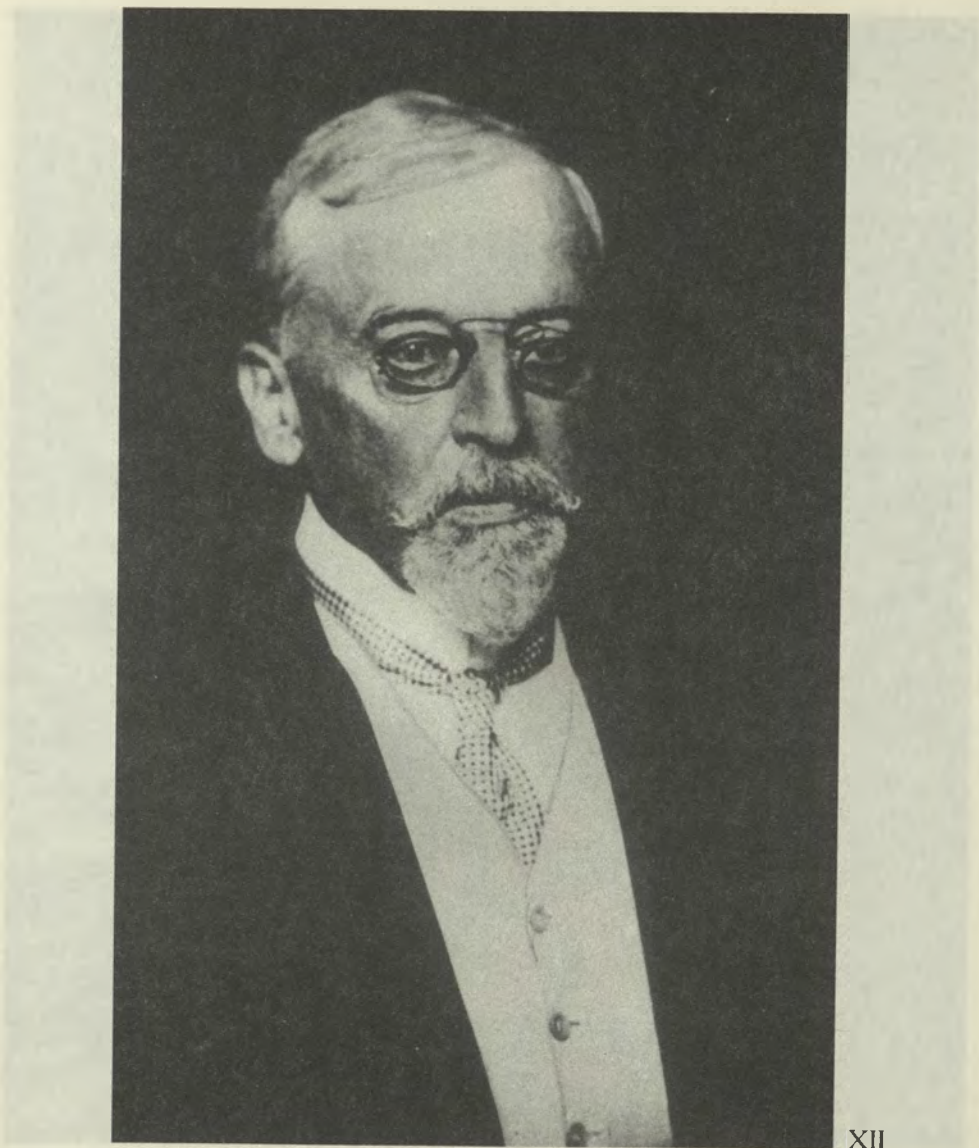
Jakub Natanson.

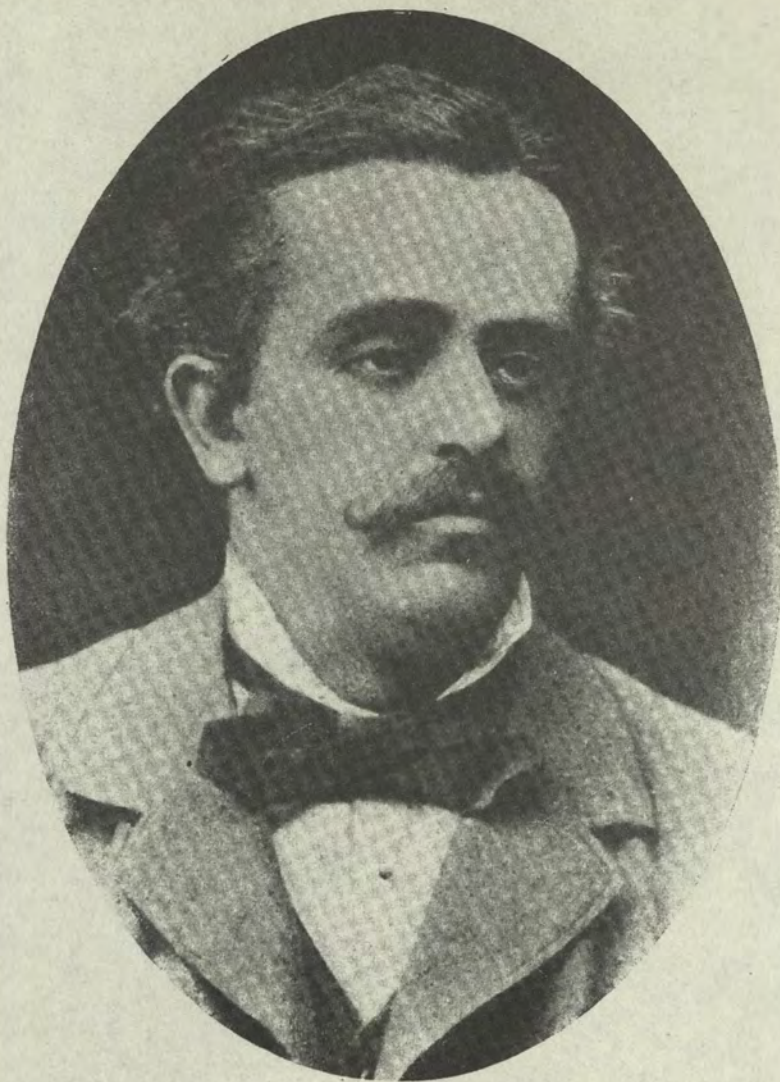
(459)

X

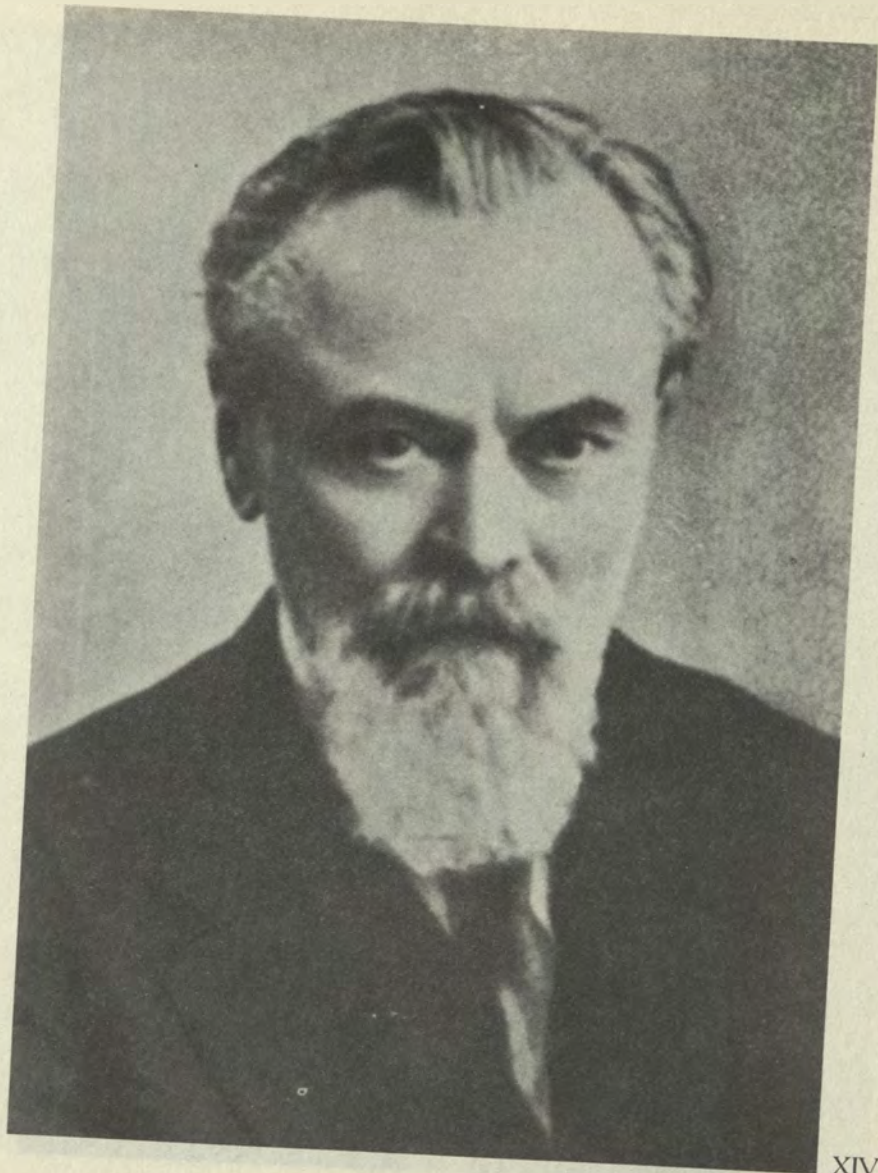
XI

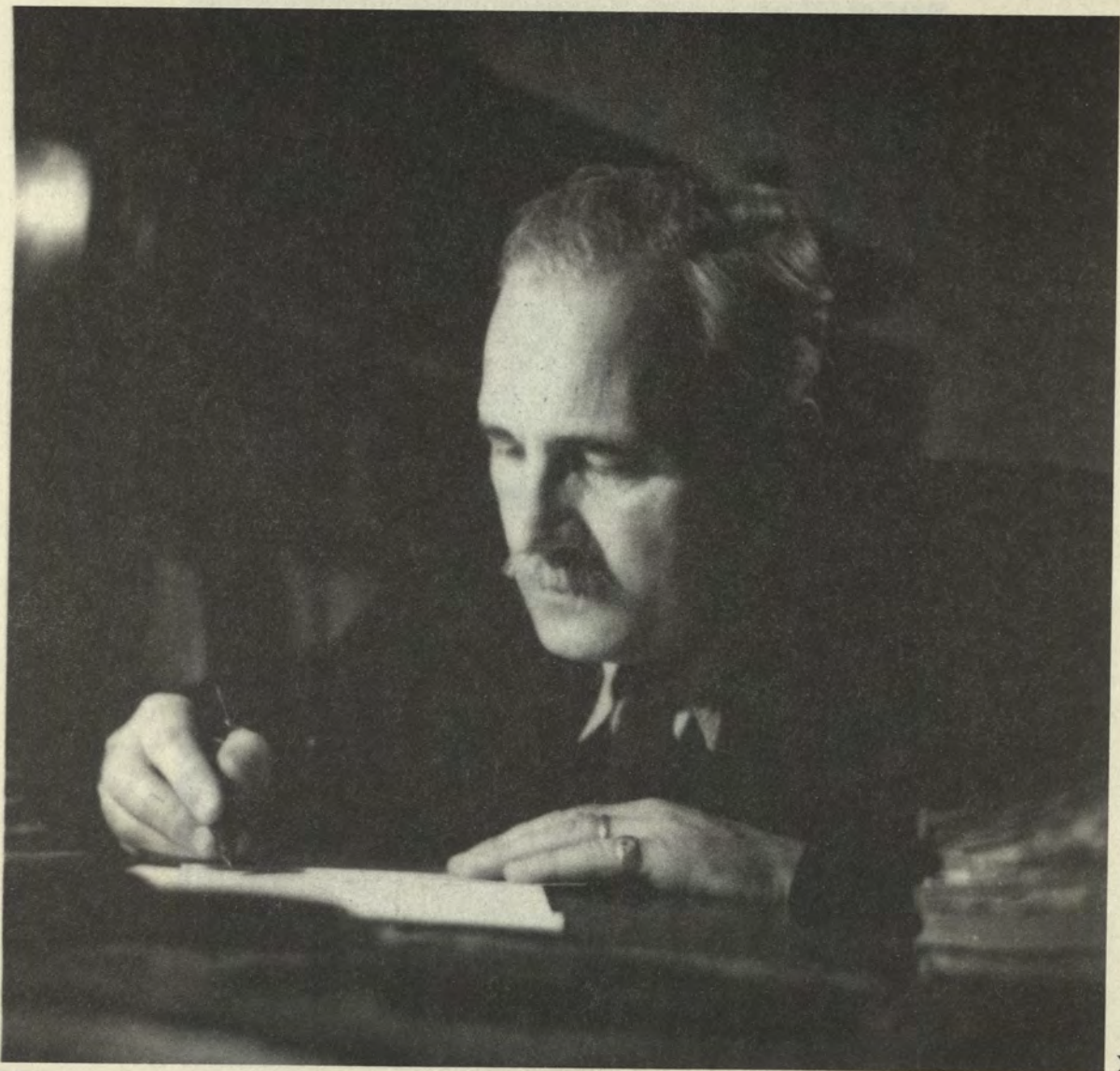
XIII

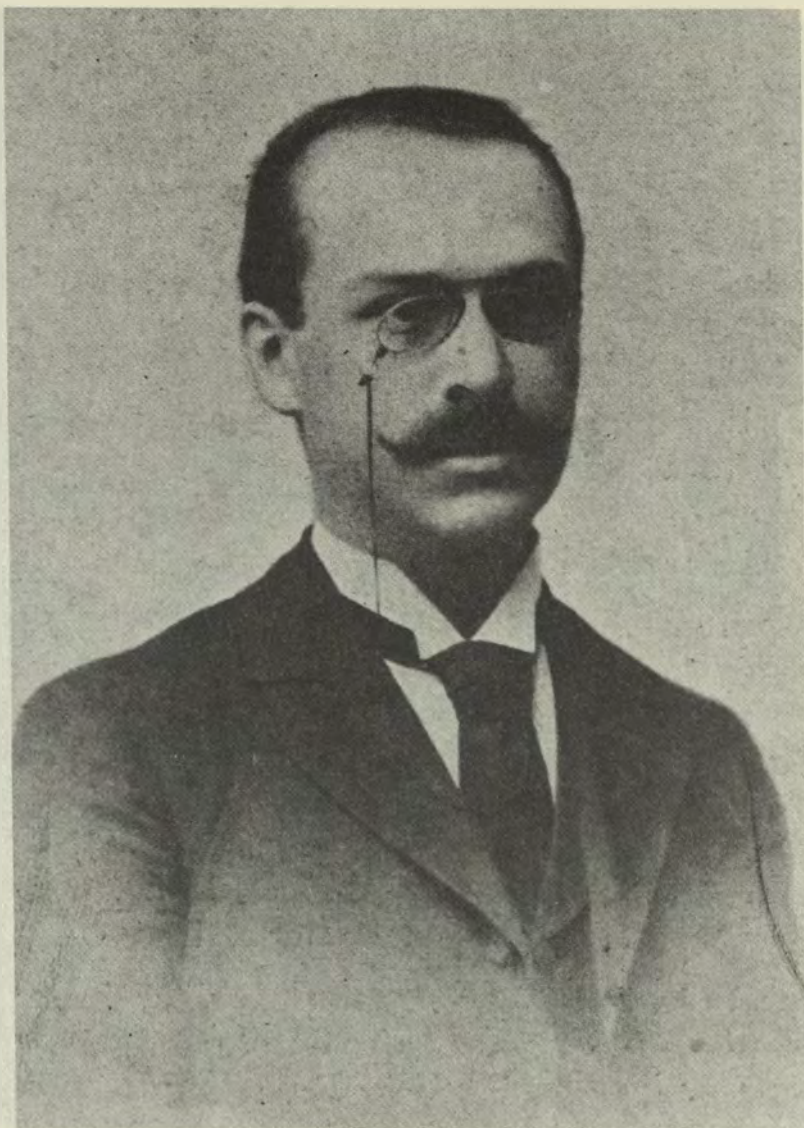
395

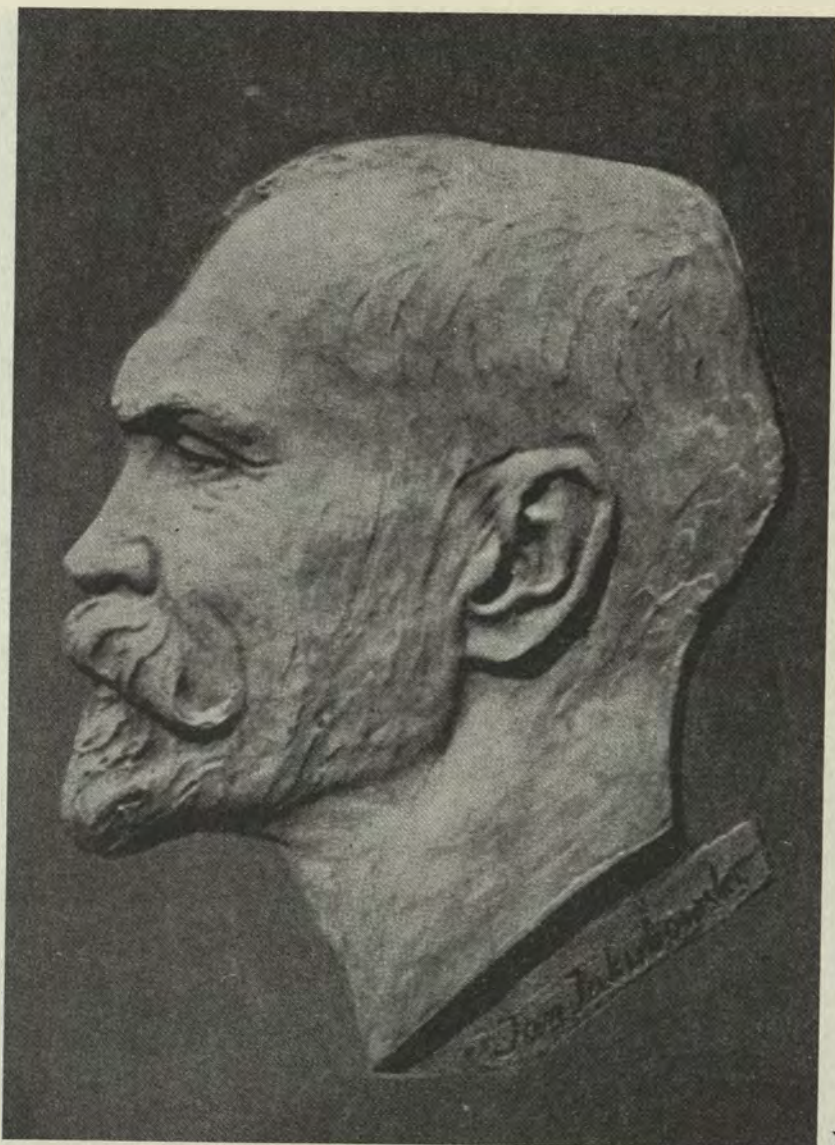
XV

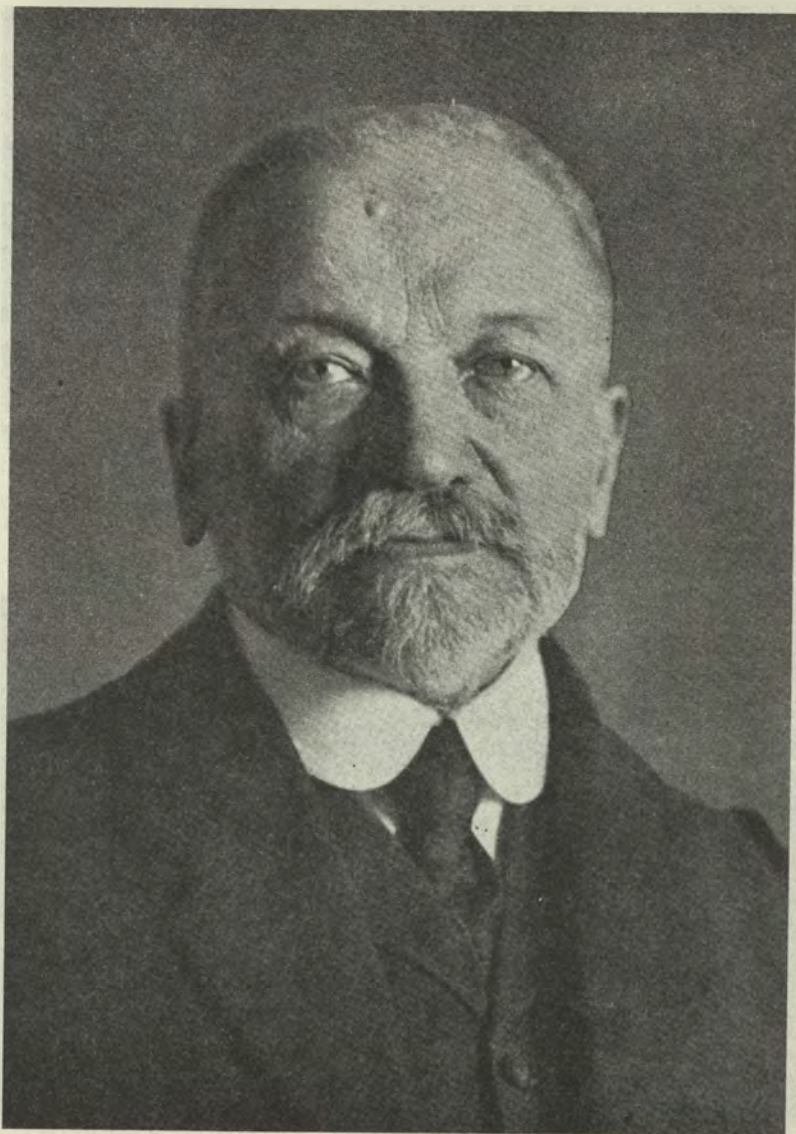
XVII

399

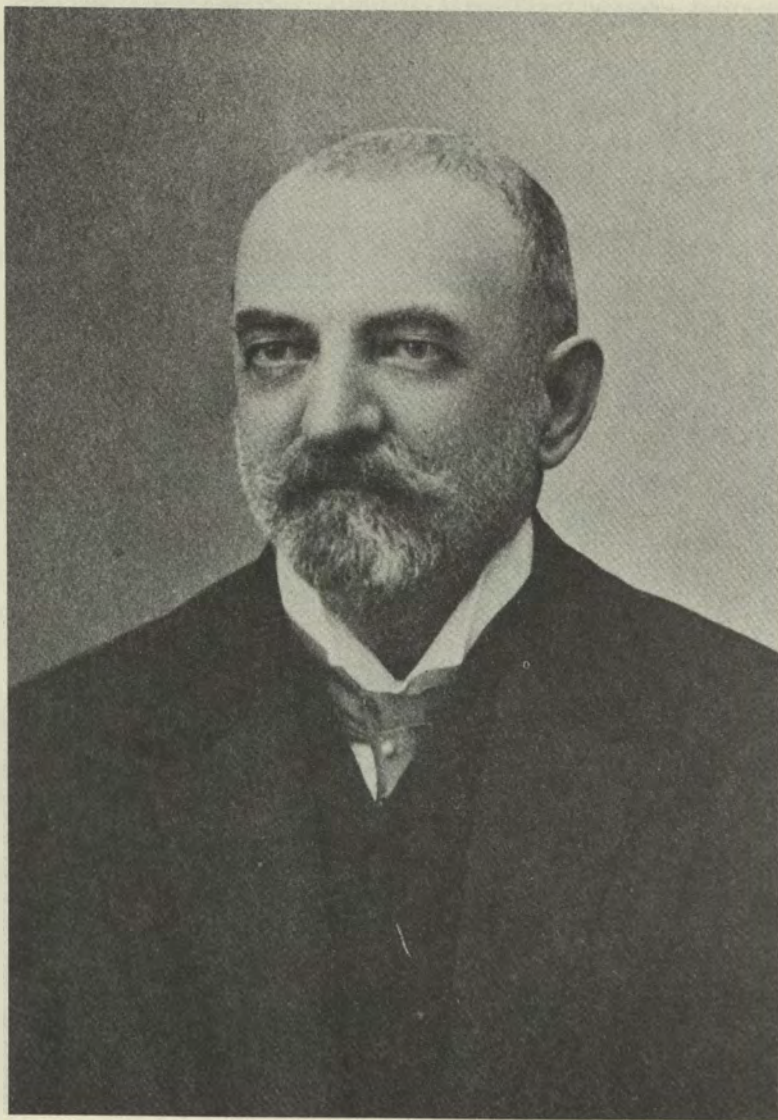

XIX

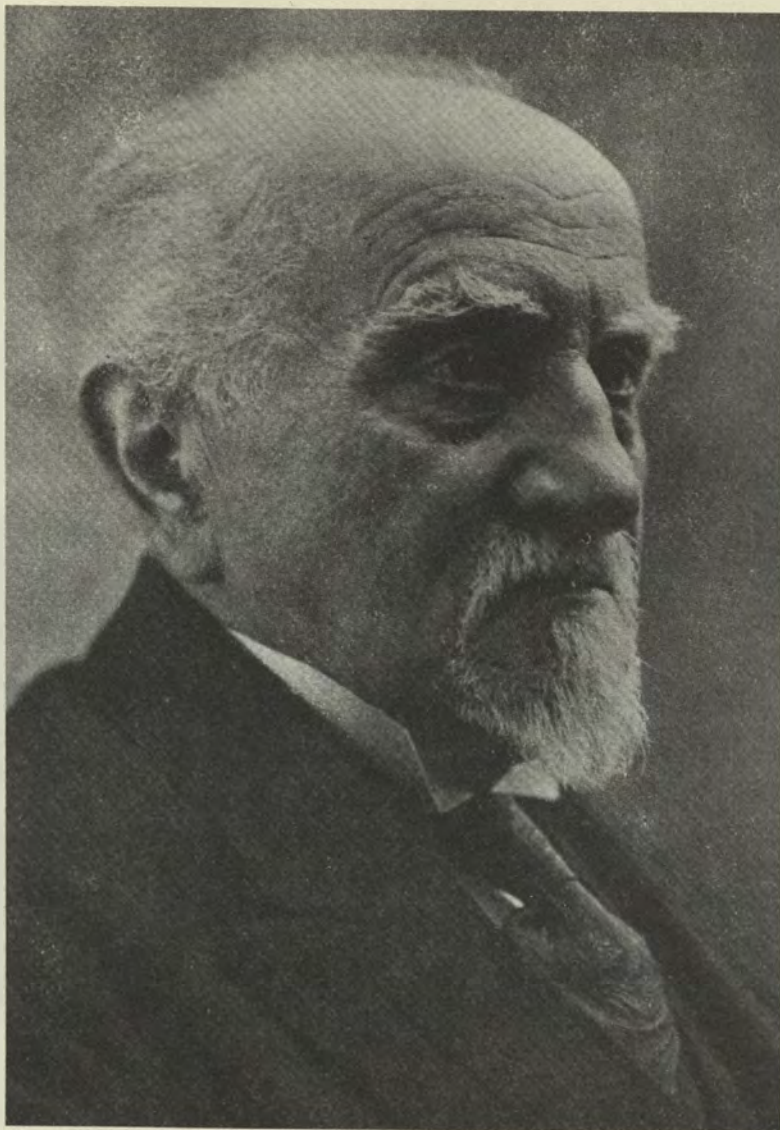
XX

XXI

XXII

XXIII

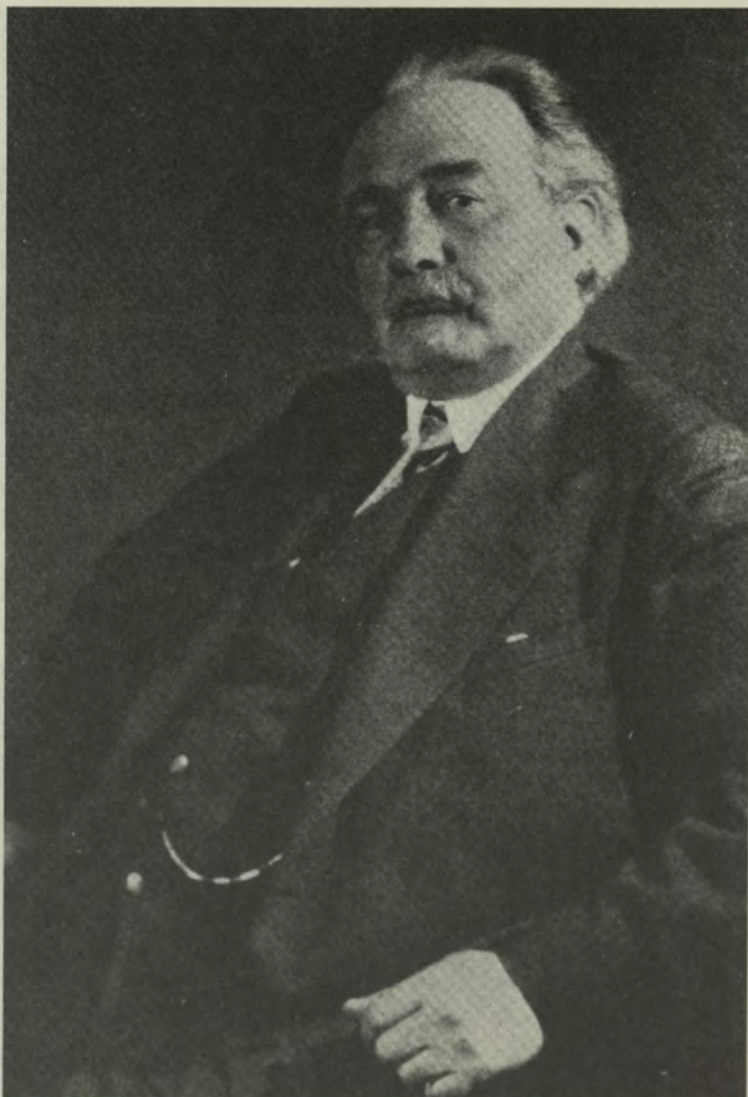

XXIV

XXV

407

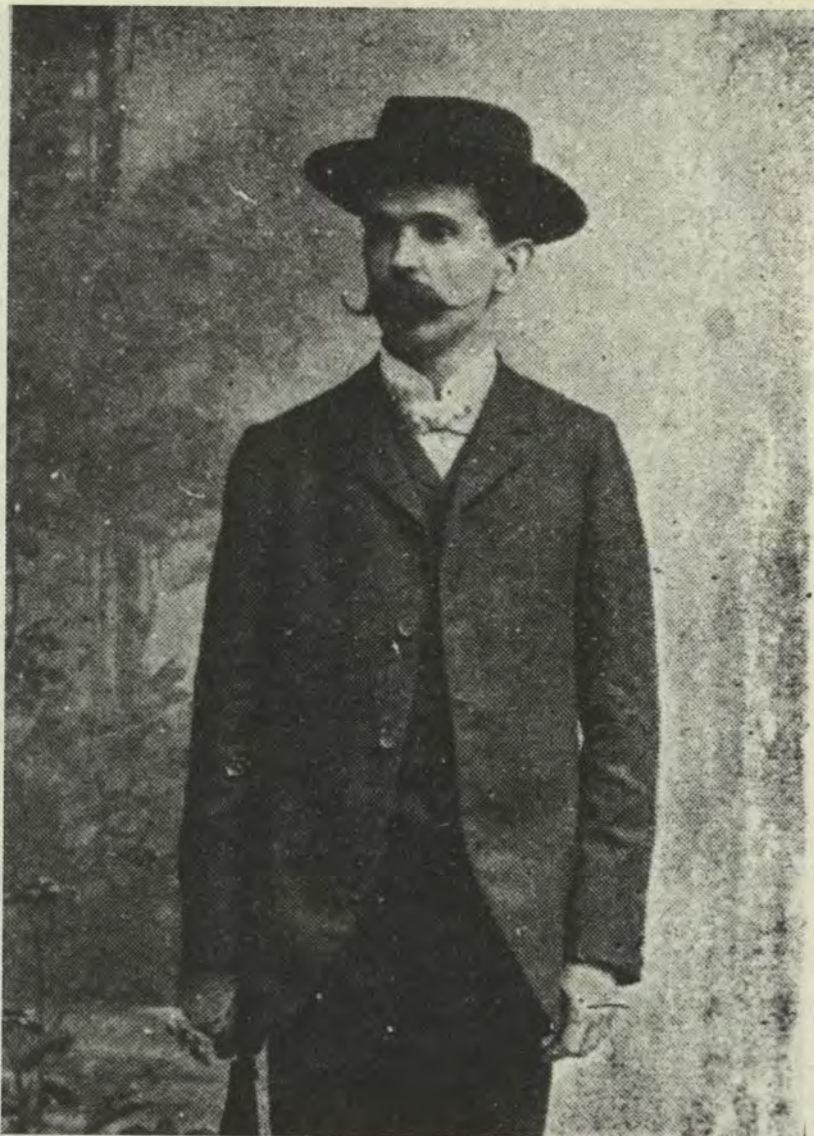

XXVI

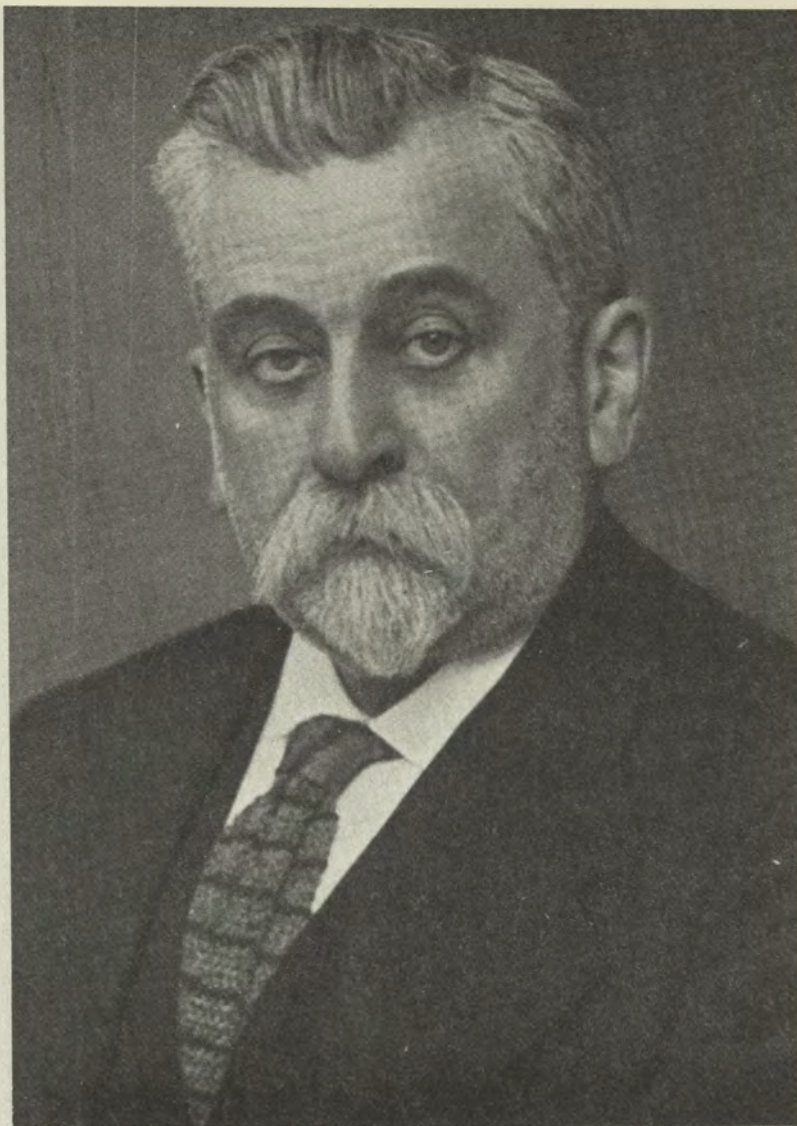

XXVII

409

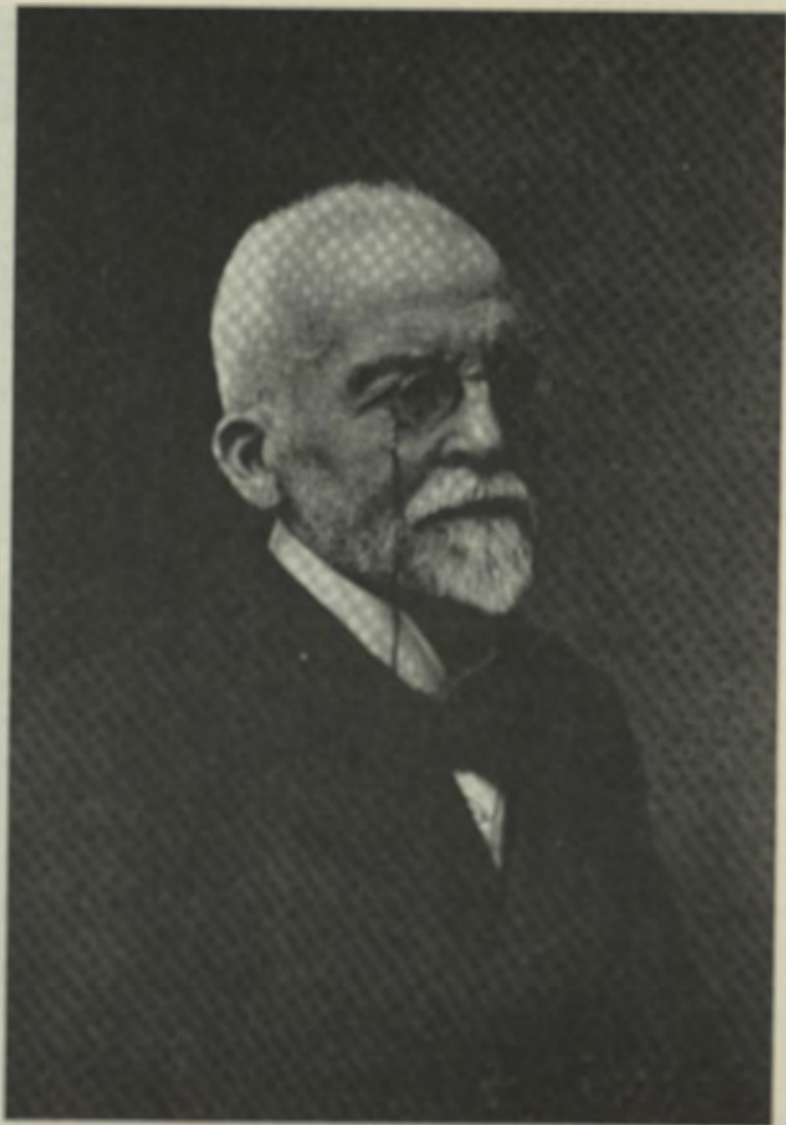

XXVIII

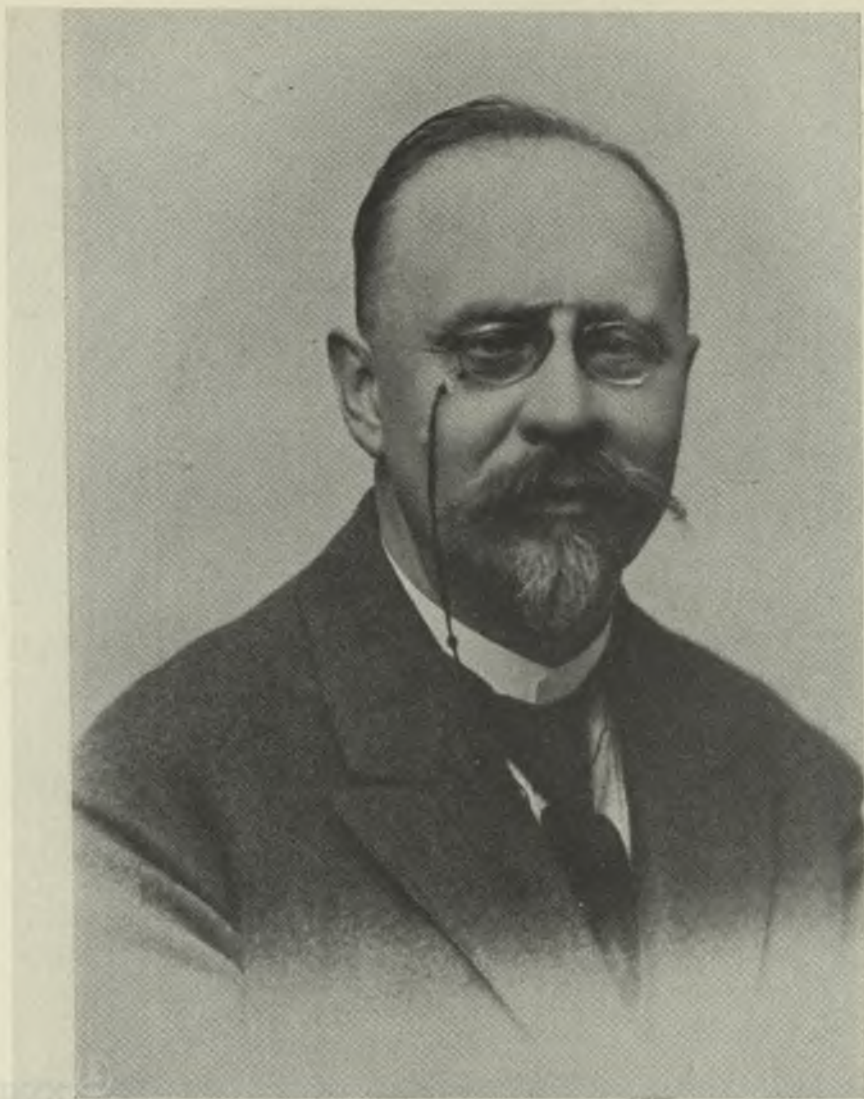

XXIX

411

XXX

XXXI

413

XXXII

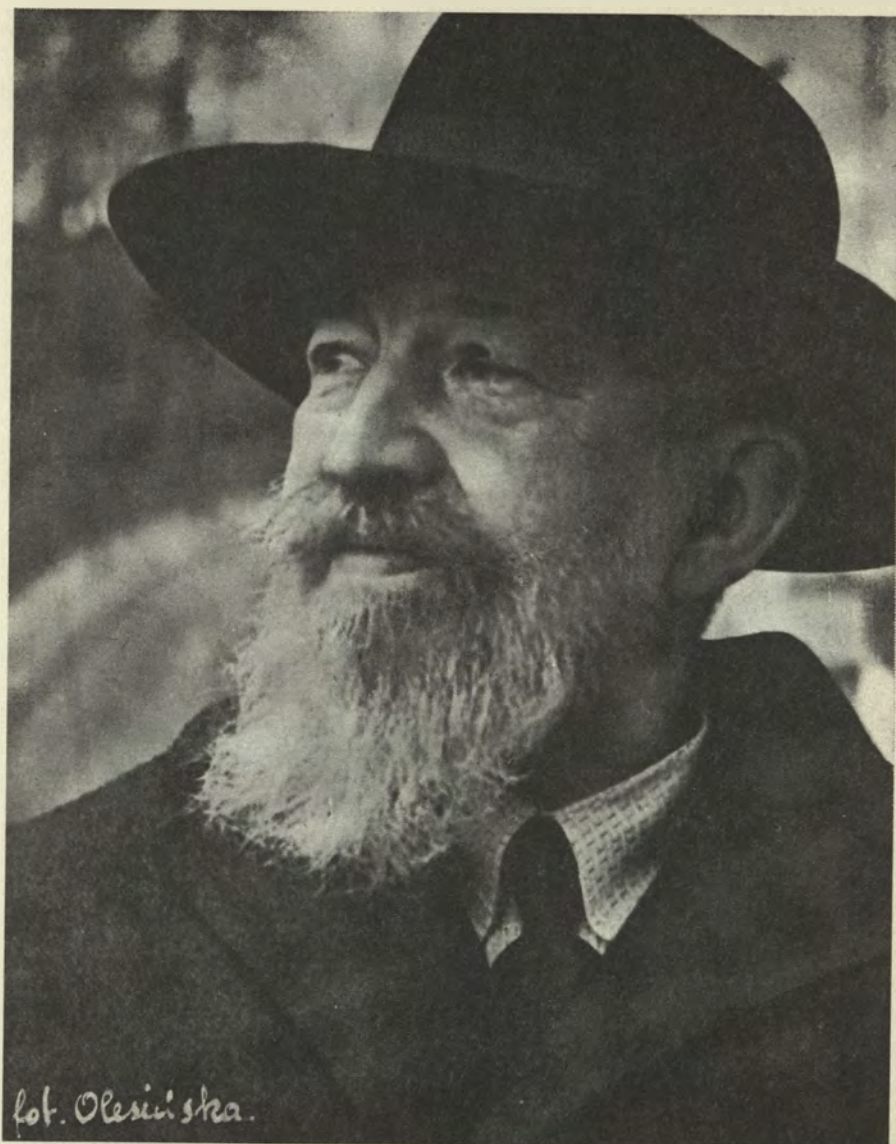
XXXIII

XXXIVa

XXXIVb

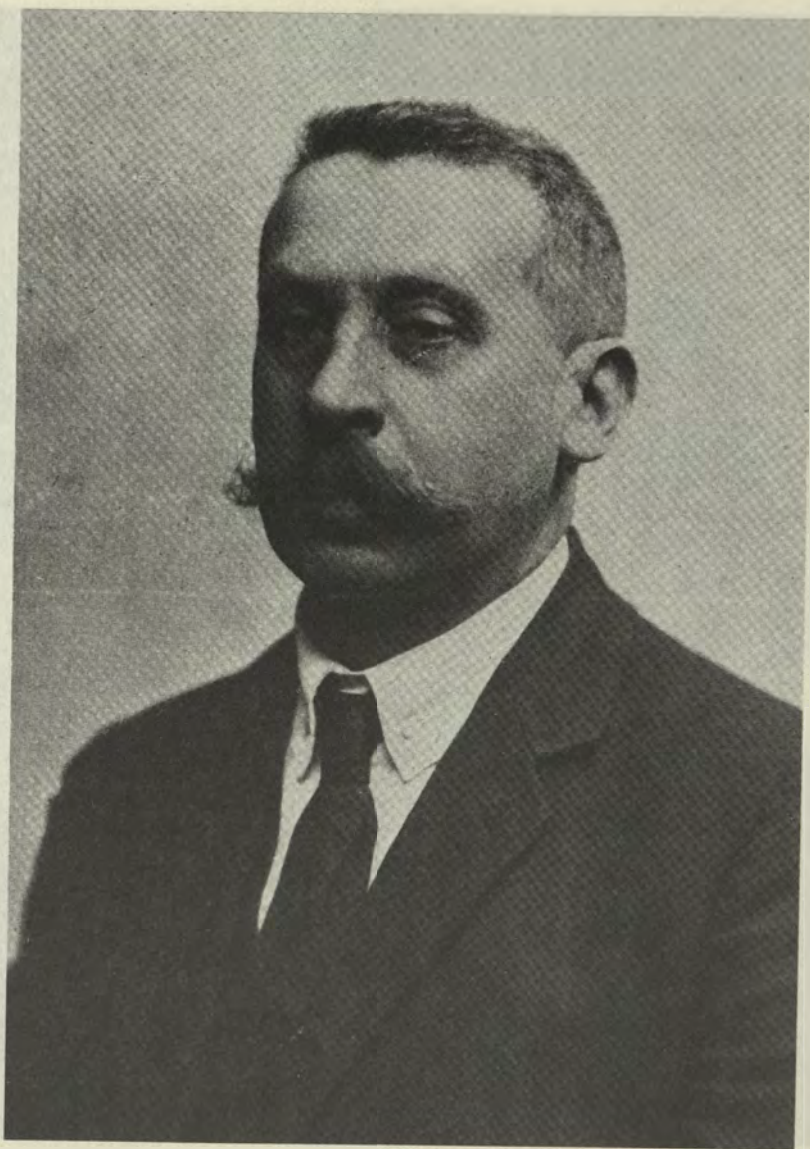

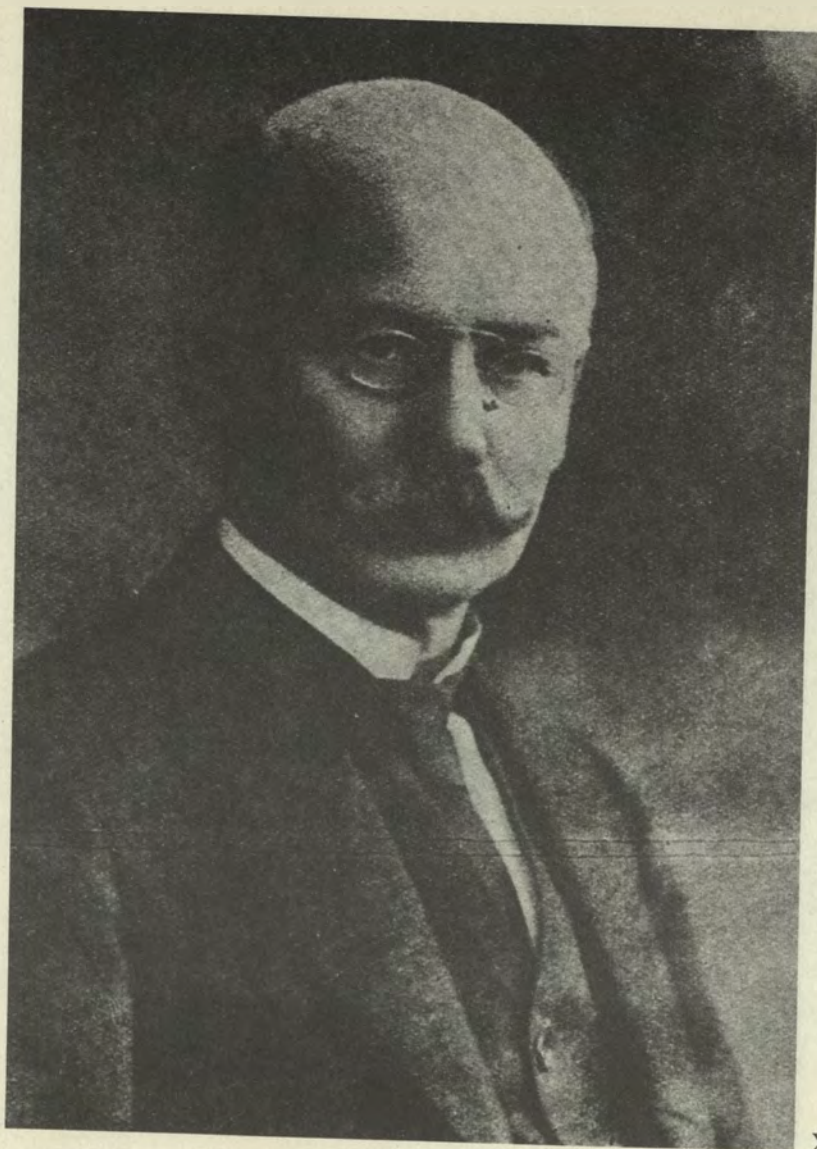
XXXV

XXXVI

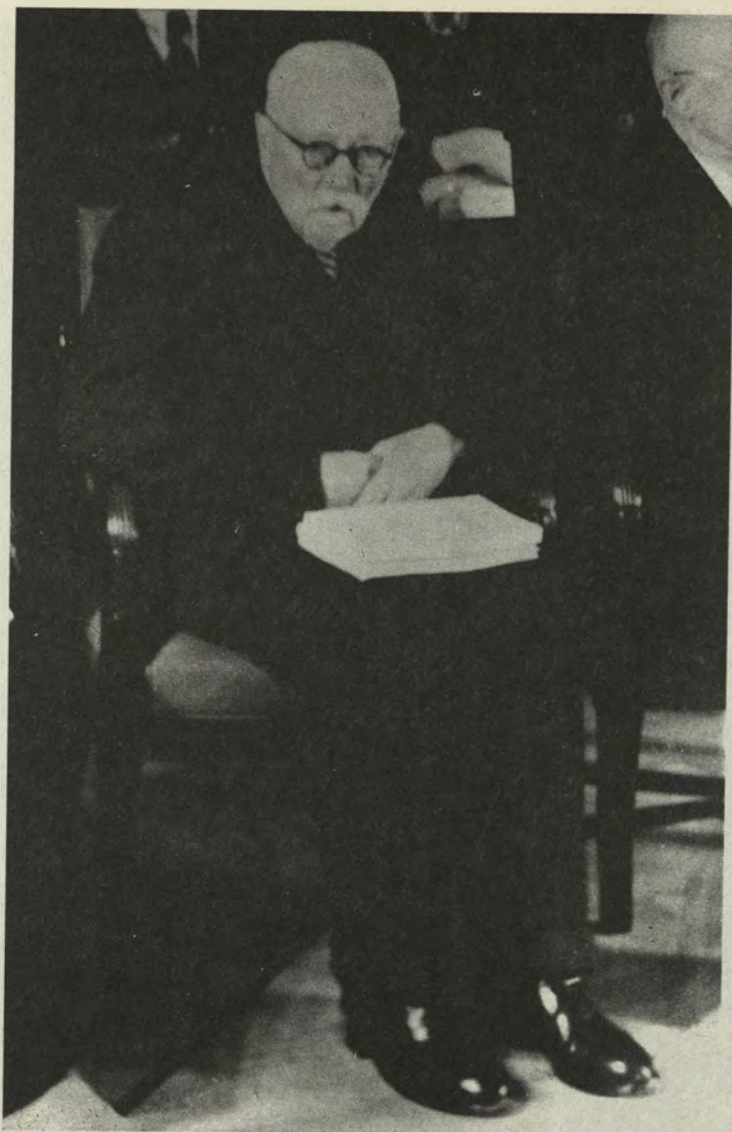
419

XXXVIII

421

XXXIX

XL

423

XLI

XLII

425

XLIII

XLIV

427

XLV

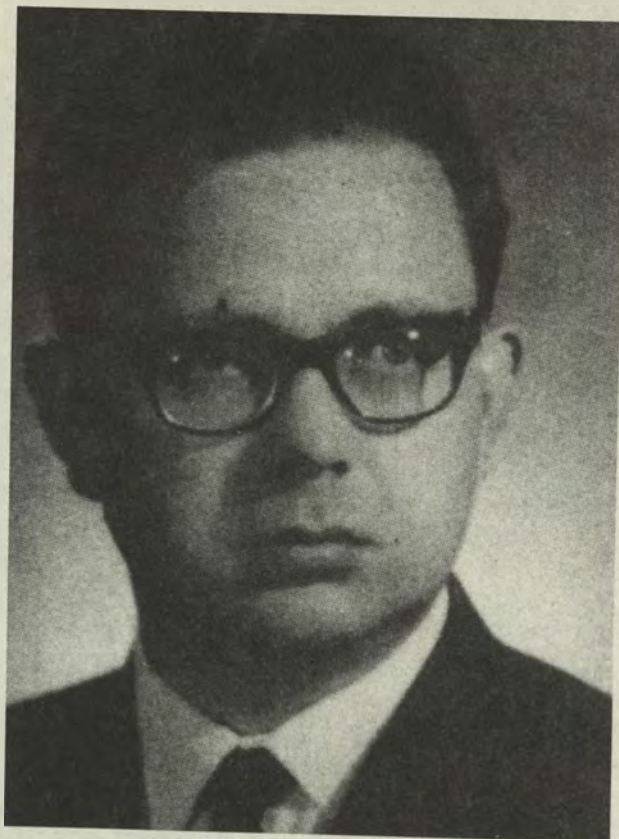

XLVI

429

XLVII

XLVIII

XLIX

L

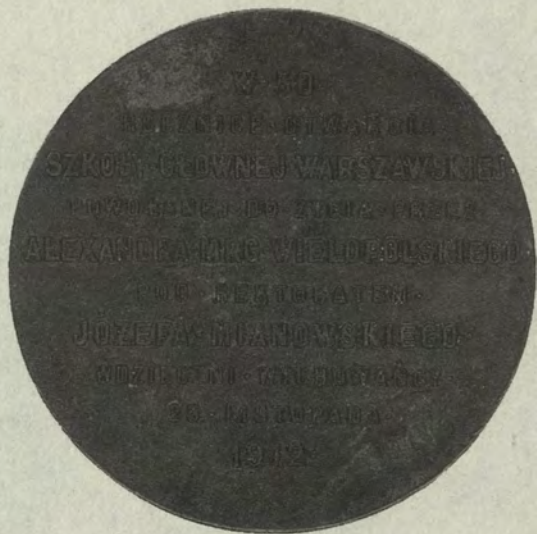
LI

LII

LIIIa

LIIIb

LIVa

LIVb

Dr. J. Mianowski
zł. 100000

ДВАДЦАТЫЙ ОТЧЕТЪ

о дѣйствіяхъ

КОМИТЕТА УПРАВЛЯЮЩАГО ВСПОМОГАТЕЛЬНОЮ КАССОЮ

для лицъ, трудящихся на научномъ поприщѣ

ИМЕНИ Д-РА МЕД.

ЮСИФА МЯНОВСКАГО,

за 1901 годъ.

45025

SPRAWOZDANIE DWUDZIESTE

z czynności

Komitetu Zarządzającego Kasą Pomocy

dla osób pracujących na polu naukowem

IMIENIA D-RA MED.

JÓZEFA MIANOWSKIEGO,

za rok 1901.

WARSZAWA.

ul. Bielezewska i Wrotnowska, Nowy-Świat 34.

1902.

SPRAWOZDANIE
CZTERDZIESTE SIÓDME

Z DZIAŁALNOŚCI

KASY im. MIANOWSKIEGO
INSTYTUTU POPIERANIA NAUKI

ZA 1928 ROK

WARSZAWA, PAŁAC STASZICA

LVI

439

13
SOCIETAS SCIENTIARUM VARSAVIENSIS
TOWARZYSTWO NAUKOWE WARSZAWSKIE

ŚNADZECKICH 8

Brama NOWY ŚWIAT 72 (Pobocznica)

TEL.

d. 24/II. 1933 r.

Nr 1311.

D O

ZARZĄDU KASY IM. J. MIANOWSKIEGO.

W W A R S Z A W I E .

Ham zaszczyt zakomunikować zyciug nastę-
pujący z listu do mnie Prof. J. Telko-Hrymonowicz, członka Akademii
Umiejętności w Krakowie:

" Kochany i wielce Szanowny Kolego,

Dybowski Benedykt, który był do niedawna pełen projektów do czynów,
przeszedł teraz zupełnie pisać.

Słyszałem, że leży w łóżku, bo zrobić nic nie może, siedząc w nieopła-
nym pokoju. Smutny to los uczonego u nas, który za długo żyje /na
lat 66/. Wierzę, że Mu coś damo czy z Kasy im. Mianowskiego czy Min-
wa W.R. i O.P., lecz to jest niczem; może coś dla Niego gdzieś wykošta-
cie? "

Słowa powyższe uzupełnił moją informacją, iż Prof. Dybowski, jak się
dowiedziałem, otrzymuje za ledwie 2.457 mk. emerytury, co przecież jest
sumą absolutnie niewystarczającą!

Ponieważ czcigodny Prof. Benedykt Dybowski położył nadzwyczajnie wiel-
kie zasługi, zarówno jako znakomity uczonec, oraz jako gorący patriota
polski, brał bowiem udział w powstaniu r. 1863, za co był zesłany na
Syberję, należy się więc Mu od Polaki nie ochlap, jakim jest nieste-

ty wypłacana obecnie emerytura, lub przyznanie dorocznej zapomogi
w wysokości kilku lub kilkunastu tysięcy marek, lecz należy Mu się
za Jego niezwykle zasługi dla Narodu Polskiego pełna pensja profe-
sora zwyczajnego Uniwersytetu wraz z odpowiednimi dodatkami dro-
żyzinowymi.

W sprawie tej zwróciłem się już do Pana Ministra Wyznań Religij-
nych i Oświecenia Publicznego; komunikując o powyższym Sz. Zarządo-
wi Kasy im. J. Mianowskiego, zwracam się z prośbą o niezwłoczne ze-
jęcie się losom Prof. Benedykta Dybowskiego, którego adres jest nastę-
pujący: Lwów, ul. Zaścianek Nr. 12.

SEKRETARZ OGÓLNY :

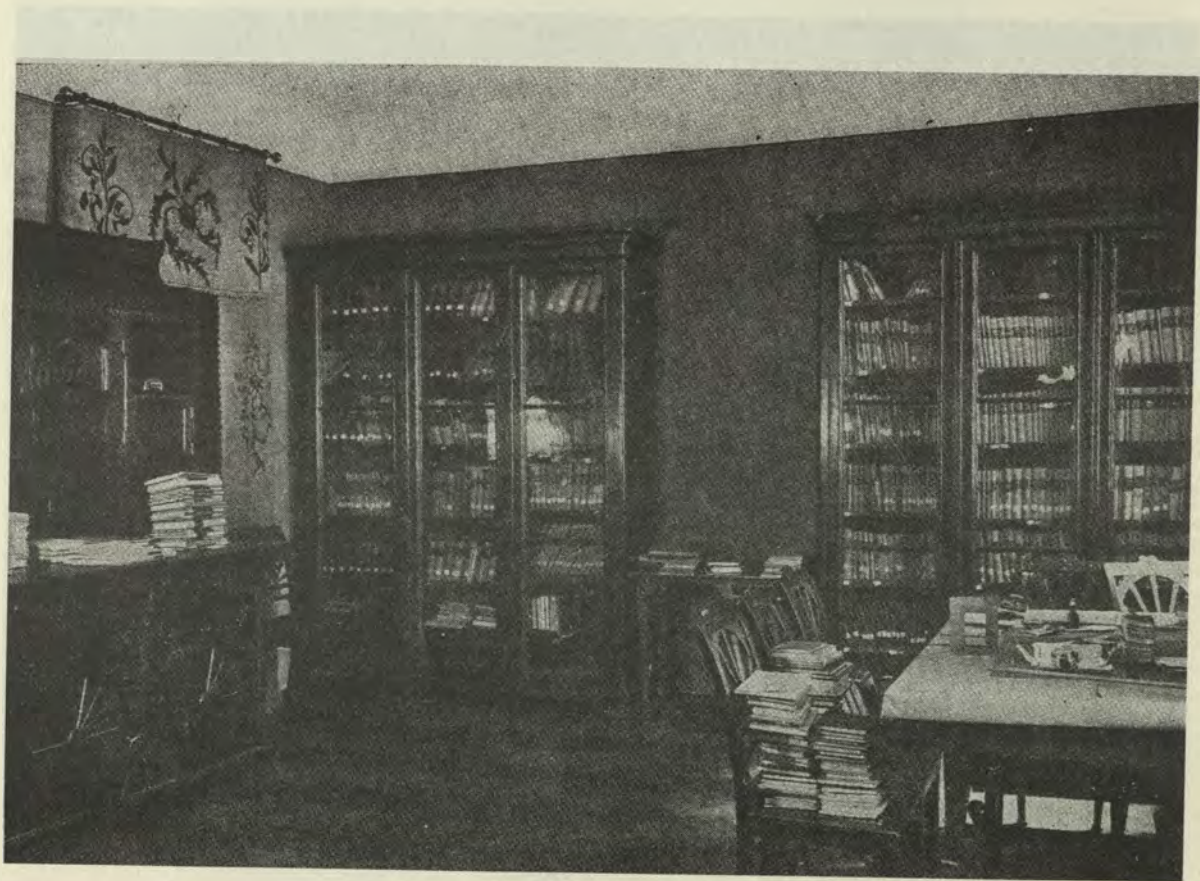
K. Stętyński

LVIIa

LVIIb

LVIII

LIX

LX

443

KASA IMIENIA
MIANOWSKIEGO

INSTYTUT POPIERANIA NAUKI

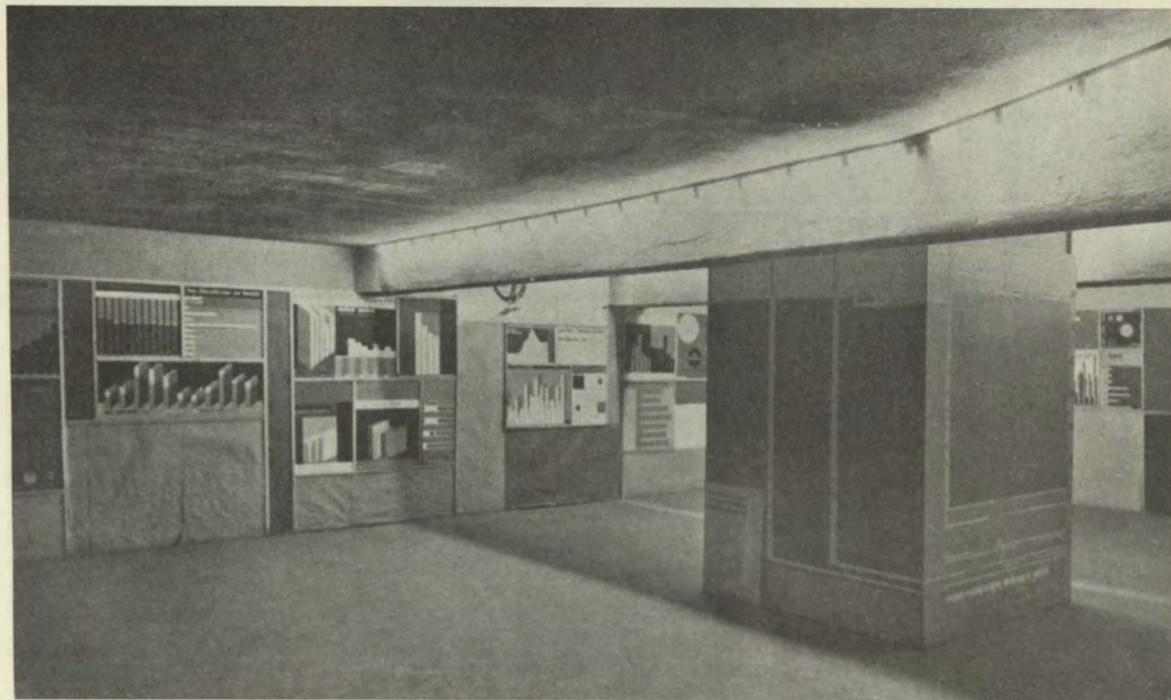
Dzieje, zadania,
organizacja

1881 – 1929

WARSZAWA, PAŁAC STASZICA

LXI

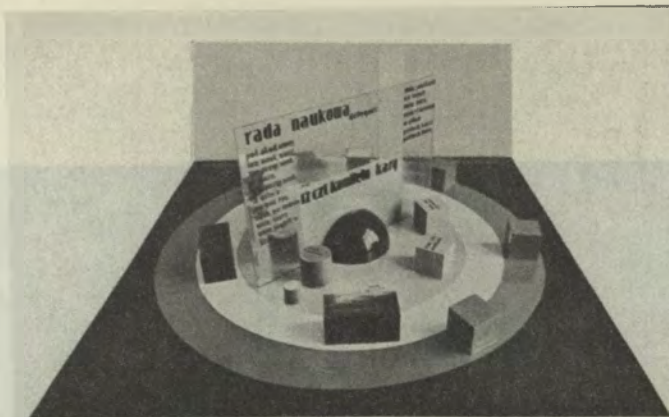

LXII

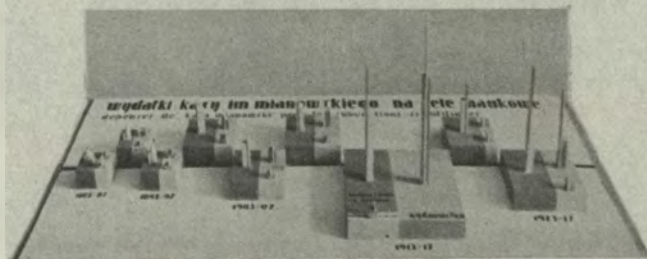
445

LXIII

Organizacja Kasy im. Mianowskiego.

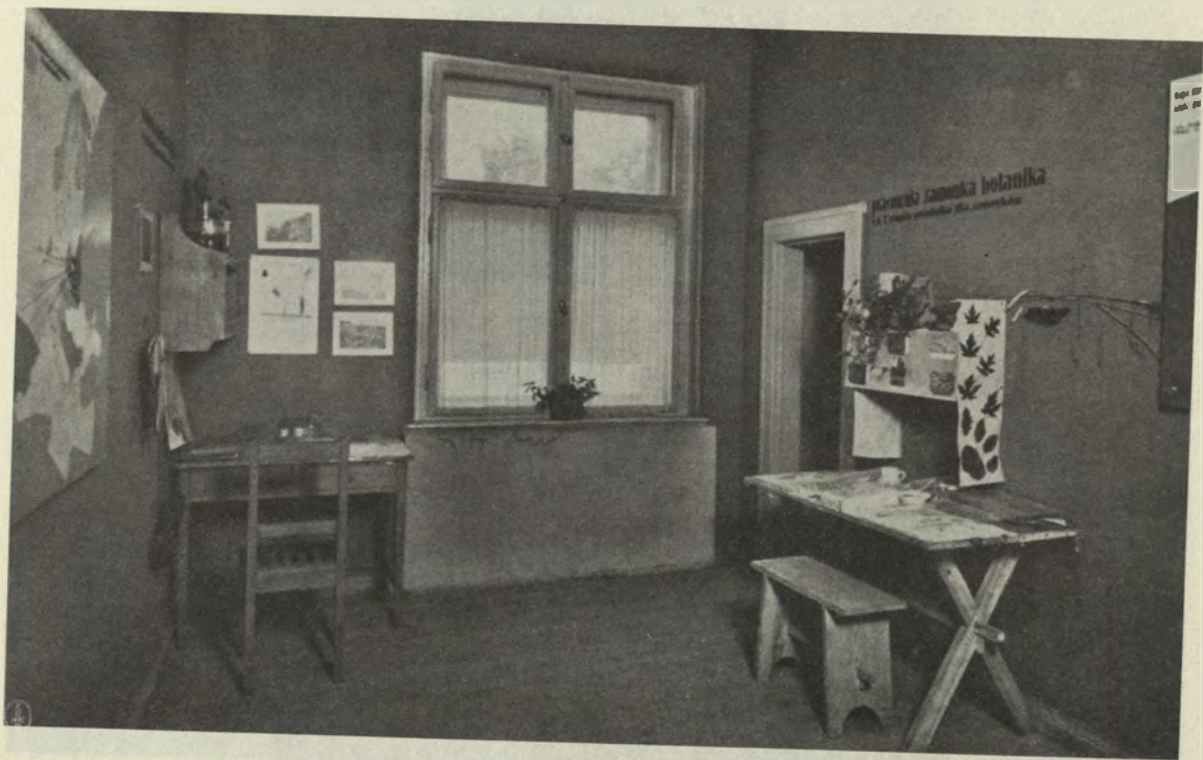

Wydanki kasy na nagrody, badania, studia i pomoce naukowe; na instytuty, pracownie i towarzystwa naukowe; na wydawnictwa naukowe.

Poszczególne gałęzie nauki w wydawnictwach Kasy im. Mianowskiego.

LXIV

LXV

KOMITET KASY IM. MIANOWSKIEGO
PRZYJĄŁ W POCZET CZŁONKÓW DOŻYWIOTNICH
J. Wielmożna Pania Marie Skłodowska-Curie

SEKRETARZ:

W. Doroszewski

PREZES:

M. Mianowski

WARSZAWA 1930

LXVI

KASA im. J. MIANOWSKIEGO—INSTYTUT POPIERANIA NAUKI

WARSZAWA, PAŁAC STASZICA, NOWY ŚWIAT 72

TELEFONY: BIURO 747, DZIAŁ WYDAWNICTW 4-13, RED. „NAUKI POLSKIEJ” i „PORADNIKA DLA SAMOUKÓW” 42-23, KONTO P. K. O. 1371.

Warszawa, dn. 28 kwietnia 1920 r.

N. 614/30

J. Wielmożny Pan Minister Witold Chodźko

w miejscu.

Wielce Szanowny Panie Ministrze,

Powołując się na ustne wyjaśnienie wiceprezesa Kasy im. Mianowskiego, prof. J. Ujejskiego, mamy zaszczyt prosić W. Szanownego Pana Ministra o pozwolenie zaliczenia Go do Koła Przychylić Kasy im. Mianowskiego i o wspieranie w tym charakterze naszej Instytucji Swoim autorytetem i wpływem.

Kreśląc się z wysokim poważaniem

Sekretarz Komitetu

W. Doroszewski

/prof. W. Doroszewski/

Prezes Komitetu

K. Lutostański

/prof. K. Lutostański/

W. Doroszewski
W. S. S.
7. 5. 20

LXVII

KASA IM. MIANOWSKIEGO

KARTA WSTĘPU

NA UROCZYŚĆ OBCHODU PIĘDZIESIĘCIOLECIA KASY
W AULI UNIwersYTETU WARSZAWSKIEGO
DNIA 28 LUTEGO 1932 R. O GODZINIE 12

1881 *L* 1931

Ze względu na obecność
PANA PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ
wstęp do auli będzie zamknięty o godz. 12

Uprasza się o złożenie
karty wstępu
przy wejściu

LXVIIIa

451

PROGRAM
UROCZYSTEGO OBCHODU PIĘCDZIESIĘCIOLECIA
KASY IM. MIANOWSKIEGO

Dnia 27 lutego 1932 r.

o godz. 17

PRZYJĘCIE I PANA PRYZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ
PROTEKTORA KASY

NA ZAMKU

Za następnymi zaproszeniami.

- Quia 28 lutego 1932 r.

o godz. 12

UROCZYSTE POSIEDZENIE W AULI UNIwersYTETU
WARSZAWSKIEGO

Otwarcie posiedzenia przez Prezesa Komitetu Kasy

Przemówienie Ministra W. R. i Oświecenia Publicznego

Przemówienie Prezesa Polskiej Akademii Umiejętności

Przemówienie J. M. Rektora Uniw. Warszawskiego

Wypowiedzenie adresów

Odczyt Członka Komitetu profesora C. Bisłobrzskiego

- Nowe drogi współczesnego przyrodznawstwa -

Char. Towarzystwa Wspierającego - Haris - pod dyktando Władysława Lachusa
wykłada - Hymn Narodowy - i - Gaudete Mater - G. G. Goetzkyński

okolo godz. 14

POCHÓD Z UNIwersYTETU PRZEKŁ POMNIA MIKOLAJA
KOPERNIKA CELEM ZŁOŻENIA WIENCA

Zespół polubowców 20 Warszawskich Miejscich Kół Spiewających pod dy-
rekturą Wacława Łankiego wykona. - Gaudete Mater Polonia - G. G. Goetz-
kyński i pios. - Blyssed Prozeb - S. Monuski

od godz. 17 do godz. 20

ZEBRANIE TOWARZYSTWA W LOKALI KASY W PALACU
STASZICA

LXVIIIb

1881 L 1951

Ni wied, w którym wieku ugrunowały mocny pion postawy moralnej, nawet kłęk, gdy ją przetrwa, rda uczyliś dółdn swójj sby.

Tragedja 1885 roku miała się odbyć w historii tak bliskich nam jeszcze pokoleń nietylko — na szczytach — schemu ratpacy. W owym bezusadnym czasie epa dnach szoszczylwycycho zasiedli się ludzka, którzy wbrew kłęk i słaboci podjęli cichy trud przabodowy fundamentów zbiorowego życia Polski. Wśród ludzi tych byli profesorowie i uczniowie Szkoły Główniej: oni to postanowili złożyć w Warszawie t. zw. pódznaj Kasę im. Mianowskiego — instytucję, która miała się stać w byleym Królestwie Kongresowym kłodzją szatkową naszej tradycji kulturalnej, ogniskiem, którego upręcy płamiat, podając na ramiona drogi cywilizacji, ukazywał pobytym w walce ział własnej myśli naukowej.

Zadania była jasna — i obrysowana. Nietylko siemiec zwyciężonych i bezczynnych trzeba było w otych dnach przetrwać i opanować, ale i rzucić od wsiów i szęce ugiem poddać nie na jedno-poleolenie obliczającej uprawie. Potencjalną, żywiołową siłę wybuchów, wręca — w nasjępnych — znanieciach' doroznego czynu należało rzucić na małe transzami powasdnich dni, przeobrazić w energje niemającej, niemożliwej od każdej chwili życia, organicznej, twórczej pracy.

Zasoby tej energii wlewały w społeczeństwo public i Kasa im. Mianowskiego od swojej chwili swego założenia w 1885 roku. Wśród tych, którzy się kierowali, widnieją imiona Henryka Sienkiewicza, Tytus Chałubińskiego, Piotra Chmiślowskiego, Filipa Sulimierskiego, Konrada Dobskiego, Karola Dniekiego, Władysława Holewińskiego, Ignacego Baranowskiego, Jakóba i Józefa Natansonów, Antoniego Okolskiego, Bronisława Chlebowskię, Karola Dunina i wielu innych zasłużonych.

Etapy pracy Kasj im. Mianowskiego znaczą w nasjępnych czasach, prócz pomnikowych wydawnictw przez Kasę podjętych, placówki naukowo-naukowe przez nią fundowane, badania naukowe w zakresie zyj) zmiółków. Jej takis zasęcy pracownikow mały rozwidzisz pomoc, ciółkidy zasunek, w tradycji chwili. Od chwili odzyskania niepodległości Państwa ziódkoból Instytucyj ogólna osłą Rzeczpospolita.

Rok 1931 zamyla pięćdziesiąt lat istnienia Kasj im. Mianowskiego. Półwiekowy wysulek oparci życia zbiorowego na systemie niemoim i wydanie pracujących dzwigni myślowych trwa i jednocy w dętanju ku współnym celom tych wszystkich uczestników z paszma bieżących dni ukazęją się Historji, którym Kasa im. Mianowskiego sby i na których współdziałaniu, jak dawniej, cały swój był załóża.

Dla upamiętnienia pięćdziesięciolecia pracy Instytucji Komitet Zarządzający Kasą im. Mianowskiego urządził

OBCHÓD JUBILEUSZOWY,

który odbędzie się dnia 28 lutego 1932 r.

Intenim Komitet Kasj upręczyne przostęć *Witold Dorozewski, Małgorzaty Mianowskiej* o szaszczepienie Swoj obecności urzeczywistnieniu Jubileuszowej oras o laszku w stadonim, czy IWP wczynie w niej udział.

KOMITECY ZARZĄDZAJĄCY
KASA im. MIANOWSKIEGO

SPRZĘTARZ

Witold Dorozewski

Profesor Uniwersytetu Warszawskiego

PREZES

Karol Lutostański

Profesor Instytutu Fizyki

Warszawa, Styczeń 1932.

1881 L 1951

Un peuple qui qu'e défité acable, mais i qui les séculos ont appris à garder inflexible son attitude morale, trouver dans sa défité même une source de force.

Le cri du désespoir ne fut pas le seul écho qu'éleva en Pologne l'échec de l'insurrection de 1863. Il se trouva des hommes qui voulurent réagir contre la faiblesse, résister à la débâcle de l'entêtement — en silence — la grande oeuvre de reconstruction des fondements mêmes de la vie polonaise. Ces hommes — parmi lesquels se trouvent le célèbre écrivain Henryk Sienkiewicz — fondateurs, à Varsovie, l'INSTITUT MIANOWSKI. Il fut, dans l'ancien Royaume du Congrès, comme un canal de sauvetage lancé au secours de la tradition intellectuelle du pays en détresse; il demeura un foyer dont la flamme éteinte, éclairant le carrefour de deux civilisations, montra aux vaincus de la guerre le grand chemin de la science — libre et pouvant conduire vers la liberté.

Les tâches à accomplir étaient claires — et gigantesques.

C'était l'époque du positivisme polonais naissant. Il fallait alors montrer la force latente des dans éditoriales et spontanées, contenir la passion — aimant les moeurs — de l'action directe et immédiate, la transformer en l'énergie scharnée du simple travail de tous les jours — lent, raisonné, patient, créateur.

L'Institut Mianowski, dès sa fondation en 1881, devint, dans la capitale déstituée mais vivante de la Pologne, un réservoir et un accumulateur de cette énergie, concentra les forces intellectuelles du pays et jette les bases des remparts protecteurs de la civilisation polonaise: l'un après l'autre parurent, publiés par l'Institut, des travaux scientifiques polonais se rapportant aux mathématiques, aux sciences naturelles, historiques et sociales, aux lettres, à la médecine — à tous les domaines de la pensée.

L'activité de l'Institut Mianowski ne se borna pas, aux temps les plus durs d'avant-guerre, à la publication de travaux, dont un grand nombre de valeur monumentale; l'Institut, en outre, créa et entretint de nombreux centres de recherches et d'étude.

L'an 1931 c'est — dans la liberté — un demi-siècle d'existence de l'Institut Mianowski.

Afin de célébrer cet anniversaire le Comité Directeur de l'Institut Mianowski organise une CÉRÉMONIE COMMEMORATIVE

qui aura lieu le 28 février 1932.

Nous vous prions de bien vouloir honorer de votre présence cette cérémonie ou de nous faire savoir, quelle sera la forme de votre participation, et le nom éventuel de votre délégué.

LE COMITÉ DIRECTEUR
DR L'INSTITUT MIANOWSKI

SECRETARZ

Witold Dorozewski

Professeur à l'Université de Varsovie

PRÉZES

Karol Lutostański

Professeur à l'Université de Varsovie

Varsovie, Janvier 1932.

LXIXa

LXIXb

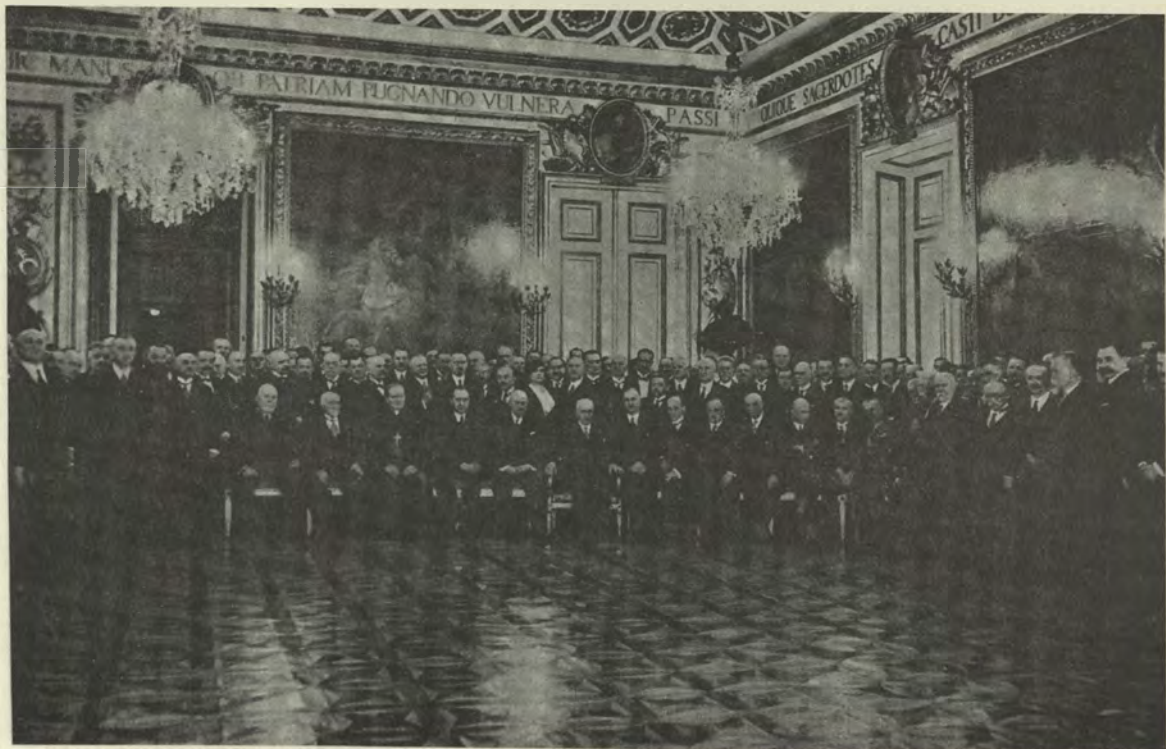
PAMIĘTNIK
OBCHODU 50-LECIA
KASY IM. MIANOWSKIEGO

1881 L 1931

WARSZAWA
1932

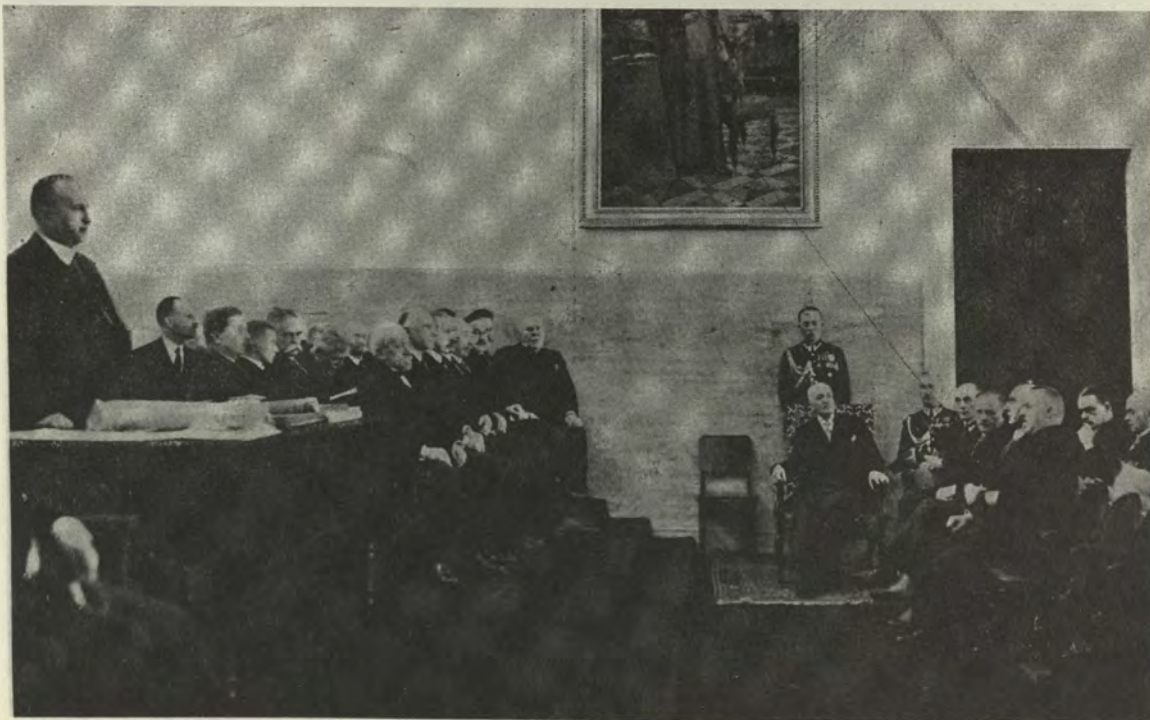
LXX

LXXI

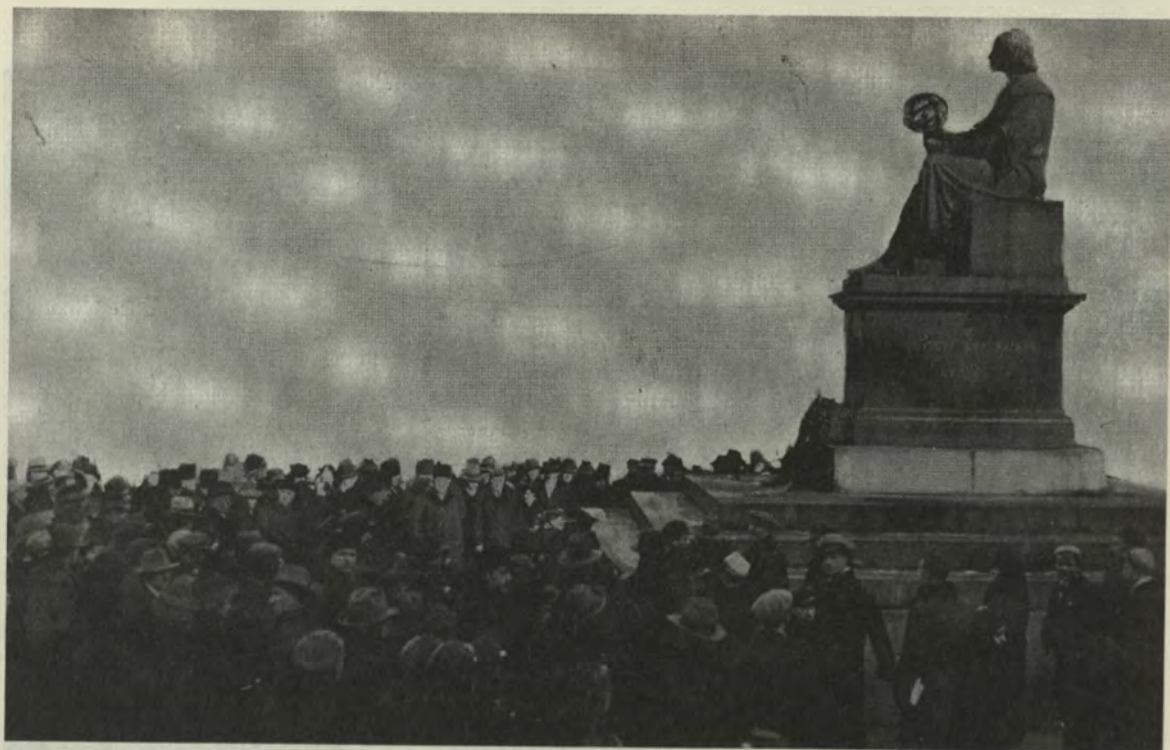

LXXII

LXXIII

457

LXXIV

DO PANA PROFESORA
IGNACEGO MOŚCICKIEGO
PREZYDENTA RZECZYPOSPOLITEJ

Kasa imienia Mianowskiego składa Ci, Panie Prezydencie, hołd w dniu jubileuszu Twej trzydziestoletniej pracy na polu fizyki i chemji.

Twa godność Wyobraziciela Zwierzchnictwa Rzeczypospolitej daje blask Nauce Polskiej — Twe zasługi naukowe okrywają chwałą imię Polski.

Kasa imienia Mianowskiego jest dumna, że Cię zaliczała oddawna do swych członków-kierowników, że dziś jesteś jej Najdostojniejszym Protektorem.

Racz przyjąć Panie Prezydencie i Protektorze, z głębi serca płynące życzenia długich lat pracy dla dobra Ojczyzny i Nauki.

KOMITET KASY IMIENIA MIANOWSKIEGO

SEKRETARZ
Witold Doroszewski

VICE-PREZES
Józef Ujejski

PREZES
Karol Lutostański

Warszawa, w grudniu roku tysiąc dziewięćset trzydziestego czwartego.

LXXV

SKŁAD OSOBOWY

Protector Kasy Prezydent Rzeczypospolitej
IGNACY MOŚCICKI

KOMITET KASY

Prezes — *Karol Lutostański*

Wiceprezes — *Józef Ujejski*

Sekretarz — *Witold Doroszewski*

Zastępca Sekretarza — *Adam Krokiewicz* (od d. 23.X r. 1935)

Skarbnik — *Zygmunt Chrzanowski* (do maja r. 1935)
Ignacy Matuszewski (od d. 23.X r. 1935)

Zastępca Skarbnika — *Franciszek Czubalski* (do d. 23.X r. 1935)
Tadeusz Wojno (od d. 23.X r. 1935)

Członkowie — *Kazimierz Białaszewicz*
Czesław Białobrzeski
Maksymilian Tytus Huber
Jan Jakubowski
Ludwik Szperl

Redaktor »Nauki Polskiej« i »Poradnika dla Samouków« —
Stanisław Michalski

Honorowi Radcowie Prawni — *Bolesław Bielawski*
Jan Morawski
Cezary Ponikowski

KATALOG WYDAWNICTW

KASY im. MIANOWSKIEGO
INSTYTUTU POPIERANIA NAUKI

ORAZ WYDAWNICTW BĘDĄCYCH
W ZAWIADYWANIU KASY

DO NABYCIA W KSIĘGARNIACH
GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA, KRAKOWSKIE PRZEDM. 15, SIENKIEWICZA 9
KRAKÓW, LUBLIN, ŁÓDŹ, WILNO, ZAKOPANE

1939

LXXVII

461

KOMITET
KASY IM. MIANOWSKIEGO
WARSZAWA, PALAC STASZICA.

134

Szanowny Panie!

Komitet Kasy im. Mianowskiego zawiadamia uprzejmie Sz. Pana, że w Domach Wypoczynkowych Kasy są wolne pokoje, a mianowicie:

1° w KONSTANCINIE (fundacja A. Klimpla) — (dla pracowników naukowych, z współmałżonkiem lub starszym dzieckiem) pokoje jedno i dwuosobowe, z werandami lub bez, z bieżącą wodą, elektrycznością, kanalizacją etc. Obszerny park.

Ceny pokoiów: przy jednodniowym pobycie od 2 zł. do 2.50 zł., przy parodniowym pobycie od 0.75 gr. do 1.50 zł., miesięcznie od 25 zł. do 40.

Utrzymanie nie obowiązkowe. Zarząd dostarcza na żądanie śniadań po zł. 1.25, kolacyj po 1.75, obiadów po cenie własnej. Komunikacja: autobusami (30 min.) lub kolejką Wilanowską, co godzinę.

2° w Domu w ZAKOPANEM (fundacja im. A. Z. Mińskich). Kuchnia na miejscu. Cena z utrzymaniem zł. 7.— dziennie.

Ceny powyższe obowiązują do dnia 1 kwietnia 1932 r.

KASA IM. MIANOWSKIEGO

Zgłoszenia przyjmuje Biuro Kasy.
Pałac Staszica, Nowy Świat 72. Warszawa.

Okład. Kasy im. Mianowskiego, Warszawa

LXXVIII

LXXIXa

LXXIXb

LXXX

Sosna w pobliżu Domu Kasy im. Mianowskiego.

Pocza Otwock.
Skrzynka pocztowa
Kasy im. Mianowskiego.

Koźłeyki

Koźłeyki

Koźłeyki

A. B. Dobrowolski

LXXXI

KARTA POCZTOWA

KASA IM. MIANOWSKIEGO ma na celu popieranie polskiej twórczości naukowej przez udzielanie zasiłków uczonym oraz instytucjom na badania i wydawnictwa naukowe i wogóle przez organizowanie pracy naukowej.

W ciągu 48 lat swego istnienia Kasa wydała około 6.000.000 złp. na badania naukowe i wydrukowała przeszło 1000 tomów dzieł naukowych.

Zarządza Kasą Komitet oraz Rada Naukowa złożona z delegatów Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystw Naukowych i Uczelni Akademickich.

Od 1917 r. ustal główny dochód Kasy z terenów naftowych na Kaukazie, wynoszący rocznie 650.000 złp. Stało się to w chwili, gdy wzrosły potrzeby polskiej nauki w niepodległej Polsce.

Wobec trudności finansowych Państwa brakowi funduszy może zaradzić tylko samopomoc społeczna.

Składka członkowska wynosi zł. 15 rocznie. Sprzedaż wydawnictw—we wszystkich księgarniach oraz w Dziale wydawniczym Kasy. Dla pracowników naukowych i młodzieży akademickiej z ustępstwem.

*Warszawa, Pałac Staszica
P. K. O.—1371. Tel. 707, 47-15 i 407-23.*

z Kasy drukarnie

1932

Książki

Książki

LXXXII

Wykaz skrótów

APAN	Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie
APW	Archiwum Państwowe m.st. Warszawy
APANP	Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu
BAPAN	Biblioteka Polskiej Akademii Nauk Archiwum w War- szawie
IBLPAN	Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk
MMSC	Muzeum Marii Skłodowskiej-Curie w Warszawie
ZF	Zbiór Fotografii
ZKM	Zbiory Kasy im. Józefa Mianowskiego
ZM	Zbiór Medali

Wykaz skrótów

APFN	Instytut Akustyczny PAN, Archiwum w Warszawie
APW	Archiwum Państwowe w K. Węzłowej
APANP	Instytut Akustyczny PAN, Archiwum w Warszawie Opisany w: ...
BAPAN	Instytut Akustyczny PAN, Archiwum w Warszawie Opisany w: ...
ELFAN	Instytut Akustyczny PAN, Archiwum w Warszawie
MASC	Instytut Akustyczny PAN, Archiwum w Warszawie Opisany w: ...
...	...
...	...

<http://rcin.org.pl>

